Radu COSAŞU
(Oscar ROHRLICH)

Fiction-Ltd

Viața ficțiunii după o revoluție

POLIROM

Radu COSAŞU
(Oscar ROHRLICH)

Fiction-Ltd

Viața ficțiunii după o revoluție

POLIROM
2016

© 2016 by Editura Polirom

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-6004-9
ISBN PDF: 978-973-46-6005-6
ISBN print: 978-973-46-2000-5

Coperta: Carmen Parii
Pe copertă: © Lightspring/Shutterstock.com

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

RADU COSAŞU este unul dintre cei mai apreciaţi scriitori români contemporani. În perioada 1973-1989 a publicat un ciclu de nuvele (în şase volume) intitulat *Supravieţuiri* (Editura Cartea Românească) şi inspirat din experienţa sa politică şi literară, pus sub semnul unei consecvente autocritici duse pînă la autoironie. După 1989, aceste *Supravieţuiri*, fără modificări oportuniste, la zi, au fost montate într-o ordine cronologică, permiţînd o nouă lectură, în sensul clasic al unei „educaţii sentimentale", precum şi în cel postmodern al autoficţiunii. Din 1997 semnează o rubrică săptămînală în *Gazeta Sporturilor*. În 2007 a primit din partea Uniunii Scriitorilor Premiul Naţional pentru Literatură. La Editura Polirom au mai apărut: *Opere I. Maimuţele personale • Poveşti pentru a-mi îmblînzi iubita • Alţi doi ani pe un bloc de gheaţă* (2008), *Opere II. O vieţuire cu Stan şi Bran • Sonatine* (2009), *Opere III. Cinci ani cu Belphegor • Mătuşile din Tel Aviv* (2009), *Opere IV. Supravieţuirile: 1. Rămăşiţele mic-burgheze • 2. Armata mea de cavalerie* (2011), *Opere V. Supravieţuirile: 3. Logica* (2013) şi *Opere VI. Supravieţuirile: 4. Pe vremea cînd nu mă gîndeam la moarte • 5. Gărgăunii* (2014).

„O adevărată ficţiune nu seamănă cu viaţa reală. Viaţa – cu toate puterile ei – trebuie să încerce să semene cu o ficţiune adevărată.“

Isaac Babel

Radu Cosaşu
şi fiul său inexistent

Către fiul inexistent

Dragul meu,

Fiindcă azi se împlinesc 40 de ani de la asasinarea lui Kennedy – nu-mi cere alte amănunte, de ce şi pentru ce –, m-am hotărât să-mi ţin promisiunea din vară şi să-ţi povestesc câte ceva despre mama ta, la fel de inexistentă ca şi tine.

Eram tânăr, idilic şi nebun după ea. Ea era realistă, dar mă chinuia cu absoluturi: „Îmi pui pumnul în gură fiindcă ţi-e frică de adevăr… adevărurile tale sunt grase şi confuze… confunzi filmul cu viaţa şi nu mai suport… Le confunzi fiindcă ţi-e comod, ai comodităţi de burghez, nu eşti decât un burghez care vrea să trăiască liniştit ca în cărţi şi în filme… Viaţa frazei, viaţa adverbului, viaţa ca în filmele de cinema, altă viaţă nu cunoşti, cuvinte, asta e tot ce ştii, ai să mori din amorul tău pentru cuvinte, o să te îngropi cu ele…“ etc.

Tot ce făceam îi dovedea că n-o iubesc. Mergeam după ea până la capătul lumii, rugând-o şi îngânând-o tot timpul: „Doamne, ce mult vorbeşti!“. Nu-i păsa – voia să ştie de ce am sunat-o aseară doar de două ori; îi dădeam telefoane din 100 în 100 de metri publici, dar aveam prieteni cu care ea nu era de acord; îmi lăsam prietenii baltă, alergam să mă văd cu ea – unde fusesem aseară, când mă chemase la telefon…? Aşteptam telefonul ei seara, nu suna – de ce uitasem că-mi spusese, la prânz, de proba la croitoreasă? Fusese la croitoreasă – de ce nu mă interesa rochia ei? Rochia ei era minunată – dar aş putea să-i spun ce alte rochii ale ei îmi plac?

Îi ştiam garderoba pe dinafară – aş putea să-mi amintesc cum era îmbrăcată când am mâncat pentru prima oară împreună în vagonul-restaurant al trenului Bucureşti-Timişoara?

Nu mai ştiam ce fustă purtase atunci, dar ţineam minte ce am mâncat (de la caşcavalul pané la portocale) – aş putea să nu fiu ironic?

Nu eram ironic, eram patetic, toţi prietenii îmi urlau că sunt prea patetic cu ea, idilic şi orb. „Fă ce vrei“, îmi declara, „mă duc să citesc o carte… Cum, nu te interesează ce citesc? Ai discutat cu mine vreo carte? Crezi că n-am depăşit Ion Creangă?“ (îi şopteam: „Creangă nu e depăşit, la el se rămâne, draga mea, dar câţi ajung la el?“) şi continua într-un

vârtej: „…Da' şi ce dacă n-am decât normala? Normala mea nu mi-a dat anormalităţile tale, snobismul amicilor tăi, eu n-am să confund ce-i pe pânză cu ce-i în ciorbă, mă doare-n cot că n-ai să poţi face cu mine teoria chibritului, n-o să jucăm împreună *My Fair Lady*, nu sunt o lady şi nu ştiu dacă ştii, în cultura ta, că Eugen Ionescu a ieşit râzând în hohote, ca şi mine, de la prostia aia care te-a înnebunit pe tine…".

Mergeam fericit auzind-o, mă uitam la ea lung, voiam să-i spun că seamănă bine cu Audrey Hepburn, mai ales la nas – „Ce te uiţi aşa la mine? Sunt ridicolă?"; „Nu eşti ridicolă, minunea mea, surioara mea – aspiram la Dostoievski măcar în amor –, ai ochii cei mai frumoşi din lume"; atunci se înfuria: „Iar începi? Pentru tine, toate femeile au ochi frumoşi".

Aşa era. Acceptam – se năpustea: de ce acceptam, de ce nu o combăteam, de ce nu o ironizam, ce îmi închipui, că ea nu poate suporta ironiile mele? Să-mi fie clar: *eu* nu-s capabil să suport ironiile ei!

Le suportam şi întrebam ce e detestabil în faptul că toate femeile au pentru mine ochi frumoşi. E o chestiune de optimism, o plăcere a vieţii, o bucurie de a trăi. Călinescu însuşi… (O, ce călinescian eram! Deşi numai la dostoievskism nu ajungi cu Călinescu.) Urma: de ce sunt lipsit de spirit critic, de ce-s livresc, de ce-s atât de vesel tot timpul, de ce mă joc cu cuvintele, de ce nu am grijă de ea?

Aveam grijă de ea, îi ridicam gulerul pardesiului, al paltonului, ca să nu răcească, îi dădeam haina mea pe ploi de vară – reîncepea: de ce cântam în ploaie, de ce-mi bat joc de nasul ei? (i-am spus adevărul: i-ar ieşi o mască mortuară plină de o viaţă a cruzimii şi ea mi-a răspuns, deloc mânioasă: „Da, dar alături de a ta…"), ca, în fine, să ajungă la întrebarea decisivă: de ce nu-mi dădeam seama că i-e foame? Şi mie îmi era foame – da, dar ştiu eu ce-ar vrea ea să mănânce? „Pot să jur că nu ştii!" „Dacă aş şti, ai fi convinsă că te iubesc, că nu te scap o clipă din ochi?" Pe dracu'…

În seara aceea, întreaga mea fiinţă se cabră grandios, avui puterea de sinteză a unui Maigret şi din trenurile noastre, din tramvaiele, telefoanele, cofetăriile, ploile, umbrelele, parcurile şi filmele noastre am extras, într-o clipă de nebunie esenţială, adevărul – am intrat în primul magazin de dulciuri-cafea şi i-am cumpărat drajeuri din coajă de portocală.

Mi-a căzut la piept, răpusă.

Altă dată îţi voi povesti cum m-am despărţit de ea.

Către fiul inexistent

Dragul mei inestimabil,

Să-ţi răspund punctual: ca să farmec odată o femeie, am dus-o la un meci de rugby; ne-am despărţit repede, cast şi demn.

Ca să mă împac cu alta, i-am citit o noapte întreagă *Nasul* lui Gogol; într-atât mă inhiba amintirea lecturii lui Raicu de pe vremuri, încât ceea ce i-am citit a tras-o la un somn bun pe un colţ de pernă, lângă umărul meu; să citeşti la trei dimineaţa *Nasul*, singur, cu glas tare, ca o sfidare a somnului iubitei, e o situaţie din *Însemnările unui nebun*, pe care mi-am asumat-o fără urât.

O fată, cândva, mi-a plăcut fără limită tragică şi i-am căzut în genunchi, murmurându-i: „Mangafaua pleacă mâine la Ploieşti, rămân singură şi ambetată, vino să-i tragem un chef, a ta adorată, Miţa“, iar fata a fugit în noapte din parc, de lângă statuile enorme ale lui Paciurea, acasă, în Dămăroaia, şi nu ne-am mai văzut – a speriat-o cuvântul „mangafaua“, probabil, straniu ca o grotă abia luminată de soarele câtorva vocale.

În alte vremuri, stând lângă Foişor, ca să-mi bucur tigrocăprioara, plecam cu sacoşa la Hala Traian să cumpăr gheaţă pentru răcitor şi fructe, fiindcă jivinei îi plăcea să se trezească la trei noaptea, să-mi ceară un măr, şi adormea fărâmiţându-i încet sâmburii; până când, într-o zi, a adus sus, în mansardă, un frigider nou-nouţ şi n-am mai putut îndura, izbucnind într-un răcnet; s-a retras încet-încet, punându-şi palma la gură.

Nepotolit, pentru o inspectoare şcolară am stat o zi întreagă la coadă, să iau două bilete la *Cartagina în flăcări*; filmul i s-a părut needucativ şi lung.

Cândva, într-o seară de toamnă, mergeam pe strada Muzeul Zambaccian şi o talentată şahistă m-a întrebat dacă am acasă o veioză cu picior înalt, ca aceea văzută prin fereastra luminată a unei ambasade asiatice; am fost prea spontan şi i-am spus „nu“; am condus-o până în staţia autobuzului 31R, stătea în Chitila, schimbam două tramvaie, era de neînţeles ce vis purta o veioză în mintea ei.

Cu inexistenta-ţi mamă, cristalizarea s-a produs aşa: eu duceam o sacoşă albastră, de nailon, în care pusesem o sticlă

cu drojdie de bere, necesară unei mătuşi din Filaret în lupta ei antistafilococică, şi o franzelă albă; după ce a urlat scurt: „Ce-i cu sticla asta?“, mi-a propus să cumpărăm de la Lactate un borcan cu smântână, să rupem în două franzela şi să mâncăm imediat smântână cu pâine; ne-am aşezat pe o bancă, într-un parc, Parcul Ioanid, în plin centrul Capitalei, ca doi ţărani superiori în trecere prin Bucureşti spre Oarba de Mureş, şi ne-am dat, concis, pe faţă sentimentele care s-au dovedit, *volens-nolens*, durabile.

M-am gândit zilele astea la tine: a venit la Bucureşti din adânc de Vaslui, a coborât în Gara de Nord şi a luat un troleibuz ca să-l schimbe cu un tramvai pe care nu l-a găsit, tatăl filosofului de lângă magazinul Cocor, ţăran cu vreo zece copii din care filosof nu s-a ales decât unul, acesta, prietenul meu, specializat în iluminism, care n-a avut timp de el şi mi l-a încredinţat pentru câteva ore.

Bătrânul mi l-a contestat de cum m-a văzut, fiindcă nu poate fi filosof acela care n-a făcut decât un singur copil, filosofia începe de la cinci copii şi mai sus, dintre care unul să-ţi moară direct în leagăn, nu se ştie de ce, dar – zicea el – aşa a demonstrat-o Patterson, un filosof care a făcut 12 copii în Madagascar şi India, cu o singură femeie, doamna Patterson, care mergea cu el peste tot, îi ducea hărţile şi compasul şi cărţile şi colecţiile de fluturi şi muşte ţeţe, el lucrând la o teorie care rezolva problema secetei pe pământ şi a grădinilor suspendate, foarte bun prieten cu Fleming, inventatorul penicilinei, căruia Patterson i-a spus într-o bună zi aşa, şi bătrânul m-a strâns de braţ: „Tu iei problema microbilor, eu mă ocup de ploile din Univers, ne împărţim lumea şi putem dormi liniştiţi“. După aceea, Patterson a inventat şi o nouă metodă de a ţese covoarele din Iran, e cea mai grozavă minte din câte s-au inventat, e invitat în toate ţările, dar el stă pe o plajă şi scrie o nouă carte despre transportul blocurilor de gheaţă în regiunile pustii ale globului; am încercat să-l întrerup zicându-i că am citit în ziare că le va aduce cu frânghii uriaşe şi parâme; s-a enervat: „Prostii, tot ce citeşti dumneata în ziare sunt prostii şi nu vei ajunge departe… Patterson a dovedit că cei ca dumneata, fără de copii, dar cu prea multe ştiri în cap, nu pot ajunge prea departe“; brusc şi nevertebrat, l-am întrebat în ce carte a scris Patterson asta şi m-am ţinut după el prin tot magazinul Cocor unde intrase să cumpere lavandă, şi mai departe, până la gară, până pe peron, cerându-i să-mi dea măcar un titlu; de pe scara trenului de Vaslui mi-a spus: *Cuore*, trenul s-a urnit, eu

i-am urlat că-i de Edmondo de Amicis, fiindcă nu pot renunţa la dezgustătoarele mele exactităţi de pompier.

Către fiul inexistent

Băiete!

În această lume dintre două războaie, cu atâtea sertare, cu atâtea dicţionare, cu atâtea bombardiere şi tancuri şi bancuri şi baionete şi lansete (pentru pescuit) şi necrologuri şi ruguri şi rujuri şi slujuri şi parchete şi rachete şi Hachette şi Larousse şi citate (*partie rose*) şi armate şi cazemate şi atentate şi amiralitate şi agresivitate şi private,

în această lume crispată, crispată, crispată,

netoată, ne-toată, căscată, căscată, căscată,

dar, totodată, totală, totală, totală,

mortală, mortală, mortală,

genială, genială, genială, şi foarte banală,

în această lume în care fiecare se vesteşte fie prin răcnete, fie prin gemete, fie prin sforăit, fie prin mormăit, fie prin cursuri, fie prin discursuri, fie prin telegrame, fie prin criptograme, fie prin drame, fie prin arii de coloratură sau de bravură sau de matură (chibzuinţă),

în această lume permanent interbelică, plină de ciorbe, vorbe, verbe, de proverbe, de adjective, de invective, de eşapamente, de branşamente, de complimente şi avertismente,

în această lume atât de complicată încât – cum s-ar spune nu la rubrica *partie rose* – mai totul este „râs-plâns, baligă de mânz“,

în această lume cu roze de la nevroze, de la artroze, de la tromboze, silicoze, tot mai puţine, ce-i drept, de la tuberoze, dar tot mai multe de la ultima boală numită sinistroză,

în această lume aşa-şi-aşa, pe o parte şi pe altă parte, într-o ureche şi într-un picior,

în această lume care are în vedere, dar ia şi în considerare,

în această lume ceac-pac, dar şi cu pac-pac, şi cu dum-dum, şi cu bum-bum,

în această lume în care de atâtea ori cuvântul *cinema* s-a dovedit doar o delicată transfigurare a imperativei şi categoricei întrebări româneşti: „Cine, mă?“,

în această lume mai degrabă convexă decât complexă, mai bine zis celebră decât superbă sau, şi mai bine zis, dură

şi impură, într-o asemenea lume rămâne un miracol măgulitor pentru speţa umană, straniu de măgulitor, cum de a putut să vieţuiască şi să cucerească nemurirea un om numit la început Frederick Austerlitz, născut chiar la 1900, cunoscut după aceea drept Fred Astaire, care nu a făcut altceva toată viaţa decât să danseze,

a dansat valsuri, tangouri, bolerouri, rumbe, fără să se jeneze de tumbe şi să bată step pe tulumbe, pe marfare, pe bombardiere,

printre invective, printre citate, printre pachete, printre anchete, urcându-se chiar şi pe perete,

capabil să farmece cât un Moromete, cât frumoasa fără corp, cât Hans Castorp, cât Jean-Sol Partre (cum zicea Vian), cât Boris Vian (care nu-l putea suferi!),

cât o idee profundă din Vianu, ca aceasta: „…eliberând-o pe Euridice din infern, Orfeu ne învaţă că nimic nu este împietrit în lume“.

Este exact ceea ce a făcut acest Fred Astaire, care – pe scări fastuoase, în paşi de Ramonă, cu Ginger Rogers şi Cyd Charisse alături – coboară, pe această linie, din Orfeu, îmblânzind fiara din om, o clipă, două.

Băiete, am ţinut să-ţi comunic toate acestea ca semn că m-am delectat cu scrisoarea ultimă în care ai un paragraf despre noaptea de Anul Nou, când ai prins acolo, în Groenlanda, pe Arte, *Bandwagon*-ul lui Astaire şi Minelli. Noi nu avem Arte şi poate de aceea m-a luat această vâjâială… Mi-a plăcut foarte mult cum ai descris scena trăsuricii; credeam că eşti – ca atâţia alţi bipezi – insensibil la dl Austerlitz. Ţin chiar să te întreb: cum ar fi fost dacă el nu şi-ar fi schimbat numele şi cel mai fermecător dansator al lumii s-ar fi numit Austerlitz? E o întrebare deplasată? Inutilă? Aştept răspunsul de pe blocul tău de gheaţă.

Către fiul inexistent

Fiule,

Din nou amân a-ţi explica de ce îi ador pe Stan şi Bran, pentru a-ţi transcrie cu urgenţă şi nerăbdare o pagină din *Sfârşitul unei iubiri*, asta până va ajunge romanul lui Graham Greene la tine, în Groenlanda.

„Filmul n-a fost cine ştie ce, şi în unele momente mi s-a părut cumplit de dureros să văd situaţii atât de autentice pentru mine transformate pe ecran într-o grămadă de clişee. Aş fi vrut să o fi dus pe Sarah altundeva. La început îi spusesem: «Ştii, eu n-am scris aşa ceva», dar nu puteam s-o ţin astfel până la sfârşitul filmului. Ea m-a atins cu mâna plină de înţelegere şi din acea clipă am stat cu mâinile împreunate, în inocenta îmbrăţişare a copiilor şi a îndrăgostiţilor. La un moment dat, pe neaşteptate, doar pentru câteva minute, filmul a căpătat viaţă. Am uitat că aceasta era povestea scrisă de mine şi că, în sfârşit, acesta era dialogul meu şi am fost autentic mişcat de o scurtă scenă într-un restaurant ieftin. Iubitul comandase biftec cu ceapă şi fata a ezitat pentru o clipă să mănânce ceapă, deoarece soţului ei nu-i plăcea mirosul; amantul s-a simţit jignit şi s-a înfuriat, pentru că şi-a dat seama ce se ascunde în spatele şovăielii ei, iar asta i-a adus în minte inevitabila îmbrăţişare pe care ea o va primi la întoarcerea acasă. Scena era foarte reuşită: voiam să sugerez pasiunea într-un episod simplu, obişnuit, fără nici o retorică în cuvinte sau acţiune şi izbutisem. Pentru câteva secunde am fost fericit – aceasta era plăcerea scrisului: nu mă mai interesa nimic altceva pe lume. Voiam să merg acasă şi să recitesc scena: voiam să lucrez la ceva nou: voiam, o, cât voiam să n-o fi invitat pe Sarah Miles la cină.

După aceea – eram la Rules şi abia ce ni se serviseră cotletele – ea mi-a spus:

— A fost o singură scenă pe care ai scris-o, *într-adevăr*, tu.

— Scena cu ceapa?

— Da.

Şi chiar în acel moment o farfurie cu ceapă a fost pusă pe masă. Am întrebat-o – deşi nici măcar nu-mi trecuse prin minte în seara aceea că aş dori-o pe Sarah:

— Şi pe Henry îl deranjează ceapa?

— Da. N-o poate suporta. Ţie îţi place?

— Da.

M-a servit cu ceapă şi apoi şi-a pus şi în farfuria ei.

> Este posibil să te îndrăgosteşti la o farfurie cu ceapă? Pare improbabil şi, totuşi, aş putea jura că exact atunci m-am îndrăgostit. Motivul n-a fost, bineînţeles, ceapa – a fost conştientizarea bruscă a unicităţii acelei femei, şi a francheţei ei care mai târziu avea să mă facă fericit şi nenorocit. I-am căutat genunchiul sub faţa de masă şi ea şi-a lăsat mâna peste a mea. Am spus: «Este bun cotletul» şi răspunsul ei a sunat ca o poezie. «Este cel mai bun cotlet pe care l-am mâncat vreodată».“

E inutil să-ţi spun altceva decât că aproape aşa (era o pizza cu ceapă, nu un biftec…) s-a petrecut fenomenul stendhalian al cristalizării între mine şi mama ta inexistentă, căsătorită cu un Henry inexistent. E de asemenea inutil să-ţi explic cât ţin la Graham Greene şi cât de sus îl aşez în tainicele mele opţiuni, pe care nu le dau la iveală ca să nu-i indignez pe paznicii Panteoanelor literare, în care „omul meu“ nu-şi va găsi locul niciodată. Poate că vei fi doar amuzat citind cum apare amorul la un biftec cu ceapă. Mie mi-a dat o dramatică uşurare a sufletului. Îţi trimit mâine romanul acolo, între gheţarii tăi.

Către fiul inexistent

La solstiţiul de vară 2005

Fiule,

În ultimele săptămâni am trăit următoarele bucurii de bătrână efemeridă: s-au dezlegat trei mistere, ceea ce pentru un raţionalist ca mine, incorect ideologic pe vremea asta misticoidă, sunt tot atâtea evenimente entuziasmante – adjectiv neruşinat pe care nu-l restilizez: 1) după analizele a 22 de specialişti francezi, s-a aflat că moartea lui Agnès Sorel, amanta oficială a lui Carol al VII-lea, s-a datorat, atunci, în 1450, unei intoxicări cu mercur. Crimă sau accident – nu se ştie –, important este că s-a făcut lumină într-o enigmă care dura de peste 555 de ani; 2) s-a dezvăluit cine a fost paznicul care, în închisoarea de la Nürnberg, în 1946, i-a dat lui Hermann Goering pilula cu otravă pentru ca mizerabilul să se sinucidă: este Herbert Lee Stivers, un american, azi metalurgist la pensie, pe atunci soldat în Germania, îndrăgostit la 19 ani de o frumoasă nemţoaică, Mona; el a acceptat să primească de la doi prieteni ai ei un stilou cu o capsulă în care, ziceau ei, sunt medicamente pentru un om foarte bolnav precum Goering; el recunoaşte azi că s-a simţit rău după sinuciderea aceea, că 58 de ani povestea l-a apăsat şi că fata lui, Linda, l-a convins să vorbească, după ce i-a devenit clar că nu va fi deferit justiţiei; 3) cea mai recentă clarificare a fost în cazul Watergate, când toată lumea l-a putut vedea la faţă pe turnătorul principal, Mark Felt, aşa-numitul „gâtlej adânc“, pe care cred că l-ai văzut şi tu la TV, că doar acolo, în Groenlanda, pe blocul tău de gheaţă, nu eşti pe lumea cealaltă; nu ştiu însă dacă ai aflat că, doar cu câteva luni înainte de dezvăluirile sale, s-a acreditat puternic zvonul că „gâtlejul adânc“ ar fi fost George Bush senior, care ar fi vrut să se răzbune pe Nixon… Mie – ca om rezonabil – îmi place enorm ca un mister să se caramboleze cu un altul şi să explodeze, ca maşinile în comediile lui Sennett.

Dacă aceste trei luminoase revelaţii – care, desigur, nu fac lumea mai sigură, doar mai puţin obscură – ţi se par prea politice şi, ca tot ce e politică, prea puţin demne să devină

evenimente emoţionale, voi trece la enorma, da, enorma bucurie pe care mi-a provocat-o Nabokov descriind ascuţitoarea de creioane a lui Pnin, din romanul cu acelaşi nume, plin de o gingăşie buimacă: „Acel instrument cât se poate de satisfăcător, cât se poate de filosofic, care face *ticonderoga-ticonderoga*, se hrăneşte cu cherestea gălbuie şi lemn fraged şi sfârşeşte printr-un soi de răsucire silenţioasă într-un vid eteric, la fel ca noi toţi“. Cu o timiditate care-mi spulberă orice vanitate, îţi voi dezvălui că, în urmă cu peste 20 de ani, când încă nu citisem *Pnin*, am înălţat o odă creionului Ticonderoga, cu care scrisesem o recenzie la *Călătoria diletanţilor*, minunea aceea a lui Bulat Okudjava. Zile întregi, ca un creionar pnin de mine, am înfruntat brutalităţile existenţei, simţindu-mă garantat de Nabokov, cel care putea găsi un destin comun între un creion trecut prin ascuţitoare şi fiecare dintre noi, cei trecuţi prin viaţă.

Ca într-un montaj magic, simultan cu euforiile pniniene (există un asemenea adjectiv!), am citit un interviu amplu, al unui tânăr scriitor american, de care nu auzisem până acum, deşi se zice că are un succes tot mai mare – Gary Shteyngart, născut în 1972 la Leningrad, emigrat la 7 ani cu părinţii în State (semănând uluitor la chip cu Ilieş Câmpeanu de la RAO, fiul lui Roger neuitatul). Acest mai mult ca sigur Hari Steinhard la bază – încă obsedat de Europa estică şi de Rusia lui Gogol, „cel mai bun loc unde pot fi nefericit“ – numea trei cărţi pe care le-ar lua cu el pe o insulă pustie: *Pnin* de Nabokov, *Pastorala americană* a lui Philip Roth, *Părinţi şi copii* de Turgheniev. Atâta exactitate şi coincidenţă în gust cu mine, până la infinitul mic din primele două titluri, mi-au dat elanul bezmetic să mă gândesc că există ereditate şi în citit, că poate el eşti tu, nu te supăra.

În fine, ieri m-a sunat un foarte bun prieten ca să-mi spună, cu accente de entuziasm necunoscute sobrietăţii sale impecabile, că citeşte cu nesaţ *Underground*-ul lui Makanin, pe care i-l recomandasem insistent, prea insistent, riscând să par cicălitor (mă îngrozeşte asta). După îndelungi impresii comunicate pe nerăsuflate – le numesc „fraternitatea în lectură“ –, i-am răcnit: „Cum s-ar spune în literatura clasică, îmi dau lacrimile de bucurie!“. Aşa era, cu adevărat.

Sper că ai putut duce până la capăt această scrisoare, fără să-ţi pară bizară sau revoltătoare. În afară de tine, nu am cui să mă divulg, deşi mi-am jurat să-mi las tainele doar pentru literatură; sunt un sperjur. Nu mă ierta – aşa o va face, fii sigur, şi inexistenta ta mamă.

Cu drag,

Tatăl tău precis

Către fiul inexistent

Dragule,

Îmi aduc bine aminte de zilele acelea în care am renunţat s-o omor, după ce m-a lăsat singur în parc şi mi-a ţipat: „Îmi baţi capul cu toate filmele tale pentru că nu mă iubeşti!“.

Mai întâi, dar nu era 1 Mai, am băut o bere solitară la un restaurant de la şosea, unde am asistat la următoarea scenă: trei femei grase, vesele şi în vârstă, aflate la o masă cu un bărbat corespunzător, descoperiseră că nota le-a fost încărcată de un ospătar tânăr şi declanşaseră un scandal monstru – „Da’ dumneata crezi că, dacă suntem din provincie, nu ştim să socotim?“ –, la care ospătarul le refăcu totalul cu scuze, cerându-le doar „să fie de omenie“. Femeile, după noua aritmetică, se liniştiră, începură să râdă, iar bărbatul abia atunci intră în acţiune, povestind ospătarului, care-l asculta cuviincios, că el a făcut şase luni de reciclare în Bucureşti, unde li s-a spus să fie necruţători, dar trebuie să gândim când e cazul şi când nu e, „fiindcă şi dumneata munceşti, şi eu muncesc şi nu-i frumos să ne băgăm mâna în buzunar“, totul culminând cu însoţirea celor patru muşterii până la uşă, veseli toţi, una din femei mergând până la a mângâia matern obrazul chelnerului care-i invita să mai vină „pe la noi“.

Vitriolat de această scenă, nici citită şi nici văzută la cinema, ţâşnită din real cu o forţă a autenticităţii pe care numai maică-ta o deţinea, mi-am spus – cu vehemenţa deciziei luate de Lucien Leuwen: „Voi fi un ticălos!“, după ce citise un articol de gazetă intitulat „Edgar“, pe care Stendhal nu ezitase să-l reproducă în plin roman – mi-am spus: „Voi fi bun!“.

Imediat au început să se adune în mine, ca rechinii adulmecând marlinul tras de barca lui Santiago, o mie şi una de nopţi şi argumente, primele fiind cele derivate normal din cunoscutele idei ale muzicii din *off*-ul interior: „Iartă-mă că te-am supărat, te rog, iartă-mă!“ şi „Îmi pare rău când văd că plângi“, celelalte, cât de cât anormale, pierzându-se într-o frază de genul: „Eu te iubesc fiindcă tu urăşti filmele cu care te iubesc pentru a te convinge că viaţa e un film, lumea e cum este şi ca dânsa suntem noi“…

(În sprijinul acestei idei eminesciene mi-a venit o faptă uluitoare din istoria filmului românesc şi anume: în 1927, regizorul Jean Mihail a luat din piaţă un tăietor de lemne pentru rolul unui bandit în filmul său *Lia*, iar omul simplu s-a îndrăgostit într-atât de partenera sa de platou, încât s-a dus acasă şi şi-a omorât nevasta…)

Aceste remuşcări şi cugetări nu i le-am putut nicicum transmite mamei tale, fiindcă nu era acasă şi nici la serviciu, zile şi zile, ore, minute şi secunde am căutat-o cu bilete şi mesaje din ce în ce mai scurte, mai presante, tot mai puţin teoretice, de genul:

„mi-e dor de o ceartă cu tine!“, semnat: Kurosawa,

„recunosc că eu vorbesc mai mult decât tine“, semnat: Fellini,

„pe cine aş fi iubit dacă n-ai fi fost tu?“, semnat: H. Bogart,

„renunţ la tot ce-i cult din cultură, accept să rămână o ură“, semnat: L. Pintilie,

„my fair lady be good“, semnat: Georg Cukor Trakl.

Nenorocire a nenorocirilor, acest ultim bilet – coincidenţă groasă, de melodramă crasă – l-am scris precis într-o zi de luni, după *Rapsodia albastră* (regia: Irving Rapper) la televizor, iar marţi nu m-am putut reţine şi am dat buzna în ICRAL-ul unde lucra, am descoperit-o la masa ei de lucru, am sărit într-acolo, dar mi-a tăiat elanul, prezentându-mi-l liniştită pe tânărul de lângă ea – un tip valabil, care aducea cu Iurie Darie în *Dragoste la zero grade* – drept „logodnicul meu“.

Ceea ce nu numai că-mi întunecă mintea, ca ori de câte ori ţi se vâră în ochi degetele unei idei, dar mi-o şi lumină, având în vedere că exact această scenă o văzusem duminică în *Rapsodia albastră* a lui Irving Rapper. Precum în cele ultime 5 minute ale lui Mîşkin, am revăzut fulgerător toată filmografia noastră şi mi-am dat seama că:

1. Ea niciodată nu folosise scene din filme văzute doar cu o zi înainte şi 2. niciodată ea nu jucase în scene regizate de o mediocritate ca Irving Rapper.

„Rapper, Rapper, Rapper!“, mi-am murmurat mergând năuc pe stradă, în ce repertoriu am ajuns să jucăm, cu ce regizori de mâna a treia lucrăm, auzi la cine recurge după ce am lucrat cu cei mai buni, „Rapper, Rapper…“, îmi repetam, până mi-a venit în minte scena cea mai tare din acea *Rapsodie albastră*: anunţarea morţii lui Gershwin în plin concert; am rămas *avec l'air d'un con*, fulgerat definitiv pe o scară de ICRAL.

Ai vrut să ştii cum a fost despărţirea de maică-ta, inexistenta – ai aflat-o în cele mai mici amănunte, singurele care contează. Brassens m-ar înţelege. Tu?

Autorul tău…

Către fiul inexistent

Măi băiatule,

În ultima ta scrisoare m-ai făcut anxios pisălog. Formula nu m-a supărat. Dacă sunt de acord să mă controlez în privinţa cicălelii – o nenorocire mult mai mare decât se crede… –, angoasat nu pot să nu fiu, căci totul mă îndreptăţeşte a fi, după cum a spus-o clar Montherlant, idee pe care mi-am fixat-o cu scotch pe peretele alb din faţa ochilor mei matinali.

Ca atare, îţi cer imperios să-mi răspunzi la următoarea întrebare: e adevărat că gheţarul dumitale, cel pe care te găseşti de atâţia ani, scoţându-mă din minţi, cel care se numeşte cum nu se poate mai armonios, Kangerdlugssuaq, se topeşte cu o viteză de 38 de metri pe zi şi cu 14 km pe an? E adevărat că grandiosul a pierdut deja un sfert din înălţimea lui iniţială?

Sunt exagerări? Sunt manipulări ale unor ecologişti panicaţi, cărora mintea le-a luat foc odată cu încălzirea globală? Accept să nu fiu pisălog, dar nu admit să fiu dezinformat într-o problemă care implică viaţa fiului meu pe un bloc de gheaţă din Groenlanda.

Eşti în stare să mă înţelegi?

Mai ai atâta imaginaţie încât să mă vezi cum am citit ieri-noapte, în pat, înainte de a adormi, *Le Monde*-ul în care, pe prima pagină, se titra: „Topirea calotei glaciare a Groenlandei se accelerează într-un ritm neaşteptat şi îngrijorător“…? „Povestea“ continua în pagina 7, la rubrica „Mediu şi ştiinţă“, cu un articol care adăuga în titlul său că „topirea gheţurilor în Groenlanda se accelerează periculos“. Acolo am găsit paragraful despre Kangerdlug…-ul dumitale; pleoapele mele s-au închis, păstrând spectacolul „gheţarilor care se prăbuşesc şi se fărâmă într-o multitudine de aisberguri care grăbesc spre Ocean“. (Cu o asemenea frază începea articolul.)

Nu mă face prăpăstios. Acestea nu erau „prăpăstii“, ci blocuri de gheaţă în toată puterea materiei, nu a cuvântului; nu e exclus ca fiul meu, deloc topit de dragul tatălui său, dar prins între ele, să se zbată între viaţă şi moarte, ca o răzbunare a destinului pentru succesul unei cărţi din urmă cu 35 de ani, *Un august pe un bloc de gheaţă*.

Nu mă face prostănac. Paul Zarifopol îi putea scrie lui Garabet Ibrăileanu – oameni de o inteligenţă maximă, despre care nu ai mai apucat să înveţi la şcoală – ce groază îl prăpădea în clipele când ştia că fiu-său e plecat cu otomobilul pe o şosea, şi asta când…? În urmă cu 80 de ani… Nu fi atât de sigur pe ideea ta din ultima scrisoare: „Orice îngrijorare datează…“. Contează cât. Dacă durează de 200-300 de ani e OK!

Iar sunt în flagrant delict de angoasă. Iar am umanismul insomniac. Ţi-o spun deschis: nu mă cenzurez, fiindcă ştiu că nu voi prinde anul 2100, când nivelul mărilor va creşte – mulţumită Groenlandei în curs de topire accelerată – cu 9 până la 88 de centimetri, aproximaţie ce-mi aduce aminte de celebrele cote ale apelor Dunării, care de mic te amuzau şi îmi cereai să te duc la „Drencova-care-creşte-cu-2-centimetri“. Nu te-am dus, dragule, la Drencova, m-a convins maică-ta, inexistenta, să te las să te duci unde şi-au înţărcat vikingii iepele, aşa că, te rog, nu mai râde de tatăl tău când citeşte noaptea *Le Monde*, de pe-ntâia până la pagina cu logodne şi decese.

…Sau ai să-mi ceri şi tu să nu mai citesc *Le Monde*, că e de stânga? A ajuns şi la tine această corectitudine politică a dreptei care dispreţuieşte *Le Monde* pe bază de *Le Figaro*? Cum e cu corectitudinile politice la voi, pe Kangerd- etc…? La noi, pe Dâmboviţa, pe Mureş şi pe Târnave, sunt două, dar numai una, cea de stânga, e pernicioasă, mai periculoasă, poate, decât topirea Groenlandei. Nimeni nu îndrăzneşte să spună pe faţă acest evident adevăr: şi dreapta are corectitudinea, conformismul ei, un conglomerat de idei fixe şi „juste“ până la plictis; e ceea ce se numea pe vremuri, când mata abia erai pus la cale, „a fi pe linie“, adică pe linia conformismului de partid. Taică-tău nu te-a bătut la cap cu chestia asta, poţi să-i fii recunoscător, ingratule. Taică-tău a fost ani de zile „pe linie“, până s-a săturat de ea. El ştie mai bine ca alţii ce înseamnă pustiul şi gheţarul unei „corectitudini politice“. Dacă eşti curios – şi de ce n-ai fi? Şi asta te lasă rece? De climă morală nu se ştie pe la tine? –, taică-tău este azi un disident al ambelor corectitudini politice, ceea ce-l face, desigur, antipatic. S-a pierdut gustul disidenţei, s-a topit şi ea… La voi, în Groenlanda, cum e cu disidenţa? Răspunde-mi la această întrebare numai după ce mi-ai lămurit-o pe prima, dacă nu ai uitat până aici de ea.

Recunosc – sunt un tată insuportabil.

De la fiul inexistent

Domnule,

Am primit ultima dvs. scrisoare şi vă declar că m-a indispus. Vă voi explica imediat de ce, dar mai întâi – aşa cum mi-aţi cerut-o foarte didactic – răspund la prima întrebare, aceea în legătură cu topirea gheţarului Kangerdlugssuaq. Habar nu am dacă se topeşte cu viteza de 38 de metri pe zi. Eu nu locuiesc pe acolo. Eu am altă treabă şi mă mir că pentru un joc de cuvinte mă împroprietăriţi cu el, numindu-l mereu „al dumitale“ (motiv pentru care am hotărât ca azi să vă scriu cu „dvs.“…). Mă enerva încă din România uşurinţa cu care se folosea această expresie pentru a-l împovăra pe celălalt, pentru a-l compromite cu prietenii dubioase; am auzit deseori: „Camil al dumitale“, „Batalov al dumitale“, „Malraux al dumitale“ şi v-am văzut cum şi cât vă înfuria. Se pare că nu aţi reţinut cu ce mă ocup aici. Nu ştiu ce citiţi în ziare şi ce înţelegeţi din ce vă scriu, dar pe noi, aici, nu ne interesează ce va fi în 2100, ce se va întâmpla după creşterea apelor în mări şi oceane. Nouă, colegilor şi şefilor mei, ne convine topirea gheţarilor. Mai mult: dacă se topesc prea încet, fie îi aruncăm în aer, fie îi tăiem cu spărgătoarele noastre; bucăţile acelea le punem la încălzit până se fac lichide şi îmbuteliem apa gheţarilor în containere speciale. V-am explicat: apa dintr-un aisberg e foarte bună pentru fabricarea vodcii. Dacă eu n-am învăţat la şcoală despre Ibrăileanu şi Zarifopol, nici dvs. nu aţi ajuns vreodată la lecţia despre folosirea unui gheţar în producţia de vodcă.

Aşa cum vă cunosc, aţi crezut că fac poezie. Orgolios cum vă ştiu, v-aţi închipuit că fiul dvs. scrie o continuare la cartea aceea cu blocul de gheaţă din luna august. Vă înşelaţi – nu fac poezie, nu scriu cărţi, lucrez pentru firma canadiană „Iceberg“, care produce cea mai bună vodcă din lume. Ce e greu de înţeles? Cât o să mai exageraţi cu literatura, până când o să trăiţi în nebunia asta, că totul e literatură? Reveniţi-vă – pe fiul dvs. nu-l îngrijorează topirea calotei glaciare; îl bucură, fiindcă nu va cunoaşte şomajul. Şeful meu cântă „Vive l’échauffement!“ pe o melodie a lui Yves Montand, „Vive la crise!“.

Trec la celelalte două întrebări: dacă avem în Groenlanda două corectitudini politice şi cum stăm cu

disidenţii. Sunteţi, într-adevăr, insuportabil: faceţi din toate literatură şi, simultan, politică! Sunteţi incapabil să înţelegeţi că mai există şi altceva decât literatură şi politică. Sunteţi incapabil să trăiţi şi să gândiţi în afara lor. E cazul să v-o spun clar. Nuvelele dvs. m-au lăsat rece, m-au îngheţat din această cauză: eroul lor, chiar şi când sărută o femeie, este obsedat dacă e just sau nu politic. Dacă nu v-a spus-o mama, v-o spun eu: e oribil!

Îmi scrieţi că în politică nu sunteţi nici pro, nici contra. Vă lăudaţi, ca să nu vă spun că minţiţi. De fapt, vreţi să fiţi exemplar, numai că la mine nu veţi avea succes; puteţi să mă dispreţuiţi pentru „incultura mea politică şi sentimentală“ (aşa i-aţi spus mamei mele, că aş fi „un incult“…), dar eu nu văd azi în lume nici un om exemplar şi nu sufăr din cauza asta; în schimb, fiecare om este pentru mine interesant, vi se pare prea puţin? Vă voi scoate, probabil, din minţi, la rândul meu, dar nu mă interesează nici *Le Monde*, nici *Le Figaro*. Eu am Internetul meu, pe care ştiu că-l dispreţuiţi, ceea ce mi-l face şi mai drag. E prietenul meu principal. Aseară am aflat de pe Google că a murit, la 92 de ani, un tip mult mai interesant decât nuvelele dvs. Era un belgian, la 18 ani a intrat în Partidul Comunist mulţumită lui Nietzsche, zicea el; în 1936 a plecat să lupte în Spania de partea republicanilor, a fost comisarul politic al escadrilei lui Malraux „al dumitale“ şi apare ca personaj în cartea aceea pe care ştiu că o ţineţi ca pe o Biblie, *Espoir*; după înfrângere, intră în Rezistenţa franceză, e prins de Gestapo şi, sub tortură, îşi divulgă reţeaua. După Eliberare, e judecat şi condamnat la 8 ani de închisoare. În 1948 e reabilitat şi începe să scrie – are un roman despre condamnarea sa, cu un titlu care-mi place atât de mult, încât l-am rugat pe un amic din Paris să-mi găsească şi să-mi trimită cartea: *Delirul logic*. Când descoperă *Jurnalul* lui Kierkegaard (nu l-am citit şi nici dvs. nu mi l-aţi recomandat vreodată…), începe să studieze Biblia. Timp de 7 ani pregăteşte la Sorbona un doctorat în ebraică şi devine un specialist în Geneză; nu vă mai înşir titlurile cărţilor lui şi nu vă voi da amănunte despre ideile lui, din care nici eu, desigur, nu pricep prea multe; am înţeles că, pentru el, rolul principal în evoluţia lumii l-a avut Eva, şi nu Adam. Sunt convins că omul acesta, Paul Nothomb, nu vă interesează prea mult; mi-aţi scris într-o zi că nu-i puteţi suferi pe comuniştii care, când îmbătrânesc, devin religioşi. Pentru mine, fără s-o iau drept exemplară, e o viaţă de om la care mă gândesc cât mă gândesc la viaţa dvs. În Groenlanda nu există decât un singur disident. Eu. Disidentul dumitale.

Către fiul inexistent

De mult îndrăgitule domn, fiu şi prieten,

Fulgerătorul tău e-mail: „Domnule, îmi este din ce în ce mai multă ruşine că sunt român“ nu m-a trăsnit, cum presupun că intenţionai, agresiv cum te ştiu faţă de mine. Dacă îţi voi scrie că, la o primă şi, evident, rapidă lectură, m-a amuzat, s-ar putea – ceea ce nu mi-ar displăcea – să-ţi scandalizeze seriozitatea pe care o detectez în toate mesajele tale. Tată banal, ar trebui să fiu mulţumit că am un băiat care nu se joacă în sentimentele sale, dotat deja cu un anumit simţ al tragicului, pe care – categoric – nu de la mine l-a moştenit, ci de la maică-sa. Dar nu-s un tată banal, după cum nici tu nu eşti (o sper aprig) un simplu puţoi provocator. (Poate că mai ţii minte ziua când m-ai enervat, aveai vreo 12 ani, într-o problemă de istorie, ceva cu noaptea de 23 august 1944, şi când ţi-am cerut sever: „Să nu fii niciodată un puţoi!“ – rareori mi s-a pus gura să mai vorbesc aşa.) Ca atare, nu numai că nu ai izbutit să mă zdrobeşti, ci, dimpotrivă, m-ai făcut să retrăiesc îndelunga comedie pe care am jucat-o cu cei mai buni prieteni ai mei, prin anii ’70-’80 şi chiar după ’90. Zic *comedie* nu pentru a o bagateliza; o comedie – în practica zilelor mele printre oamenii vii – e tot ce poate fi mai grav, mai consistent, mai salubru de trăit. Ţi-o rezum, fără să regret că niciodată nu ţi-am vorbit pe larg despre ea, tot aşa cum taică-meu nu a discutat niciodată cu mine despre femei: de câte ori mi se plângeau intens despre „ruşinea de a fi român sub Ceauşescu“, dar şi „sub Dej sau Antonescu“, le răspundeam că nu au de ce. Putem fi trişti – argumentam – până la disperare, putem urla sau merge pe pereţi, dar nu din „ruşinea de a fi român“; nu avem de ce să fim mândri, asta nu, dar alternativa nu este ruşinea, decât dacă acceptăm o melodramă inadmisibil de facilă şi de leneşă; până la ruşine mai avem de trecut prin câteva stadii mult mai dramatice în contrarietatea lor incomodă.

Cred că ai sesizat umorul, da, umorul situaţiei: un evreu, cetăţean român, le cerea unor concetăţeni creştini să nu le fie jenă de ceea ce sunt şi suntem de când ne-am născut, oameni ai limbii române cu tot ce înseamnă ea, de la alfabet şi până la ecuaţia Caragiale-Eminescu, cu atâtea necunoscute printre care nu avem voie să ne rătăcim. Fireşte că nu i-am convins.

Predispoziţia spre melodramă a intelectualului român – „suflet din sufletul neamului său“, dacă mai ţii minte acest vers din programa ta de bacalaureat – este enormă şi nu are (deocamdată) leac. Fireşte că, la rândul meu, le-am părut livresc, poate şi laş, oricum absurd, faţă de tâmpenia insuportabilă (şi multilaterală) a regimului; nu au mai îndurat-o şi au plecat, „au părăsit Capitala“ (cum glumeam fără spor), au fugit care încotro, până la Paris şi „Europa Liberă“, până în Spania şi Elveţia; din când în când primeam câte o ilustrată din Canare, Baleare şi alte locuri unde era soare şi ruşinea îşi lua o scurtă vacanţă. Niciodată – şi nu îmi stă în caracter să mă făIesc cu asta – în discuţiile noastre nu a apărut problema evreităţii mele. Niciodată nu mi-au spus: „Ţie îţi este uşor să fii român când ai rude la Tel Aviv“. Sau – inepţia inepţiilor: „Ei, Relache, dacă toţi evreii ar fi ca tine…“. Asemenea vorbe cu adevărat ruşinoase nu s-au rostit între noi – te încredinţez cu stinghereala care conferă normalităţii un merit. Asta e altă comedie.

Acum constat că ruşinea de a fi român a ajuns până la tine, în Groenlanda. Concizia ta „dă pinteni imaginaţiei mele“ – cum ar fi spus un englez aflat abia pe locul al 10-lea în topul celor cu care se laudă neamul lui. Ce ai văzut ca să-mi baţi o telegramă ca asta? Ai o parabolică la care ai prins Parlamentul OTV-ului, ultimele meciuri ale campionatului? Ce ai auzit printre gheţari, ca să-ţi îngheţi tatăl? Ce ai citit ca să-mi scrii versul acesta alb de mânie? Ai intrat pe Internetul cu care se mândreşte cam tot tineretul român aflat pe culmile disperării şi ale libertăţii de expresie? Desigur că mă gândesc la câteva nume care puteau să-ţi dea acest sentiment românesc al fiinţei. Nu ţi le înşir, fiindcă m-am săturat de câte „liste ale ruşinii“ s-au elaborat în ultimii 50 de ani. Ai putea totuşi să-mi dai un sigur nume (urâtă expresie!) care te-a adus în starea asta, îţi repet, necunoscută mie? Până la dezvăluirea lui, să-ţi relatez o întâmplare cu caracter de coincidenţă magică, precum îmi place să-i zic, ca un lucrător în Serviciul Mondial de Organizare a Coincidenţelor (SMOC). Aseară m-am întâlnit cu cel mai bun prieten al meu din câţi mi-au plecat/fugit în exil. Cel mai aprig în ruşinea-de-a-fi-român, altfel un intelectual de fineţe, de o politeţe inhibantă, european incondiţional; mi-a descris – el locuind în Germania – starea noţiunii de român pe meleagurile acelea. Era foarte (cu stridentul diftong *oa*!) proastă. Atât de proastă, încât, într-o bună zi – „Ai să râzi, Relache!“, m-a avertizat –, o vecină de palier i-ar fi spus aşa: „O, *mein Herr*, dacă toţi românii ar fi ca dvs…“. Nu am râs, sunt clipele rare când simt limita tragică a ironiei. Mă vei înţelege?

Către fiul inexistent

Mai mult decât fiule, prietene,

Am citit ieri-noapte ceva foarte important pentru mine şi azi-dimineaţă m-a cuprins un sentiment de mult neîncercat, încă din prima tinereţe: să transcriu în caietele mele pasajele cele mai puternice din cărţile, eseurile, poeziile şi articolele care mă impresionau.

Acum simt aceeaşi presiune efervescentă în a transcrie cele ce vor urma şi a ţi le transmite urgent. Sunt gândurile unui tată, David Grossman din Ierusalim, la înmormântarea fiului său, Uri, ucis la 12 august 2006 în războiul din Liban:

> „Era un băiat care avea valorile lui, termen atât de bagatelizat şi luat în derâdere în ultimii ani. Căci în lumea noastră dementă, crudă şi cinică nu e *cool* să crezi în valori. Sau să fii umanist. *Sau sensibil la nenorocirea altuia, fie el duşmanul tău pe câmpul de luptă* [s.m.].
>
> Am învăţat de la Uri că poţi şi trebuie să fii şi una, şi alta. Că trebuie, desigur, să ne apărăm în două sensuri: să ne apărăm viaţa, dar de asemenea să ne încăpăţânăm în a ne apăra sufletul, să-l apărăm de tentaţia violenţei şi a ideilor simpliste, de desfigurarea lui prin cinism, prin dispreţul epidemic faţă de celălalt, acestea fiind blestemele vieţii noastre în zona tragică în care trăim.
>
> Uri avea pur şi simplu curajul de a fi el însuşi în orice situaţie, de a găsi tonul just în tot ce spunea şi făcea şi asta îl proteja de contaminarea, de desfigurarea, de degradarea sufletului. Erai [textul trece deseori de la persoana a treia la a doua – n.m.] stângistul batalionului, dar erai respectat fiindcă rămâneai la ideile tale, fără a renunţa la datoria militară. Îmi amintesc că mi-ai explicat «politica barajelor», fiindcă ai fost multă vreme la punctele acelea de control; îmi spuneai că, dacă în maşina controlată era un copilaş, încercai imediat să-l liniştești şi să-l faci să râdă şi-ţi aminteai de băieţaşul pe care îl înfricoşaseşi, *el detestându-te pe bună dreptate* [s.m].
>
> În aceste clipe, nu voi spune nimic despre războiul în care ai fost ucis. Noi, familia noastră, am pierdut acest război. Israelul, azi, urmează să-şi facă examenul său de conştiinţă şi noi ne vom strânge în durerea noastră, înconjuraţi de prieteni buni, ocrotiţi de dragostea atâtor oameni pe care nu-i cunoaştem şi cărora le mulţumim pentru sprijinul lor.
>
> Aş vrea să ştim a împărtăşi împreună această solidaritate şi în alte împrejurări. Poate că aceasta este resursa noastră naţională cea mai preţioasă. Bogăţia noastră naturală. Aş vrea să putem fi mult mai sensibili

unii faţă de alţii. Să ne eliberăm de violenţa şi de duşmănia care s-au infiltrat atât de adânc în existenţa noastră. Să ştim a ne răzgândi, a ne salva, acum, în ultimul moment, căci ne aşteaptă vremuri foarte grele.“

Dacă ai ajuns cu lectura până aici şi interesul nu ţi s-a topit odată cu banchiza de gheaţă pe care lucrezi – mereu am impresia că Groenlanda ta nu e deloc la curent cu fluxul telegramelor noastre europene –, trebuie să îţi adaug că acest tată este unul dintre cei mai importanţi scriitori din Israel şi nu exagerează când scrie de vremuri grele. El însuşi este considerat şi respectat ca om de stânga, în sensul israelian al termenului, ca un militant democrat, fie şi în minoritate, pentru o pace într-un conflict pe care majoritatea îl vede fără ieşire, fără altă soluţie decât războiul. Cu trei zile înainte de moartea fiului său, Grossman a semnat alături de alţi doi romancieri de renume mondial, Amos Oz şi A.B. Yehoshua, un apel către guvern pentru încetarea războiului în Liban, îndreptăţit în ochii lor ca ripostă la atacurile teroriste, inutil însă în extinderea lui. Cu ceea ce Grossman numeşte splendid „o mândrie timidă“, recunosc că e şi poziţia mea; timidă fiindcă, numărându-mă printre prietenii lui necunoscuţi, ştiu că nu se poate judeca situaţia de acolo decât de cei care au aşteptat un autobuz în Tel Aviv, la Ierusalim. Aşa îmi spunea mama, de câte ori abordam la ea acasă, la Tel Aviv, problema: „Mai întâi să urci într-un autobuz şi după aia să faci pe deşteptul venit din Europa…“. Nu o dată m-am îndemnat să mă duc până la Ierusalim, să-i bat la uşă lui Grossman şi să-i spun cât ţin la cărţile lui. Ca de obicei, m-a reţinut timiditatea faţă de cei pe care îi admir. Ciudat, cu tine sunt capabil de indecenţă. Sper să nu te întrebi de ce ţi-am scris toate acestea tocmai ţie, azi, şi de ce ţi-am subliniat câteva cuvinte ale lui.

Mama inexistentă
despre fiul nostru inexistent

Luna trecută m-a luat o angoasă şi i-am trimis fiului meu inexistent din Groenlanda trei cărţi care, după cum îi scriam concis în dedicaţii, îmi deciseseră viaţa în 1956, anul Budapestei. Alaltăieri am primit de la mama sa inexistentă o scrisoare abruptă, în stilul ei caracteristic; ca de obicei, începea fără apelativ, fără vreun „dragă", fără să mă precizeze:

„Am fost o săptămână cu băiatul nostru la Reykjavík, mi-a propus ca în concediul lui de la firma aceea de tăiat gheţari să călătorim prin Islanda, am acceptat, ne-am simţit bine până în ultima zi, când mi-a arătat scrisoarea cu care însoţeai cele trei cărţi pe care – obsedat cum eşti de persoana ta şi de aniversările ei rotunde – ţineai să le citească şi el, ca tine în urmă cu 50 de ani. Ţi-am citit dedicaţiile date pe *1984*, pe *Zero şi infinitul* (le aveai de la Titus Popovici, mi se pare…), pe *Armata de cavalerie*… Trebuie s-o afli imediat, fără multe vorbe: nu i-au spus nimic. Mi-a arătat scrisoarea ta cu câteva fraze însemnate de el cu o carioca roşie: că, pentru tine, 1956 e ca ieri, un şoc cât 1984 pentru alţii; că atunci speranţa ta în comunism ţi s-a dezvăluit ca o iluzie (două sublinieri ale lui şi un semn de întrebare…); că, o vreme, nu ai vrut să-ţi trădezi convingerile, până ai înţeles cine le-a trădat (o sigură subliniere…); că timp de 10 ani – era prima oară când o scriai atât de clar – ai fost un fanatic plin de ignoranţă orgolioasă şi că de această experienţă va trebui să ţii seama toată viaţa, *fără să devii un oportunist, un carierist, un automat moral* (era sublinierea ta, am reţinut-o, mai ştiu să te citesc şi să te citez). Foarte mult mi-a plăcut (rareori am folosit acest verb în ce te priveşte) cum i-ai scris despre singura ta bucurie după Budapesta: aceea din 1968, când la invadarea Cehoslovaciei nu ai intrat, ca alţi prieteni, în partidul lui Ceauşescu, ci ai intrat în camera mea dintr-un cămin de ceferişti, bâjbâind pe întuneric până la patul meu, şi-l rugai să nu uite această scenă până la sfârşitul vieţii lui. Fraza nu era subliniată, nu-mi dau seama cât l-a atins, nu l-am întrebat, întotdeauna te-a enervat pudoarea mea.

După ce mi-a luat din mână scrisoarea şi a pus-o ca semn între paginile *Armatei de cavalerie*, mi-a spus calm că «toate acestea» nu l-au interesat şi nu-l vor interesa niciodată.

«Nu trebuia să fii doctor în ştiinţe sau să ai talent ca să înţelegi de la bun început că socialismul e o porcărie de iluzie.» Am închis citatul, l-am întrebat care început a fost cel bun. Mi-a răspuns, parcă fără să mă audă, că nu era nevoie să-i trimiţi cărţile vieţii tale ca să vadă că ai rămas un nostalgic după tinereţea ta comunistă, la fel de neinteresantă, pentru el, ca tinereţea unui fascist; îi place doar când scrii despre Chaplin, despre Stan şi Bran, dar – din nou citez – «cu Stan şi Bran nu devii azi un mare scriitor». Ţi-am luat apărarea, nu mă cunoşti în situaţia asta, să-ţi apăr scrisul. I-am povestit cum ne-am dus amândoi la *Stan şi Bran eroi fără voie*, în ziua când te-au dat afară pentru că nu ai înfierat, ca toată lumea, contrarevoluţia din Ungaria. «Tatăl tău e nostalgic după ziua aceea… 'Nostalgia, da, comunismul, nu!'» – ideea polonezilor noştri nu l-a emoţionat. A fost dur: «Eu nu m-aş fi dus la cinema… Aş fi fugit din ţară… Aţi fost inconştienţi şi acum văd că vă lăudaţi că aţi suportat demn comunismul. Aţi numit laşitatea demnitate»… L-am făcut imediat fanatic, ignorant, incult sentimental, mi-a scăpat: «Ne-ai moştenit gena prostiei!». M-a ajutat să-mi fac valiza, m-a condus sobru la aeroport, unde m-a lăsat să-l îmbrăţişez (aproape) patetic. Nu-i mai scrie. Decât dacă vrei să fii, pe mai departe, un vanitos, un iluzionat după un adevăr integral care nu există în nici o revoluţie. Pentru el eşti (aproape) inexistent. Cu tandreţe integrală…“

De la fiul inexistent din Groenlanda

Domnule,

Presupun că îţi este cunoscută hotărârea mea de a nu-ţi mai scrie după conflictul pe care l-am avut cu mama. Nu-mi închipui că nu ţi-a comunicat cele întâmplate în călătoria noastră la Reykjavík. Aş fi vrut, când am invitat-o să ne petrecem împreună concediul, să ne simţim bine, dar a ieşit o catastrofă, din cauza ideii dumitale de a-mi trimite „cele trei cărţi care ţi-au schimbat viaţa“ – îţi citez dedicaţia. Nu m-au interesat şi s-a lăsat cu scandal. Sunt sigur că ţi l-a relatat. Ea e o femeie care nu ratează transmiterea unei veşti proaste.

Dacă îţi scriu azi şi îmi încalc hotărârea se întâmplă dintr-un motiv neaşteptat. Am primit de curând pe Internet, de la o fostă prietenă din România, un teanc de xeroxuri scanate după articole de-ale dumitale apărute în urmă cu 50-60 de ani în *Scânteia tineretului*. Ea lucrează azi într-un colectiv de documentarişti al unei edituri care pregăteşte o antologie a presei comuniste dintre anii 1949-1989, „o antologie a ruşinii“, aşa se va intitula; nu mi-a explicat de ce mi le-a trimis, probabil ca să mă pună la curent cu trecutul tatălui meu, cu articole socotite de ea „îngrozitoare“. Cât timp am fost împreună la Bucureşti, prin anii ’80, pe la 18 ani, îmi spunea tot timpul că-i place cum scrii, mai ales în revista *Cinema*, acum nu ştiu din ce i-a venit – am înţeles, tot de pe Internet, că azi, în România, e o mare plăcere să fie demascaţi expiraţii (am întâlnit şi termenul „dinozauri“). Din păcate, articolele acelea, vreo 20, sunt într-adevăr îngrozitoare. Nu doar pentru entuziasmul care le stă la bază. Tot ce scriai despre primele colhozuri româneşti, despre armata populară, despre eroii clasei muncitoare era o lozincăreală incredibilă. Nu le-am putut citi pe toate de la un capăt la altul. Nu mă interesează că aveai o încredere oarbă în comunism. Te priveşte. Dar cum de scriai cu atâta lipsă de talent, în ce stil îţi susţineai convingerile – asta m-a uluit. Ştii bine că mi-au plăcut articolele despre Stan şi Bran sau cartea aceea despre blocul de gheaţă, parcă predestinată mie. Dar cum a fost posibil să scrii atât de prost în tinereţe? Mă gândesc că nu scriai din oportunism, îţi dau acest credit, dar nu înţeleg cum de idealurile dumitale au produs asemenea

articole de necitit. Nu te enerva: erai devotat, dar scriai mizerabil. Erai sincer şi totul suna fals. Să nu-ţi fi dat seama…? Nimeni să nu-ţi fi spus nimic? Dar pe ce lume trăiaţi? Nu pot să-ţi ascund că am parcurs teancul de xeroxuri cu gândul la dimineaţa aceea când m-ai luat de mână şi ne-am dus la Cinematecă să vedem un documentar despre Nanuk, eschimosul care vâna foci, ca să aibă din ce trăi familia şi câinii lui. Aveam 10 ani şi, după ce ţi-am citit cronica din *Cinema*, m-ai făcut să-l iubesc pe Nanuk ca pe Stan şi Bran. Acum sunt aici, pe locurile unde vâna Nanuk, şi doar din cauza asta articolele din *Scânteia tineretului* nici nu mă copleşesc de ruşine, nici nu mă înduioşează. Îmi sunt indiferente. Te întreb deci: ce să fac cu ele? Nu-mi vine să le arunc, dar nici să le păstrez. Cred că îmi vei da un răspuns.

Răspunsul tatălui existent

Nu ai de ce să te ruşinezi şi nici de ce să te înduioşezi. Am avut o viaţă textuală dificilă, complicată, cu care nu m-am dus la psihiatru, ci am pus-o pe hârtie în multe nuvele, după ce ai plecat. Tot ce am scris cât de cât valabil se inspiră din articolele acelea insuportabile ale tinereţii şi nu o să-ţi explic acum, aici, repede, cum de am putut să o slăvesc pe Michèle Morgan sau pe Marilyn, după ce am descris colectivizarea în Luna de Jos. Oricum, nu am ascuns, nici înainte, nici după ’89, acele articole, nu le-am blestemat, le-am dat bibliografie la nuvelele mele şi nu puţini au râs de ele sau m-au deplâns. Îmi este teamă doar de Tihon, călugărul la care a venit să se spovedească, în *Demonii* (i-ai citit? să ţi-i trimit?), eroul principal, Stavroghin. Acela îl ascultă şi îi refuză mărturisirea, suspectându-i frazele prea meşteşugite cu care încearcă să explice fapta sa mârşavă – violarea unei fetiţe. Eu nu mi-am violat decât inteligenţa. Problema, pentru mine, acum, nu eşti tu, nici scrisul meu. Ci fata aceea care ţi-a trimis xeroxurile. De mult nu mă mai simt responsabil pentru toate păcatele lumii, dar faţă de ea, da. Ea face parte din mulţimea de proşti – acesta e cuvântul! – care neagă revoluţiile şi, odată cu ele, evoluţiile. Pentru ei, ce ai scris acum 60 de ani e la zi, conform sau nu cu eterna politică a clipei. Îmi poţi da adresa ei? Aş vrea să-i scriu, eventual să stăm faţă în faţă, la o cafea, desigur, nu la tribunal.

Pe tine, apropo de Nanuk, te suspectez de literatură, de cinema. Nu-mi displace. Ca atare, îţi propun să pui toate xeroxurile într-un container mic, dar solid, pe care să-l îngropi în blocul nostru de gheaţă, aşteptând topirea Groenlandei.

Din Uppsala

Stimate domule Cosaşu,

Vă trimit câteva gânduri stârnite de ultimele dvs. articole.

Împărtăşesc entuziasmul pentru Stan şi Bran, ca şi pentru unele filme care nu erau „sovietice“, cum spunea amicul dvs., ci – aş zice – dimpotrivă. Ce noroc să revedeţi *Pianina mecanică*! Ştiţi, desigur, că scena de pe terasă, a leşinului tinerei care „nu-şi credea ochilor“, este similară cu cea pomenită de Bulgakov în *Viaţa domnului de Molière*.

Aţi plâns la moartea lui Stalin… Având 20 de ani, student, am fost şi eu „convocat“ şi am participat la mitingul cu pricina. Şi am văzut câteva persoane care plângeau. Asta când toţi ştiam că vecini dispăreau, că închisorile erau pline cu nevinovaţi, că în noaptea Învierii se organizau la universitate seri de dans obligatorii, cu uşile închise, până la ora 24, când până şi un „şef de clasă“ primară sau „responsabil“ de grupă studenţească era nu ales, ci „numit“ etc. etc… M-am mirat. Atunci, pe loc. Şi n-am înţeles. Cum n-am înţeles nici cum, în 1989, persoane apropiate de vârsta mea, dar inteligente şi informate (sau, mă rog, „mult mai“), susţineau că sosise momentul să intre în partid. Să fi fost mai clarvăzătoare mama mea semianalfabetă care, aproape de fiecare dată când tatăl, sora mea şi cu mine ne pregăteam de plecare la manifestaţia de 1 Mai sau 23 August, remarca: „Iar au noroc de vreme bună hoţii ăştia…“?

Fac parte dintre cei care consideră că sintagma *revoluţie – evoluţie* poate fi adevărată pe plan individual, ca proces treptat de schimbare şi progres, ca urmare a unei experienţe-limită. Pe plan social însă… Dacă ne gândim doar la Revoluţia Franceză, ca să nu mai pomenim de cea mult mai apropiată de noi, cel puţin geografic, bolşevică. Dar, desigur, depinde cum definim „revoluţia“. Revoluţionarii cei mai periculoşi sunt cei care pretind că deţin soluţia evoluţiei şi că toată perioada (evoluţia) anterioară este un şir de greşeli. Fie că se cheamă „Ce-i de făcut?“ sau „Să vă spun eu, neică, cum e cu chestia asta“, textele şi/sau peroraţiile din această categorie neagă, deseori total, experienţa anterioară a societăţii. Ca şi cum generaţiile anterioare au fost formate doar din idioţi.

Vă asigur că nu pun la îndoială sinceritatea sentimentelor dvs. de atunci şi apreciez desprinderea timpurie şi manifestă din vraja sirenei marxiste. Foarte rară atunci, pentru că, fiind plină de riscuri, nu era la îndemâna oricui. Încerc doar să înţeleg mecanismul care îngăduie extinderea nostalgiei tinereţii personale asupra mişeliilor vieţii sociale.

Cu (nesimulată) stimă,
O.C.
Uppsala

Răspunsul
redactorului ficţionar

Mă bucur că mă citiţi – până la notele de la „3,14“… – cu o atenţie care, la noi, nu e obişnuită. Vă înţeleg foarte bine poziţia, o respect şi de aceea polemizez cu ea în scrisorile către fiul meu inexistent din Groenlanda, cu care – observ mulţumit – polemizaţi şi dvs. Poate că sunt limitat în inspiraţie, însă nu am alt subiect pentru literatura mea: să nu mai plâng, de pildă, la moartea vreunui alt Stalin; cum şi cât să-mi accept din nostalgiile unei tinereţi care a spus *nu* orânduirii pe care, *da*, a făurit-o, dar a şi suportat-o cu un dezgust crescând, prea puţin eroic, totuşi fertil. Nu am încredere decât în cei care, deloc idioţi, au trecut prin această experienţă – a defanatizării, fără a deveni oportunişti (apropo de mecanismul la care vă referiţi). E clar că nu sunteţi printre aceştia, aţi ştiut totul mai devreme (nu, nu vă invidiez…), totuşi vreţi să-i înţelegeţi pe cei nostalgici… Sună original azi, la Bucureşti, şi mă întreb dacă nu e posibil ca, pornind de la Cehov, Bulgakov şi chiar Stan şi Bran, să punem bazele unei frumoase corespondenţe.

De la mama inexistentă a fiului inexistent

Dragul meu,

Voiam să-ţi scriu de câteva luni, de când l-ai rugat pe băiatul nostru să listeze şi să pună într-un container articolele tale din urmă cu 60 de ani şi să le îngroape în gheţarul său; m-am gândit şi răzgândit, nopţi de-a rândul, dacă să-ţi explic cât mi-a displăcut ideea ta. Eu o cunosc bine pe domnişoara aceea care i-a trimis xeroxurile demascatoare şi numai lipsa ta de informaţii cu privire la fiul tău poate explica reacţia ta de un orgoliu nestăpânit.

Fata aceea a fost în dragoste cu el imediat după Revoluţie (încă o scriu cu literă mare…), dar el s-a despărţit de ea fiindcă socotea ostentativ anticomunismul ei. Era, într-adevăr, fiica (foarte frumoasă) a unui colonel de Securitate, hotărâtă să o rupă cu familia ei nomenclaturistă; nu m-am amestecat, cunoşteam prea bine – ca şi tine – povestea asta cu „politica adusă până în pat“, după o expresie a lui, în ziua când mi-a spus să nu-l mai dau la telefon dacă sună ea… A fost singura lui explicaţie pentru mine; i-am auzit însă nu o dată (ea a dormit de multe ori la noi) certându-se, fiindcă el nu voia să se ducă în Piaţa Universităţii. Nu, nu ţinea cu Iliescu, dar îi cerea decenţă. Cred că ideea îi venea de la mine, nu de la tine. Odată – se certau în vestibul, eu eram în bucătărie – ea i-a strigat că o revoluţie decentă e o revoluţie moartă şi am auzit uşa trântindu-se. Mi-am adus aminte de şedinţele noastre din ’50, când îi înfieram pe toţi cei care nu ştiau că până şi stâlpii de telegraf fac politică. Sunt întotdeauna intimidată când constat cu câtă încăpăţânare istoria ţine să se repete. E încăpăţânarea înfricoşătoare a unui posedat. Îmi este clar de ce i-a trimis, chiar după atâţia ani, articolele tale din *Scânteia tineretului*. După ce a absolvit istoria, ea lucrează într-un colectiv de documentarişti ai nu ştiu cărui institut (mă pot interesa, dacă eşti curios…), unde e cu totul posibil să se pregătească „o antologie a ruşinii“, în care să figureze şi articole de-ale tale din ’40-’50. I le-a trimis – nu e nici o enigmă – pentru ca el să vadă cine a fost tatăl lui, ea, cu tatăl ei, terminând din timp. O revoluţie indecentă este o revoluţie vie – nu văd de ce ne-am opune.

Nu ţi-aş fi scris toate acestea – sunt de acord cu tine: să nu cădem în derizoriu, în mahalagism biografic! – dacă nu m-ar fi revoltat scrisoarea ta către acel domn din Uppsala. Un anticomunist bine-crescut, cu lecţiile făcute la timp, îţi dă o notă bună la purtare şi tu te laşi lăudat pentru că ai fi înţeles încă din ’56 tragedia utopiei noastre. Şi îi mai dai şi explicaţii! De ce? Din omenie atot- şi prea înţelegătoare? Din demagogie sufletească (am descoperit de curând că sufletul e şi el un mare demagog)? Din oportunism corect politic? Sau – asta ar fi cel mai dureros – ţi-ai pierdut umorul? Nu ştiu ce e în mintea ta – deşi o vreme am ştiut.

Trebuia să-l trimiţi – scurt – la cărţile tale şi punct. În afara lor, un scriitor nu dă lămuriri. Nu ai ucis, nu ai furat, nu ai turnat „sub comunişti“, nu ai primit nici măcar o „Medalie a muncii“, foarte bine, dar nici nu ai fost o victimă a lor. Eu nu accept să fiu, azi, lăudată pentru că nu am fost membră de partid. Cred că nici tu. E o problemă strict a noastră, a celor care am fost turnaţi fiindcă am şoptit că la Budapesta nu-i doar o revoluţie anticomunistă, iar după Praga am spus „gata!“. Noi doi – şi încă douăzeci, poate încă două sute, nu mai mulţi – nu am făcut afaceri cu comunismul, nu ne-am îmbogăţit sub Dej şi Ceauşescu, nu i-am putut suferi şi nici ei nu ne-au suferit, dar de suferit cu adevărat, am suferit din altceva: din buna noastră credinţă persecutată de inteligenţa noastră. Singura ta replică reuşită către cel din Uppsala a fost aceea că nu-l invidiezi pentru câte ştia de la acel rău început. Altfel, să nu aud pe cineva dintre noi că se plânge sau se lasă deplâns cu unele laude. Şi fără justificări! Nu avem în faţa cui să ne justificăm, să-şi ducă ei până la capăt revoluţia naţional-anticomunistă, să construiască ei precis, fără utopie, capitalismul cu chip uman al lui Becali.

Te rog frumos – nu te mai justifica!

Răspunsul ficţionarului

Te vei revolta dacă te rog să găseşti şi să-mi trimiţi adresa acelei fete documentariste?

De la logodnica inexistentă a fiului inexistent

Stimate domn,

Am citit nu demult că îmi căutaţi adresa; presupun că aţi vrea să stăm de vorbă sau să îmi scrieţi; ţin să vă fac o economie de timp şi de răbdare. Ştiu despre ce doriţi să discutaţi cu mine şi nu mă feresc, oricât de antipatică mi-a devenit problema. Sunteţi curios să aflaţi de ce i-am trimis fiului dvs. articolele pe care le-aţi semnat prin anii ’50 în *Scânteia tineretului*. Nu eu voi face cu dvs. literatură în asemenea poveste, de aceea nu vă voi explica pe larg cum ne-am îndrăgostit unul de altul, cu câteva luni înainte de decembrie ’89; e suficient să ştiţi că ne-am cunoscut şi ne-am legat bine la Cinematecă, la o gală de filme sovietice; ne plăceau filmele ruseşti, acelea bune, nemincinoase, care făceau săli goale, cu doar câţiva care le înţelegeam pilele, după care plecam şi intram într-o cofetărie să le discutăm la nivelul lor de sinceritate. Era snobismul nostr u – să ne placă *Amintirea unei mari iubiri*, *Cinci seri*, filmele lui Şukşin, să vă citim împreună cronicile din *Cinema* şi *România literară*. El se mândrea cu ele, le scriaţi foarte bine, recunosc. Aveaţi o subversivitate care ne dezlega de orice teamă. După un film ca *Iartă-mă*… – iată, fac cinema, dacă nu literatură … – i-am spus clar a cui sunt, cine mi-e tatăl, de unde vin. Nu a avut nici o obiecţie, nici o spaimă. Era prea inteligent ca să creadă că fata unui colonel de Securitate e neapărat o turnătoare, o proastă, o suspectă. Revoluţia am făcut-o împreună, de dimineaţa până seara, în echipele de control de la metrou, două nopţi am dormit acolo, ca în noaptea execuţiei lui Ceauşescu să mă mut la el. Mi s-a părut decisiv să o rup cu ai mei – cred că suportaţi termenul (dacă nu, recitiţi câteva dintre nuvelele dvs.). Nu am avut nici un scandal în familie, au luat act şi s-a tăcut. Nici cu mama lui.

Problemele au început la alegerile din luna mai: eu am votat cu Ion Raţiu, mama lui, bineînţeles, cu Iliescu, el nu s-a dus la vot şi mi-a explicat într-o noapte că mă iubeşte prea mult „ca să mă pună între Raţiu şi Iliescu“. M-a înduioşat. După ce a început Piaţa Universităţii, nimic nu a mai ţinut. Eu mă duceam zilnic, el niciodată, zicea că nu-l interesează „un Parlament, cel mai curat din România, fără opoziţie…“.

Mă enerva tot mai mult cu întrebări de tipul: „Pot să mă duc în balcon şi să spun la microfon cu ce nu sunt de acord?“. Un prieten de-al lui vindea, pe bulevard, biblioteca tatălui său şi se înţeleseseră să vândă împreună; stătea cu acela toată ziua şi de câte ori, seara, voia să schimbe subiectul politic, trecea la cărţile vândute în acea zi; îmi povestea pe larg cum se tocmeşte lumea pentru o *Educaţie sentimentală* la 5.000 de lei bucata. Mâncam cu noduri în gât. Sunt epoci când nimic nu-i mai important decât politica. Eu să vă explic asta?

Până când totul a explodat şi, lăsând deoparte prefăcătoria, mi-a spus clar că sunt prea ostentativă în golănia mea şi nu-mi suportă indecenţa. Era pentru prima oară când se referea deschis la familia mea, la „problemă“. I-am răspuns imediat: „Tatăl tău nu a fost indecent când a fugit de acasă la UTC-ul lui?“… Mi-a răspuns inadmisibil, că tatăl lui nu a fost securist, „tatăl meu a fost un golan utecist… E altceva!“. Am plecat de dimineaţă fără alte explicaţii, fără violenţă. Nu ne-am văzut – noroc rar, de care au parte doar cei care s-au iubit cu adevărat. Dar nu sunt dispusă deloc să-l iert. Am o prietenă, fiică şi ea de nomenclaturist, cea mai competentă în „Şcoala de la Frankfurt“, care îşi ţine toate seminariile cu umerii căzuţi şi privirea în jos. Nu e cazul meu; nu am ipocrizia celor care susţin că, după 17 ani, problema e închisă. De aceea, când am descoperit articolele dvs. din anii ’50 – într-adevăr, lucrez la „o antologie a ruşinii din presa anilor ’49-’89“ –, nu am ezitat să i le trimit, ca să ştie că nici tatăl lui nu e invulnerabil. Nu cred că sunteţi atât de elementar încât să credeţi că am vrut să mă răzbun. Am o licenţă în istorie şi pun rigoare în orice ţine de memorie, inclusiv în istoria sentimentelor. Am făcut un act de rigoare, în spiritul adevărului integral, dacă noţiunea vă mai spune ceva. Nu ar trebui să ştie şi fiul dvs. adevărul integral despre tatăl său? Sunt zile – poate nedrepte, dar am şi eu adevărul meu integral… – când mă gândesc că nu aţi fost cu nimic mai bun, în fanatismul dvs., decât tatăl meu, securistul care, zilele trecute, căci mai vorbim la telefon, m-a rugat să vă transmit salutările sale. Am amuţit. Îmi puteţi dezlega misterul?

Tatăl ficţionar
către fiul inexistent

Dragul meu, îţi trimit acest text al fostei tale logodnice, dintr-un puseu de vanitate: îmi poţi confirma că ai fost vreodată mândru de mine?

De la un tată inexistent

Dragă Cosule,

Citind aceste rânduri, sper să nu amuţeşti, cum a făcut fiica mea când am rugat-o să-ţi trimită salutările mele. Într-adevăr, nu ne-am văzut de mult şi îţi pot spune precis de când. Printre proaspetele mele plăceri am descoperit-o şi pe aceea de a calcula anii care nu trec doar ca nouri lungi pe şesuri. Anii au şi aritmetică, dacă ai memorie. Am. Noi doi nu ne-am văzut de 51 de ani. De când te-au dat afară din redacţie – în noiembrie 1956 – fiindcă nu voiai să recunoşti caracterul contrarevoluţionar al poveştii de la Budapesta şi veneai cu fel de fel de umanisme naive. Popescu-Dumnezeu zicea că tu cânţi la piculină, când noi trebuie să bubuim ca în *1812* a lui Ceaikovski. Am fost singurul care m-am opus să fii dat afară, sugerând, cum s-ar zice azi, să ţi se mai dea o şansă; am invocat articolele tale înflăcărate din ’50, „fondurile“ de 23 August şi 7 Noiembrie, alea din armată – tocmai alea pe care fiica mea le bagă acum într-o „antologie a ruşinii“ –, nu a ţinut, mi s-a cerut să tac, că altfel o păţesc şi eu. Nu-ţi spun cine – azi e „mare“… şi el – mi-a ţipat că tot ce ai scris nu are nici o valoare, că ai evoluat periculos şi ai devenit un reacţionar patent. Am tăcut, dar am evoluat şi eu. Am plecat din redacţie, m-au retrogradat în sus, am făcut două şcoli de partid, „absolvite strălucit“, am terminat Dreptul şi am intrat în aparatul ideologic al Securităţii – fiindcă a existat şi aşa ceva. Am organizat învăţământul de partid în mari unităţi, am ajuns consilier ideologic la mulţi miniştri şi – în paralel – am citit. Pun accentul pe acest cuvânt: „în paralel“. Pe mine nu mă poate judeca nimeni decât ca duplicitar. Am fost şi încă sunt, fiindcă am două fete şi o soţie. Am citit – în paralel cu cuvântările, rapoartele şi bibliografiile obligatorii – mult Koestler, mult Kafka, Montherlant, Camus, din ce apărea şi nu apărea, pe faţă sau pe ascuns. Ani de zile nu m-am lăudat cu asta, dar acum, dacă tot avem libertate de expresie, recuperez, nu fără o oarecare jenă faţă de tine, dar cu un scop înalt; îl vei găsi în final, dacă nu-ţi va fi greu să citeşti mai departe textul unui securist la pensie.

Am călătorit des şi mi-am adus tot ce-mi trebuia ca să am o bibliotecă inteligentă. A fost unul dintre

„obiectivele mele majore“ – o bibliotecă inteligentă. Am pus-o la dispoziţia fetelor mele de cum au început să fie conştiente din p.d.v. istoric; aşa cum nu le-am ascuns problemele sexuale, nu le-am făcut nici un secret din ce ţineam în bibliotecă, de la clasici cenzuraţi (*Gorila* şi *În preajma revoluţiei* le ţineam de icoane) până la Troţki, Soljeniţîn şi Cioran. Nu chiar în paranteză – au citit şi ceva din ale tale, te am în casă până şi cu prostioarele de până la *Supravieţuiri*, cu care ţi-ai câştigat existenţa, pentru a ajunge scriitor; sunt la curent cu diferenţa dintre a exista şi a fi.

Pactul meu cu ele era următorul: dacă nu le place, să arunce cartea. Dar dacă le interesează şi, mai ales, dacă înţeleg, să nu-mi pună întrebări dramatice. Pentru mine, dovada că au înţeles *Condiţia umană* era: să nu mă supună unor probleme a căror rezolvare le-ar fi periclitat şi lor existenţa. Au înţeles. Duplicitatea mea le-a ascuţit inteligenţa, au suportat-o, nu m-au chinuit: nu au ascultat Europa Liberă, dar au citit cu pasiune şi în tăcere *Fraţii Karamazov* şi *Ivan Denisovici*; nu au fugit din ţară, nu s-au exprimat incorect, aşa se explică de ce, după ’89, au plecat de acasă conform şablonului – fără violenţă! Nu m-am opus – în drama „părinţi şi copii“ avem experienţă revoluţionară şi contrarevoluţionară; lasă să ştie şi ele cum e să te rupi de o familie obiectiv compromisă, subiectiv pozitivă. În ziua când mi-a spus că se mută la fiul tău nu i-am dezvăluit că te cunosc şi mi-am pus la pick-upul meu ancestral *Scrisoarea pierdută*.

În fond, le-am asigurat o cultură, poate chiar o conştiinţă cu care nu mai au nevoie să plătească pentru părinţii lor. Am plătit noi îndeajuns. Corect politic, contemplu cu plăcere toată pleiada de tineri savanţi anticomunişti care au crescut în case de nomenclaturişti cu biblioteci inteligente. Îi ştiu bob cu bob. Cei mai mulţi sunt ca fetele mele. Fără o mamă sau un tată foarte permisivi, cum ar fi ajuns să-i studieze acasă, liberi, pe Adorno şi Buharin? Dacă nu sunt mândru de mine, sunt mulţumit – în linii mari şi mijlocii – de fetele mele. Şi, mai ales, mă amuz mai toată ziua. Totul mă amuză: partidele, guvernul, preşedintele, prim-ministrul, moderatorii, joc singur la bursă şi seara mă uit la Money Channel, citesc săptămânal *Dilema veche* şi lunar *Idei în dialog* (Pleşu mă amuză mai mult decât Patapievici…), în ultima săptămână nu mă culc fără o pagină din *Suflete moarte*. Trec peste obiecţiile mele la tot ce scrii – mie îmi place că ai haz când iei lucrurile în serios. Te rog să-l păstrezi. În ultima vreme, parcă ai pierdut ceva din el. Nu e voie, Cosule! Fără haz,

„stagnăm şi concret nimic!“ – vorba nemuritorului nostru Teodor Mazilu.

Cu energie şi avânt,
Ci-Co, colonelul tot mai rezervat

P.S. Fata cea mică e un agent literar cu bune rezultate în străinătate. I-am recomandat câteva nuvele de-ale tale. Cu ea vorbesc la telefon mai des decât cu cea mare.

De la un prieten al fiului inexistent

Stimate domnule Cosaşu,

Vă scrie un prieten, poate cel mai bun, al fiului dvs. din Groenlanda; într-o scrisoare, fosta lui logodnică vă amintea de prezenţa mea lângă el – pe timpul Pieţei Universităţii, noi doi vindeam cărţi vechi pe bulevardul Bălcescu; ne ştiam din liceu, el neorealist, cu ştiinţe exacte la bază, eu ceva mai ficţionar, după o expresie care nu vă este străină. Vă citesc de mult, nu-mi permit nici o părere, nu sunt critic literar, doar un anticar, ceea ce înseamnă că ştiu oricum să vă preţuiesc. De altfel, m-am hotărât să vă scriu – după ce am şovăit mult timp – tocmai fiindcă ieri i-am vândut dlui Agopian o cărticică de-a dvs., aceea de debut, sub pseudonimul Radu Costin, *Servim Republica Populară Română!* (Editura Tineretului, 1952), cu un preţ bunicel şi mai mult de atât: dl Agopian fiind clientul meu cel mai fidel, de o pricepere pe măsura oralităţii sale fermecătoare, mi-a furnizat pe larg date noi despre autorul acelei broşuri, la urma urmei scrisă într-un mare contrast stilistic – ca să spun aşa – cu tot ce citisem semnat de dvs. După o oră în care nici eu nu am tăcut, dl Agopian mi-a spus pe şleau: „Scrie-i, îţi garantez că nu se va supăra!“.

Deci: eu am strâns într-un dosar toate scrisorile dvs. către „fiul inexistent din Groenlanda“; le am încă de pe vremea când, la început, îi povesteaţi filme, îi citaţi din Graham Greene sau îi evocaţi pe Fred Astaire sau pe scriitorul israelian căruia i s-a prăpădit un fiu în Liban; mi-aş permite să le numesc „perioada lirică“ a corespondenţei. Totul s-a schimbat de când i-aţi trimis cele trei cărţi: *1984*, *Zero şi infinitul*, *Armata de cavalerie*, cu dedicaţii covârşitoare, „că v-ar fi schimbat viaţa“ (mie nu, dar nici nu le-aş vinde orişicui). Ele s-au întâlnit, nefericit, cu xeroxurile trimise de domnişoara aceea, după articolele dvs. din *Scânteia tineretului*, pe care – şi mai nefericit! – îi propuneaţi să le îngroape printre gheţari. Peste toate, i-aţi trimis şi scrisoarea acelei domnişoare în care vă explica de ce şi cum s-au despărţit. Îl cunosc prea bine ca să nu vă spun – după o expresie a tatălui meu când renunţa să mă pălmuiască – că aţi fost excesiv. De ce?

Mă simt dator să vă fac o precizare la scrisoarea domnişoarei: despărţirea lor nu s-a produs doar din cauza unor discuţii despre caracterul decent sau indecent al Revoluţiei, cum încerca ea să vă explice. El ar fi trecut peste adjectivele spuse la mânie, peste politica la zi, peste anticomunismul unei fete de securist. El o iubea. Momentul de ruptură pe care ea îl ascunde s-a petrecut în ziua când eu şi el am auzit, la taraba noastră din faţa restaurantului Pescarul, un strigăt enorm din Piaţă: „Iliescu, du-te acasă, la nevasta canceroasă!“. Noi, acolo, auziserăm toate discursurile de la Universitate şi nici unul nu ne făcuse să renunţăm la negoţul nostru, întru totul compatibil cu ideile lor; eram perfect de acord să cadă comunismul, nu ne enervau decât două chestiuni: de ce făceau din şeful lor un Cristos şi de ce ziceau că sunt cel mai curat parlament al ţării, când nu admiteau vreo opoziţie. Nu aştept de la nimeni, după 17 ani, să-mi spună dacă aveam sau nu dreptate; nu ţineam cu Iliescu, nici cu Coposu, doar reinventaseră lupta de clasă; dar nici nu ne-am pus insigna de „golani“, fiindcă înainte ca Iliescu să fi spus tâmpenia, văzuserăm pe tot bulevardul „fluturaşi“ care-l făceau „jigodie“. (Mai am şi acum etichetele alea şi încă nu le vând, deşi mi s-au oferit bani buni, în valută, pentru ele; preţul lor va creşte, sunt sigur.) Dar în ziua când am auzit urletul acela, minute în şir, ne-am speriat amândoi şi, dintr-o privire, ne-am strâns cărţile şi am plecat acasă. A doua zi mi-a spus că nu mai vinde nimic, era negru – noaptea, ea îi recunoscuse că a scandat lozinca aceea, că era o idee dreaptă şi venea dintr-o ură justă. El nu mai voia s-o vadă, s-o audă, mi-a repetat de câteva ori, parcă abulic: „O ură justă“… Nu-l mai văzusem niciodată în halul acela, nu-şi revenea, nu ştiam ce să fac cu el; m-a lăsat singur, nu a ieşit din casă până la 15 iunie, când minerii ne-au făcut praf taraba şi ne-au fugărit pe Academiei, convinşi că eram de-ai „Pieţei“; ne-am tras sufletul, cât eram de atei, în biserica Enei şi acolo l-am întrebat dacă ştie ceva de ea; mi-a spus că da, se ascunsese la tatăl ei, o găsise la telefon, s-au certat mai rău ca niciodată, îl făcuse „iliescian împuţit“… Atunci mi-a zis pentru prima oară că pleacă – nu mai putea să trăiască într-o ţară în care fiecare cruzime justifică o altă cruzime. Noi nu obişnuiam să ne vorbim patetic.

V-am povestit toate acestea ca să vă fac să înţelegeţi că el nu vă mai suportă patetismele. Dvs. nu vreţi să renunţaţi la ele. El, ca şi mine, le-a epuizat. Nouă nu ne-au trebuit cărţi şi fraze care să ne schimbe viaţa, ne-au fost suficiente „evenimentele“, altele decât Budapesta şi Praga dvs. Nu-i mai scrieţi ca un obsedat textual. Recent am văzut într-o

bancă următorul anunţ: „Vă rugăm să păstraţi limita de decenţă“. Îndrăznesc să v-o propun şi dvs.

Cu multă stimă,
D.M.T.

Către prietenul fiului inexistent

Domnule D.M.T.,

De vreo lună mă căznesc să-ţi scriu, inhibat nu de gândul dacă exişti sau nu – problemă care mă interesează din ce în ce mai puţin –, ci dacă iniţialele numelui d-tale sunt reale sau inventate. Pentru mine, DMT nu înseamnă decât „dacă mai trăiesc“, celebrele trei cuvinte ale jurnalului lui Tolstoi. Nu am spus nimănui cât mă obsedează acest laitmotiv – cum de m-ai nimerit…?

Dacă m-am hotărât să-ţi răspund este dintr-un motiv pe care din nou îl vei dispreţui, socotindu-l patetic. Nu mă intimidează – chiar despre asta e vorba: mi-ai scris că voi aţi epuizat patetismele mele, la care eu nu vreau să renunţ; „Budapesta şi Praga dvs.“ vă sunt insuportabile şi îmi propui să păstrez o limită de decenţă, aşa cum ai citit pe un anunţ dintr-o bancă. Deşi nu frecventez des băncile (numai eu ştiu ce probleme am când sunt nevoit să-mi scot banii de la ce numesc „un tonomat“), îţi urmez sfatul.

Cu toată decenţa de care dispun, ţin doar să-ţi corectez o eroare de logică şi sentiment, de inimă şi minte: nu cred că v-aţi epuizat patetismele, doar le-aţi selectat după cum convin comodităţii voastre sentimentale înfricoşate să nu păcătuiască prin „sufletism“; aşa cum există corectitudine politică, tot aşa există o corectitudine sentimentală şi verbală în care a fi patetic echivalează cu a fi prost, grandilocvent şi plicticos, de unde expresia băieţilor de cartier: „Lasă vrăjeala!“, care s-a impus şi în filosofia la modă: dezvrăjirea lumii (care mă zgârie din creier până în degetele cu care ţin pixul). Budapesta şi Praga cu care mă împroprietăriţi nu vă mai spun nimic, dar nu mă vei socoti un determinist abuziv dacă te întreb: ai plâns la căderea Zidului de la Berlin? Nu? Eu da. Erai prea mic? Fără acest eveniment patetic, cu *Oda bucuriei* transmisă prin toţi sateliţii, nu aţi fi crescut atât de reci, de realişti, de pragmatici, măcar asta trebuie să vă fie clar. Oricât a fost de compromis în literatură, în teatru, film, oricât de puţin rating face, prostesc sau nu, patetismul funcţionează în cele mai reci calcule şi în cele mai grele înjurături, aşa cum l-au lăsat grecii ca expresie a pasiunii, a sufletului. Nu vă faceţi iluzii: sunteţi lucizi, utopiile vă îngreţoşează cât melodramele, *1984* nu v-a schimbat viaţa, aveţi ca ideal un

liberalism decent, nu veţi scăpa de sufletul mai mult sau mai puţin inteligent. Am întâlnit bancheri patetici, am citit cioranieni fierbinţi, am văzut anticomunişti străluciţi denunţându-şi, cu un patetism cât mai discret şi corect politic, părinţii nomenclaturişti care-i învăţaseră să urască burghezo-moşierimea în termenii aceleiaşi „uri juste“ care v-a speriat în Piaţa Universităţii, de o parte şi de alta a baricadei. Ţi-a ajuns la ureche ideea lui Michnik: „Ura anticomunistă are logica şi topica urii comuniste“? Dar ţi-a trecut prin mână o cărţulie a anilor ’50 despre Pavlik Morozov? Era un idol al pionierilor sovietici, un băieţel care-şi „turnase“ tatăl chiabur, ca sabotor al colectivizării. Cunosc prea bine fanatismul de stânga şi am o oarecare bază morală ca să le prevăd acestor Morozovi de dreapta o benefică nevroză: le dau acest credit, al „formării unui suflet“. Expresia nu-mi aparţine, o găseşti în *Noi* a lui Evgheni Zamiatin (Colecţia *Cotidianul*), o capodoperă a unei utopii negre, un fel de „1924“, cu mult înainte de *1984*, o viziune în acelaşi sens: un Stat Unic condus de un Binefăcător, o societate perfectă, perfect controlată, cu ore şi zile precise pentru amor, toţi purtând numere, inclusiv eroul, D. 503, care se îndrăgosteşte de I. 330, e urmărit de Biroul Gardienilor şi începe să aibă angoase, tulburări… Diagnosticul: „Aveţi o zi proastă… Se pare că vi s-a format un suflet!“. Scrisoarea d-tale mi-a sosit tocmai când citeam *Noi* şi am decriptat-o chiar aşa: antipatetismul vostru va fi tot o formare de suflet dintr-o deformare a minţii. Şi încă ceva: Zamiatin era din prima generaţie de revoluţionari bolşevici, romanul nu a fost publicat în URSS până în 1988, Stalin i-a permis să emigreze în 1932, parcă prevăzând, cu geniul lui malign, că Zamiatin va ajunge la ideea contrarevoluţionară pe care mi-am pus-o, în pioneze, pe perete: „Tragedia omului poate fi înfruntată ori prin religie, ori prin ironie“.

Aş fi dezamăgit dacă mă vei citi ca pe un tată adresându-se fiului său; nu am vocaţie paternalistă.

Ca atare, am o rugăminte ca de la client la anticar: dacă tot ai făcut rost de prima mea cărticică sub pseudonim, poate că vei găsi şi prima tipăritură semnată cu numele meu: *Opiniile unui pământean* (Editura Tineretului, 1957). Nu mai posed nici un exemplar şi mă leagă de ea mai mult decât o vanitate; a fost criticată „sus“ că, la Bicaz, în loc să descriu construcţia, „pun accentul“ pe rufele atârnate să se usuce la ferestre – cam dezvrăjeam lumea… Sper să-mi dai un semn.

Către fiul inexistent

Dragul meu,

La 40 de ani de când ai fost conceput simultan cu invadarea Cehoslovaciei – ruşii fiind şi azi (21 august 2008) în Georgia –, m-am gândit să-ţi povestesc un film ceh pe care l-am văzut tot pe atunci, *Lumină intimă* a lui Ivan Passer. Poate că mai ţii minte tradiţia noastră, instaurată de tine, ca, de ziua ta, cel mai frumos cadou să fie, din partea mea, povestea unui film care mi-a plăcut.

L-am văzut la Cinematecă, eram 15-20 de persoane, două-trei au plecat după un sfert de oră, cei care am rămas până la sfârşit ne-am ridicat într-o tăcere de confesional şi am ieşit privind în jos, cu liniştea şi seninătatea menuetului lui Boccherini între două canonade.

Nu forţez deloc: nici o secvenţă a filmului – absolut nici una! – nu se desfăşoară fără muzică, melodia fiind lumina noastră intimă. (Azi-dimineaţă mi-am pus un Richter, la Praga, atacând *Furtuna* beethovenianã.) Un violoncelist soseşte de la Praga ca să dea un concert cu orchestra amărâtă din acel orăşel oarecare. El va fi găzduit, împreună cu prietena lui, de un vechi coleg de Conservator, om cu familie şi casă grea, copleşit de grijile mărunte, agasante, care toate la un loc formează acea „a doua cădere din rai – căderea în cotidian“, cum o numeşte Heidegger, niciodată prezent în certurile noastre, câte au fost – şi au fost, nu glumă. (Nici *Gluma* lui Kundera nu ţi-am dat-o ca bibliografie obligatorie, rău am făcut, mi-o trimisese maică-mea de la Tel Aviv, în franceză, am fost printre primii din Bucureşti care au citit-o… Pe atunci nu voiam să fac multă politică antistatală cu tine, să nu te tulbur mai mult decât o făcusem cu *Lucien Leuwen*, dacă-ţi aminteşti…)

Filmul e ziua petrecută de violoncelistul praghez aici, la margine de lume, printre oameni derizorii, printre evenimente minore – de la o înmormântare la masa de prânz, de la masa de prânz la siestă şi apoi la somnul de noapte. Oameni trişti, oameni cenuşii, în care simţi însă pâlpâind trist o lumină – melodia. Miezul filmului e în îndelunga secvenţă (lungă cât un „bal“ la Forman) a *Micii serenade* mozartiene, executată, după-masă, în salon, de patru bărbaţi – violoncelistul şi fostul violoncelist, socrul acestuia şi

farmacistul târgului, „acum pensionar“. Se cântă fals, intrările sunt anapoda, corzile scârţâie, ginerele îl boscorodeşte pe socru pentru un do greşit, farmacistul se plânge de un reumatism la degete, dar toţi „cântă din plăcere“, toţi – obosiţi şi necăjiţi, mici şi mărunţi – sunt ai lui Mozart; *Mica serenadă* devine deodată un imn al disperării tăcute şi, în acest timp, femeile îşi văd de ale lor, soţia culcă copiii „care au polipi“, soacra îi explică tinerei pragheze ce exerciţii de gimnastică a făcut pe vremuri, până n-au apucat-o durerile de şale, pe urmă tânăra – îngrozită de plictis – pleacă să se joace cu pisicile şi, în acest timp, bărbaţii sunt tot la mica şi amărâta lor *Serenadă*… Poate doar în Cehov să mai existe o asemenea tuşă magistrală în desfoirea banalului, pentru a ajunge la marile tristeţi, la sfâşietoarele plictisuri. Iar noaptea, fiecare lăsându-şi femeia să doarmă, cei doi foşti colegi beau în salon, căutând o explicaţie, evitând orice declaraţii, visând din nou la muzică şi la altceva, dezgustaţi de propria ratare, nespus de tandri unul cu celălalt, ca în clipa cea mai fraternă să le vină ideea cea mai grotescă – să asculte sforăitul celor ce dorm: „Nimeni nu sforăie ca socrul meu“, spune Bambas. Iar violoncelistul praghez, fascinat, va bate măsura şi va da ritm acelui sforăit, cutremurător, într-adevăr, de parcă *Mica serenadă* şi-ar da – calm, suveran şi armonios – duhul.

„Lumina intimă“ e visul *Micii serenade*, conectat la sforăitul vital şi inconştient al omului din ce în ce mai obosit. E tandreţea mereu alertată de grotesc, grotescul care visează şi atentează mereu la o tandreţe, o ultimă tandreţe, înainte de a adormi… Cinematograful nu a dat film „mai cehovian“ ca această bijuterie lucrată în lacrima şoptită de Passer.

Passer acesta care, după ’68, ajunge cu Forman în Statele Unite, cade într-o depresie adâncă, nu mai poate ieşi din casă şi Forman se duce la psihiatru în locul lui. Sau invers? Nu mai ştiu precis, dar dacă te interesează o să verific – de curând am văzut un *Stalin* făcut de Passer, după ’89, desigur: nu mai avea nici o lumină intimă, suferea de prea multă libertate şi prea puţină inspiraţie, cum ar zice Kundera. Te rog frumos să fii sănătos, adică să-ţi placă ce faci.

Confirmă că mi-ai primit rândurile.

Răspunsul fiului inexistent

Dragă Radule,

Nu am timp nici de Forman, nici de Passer, nici de-ale tale şi ale noastre. Eşti un maestru în inadecvare. Plec definitiv de aici şi mă instalez în Islanda, să mă perfecţionez în bridge. Patronii firmei nu mai suportă topirea gheţarilor. Dacă îmi va fi bine, îţi scriu; dacă nu – nu, ca în gluma ta preferată.

De la o amică existentă a fiului inexistent

Dragă domnule Cosaşu,

E prea mult spus că-i sunt amică fiului dvs., dar n-am ştiut ce altceva să scriu pe plic. Ne-am cunoscut cu totul întâmplător într-o cursă specială care leagă Groenlanda de Islanda. Nu vă mai povestesc cum am intrat în vorbă, însă trebuie să ştiţi că mi-am dat seama imediat cu cine discut – un domn prezentabil, elegant, chiar politicos, la curent cu (şi dezgustat de) tot ce se întâmplă în ţară, cinefil timid, povestindu-mi cu oarecare încântare despre folosirea gheţarilor în producţia de vodcă. De la el am adresa dvs. (nu m-am putut abţine şi l-am rugat să nu întrerupă corespondenţa, aşa cum a amenințat c-o va face). Mi-a zis: „Scrieţi-i. Nimic nu-i face mai multă plăcere decât să răspundă la scrisori. Orice ar citi acolo, tot despre el o să vorbească. Şi despre politică". I-am răspuns că e o acuzaţie, desigur, nedreaptă. A ridicat din umeri.

Aşadar, găsindu-mă de data asta într-un aeroport guatemalez, profit de sfertul de oră care mi-a mai rămas până să mă întorc iar în Islanda, unde mă aşteaptă un festival de muzici noi, şi aşez pe hârtie următoarele: e absolut necesar să continuaţi să-i scrieţi fiului dvs. (pe cât posibil, răspunzând tenacităţii lui cu o infinită blândeţe), pentru că (doar ştiţi că argumentele inimii sunt fără drept de apel) m-am amorezat pe la vreo 17 ani de un student care avea lipită la el în cameră, pe uşa dulapului, una dintre scrisorile dvs. către fiul inexistent, chestiune care m-a cucerit mai mult decât fragmentele din Zoşcenko pe care mi le citea. Pentru că, de fapt, scriindu-i fiului, îmi scrieţi şi mie. Trebuie să ştiţi că, pe când eram în liceu, credeam că se poate trăi numai *d'amour et d'eau fraîche* şi militam pentru o egalitate mai degrabă de stânga (dacă aş fi trăit în Franţa anilor '30, aş fi ajuns o extrem de nesuferită Simone de B.); apoi am devenit brusc radicală, urându-i cu o cruzime nebănuită pe toţi cei care călcaseră strâmb (şi pe care îi denumeam generic „comunişti"). Între timp, am mai crescut puţin. Îi scrieţi fiului inexistent, răspunzându-ne, şi lui, şi mie, la cumplita întrebare: „Dar pe ce lume trăiaţi?", arătându-ne, cu delicateţea care vă caracterizează atât de bine, că secretul

supravieţuirii e autoironia şi înţelegerea faţă de instabilitatea stăruitoare a propriei tale fiinţe. Acum trebuie să alerg spre *check-in*.

L.V.

Către mama inexistentă a fiului inexistent

Draga mea,

Eşti la curent cu plecarea fiului nostru din Groenlanda în Islanda? Eu am aflat-o felicitându-l cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la făurirea lui, făcându-i drept cadou – cum obişnuiam – povestea unui film care îmi plăcuse, *Lumina intimă*, al lui Passer (pe care nu l-am văzut împreună cu tine, iartă-mă, nu-mi amintesc de ce – la câte furii şi despărţiri din nimic au fost între noi, nu-i de mirare). Mi-a mulţumit în felul lui, foarte concis (cinci rânduri), scriindu-mi că sunt, ca de obicei, inadecvat, că nu are timp de filmele noastre fiindcă pleacă în Islanda să studieze bridge-ul, firma canadiană pentru care transforma apa gheţarilor în vodcă restrângându-şi afacerile din cauza topirii materiei prime; a avut puterea să încheie promiţându-mi că, dacă se va simţi bine, îmi va scrie, „dacă nu – nu“, conform bancului meu preferat. Îmi mai ţinea minte bancurile, ceea ce – cum ar fi zis Pnin al lui Nabokov al meu (nu şi al tău…) – mi-a produs un junghi de tandreţe cu totul trecător, căci imediat a apărut revolta: cum să ajungă fiul meu, la 40 de ani, să bată lumea ca să studieze bridge-ul? A înnebunit? Au înnebunit? Idealurile mele şi ale tale li se par imbecile, să n-audă de ele, gata cu schimbarea lumii – dar ale lui, ale lor care sunt? A, pot trăi fără idealuri? Cum? Renunţând să mai extragă vodcă din gheţari, pentru un impas genial la nouălea de caro? E mizerabil – dar, ca de obicei când mă înalţ la patetism, a apărut fantoma tatălui meu şi seara aceea când am venit acasă de la cenaclul meu utecist, unde fusesem aplaudat pentru o poezie antifranchistă şi el m-a implorat să mă duc la un atelier auto să învăţ meseria de reparator. L-am ascultat? Fiul meu e insuficient mental, iar eu nu mai puţin, un caraghios din aceia care caută mereu o bază morală pentru a fi patetic şi, ca naiba, nu o găseşte. Mai mult decât să-l duc la Cinematecă să vadă *Nanuk* şi *Stan şi Bran* nu am făcut. Sunt indignat şi rizibil, ca bătrânii mei Eroi ai Muncii Socialiste, de la Bicaz, în faţa unui chiulangiu, ca exemplarul Pavel Arjoca din *Cetatea de foc* (am văzut-o cu tine sau cu altă tovarăşă dragă?), auzind că băiatul lui e un pierde-vară odios, un parazit social… Aud cum mă invadează „adevărurile multiple“ – aşa le zice savant complicaţiilor în

Teoria şi practica prostiei a lui Marina (pe care ţi-o recomand cu prudenţă, fiindcă ştiu reacţia ta la orice teorie a chibritului) – şi, totodată, cum „mă investighează un hohot de râs“, o expresie de milioane, auzită ieri la café-barul de lângă cazinoul recent deschis pe bulevardul meu.

Dacă m-ai suportat până aici, suportă-mă şi mai departe. Pe scurt: cum să mai fii indignat într-o ţară în care toate se anulează prin forţa adevărurilor multiple, dar mai ales cumplite – căci, dacă nu-s cumplite, nu au nici un haz? Ieri, în faţa unui bancomat de care tocmai se despărţise, unul, îţi spun imediat cine, m-a luat foarte tare: „Te-am citit… Fiul tău a plecat în Islanda, mare tragedie… dar absolut nimeni nu i-a spus nimic ăluia care cerea la Realitatea, la oră de mare audienţă, o dictatură sănătoasă cu Ion Antonescu prim-ministru… Şi asta când? Exact la 68 de ani de la instaurarea statului naţional-legionar! De ce nu ai scris nimic…? Nu te credeam atât de laş!“. Poţi să crezi că am inventat-o, nu – era fostul meu şef de la *Viaţa UTM*, căruia, atunci când i-am spus, în perioada mea de şomereală, că nu vor să-mi dea de la spaţiu o repartiţie pentru camera aceea de 2/3 din podul pe care îl ştii, m-a lămurit scurt: „Poate să fie o simplă mârşăvie!“. Vom ajunge să trăim în simple indignări? Şi ai observat că oricine nu-i indignat e un laş? Eu cât de laş pot fi, dacă m-am hotărât să-mi cenzurez indignările, în numele economiei stringente de energie nervoasă, impuse de topirea gheţarilor?

O ultimă lovitură: zilele trecute mi-a scris „o amică existentă a fiului inexistent“ – aşa mi se recomanda –, relatându-mi, de pe un aerodrom din Guatemala, cum l-a întâlnit într-o cursă specială care leagă Groenlanda de Islanda: mi l-a descris ca pe un domn prezentabil, elegant (de unde? cine l-a învăţat eleganţa?), politicos, „la curent cu (şi dezgustat de) tot ce se întâmplă în ţară“ şi care nu i-a ascuns că nu mai corespondăm: „Vorbeşte numai despre el şi politică“… – astfel s-a exprimat el despre tatăl lui, lasă-mă să nu ratez acest accent melodramatic. Te întreb: decât să-i scriu, nu ar fi mai bine să plecăm împreună în Islanda să-l vedem? Ştii cât mă tem de avion, totuşi cu tine aş pleca până la el.

Răspunsul mamei inexistente

Nu cred că e în Islanda, a vrut să te sperie şi să te pedepsească pentru tot mai inadecvatul tău spirit ludic; a vrut să te vadă cum iei foc. Totuşi, mă voi interesa şi te voi ţine la curent.

De la un visător

Fiii din Groenlanda (mailto: fiiidingroenlanda@yahoo.com)
Sent: 25 ianuarie 2008 13:27

Stimate domnule Radu Cosaşu,

În primul rând, vă rog să mă iertaţi pentru faptul că nu vă trimit aceste rânduri la redacţie. Am uitat să scriu de mână: de atâţia ani scriu la calculator, încât scrisul meu a devenit complet ilizibil şi nu aş dori să faceţi eforturi supraomeneşti în a mă înţelege. Vă mulţumesc pentru înţelegere.

Vă scriu ca să vă povestesc un vis – nu râdeţi, nu, nu râdeţi: am realizat, pe când o femeie dragă mi-a spus că m-a visat, că atunci când eşti visat, o parte mare din tine nu-ţi mai aparţine, căci aparţine visătorului. Dacă fiinţa noastră nocturnă, noctambulizând, intră în posesia altcuiva, atunci trebuie să-l privim pe posesor mai cu luare-aminte (aceste rânduri nu sunt *pro domo sua*). Visul? Eram pe Dorobanţi, dumneavoastră mergând în faţa mea, iar eu urmărindu-vă – v-am ghicit profilul. V-aţi dus mâna la buzunar, aţi scos ceva şi v-a căzut buletinul de identitate. Dumneavoastră nu v-aţi dat seama şi v-aţi continuat drumul. L-am ridicat… nu mai ştiu ce am citit acolo… Radu Cosaşu sau Oscar Rohrlich… şi nu am alergat să vi-l dau. V-am scris imediat – în vis este chiar imediat – o epistolă în care vă spuneam că vă înapoiez cartea de identitate numai dacă mi-o lăsaţi prin testament. Aşa s-a terminat visul. Unul dintre – nu ştiaţi că aveţi mai mulţi? ei bine, aflaţi! – fiii dumneavoastră din Groenlanda.

De la mama inexistentă a fiului inexistent

Într-adevăr, fiul nostru este de câteva luni în Islanda; a plecat din Groenlanda nu numai fiindcă firma lor din Canada şi-a restrâns activitatea printre gheţarii care, indiferent de criză, se topesc şi le periclitează afacerile; înţeleg că vodca din apa gheţarilor, topiţi natural de căldura soarelui, nu e de aceeaşi calitate ca aceea distilată în aparatele lor. Dar nu acesta e principalul motiv; ţi-a scris că s-a dus la Reykjavík ca să înveţe bridge. E adevărat şi nu e adevărat, trebuie să faci o medie – ceea ce nu pe îţi stă în caracter: s-a îndrăgostit de multă vreme, pe Internet, de o islandeză, vicecampioană de bridge a Islandei. Ea i-a propus să locuiască la ea şi să-i ţină noroc. De când sunt în corespondenţă – nu a intrat în amănunte, are discreţie mea, nu a ta –, ea a obţinut mari succese şi-l vrea alături în toate turneele la care va participa în 2009; e invitată în multe ţări şi înţeleg de la el că a făcut din bridge o profesie; islandezii sunt foarte superstiţioşi – îl citez – „şi o iubesc suficient de mult ca să-i satisfac superstiţiile“ (recunosc că mi-a plăcut explicaţia). M-a asigurat că îmi va scrie lunar, iar în ce te priveşte, dacă vrei să-i scrii, s-o faci numai prin mine; m-a instituit ca un cenzor al tău; nu te enerva, nu o voi face. Cu bine…

Răspunsul tatălui ficţionar

Draga mea,

Atât de clar mi-a fost că băiatul a plecat în Islanda, încât în ultimele luni mi-am făcut un dosar islandez. Am decupat şi am pus deoparte tot ce am citit despre criza de acolo şi ori de câte ori am văzut imagini din Reykjavík, cu manifestanţi în stradă, împotriva guvernului şi bancherilor, mi-am căutat fiul printre ei. Să mă fi prostit di tăt? Nu mai ştiu – în ce-l priveşte – ce-i autoironia, sarcasmul, marmelada melodramei, inteligenţa emoţiilor. Într-o noapte m-am perpelit câteva ore la auzul ştirii de la RFI (la 24, ora Bucureştilor, îl ascult cu sfinţenie pe omul lor de la New York, cu cotele indicilor Dow Jones şi Nasdaq, nepricepând nimic, dar sunându-mi prin incantaţia vocii şi laitmotivul: „je vous rappelle …“, ca un poem) că la Reykjavík au ieşit în stradă 6.000 de oameni, „o cifră enormă…“. Am mers şi mai departe cu seriozitatea şi l-am rugat pe un prieten din Paris să-mi trimită o cărticică (descoperită în *Le Monde des livres*) cu schiţele unei scriitoare islandeze, 32 de ani, poate că numele ei: Guđrún Eva Mínervudóttir şi titlul *În timp ce el te priveşte, tu eşti Fecioara Maria* îţi vor fi suficiente ca să prinzi o atmosferă. Schiţe de câteva pagini, fulgerătoare, ale unei puştoaice vizitate de necunoscuţi intempestivi, o candidă perfidă care poate întreba chiar într-un titlu: „De ce o lacrimă îţi străluceşte în ochiul vânăt care a văzut oraşe în flăcări, valuri de sânge şi un număr incalculabil de femei goale?“. Splendide, uşoare, fâlfâind ca îngerii de care e obsedată, ca în alt titlu: „De ce îngerii cad cu aripile în flăcări?“, grele permanent de păcatele senzualităţii – la noi nu le-ar lua mai nimeni în seamă (chestii fumate…), aşa cum au făcut cu Dragoman, *Regele alb*, pe care ţi l-am lăsat la uşă şi nu mi-ai spus cum ţi s-a părut. Sigur că – ticăit cum devin minut cu minut – mi-ar fi plăcut să se îndrăgostească de Míner ş.a.m.d. Dar să se încurce cu o bridgistă, fie ea şi vicecampioană, gata să bată lumea cu ea? Mă aud ţâţâind ca bunică-mea, când a auzit că las pianul şi Literele ca să plec recrut în armată.

Mă angoasez strict tehnic, neputând obţine explicaţii precise de la tine, care nu ştiai nici popa prostu’, dar te entuziasmează că el îi iubeşte superstiţiile. Cum adică, vrea să-i stea alături…? Ca partener? A învăţat el bridge – jocul

acesta se studiază vreo patru ani, ca la facultate – ca să joace cu ea în turnee, să fie – cum se zice – o pereche fixă? Sau o va însoţi ca un prinţ consort, mai bine zis, ca o mascotă? Nebunia bridge-ului – pe care, ca belotist, l-am respectat atât de mult, încât nu l-am putut învăţa – începe de la faptul că nu-i un joc de noroc, un joc de cărţi, ci cu cărţi; cu cât îl ştii mai bine, cu atât reduci hazardul, cacealmalele – ne-am certat de prea multe ori, nu o să-ţi explic încă o dată ceea ce dogmatismul tău ardelenesc antiludic nu a priceput niciodată. Pe urmă, cum se vor înţelege? Oricâtă engleză ştie, va învăţa islandeza dincolo de licitaţia unui contract? Sau va fi un amor fără cuvinte, ca în schiţele lui Guđrún? Cât va rezista? E o întrebare aiurea? Pe urmă, mai e şi criza asta…! Nu-i va lovi şi pe profesioniştii bridge-ului? Nu se vor reduce turneele cu premiile lor, cu invitaţiile de casă, masă – din ce vor trăi? Mai am încă rezerve de sarcasm ca să mă liniştesc cu gândul că trăiesc lângă fiul meu o criză mondială a capitalismului financiar. Până acum – mulţumită economiei de lagăr – nu am cunoscut-o. Va fi o experienţă sau – cum se spunea în *Rubliov*-ul de care nu cred că ai scăpat nici tu – „va fi o luptă“.

Încât te întreb atât: poţi să-i scrii şi să afli ce a făcut cu containerul în care a stocat xeroxurile după articolele mele din *Scânteia tineretului*, trimise prin februarie 2007 de fosta lui logodnică? L-a luat cu el? L-a lăsat în Groenlanda, să se topească odată cu gheţarii? Ţi se pare că sunt deplasat, prea egoist în actuala criză prin care trece omenirea?

Răspunsul mamei inexistente

Mi-a plăcut foarte mult *Regele alb*.

De la fiul inexistent din Islanda

Mama mi-a trimis scrisoarea prin care o rugai să mă întrebe dacă am luat cu mine containerul cu xeroxurile trase după articolele tale din *Scânteia tineretului*; îţi răspund imediat că nu l-am luat, l-am lăsat la baza noastră, să se topească împreună cu gheţarii; sau să-l descopere când vor începe să caute petrol la Polul Nord sau să se piardă în oceane, să ajungă până la Ecuator ori până la Capul Horn, să-l găsească vreun nebun de navigator solitar, să-l deschidă, să nu înţeleagă nimic, să-l arunce şi să-l înghită vreo balenă care ori va fi vânată de japonezi, ori se va sinucide pe o plajă din Brazilia. În ambele cazuri, articolele tale din urmă cu 60 de ani vor avea soarta pe care o merită: să rămână de neînţeles pentru toată omenirea la care, pe vremea aceea, te gândeai tot timpul. Le-am lăsat acolo nu ca să te pedepsesc – nu mi-o pot permite, oricât de rău gândeşti despre mine –, ci ca să te vindec cât de cât. Orgoliul cu care-ţi justifici erorile…

Atenţie! Nu te înfuria! Citeşte mai departe!

A doua zi

Dacă Grunnhildur, logodnica mea (în paranteză, vicecampioana Islandei la bridge), nu m-ar fi întrebat cui îi scriu, ai fi primit textul de mai sus până la punctul final. Posed o engleză în care am putut încerca să-i explic despre ce e vorba, ca să nu creadă că-i ascund ceva. Trebuie să-ţi spun că nu a înţeles, la cei 27 de ani ai ei, nimic, deşi se părea că o interesează după câte amănunte îmi cerea, ca un copil care ascultă un basm cu personaje inaccesibile: de ce mai interesează articole vechi de 60 de ani? De ce m-am despărţit de fata care mi le-a trimis? De ce mi le-a trimis? Şi de ce tatălui meu trebuie să-i fie ruşine de ele? Ce să-i fi povestit…? Un şef de-al meu, un canadian, avea o expresie formidabilă: nu poţi să-i descrii unuia din Congo o furtună de zăpadă. Eram exact aşa – explică-i unei bridgiste islandeze, în 2008, ce era *Scânteia tineretului* la Bucureşti, în 1950! Suntem, tu şi eu, ininteligibili, mi-am dat seama de asta când m-a întrebat brusc de ce ţi-am scris că am lăsat articolele tale acolo, când ele erau aici, în rucsacul meu? Nu am ştiut ce să-i răspund. Era prea complicat – şi pentru engleza mea, şi

pentru islandeza ei. Atunci i-a telefonat tatălui ei şi au vorbit vreo 10 minute în islandeză, după care mi l-a dat la aparat. Omul – ne înţelegem uşor în engleză, ştie vreo cinci limbi europene – mi-a spus să-i aduc „obiectul“, în magazinul lui, asigurându-mă că-l va păstra în cele mai bune condiţii. E unul dintre cei mai ciudaţi comercianţi din Reykjavík, ţine un fel de consignaţie cu vechituri şi curiozităţi (cărţi, electrocasnice, aparate foto şi radio, plus un raion de obiecte fără sens). În aceste două luni ne-am împrietenit repede, ştie multişor despre România, m-a uimit când mi-a arătat că deţine *Jurnalul* lui Sebastian în franceză (pierdut într-un hotel de nişte israelieni). Spre deosebire de fata lui, e la curent cu lumea şi de aceea zice că a lăsat-o în pace cu istoria şi a preferat s-o înveţe bridge, deşi ar fi vrut să facă din ea o şahistă de nivelul lui în performanţe. Pentru buna ta informare – a fost cândva de stânga, dar s-a descongestionat în ’68, are în prăvălie afişe mari pragheze cu: „Lenin, trezeşte-te, au înnebunit!“ –, ca şi tine, îi iubeşte pe cehi. Zilele trecute m-a pus în temă cu Kundera (i-am spus că şi tu îl pui pe perete), vrea să-i scrie să vină în Islanda, că-i găseşte el un loc unde să nu-i mai pese de nimeni; după care a trecut să joace cu negrele şi mi-a explicat o variantă cu care Kundera putea fi făcut mat: să i se spună că, dacă nu a denunţat pe nimeni în tinereţe, ar fi putut s-o facă pentru a fi reprimit în partid, cum a şi fost… El o numeşte „varianta Beria“ şi a cunoscut-o pe pielea lui: „Probabil că cehii nu o joacă azi fiindcă au scăpat de kaghebişti“… şi mi-a propus să bem bere în două halbe pe care le primise odată de la Hrabal. Mi-am adus aminte de filmele lui Menzel văzute la Cinemateca de pe Magheru.

Ca să-ţi termin povestea, i-am dus, cu Grunna mea, containerul, l-a deschis, a văzut teancul de xeroxuri, a încercat – într-un fel de amuzament – să silabisească un titlu, două: „co-lec-ti-vi-…“, nu a putut să le ducă până la capăt, a pus obiectul pe un raft între multe râşniţe vechi şi mi-a comentat: „Cu criza asta, nu poţi să ştii ce se întâmplă cu hârtiile vechi… Şi dacă tatăl tău devine celebru…?“. În această perspectivă – sper că te-ai mai liniştit.

Fiul tău totuşi

Către fiul inexistent din Islanda

Ultimele cuvinte ale scrisorii tale – „fiul tău totuşi…“ – m-au hotărât să-ţi răspund imediat. De câte ori intru în contact cu un „totuşi“ îl aud pe Robert Brasillach (nu ţi-am vorbit despre el niciodată, un scriitor francez de cert talent, condamnat la moarte pentru colaboraţionism cu hitleriştii), care, în faţa plutonului de execuţie, a găsit de cuviinţă să strige: „Vive la France, quand même!“ – „Trăiască totuşi Franţa!“. Nu mai pot scrie „totuşi“ fără să-l aud. Trăiască totuşi fiul meu! Mi s-a îmbunat băiatul, mai ştie de „cehii mei“… Pe criza asta şi în condiţiile încălzirii globale, totul se răceşte, inclusiv ţevăria interioară. Fiul meu – nu! Şi nici eu. Am dat o înaltă apreciere umoristică acestui episod din epistola ta, tratat cu o voluntară, sper, discreţie: ai lăsat necenzurată minciuna iniţială cu care ai vrut să mă sperii, ca, a doua zi, să-mi recunoşti că nu ai ştiut cum s-o explici femeii de lângă tine. Te vei enerva dacă văd în răzgândirea ta, în decizia puerilă de a-mi spune adevărul fără a ocoli penibilul, o tandreţe cât un dezgheţ? În fine, bine că sunt la tine articolele alea pe care cu nici un chip uman nu le pot numi, cum vor atâţia, blestemate.

Cu acelaşi efort în a fi vesel, mă gândesc că te-o fi schimbat Islanda sau, şi mai grav spus, o islandeză, fie ea vicecampioană de bridge; mi-a părut bine că nu ai abordat „problema“; încă nu-mi vine să cred că jocul acesta te-a putut înnebuni (nu şterg cuvântul!) până acolo că te-ai îndrăgostit de o femeie. Sau invers, căci e totuna: te-ai îndrăgostit până într-acolo încât să înveţi – pentru ea – bridge. (Recunosc, îţi scriu cu o seriozitate care mă îngrijorează şi pe mine; mi se cam sclerozează umorul.) Nicicum nu mi-am imaginat că-ţi place belota mea; de câte ori „băteam birlicul“ (expresie a lui Roger Câmpeanu cel bun şi drag, l-ai cunoscut…) până la ore târzii, de ne apuca dimineaţa, ştiam că nu te interesează, deşi nu aveam nici iluzia că băiatul meu se pregăteşte pentru o carieră gravă. Cred că de la maică-ta ai moştenit dispreţul liniştit pentru tot ce-i joc şi joacă. Ca acum, la 40 de ani, să-mi faci figura asta! E bine că nu mi-ai dat detalii, de ce şi cum… Nu am putut învăţa bine bridge din cauza femeilor. Nu mi-am găsit decât partenere dominatoare şi dure, mai

culte decât mine în levată şi pe flanc, cu o bază morală în urletul lor la greşelile mele catastrofale. La câtă incultură aveam, nu-mi puteam permite să le ripostez pe măsură. Fără cultură – în orice şi mai ales în cultura sentimentelor – nu există bază morală; neştiind „a jucare“ (arhaism adorabil de la bătrânul Gămanu, l-ai ştiut şi pe el, Roger îi zicea „unchiule“!), mă refugiam în etică; invocam celebra învăţătură a lui Albarrán: „Un jucător, dacă e bun, nu ţipă niciodată la partenerul căzut în eroare“. Eram ridicol: jucam prost, ca un guguf, şi le contestam jocul lor cu idei morale! Nici una nu avea milă.

De ce nu jucam cu bărbaţi? Nu am nimerit nici unul care să joace mai prost decât mine; nu le puteam invoca solidaritatea virilă a lui Malraux (chiar, după ce ai terminat *Condiţia umană*, ţin minte că nu mi-ai spus nimic). Toţi îmi păreau mai inteligenţi decât mine. Între bărbaţi nu se suportă uşor, cu toate că la fiecare greşeală le ceream iertare.

Într-o bună zi te saturi şi de asta. Stupid, am dat prea multă semnificaţie bridge-ului. Rămân la englezi, dacă nu o ştiai, ţine-o minte: „Un cuplu care rezistă la proba bridge-ului e un cuplu solid“. Tradu-i-o şi ei.

Dar de unde a luat fostul tău şef canadian expresia aceea cu imposibilitatea de a-i povesti unui congolez o furtună de zăpadă? A fost lumina intimă a scrisorii tale: fiindcă eu o ştiam dintr-un *Le Monde* recent, unde i se consacra o pagină întreagă ministrului ceh de Externe, care-i spunea exact aşa ziaristei franceze: vesticilor, comunismul trăit la noi le e la fel de dificil să-l înţeleagă ca unui congolez o furtună de zăpadă. Se globalizează şi ideile inteligente? Acest Karel Schwarzenberg e ultima mea cucerire cehă. Un tip formidabil, provenit din aristocraţia austro-ungară, exilat la Viena ani de zile, prieten cu Kundera şi alţi disidenţi, fost secretar particular al lui Havel, antipatizat de actualul preşedinte Klaus fiindcă ţine la scutul NATO, bănuit că ar fi cosmopolit şi evreu („În mod lamentabil, nu sunt!“), catolic, conservator, sentimental „de stânga“, capabil să spună clar ceea ce eu contorsionez, la Bucureşti, nu o dată: „Nu am nici o idee dacă sunt de dreapta sau de stânga, e o întrebare fără sens când vii din acest colţ de lume“. Ziarista franceză a fost uimită când, primind-o, i-a sărutat mâna. Klaus a refuzat să-i acorde un interviu fiindcă *Le Monde* e de stânga, dar nici întrebărilor puse de *Le Figaro* nu le-a răspuns, fiindcă începeau cu votarea lui de către comunişti… Nu mai insist. Nu vreau să-mi consum umorul. Bea o bere cu socrul tău, dacă nu pentru Schwarzenberg, măcar pentru *Zauberberg* –

Muntele vrăjit al lui Thomas Mann, ultima carte pe care ai lăsat-o deschisă pe biroul tău, înainte să pleci.

Al tău, fără nici un totuşi…

De la un inexistent colonel pensionar

Dragă Cosule,

Nu ţi-am mai scris de vreun an şi jumătate, dar sper să nu-ţi umilesc memoria reamintindu-ţi că sunt tatăl fostei logodnice a fiului tău, colonelul securist la pensie cu care te-ai fi putut încuscri. Nu te-ai îndurat să-mi răspunzi, totuşi am continuat să te citesc, chiar dacă nu mi-ai ascultat sfatul: îţi pierzi umorul, dai o prea mare importanţă articolelor din *Scânteia* noastră a *tineretului* trimise de fiica mea băiatului tău, naiba ştie de ce. Şi ce dacă se pierdeau între Polul Nord şi Reykjavík? De unde atâta vanitate? Bine că „arborele vieţii“ – cum îl numeam noi în seminarii – s-a dovedit, ca de obicei, mult mai bogat şi „materialele“ tale au ajuns într-un magazin de vechituri islandeze. Cred că nu te vei înfuria dacă-ţi spun că mi se pare foarte nostim.

Aseară, fiică-mea – exact: editoarea acelei „antologii a ruşinii“ în care figurezi la loc de cinste – a făcut urât când i-am zis, chiar aşa, că este foarte nostim cum aţi ajuns în Islanda, tu, fiul tău şi articolele alea (după cum vezi, te citesc, deşi nu sunt de acord cu *striptease*-ul tău ideologic). Fata a avut reacţia aceea din romanele englezeşti, când eroina află că iubitul ei a fugit cu alta şi, în loc să leşine, se ţine bine, clipeşte des şi caută o replică dură, dar i-a sunat mobilul şi a răspuns sever: „În jumătate de oră sunt la editură“. Poate că sunt un tată denaturat şi nu-mi dau seama ce a lovit-o mai rău: cum s-a încurcat fiul tău cu vicecampioana Islandei la bridge (de ajuns de aiurea, fie vorba între noi…) ori cum s-au rătăcit xeroxurile ei între nişte râşniţe vechi. Niciodată nu i-au plăcut suprarealiştii.

E însă bine să ştii că cearta noastră nu a pornit de la tine şi al tău fiu – voi aţi fost *secondo tempo*. *Primo tempo* s-a legat de la cartea despre Răutu (tu ai citit-o, ce părere ai?), pe care mi-a găsit-o deschisă pe masă şi s-a prefăcut imediat uimită cum de o citesc; i-am spus adevărul, că-mi place; desigur că nu m-a crezut. Cum adică îţi place? I-am explicat: Răutu nu poate fi apărat, ce a făcut e incalculabil de grav, dar mie îmi place cum s-a răzbunat stilistic. Adică? – mi-a cerut ea ca pe vremuri, „la secţie“, cred că mai ştii glasul acela… I-am răspuns serios, crede-mă, ca la un seminar cu *Anti-*

Dühring – viaţa şi opera lui au fost supuse unei critici nimicitoare; aşa îi plăcea şi lui să facă praf orice duşman: nimicitor. Adora execuţiile nimicitoare. E distrugerea lui Răutu în stil Răutu… Cea mai reuşită parodie. Ea m-a întrerupt şi m-a întrebat pe tonul celui mai încuiat conducător de seminar: „Şi cum altfel trebuia făcut? N-a fost un duşman al culturii române?“. Am reuşit să adopt cel mai blajin ton – acela cu care Caragiale zice că putem exprima cea mai mare scârbă de viaţă – şi mi-am dus gândul până la capăt: toată demascarea, oricât de vehementă, nu se ridică la definiţia dată de Mihai Şora, în convorbirea de la mijlocul cărţii: „Despre Leonte Răutu nu se spuneau bancuri“. M-a luat un avânt al rigorii profesionale, să-i dau exact citatul din carte. Mi-a smuls volumul din mână şi l-a aruncat pe masă, începând să mă facă de toate cele, de la laşitatea până la duplicitatea mea, fireşte; am rugat-o: „Fără violenţă!“ şi am ţinut să-i fie clar că, fără duplicitatea în care am crescut-o, nu ar fi ajuns directoarea unei edituri anticomuniste; atunci, rapid şi inteligent, a schimbat subiectul şi a trecut la tine, la articolele alea pe care „nimeni nu trebuie să le uite, chiar dacă se refugiază într-o tâmpenie ca bridge-ul“ (ai înţeles aluzia…). Totul a culminat cu această replică: „Spune-i tovarăşului tău Cosaşu să fie mulţumit că nu-i public în antologie articolul în care-l slăvea pe Hruşciov“… Îţi recunosc: am rămas paf. Am lăsat-o să plece fără să ne îmbrăţişăm cum obişnuiam de câte ori trecea pe acasă, în fond, era prima noastră confruntare ideologică de după ’89. Cred că şi ultima.

Mă grăbesc să te întreb dacă mai ai articolul ăla în arhiva ta. Ştiu că a ieşit scandal, nu am fost la şedinţă, m-am dat plecat în delegaţie. Dacă îl mai ai, poate faci un xerox şi mi-l trimiţi – m-ar amuza teribil, monşer. Ţi-am scris că principala mea activitate ideologică a rămas amuzamentul.

Salut voios de pensionar!

Ci-Co, energie şi avânt

Către un inexistent colonel pensionar

Colonele!

Ţin minte atât de bine scrisoarea ta din urmă cu un an, încât nu mă feresc să-ţi spun că nu am avut chef să-ţi răspund; îmi urai să nu-mi pierd umorul, dar eram într-o perioadă când nu-l controlam cum trebuie; nu stau mai bine nici acum – fiul meu nu mi-a mai scris de trei luni –, însă de data asta ai fost mai epic, ai renunţat să-mi dai sfaturi. Dacă vrei umor – ăsta-i cusurul tău: ai convingerea că eşti exemplar! Nimic nu e exemplar în lumea de azi – aşa cum mi-a scris-o, acum trei ani, fiu-meu (nu chiar) „de la facultate“ – precizare care, de asemenea, te poate încredinţa că mai ştiu ceva din Caragiale.

Ca atare, nu-ţi voi spune ce părere am despre cartea cu Leonte Răutu, mi-o păstrez pentru nuvelele mele, mă simt mult mai bine în literatură decât în direct. În privinţa articolului acela cu Hruşciov, nu te mint când îţi spun că nu-l am în colecţia mea. Din câte îmi aduc aminte – şi nu văd în asta nimic vanitos, ci doar un semn de sănătate mentală – articolul se numea „Esenţialul“, era scris în 1955, înainte deci de Congresul 20 de la sovietici, mă entuziasmase o cuvântare al lui Hruşciov la plecarea unei mulţimi de comsomolişti să desţelenească pământurile secătuite din estul Rusiei; a ieşit scandalul pe care zici că-l ştii. Cu puţin tupeu aş putea pretinde că – dincolo de şabloane – articolul era instinctiv antistalinist, prin elogiul adus lui Hruşciov şi, prin urmare, devenea antidejist, fiindcă „sus“, cu mult înainte de Congresul 20, nu-l suportau pe Nichituş.

Dar de unde să iau tupeu? Eu sunt deja pe versantul celălalt: pe zi ce trece – îţi repet, fiul meu nu mi-a mai scris de trei luni – îmi este din ce în ce mai clar că sunt tot mai puţine lucruri amuzante şi cu atât mai puţine situaţiile zguduitoare. La toate situaţiile îţi vine să urli: „Piano, piano!“. E atâta ipocrizie – singura normalitate –, încât nici sila, nici mila, nici plictisul, nici indignările selective nu mai sunt autentice. Ca să nu discutăm de dezastrele sincerităţii sau – şi mai şi – de adevărurile crude. Nu pot rata o nemernicie: nu mai vreau adevărul crud, îl vreau pané! Apreciez demagogia ta: după ce mă acuzi de

striptease ideologic, vrei să-ţi trimit „Esenţialul“! O voi face, dacă îl voi găsi. Te salut în calitate de sergent-major, avansat la excepţional în 1952.

Cosul

De la o inexistentă Veronică din Afula

Relule drag,

M-ai topit! Te citesc pe computerul meu de ani de zile, dar nu am îndrăznit să-ţi scriu, nu mă întreba de ce. Aseară am văzut ce i-ai scris colonelului pensionar – nu-i aşa că e Roibu de la industrial? Nu am dormit toată noaptea, de parcă aveam 20 de ani. Ca să-i scrii despre scandalul cu „Esenţialul“ înseamnă că nu ai uitat după 50 de ani şi ceva. Nu se poate ca atunci când ai pus pe hârtie cuvintele acelea să nu te fi gândit la mine. Eu ştiu şi azi când ţi le-am spus, ţi le-am spus la Arad, când ne-am dus „pe teren“, la Astra vagoane, ca să mă înveţi cum se scrie un reportaj, fiindcă vroiai să mă convingi să plec de la secretariatul conducerii. Ziceai că eşti sigur de talentul meu şi eu te rugam să nu glumeşti cu mine. Îmi dădeai să citesc Camil Petrescu, ca să învăţ să scriu aşa cum vorbesc. Ne-am dus la un meci de fotbal, dacă îţi spun că mai ştiu cine juca – UTA cu o echipă din Bacău –, o să zici că sunt nebună. Mi-ai cumpărat ghiocei fiindcă a bătut UTA, cu care ţineai, ne-am dus la judeţeană să ne vizăm delegaţiile şi, până am plecat din Arad, m-am gândit ce să-ţi dau şi eu. Seara, în tren, în compartimentul de-a-ntâia, ţi-am spus de telefonul de la C.C., de unde i s-a transmis lui Mihăileanu că se lasă cu scandal pentru „Esenţialul“. Rămăsesem pe fir, după ce am făcut legătura. Nu era voie, dar eu aşa am simţit. Mihăileanu a ştiut, dar nu m-a sancţionat. Avea încredere în mine, dovadă că, atunci când am plecat definitiv, i-am dat telefon să-i spun la revedere şi ne-am întâlnit două minute la bufetul Expres de lângă Lido. Mai ştii ceva de dânsul? Am văzut la Tel Aviv un film francez a cărui acţiune se petrecea în Israel şi scria că regizorul se numeşte Radu Mihăileanu. E fiul lui? Era un film foarte bun.

De ce-ţi scriu toate astea? În primul rând, ca să nu mai trimiţi pe cineva să-ţi caute ziarul cu „Esenţialul“. Săptămâna viitoare, când o să-mi treacă criza de sciatică, mă duc să-ţi fac un xerox după articol. Eu l-am luat cu mine când am plecat. L-am recitit azi-dimineaţă. Încă e foarte omenesc. O să găseşti în colţul lui, sus, cuvintele bileţelului pe care ţi l-am trimis în şedinţa în care v-au criticat pe tine şi pe Ţic şi

nu v-aţi făcut autocritica. Am şi schiţa lui, „Decoraţia“, ţi-o trimit şi ai să vezi ce bună e. Pe bileţel ţi-am scris: „Dacă vrei să-ţi spargi capul, fă-l să sune“. Îmi face plăcere să scriu din nou aceste cuvinte, mai ales că m-ai ascultat. A sunat de am fost mândră de mine şi de tine, chiar dacă, după ce te-au dat afară, nu te-am mai văzut până la plecarea mea din 1960. Am vrut să te sun şi pe tine, dar mi-a fost frică să nu se spună că am legături cu „elemente duşmănoase“. Aşa auzisem că ţi s-a trecut în cartea de muncă. Puteau să ne retragă paşaportul şi mie, şi lui Marcel. Acum pot să-ţi scriu că dacă nu te-am luat este pentru că mama spunea da, ia-l pe Marcel, că evreii nu-şi bat nevestele, dar Cosaşu ăsta are prea multe cărţi în cap. Dacă nu ştii, Marcel mi s-a prăpădit la un an după ce am trecut la iudaism şi m-a lăsat cu un băiat excepţional la toate materiile. L-am crescut frumos cât am făcut secretariat la ziarul românesc din Tel Aviv şi, după ce m-am pensionat şi ne-am mutat în nord, la Afula, băiatul a ales sportul, nu l-am oprit şi a ajuns campion al ţării la înot şi patinaj, acum e masor la echipa de hochei pe gheaţă a Israelului, care se antrenează la noi, la Afula, unde au patinoar artificial. Iartă-mă că nu-ţi mai pot scrie, mă doare tare rău mâna, cred că sciatica a trecut până la braţ.

Reiau scrisoarea după trei zile, timp în care a avut loc o minune şi mă simt mai bine. Eu nu cred în Dumnezeu, dar cred că Lui nu-i pasă şi se ocupă de mine. Un rabin mi-a zis că sunt multe cazuri. Aşa că „ai să râzi!“ – cum zicea Beno la orice veste extraordinară. Băiatul meu a venit să mă anunţe că pleacă peste o săptămână în Islanda, într-un schimb de experienţă pentru masori sportivi. Imediat m-au lăsat durerile şi mi-a venit ideea să-l trimit la fiul tău, pe care îl va găsi foarte repede, dacă e cu o vicecampioană la bridge, ca să-l ducă la magazinul cu articolele tale. Nu se poate să nu-l servească, băiatul meu ştie româneşte şi perfect engleza. Vreau să mi le cumpere ca să le am aici, la mine, cum am de-ale tale şi de-ale altora (în paranteză: am şi toate discurile cu şlagărele de atunci). Erau scrise cu atâta suflet! Noi eram prea neştiutori, ca să nu vrem decât binele. Că după aceea a ieşit prost nu mă interesează, deoarece nimeni nu m-a întrebat. L-am avut aici multă vreme ambasador român pe Titi de la politic şi tot aşa i-am spus, la o recepţie de 23 august. Să nu crezi că m-a dat afară – a zâmbit şi a ciocnit cu mine o cupă de şampanie. Când o să bem împreună şampanie? Închei cu un vers învăţat de la tine: „Cu o dragoste care a atins sublimul prieteniei“,

Veronica de la conducere

Către inexistenta Veronică din Afula

Dragă, dragă Veronica,

De ieri, de când am primit ce mi-ai trimis – „Esenţialul“ meu şi „Decoraţia“ lui Nicolae Ţic –, mă întreb dacă printre discurile tale vechi ai şi *Nu te pot uita*. Poate că te vei necăji, dar în afara acestei melodii, nu ştiu cum să-ţi vorbesc; nu ne-am văzut de peste jumătate de secol. E foarte mult. Nu ştiu cum să te iau – cu glume sau fără –, nu mai ştiu cum eşti. Din scrisoare îmi dau seama doar că ţi-au rămas generozitatea şi naivitatea; nu mai sunt obişnuit cu ele. Puţini le mai au în jurul meu – nu cunosc care e situaţia la Afula. Oricum, poţi fi sigură că am revăzut Aradul, ghioceii, trenul. Singura ta inexactitate a fost aceea că UTA atunci nu a învins o echipă din Bacău, ci din Ploieşti. Altfel, îţi recunosc, nu mai ţineam minte că, pentru scris, ţi-l dădeam de exemplu pe Camil Petrescu; m-am gândit imediat: „Şi ei i-am bătut capul cu Camil…?“. Totuşi, ceva ţi-a rămas din lecţiile acelea: sunt nu ştiu câte amănunte – bileţelul din şedinţă, vorbele mamei tale, perfect îndreptăţite – care m-au topit, cum bine zici, şi pe mine. Adevărul este că atunci când am auzit că pleci cu Marcel în Israel am vrut şi eu să vă caut, dar m-am abţinut din aceeaşi cauză: să nu vă compromit plecarea, ca „element ostil orânduirii“.

Sunt însă dator să-ţi spun că de câte ori am fost în Israel – din 1970 am ajuns la ai mei nu o dată – nu v-am căutat pentru că mă împiedica o nevroză foarte urâtă: nu puteam să ies din casă neînsoţit; chiar dacă aş fi aflat că sunteţi la Afula, pe cine să fi obligat să mă ducă până acolo? Am trăit penibil. Credeam că am ceva grav la inimă, când colo eram bolnav la cap. Am scăpat de această nevroză care a durat 20 de ani la o lună după ce a căzut Ceauşescu. Mă crezi sau nu, azi vorbesc despre această boală ca despre o gripă. Aşa că nu-ţi face griji – nu te pot considera nebună. Nu am nici o bază. După cum nu am nici un temei în a vă judeca plecarea sau trecerea ta la iudaism. Eu nu m-am gândit niciodată să rămân în Israel, deşi îmi dădeau drumul atât de des, fiind convinşi că, la câtă familie am acolo, nu mă mai întorc. Din prima zi, de cum am pus piciorul în Tel Aviv, un necunoscut, prietenul cel mai bun al unei verişoare, la 18 ani

deja ziarist, foc de frumos, ca un înger brunet, m-a luat cu maşina lui undeva, într-un loc pustiu din afara oraşului, şi mi-a spus într-o franceză de acasă: „Ştiu ce vrea familia ta, să rămâi aici, dar tu eşti scriitor, lucrezi cu cuvintele, nu ai voie şi nici de ce să rămâi aici…“. Mi s-a părut un semn magic, cred în asemenea fenomene, mai ales dacă au loc în pustiu. Acum îl văd foarte des la un post de televiziune francez, e corespondentul la Paris al unei televiziuni israeliene; m-am gândit de multe ori să-i scriu, dar nu am făcut-o niciodată. E felul meu de a fi – tot aşa cum m-am abţinut să-i scriu lui Amos Oz, la care ţin foarte mult, dar în tăcere. Ai citit ceva de Amos Oz?

Trebuie să-ţi spun că, după ce ţi-am citit scrisoarea, m-ai „topit“ prin amintiri şi m-ai îngheţat prin idei. Tot ce e prea exact mă îngheaţă – nu mai pot trăi între exactităţi sentimentale, ideologice, cu atât mai puţin politice; îmi scrii că articolul de acum 50 de ani e încă foarte omenesc. Poate prin eroare. Acolo – ca de atâtea ori în tinereţea noastră – m-am entuziasmat de ceea ce urma să fie o catastrofă. Desţelenirea pământurilor din Kazahstan de către mii de comsomolişti trimişi de Hruşciov a produs un dezastru natural, a format un deşert cu furtuni de nisip şi nori de praf până în Ucraina şi România. Ştiai asta? Am aflat-o peste câţiva ani, nu s-a scris nimic, dar articolul a rămas, iar mie, de ieri, îmi bâzâie în minte melodia filmului făcut în cinstea acestei expediţii – *Trenul merge spre răsărit*. Îl mai ţii minte? (L-ai văzut cu mine?)

Îmi scrii că eram prea naivi ca să fi ştiut tot ce va urma. Nu ne-a întrebat nimeni – scrii tu –, dar ne putem întreba noi înşine: ce facem cu un ideal înecat în sânge şi minciună? Mai păstrăm ceva din el? Ce? Îl uităm? Vorbim despre el ca despre o boală venerică a tinereţii? Îl dăm dracului, ca să avem succes în societate? Mi se impută că nu pot trăi şi scrie fără aceste întrebări. Nu răspund.

Prin urmare, fără să-ţi dau multe explicaţii, te rog să nu-l trimiţi pe fiul tău să cumpere acele articole ajunse la Reykjavík. Tu vrei să le păstrezi – fiul meu le socoteşte mizerabile. Iartă-mă că ţi le-am subliniat, dar pentru mine e f. important. Aşa cum îl cunosc, ar putea ieşi un scandal. Hotărât, nu-l doresc. Sper că mă vei asculta.

Ia-mă la braţ şi spune-mi tu…

Către fiul inexistent din Reykjavík

Fiule,

Nu mi-ai scris de vreo patru luni şi sunt foarte îngrijorat. În lumina preţioaselor tale indicaţii, ar fi un semn că nu-ţi merge bine; sunt deja la o vârstă când ştiu să pun răul înaintea, dar şi în centrul oricărui sentiment. Ce ţi s-a întâmplat? Ai trecut de faza de chibiţ şi ai început să joci? Am uneori vedenii şi îmi închipui că îi eşti partener. Câte şlemuri ai ratat? (Presupun totuşi că o vicecampioană nu poate să ignore legea lui Albarrán: jucătorul bun nu ţipă la partener!) Câte impasuri nu ţi-au ieşit? De câte ori ai avut convingerea că eşti un imbecil fiindcă nu i-ai înţeles o defosă? Ajung să mă întreb ce defosă foloşiţi. Mai grele sunt zilele când mă gândesc la cât ţi-a afectat criza relaţiile cu ea. Încă mai pun existenţa, materia, la baza ideilor – îţi sună prost? Marxist? Ce dracu', trăieşti în Islanda cea mai lovită de criză şi prima din lume în clasamentele libertăţii de expresie; mi s-a părut că te-am văzut printre miile de islandezi protestatari la falimentul băncilor – să mă fi înşelat? Pe aici s-a scrâşnit din dinţi că în alegeri a ieşit stânga şi aveţi prim-ministru o social-democrată lesbiană – tu cum ai privit problema? Vicecampioana cu cine a votat? Nu zâmbi sau, dacă zâmbeşti, crede-mă – nu scap nici o ştire venită din Reykjavíkul tău, acum şi al meu; nu ştiu dacă şi tu eşti la fel de curios cu Bucureştii mei în care, strict personal, am trăit un eveniment pe care ţin neapărat să ţi-l povestesc, ca altădată filmul cu Nanuk, până m-am decis să te duc să-l vezi. (Apropo, domnişoara care mi-a scris că te-a întâlnit într-o cursă Groenlanda – Islanda şi căreia i-ai spus că nu-mi scrii fiindcă fac prea multă politică mi-a dăruit un DVD cu Nanuk!)

Am primit de la Paris şi am citit ultima carte a lui Kundera – „socrul" tău i-a scris, cum avea de gând? – în care, chiar dacă nu le numeşte „exerciţii de admiraţie", asta erau, avea două eseuri care mi-au dat câteva zile incomensurabile. Unul despre Malaparte, pe care-l discută ca geniu al romanului (nu ţi-am dat niciodată *Kaputt*?) şi un altul despre Anatole France şi romanul lui *Zeilor le e sete* (cu siguranţă nu ţi l-am dat). Negru pe alb, Milan K., mereu

acelaşi K. venit de la Praga, scrie că la 19 ani, în 1948, când era comunist convins – omul nu se fereşte s-o spună în 2009 –, romanul acesta despre Revoluţia Franceză a fost prima carte care i-a deschis ochii spre ceea ce avea să urmeze în acea orânduire nouă „pe care o visase, o dorise“ (textual!) şi care începuse să-şi întruchipeze ideile şi valorile (prea) grandioase într-o practică tot mai nefericită şi urâtă. Pentru el, Anatole France – cel pus pe listele negre ale scriitorilor prea ironici, prea uşurei, prea frivoli, prea puţin tragici – este cel care a descoperit „coabitarea, până la ridicol, a Istoriei insuportabil de dramatice cu cotidianul insuportabil de banal“. Fără multă subtilitate ipocrită, Milan îl trăgea pe France spre el, spre arta lui obsedată de sincera ironie şi falsa uşurătate – dar, ţie pot să ţi-o spun, şi spre mine. Căci, printr-o coincidenţă deloc misterioasă, cu câteva zile înainte de a citi eseul lui, într-o anchetă privitoare la cărţile care mi-au marcat scrisul, puneam pe primul loc exact *Zeilor le e sete*. Sunt zile – repede trecătoare – în care îţi este permis să nu te bagatelizezi în faţa celor pe care îi ţii pe perete.

Iartă-mă dacă te mai reţin, nu am terminat cu cartea lui K. Obsedat cum e de problema ironiei, el are un lung paragraf despre felul cum clişeul „marelui scriitor“ lucrează împotriva artei lui literare. K. îl citează pe Thomas Mann: din cauza importanţei sale în cultura germană, nu se mai dă importanţă ironiei la care ţinea cel mai mult în scrisul său; tot aşa, Maxim Gorki (!): din cauza realismului socialist care-l consacrase ca model printr-un roman „revoluţionar“, dar nul literar – zice Milan – ca *Mama*, romanele lui mult mai libere de dogmă şi „mai frumoase decât se crede“ (cum e *Viaţa lui Klim Samghin*, zic eu) nu mai sunt luate în seamă. Al treilea exemplu m-a buimăcit: Soljeniţîn. K. scrie, negru pe alb, că, recunoscându-l ca pe o mare personalitate, ale cărei poziţii curajoase le-a susţinut şi le-a aplaudat, nu i-a citit nici un roman. De ce? „Fiindcă ştia ce vor spune…“. Scurt şi punct. De când am închis cartea, nu mă jenez să-ţi spun şi sper să nu te jeneze nici pe tine, acesta e evenimentul, singurul, care mă urmăreşte cât soarta ta: Kundera nu a citit nici un roman al lui Soljeniţîn! E de crezut? Minte? De ce ar minţi? Le ştia, adică, antisovietismul? Îl plictiseau? Nu-l mai interesau? L-am întrebat pe cel care mi-a dăruit cartea, un om care-l iubeşte pe Kundera cât mine şi care-i de acord cu ipoteza mea că scandalul cu Milan – informator în ’50 – este o nuvelă încă nescrisă de el. Omul m-a invitat la el, la Paris, ca să mergem împreună la K. şi să-l întrebăm de ce nu a citit niciodată *Pavilionul*, *Stejarul şi viţelul*… I-am răspuns că la Paris – unde nu am călcat niciodată, de teamă să nu mor de

fericire – nu m-aş duce decât cu fiul meu din Reykjavík. Nu l-am minţit. Tu mă crezi?

De la mama inexistentă a fiului inexistent

Îmi este greu să-ţi descriu cât de rău ai căzut cu ultima ta scrisoare; nu-mi găsesc cuvintele, dacă ţi-aş scrie că ai fost penibil nu ar fi suficient. Scrisoarea ta a sosit când el se întorcea de la magazinul „cuscrului“ nostru, unde, de dimineaţă, primul client fusese un israelian care cumpărase rucsacul cu toate articolele tale; s-a dus direct la raftul râşniţelor vechi, nu s-a tocmit, bătrânul era foarte mulţumit de vânzare pe criza asta, i-a povestit încântat afacerea. Fiul tău şi al nostru a telefonat imediat la toate hotelurile din Reykjavík, la poliţie, la aeroport şi a aflat că israelianul era masorul echipei de hochei a Israelului şi zburase de o oră spre Tel Aviv. Nu-ţi voi descrie nici cum arăta băiatul – era desfigurat, nu l-am văzut niciodată aşa. Am încercat să-l liniştesc, i-am zis că nu are rost să se necăjească, oricum socotea articolele alea o ruşine. Nu mi-a răspuns şi s-a dus să-şi deschidă computerul; a găsit scrisoarea ta, a citit-o în câteva minute, a scos-o, a mototolit-o, cred că a vrut s-o şi rupă, l-am împiedicat, i-am luat-o, a acceptat şi m-a lăsat s-o citesc, spunându-mi atât: „Omul ăsta e insuportabil“. După ce am citit-o, cred că e cuvântul care exprimă adevărul pe care nu-l mai vrei crud, ci pané (te citesc din când în când, mi-a rămas ideea). Ţi-l prepar pané.

E insuportabil ca soarta fiului tău să te obsedeze cât întrebarea de ce Kundera nu a citit romanele lui Soljeniţîn. Aşa ai scris şi nu ai şters. Nu pot trece peste fraza asta şi nici peste „zilele incomensurabile“ pe care ţi le-a dat un eseu despre Anatole France. Incomensurabilă a fost şi este furia fiului tău citindu-ţi enormităţile. Insuportabil este ca o jumătate din scrisoare să fie despre ce crede Kundera în legătură cu Thomas Mann şi Maxim Gorki, la care te adaugi şi tu cu vanităţile tale de a avea aceleaşi preferinţe ca ale lui. Nu auzi că asemenea răsfăţuri nu se pun pe hârtie nici când îi scrii fiului tău? Te dai îngrijorat că nu ţi-a scris de 4 luni, dar nu ştii ce este un cuvânt normal, de tată. Ştiu că mă exprim ca o „mamă din Cişmigiu“ – cum m-ai ironizat ultima oară la Codrii Cosminului şi nu ţi-am răspuns, slab, decât că „mă doare-n cot…“ –, dar tu ce griji incomensurabile ai în privinţa lui? Dacă te mai socoteşte materialist… Cum priveşte el guvernul islandez… Dacă vrea să meargă cu tine

la Paris… (Mă mir că nu i-ai fredonat „J'aime flâner…", ca bibliografie muzicală.) Ţi se pare că eşti inteligent, tandru, uman. Nu eşti. Insuportabil, da. Tu nu poţi înţelege decât ceţi trece prin cap – o ştiu asta de-o viaţă, ai egolatria sălbatică. Întotdeauna *după* – recunosc, tu m-ai învăţat folosirea acestui adverb – treceai la eseuri orale despre Don Quijote, Mîşkin, Ladima şi mie îmi plăcea, în loc să te zvârl din pat sau să te las singur în parc, în pizzerie. Ar fi trebuit să ştiu unde te va duce literatura ta, să am altă reacţie la toate glumele tale şi la toate teoriile chibritului privitoare la lipsa mea de umor – ştiu, acum o să spui că-ţi scriu ca o mamă din Berceni, reumatică şi îndurerată că a fost o fată proastă. Încetez – dar încetează şi tu să mai fii Ştefan Gheorghidiu povestind în pat istoria filosofiei celei de lângă el! Eşti la o vârstă când ar trebui să ştii a te teme de ridicol, care nu ucide pe loc, dar e ca diabetul; suferi de ridicol grav, într-o fază avansată.

Ca garnitură la aceste adevăruri pané – sunt de două săptămâni la Reykjavík, cât timp Grunna lui e în turneu în Spania, mai multe nu meriţi să ştii despre mama fiului tău.

O mamă, furioasă mamă

Răspunsul tatălui ficţionar

Fiindcă m-a încântat la ce grad de dezinhibiţie ai ajuns punând tu, cu mâna ta, pe hârtie acel „după“, îţi ofer, ca *după*, bibliografia muzicală: Aznavour *Tu exagères* (şi anume: cât mine!), Barbara *La plus belle leçon de littérature c'est vous*. Nimeni ca tine nu mi-a dat, *după*, lecţii de literatură şi morală ca ale tale: cum să nu mă prostituez scriind pentru *Urzica* (mai ţii minte unde eram?), pentru televiziune… Cum să citesc *Idiotul* fără a deveni idiot… Nu erai deloc o fată proastă. Şi ce volubilă erai şi tu *după*! Mai ţii minte ce mi-ai spus după ce ai citit *La plaisanterie* a lui Kundera, imediat ce am primit-o de la Tel Aviv, trimisă de mama mea, dulce mamă? Eu nu îndrăznesc să pun pe hârtie nici azi acele vorbe ale tale.

Oricum, te rog să-i spui fiului meu şi al tău să nu se necăjească: cunosc adresa acelui israelian care a cumpărat articolele mizerabile din magazinul „cuscrului“ nostru – expresia asta a ta ar fi un semn bun cu privire la mariajul lor; îl asigur că voi face totul ca xeroxurile acelea să se întoarcă de la Afula la Reykjavík. Oricât sunt de furios pentru dispariţia lor din Islanda, nu pot să nu mă bucur că ţinea să le păstreze lângă el. Chiar şi rana lăsată de un fiu e un semn de iubire. Deocamdată atât.

Către mama inexistentă
a fiului inexistent

Ştefan Gheorghidiu „al meu“ mă presează să-ţi adaug următoarele precizări la cele scrise săptămâna trecută: am făcut din literatură o problemă atât de intimă, încât nu o pot împărtăşi decât cu tine şi cu cel pe care l-am dus la Nanuk, la Stan şi Bran, cu care am stat nopţi întregi să-i explic *Educaţia sentimentală* (probabil fără consecinţe!), acelaşi care mi-a lăsat, înainte de a pleca la Polul Nord, *Muntele vrăjit* deschis la ultimele pagini; nu cred că l-a citit pe sărite; egolatru sălbatic cum sunt, mă gândesc că, după experienţa lui din Piaţa Universităţii, numai Serviciul Mondial de Organizare a Coincidenţelor (SMOC) i-a pus în mână cartea aceea, indiferent dacă l-a plictisit sau nu. Acum, dacă el a ajuns să spună că îi este insuportabil ca tatăl lui să vadă un eveniment în a-l citi pe ultimul Kundera, asta nu mai e vina mea, arză-m-ar focul cu toată natura mea culpabilă!

E o nenorocire – pune-o tu între ghilimele! –, dar pentru mine nu mai există nimic livresc, expresia care ne teroriza cât intelectualismul. Merg în lift, în taxi, la pizzerie cu Camil, Caragiale, Molière, Mîşkin (o permanenţă a ridicolului asumat), Sebastian (cel din *Jurnal* şi din redacţia *Cuvântului*), autori şi personaje de-a valma – toţi cei pe care îi ştii din eseurile mele de *după*. Merg cu ei, dar şi ei după mine. Nici unul nu mă lasă singur. Imaginaţia n-o fi „la putere“ în politică – deşi, mai ştii? –, însă precis a ajuns în baie, sub duş, la incinerări, la radiografii, în farmacii, la dentist, în bancomate, la fiecare colţ de stradă, cum o voia Bogza, tot „al meu“, pentru a impune reportajul. Care reportaj? În orice metrou, toţi sunt reporteri doar privind sau discutând pe larg nimicurile sau epopeile din blocurile lor; nici unul nu ştie când face roman, poezie, dramă sau pamflet şi, peste toate, cinema, televiziune. E frumos? E urât? Urât şi frumos trăiesc în nespălatul care doarme pe stradă, lângă caloriferele Mega Image-ului, purtând un tricou murdar pe care încă scrie, între pete, „viitorul e acum“. Ridicoli sunt toţi cei care nu pricep fenomenul numit de mine, păcătosul, literaturicid. Ridicolul şi rezonabilul sunt totodată. Deci: mă mai iubeşti?

Către inexistenta Veronică din Afula

Veronică nu mai ştiu cât de dragă,

Nu-ţi ascund că m-ai necăjit foarte rău – nu ar mai trebui să-ţi scriu, dar e o urgenţă. Cei 50 şi ceva de ani de când nu ne-am mai vorbit probabil că se răzbună; numai aşa îmi explic cum de nu ai dat atenţie acelor cuvinte pe care ţi le-am subliniat, deşi, o clipă, mi se păruse o indelicateţe din partea mea. Uneori, indelicateţile au scuzele lor. E adevărat că noi, la *Scânteia tineretului*, nu am avut vreo campanie împotriva indelicateţei – noţiune prea mic-burgheză. Dar ce ai făcut tu nu ţine de vremurile acelea şi de melodiile pe care le-ai luat cu tine. Te-am rugat să nu-l trimiţi pe fiul tău să cumpere acele articole ajunse la Reykjavík. Ţi-am spus că ar putea ieşi un scandal şi, într-adevăr, a ieşit, aşa cum m-am temut. Fiul meu e 100% convins că eu am organizat transportarea în lumea mare a acelor articole cu care nu am de ce să mă laud, bune de ascuns acolo, între gheţarii şi râşniţele Islandei. Neştiind cine eşti şi ce ai în cap, ştiind doar cine sunt – unul care nu vrea să admită că prin ce a scris a adus comunismul în România (asta ca să-ţi rezum ce-i în capul lui) –, hotărât să nu mă ierte, oricâte i-am explicat, el vede în toată această recuperare o nouă dovadă a orgoliului meu, la fel de mizerabil ca articolele scrise în urmă cu 60 de ani. Nu-mi mai scrie, mă socoteşte insuportabil – şi el, şi mama lui, aflată acum lângă el. Nu ai avut cum s-o cunoşti, lucra la revistele pentru străinătate, a trecut cu mine prin toate aiurelile vieţii mele de „comunist protestant“ pentru unii, de „javră mic-burgheză“ pentru alţii. Băiatul nostru – poate vei înţelege ceva – a fost conceput în noaptea când sovieticii au intrat în Praga. Ne iubim nu „fără margini“, ci – cum se cerea la seminarii – „în spirit critic“, adică îl iubeşte pe băiat mai mult decât pe mine. Sunt prea nervos ca să-ţi explic mai multe. Ţi-am scris cât m-au impresionat generozitatea şi naivitatea ta. Să mă fi înşelat? Din nou? Iar nu mă pricep la oameni? Nu este prima oară, mai grav ar fi să nu fie ultima. Pe scurt şi urgent, te rog – fără sublinieri: caută la ambasada Islandei adresa exactă a acelui magazin de vechituri din Reykjavík – cred că asta nu e o problemă în

Israel – şi trimite înapoi pachetul acela blestemat. Fă-mi acest bine.

Răspunsul Veronicăi
din Afula

Să vină el să le ia de la mine. Vreau să-l văd la faţă şi să-i spun câteva, bine simţite. Ştiu şi eu să fiu rea şi a dracului.

De la o inexistentă agentă literară

Stimate domnule Cosaşu,

Sunt cea de-a doua fiică a colonelului pensionar Roibu, de profesiune agent literar; e o meserie pe care – după cum o ştiu de la tatăl meu – nu o agreaţi. Vă înţeleg, totuşi nu doar în această a doua calitate vă scriu. Ca o cititoare care a avut la dispoziţie „biblioteca inteligentă“ cu care tata se mândreşte pe drept, vă cunosc atât *Supravieţuirile*, cât şi vieţuirile mărunte, impure şi simpliste prin care aţi încercat să existaţi literar între cele două războaie mondiale, al doilea, propriu-zisul, şi al treilea, cel rece. Nu e cazul aici să vă spun ce cred despre ele – am o anumită intuiţie în ce priveşte veleităţile dvs. de a ajunge pe piaţa mondială. O păstrez pentru mine – „e o problemă întru câtva psihologică“, după expresia inenarabilului general Epanşcin din *Idiotul*. Această trimitere îmi permite să vă comunic că în casă eram numită „rusoaica familiei“, fiindcă nu acceptam pe nimeni mai presus de Gogol, Tolstoi, Dostoievski şi Cehov, plus cei din raftul al doilea – un Lermontov, un Turgheniev, un Cernîşevski din care (nu o să vă supăraţi, pe mine m-a bucurat) se inspiră teoria dvs. despre frumosul şi urâtul care trăiesc şi se fecundează în fiecare lift şi la fiecare colţ de stradă.

Cred că această sumară autoreferinţă e un bun punct de plecare pentru a vă transmite o informaţie de ultimă oră, sperând să vă economisesc din complicaţiile morale şi poştale în care vă zbateţi. Am fost aseară la un „eveniment“, cum vă place să numiţi tot ce trăiţi: lansarea primului volum (1948-1956) din *Antologia ruşinii în presa românească (1948-1989)*. Era adunată acea lume bună profund anticomunistă, în care străluceau deja cheliile unor personalităţi care, demult, colaboraseră intens în presa ceauşistă mai mult sau mai puţin intelectuală. Au vorbit bine, între ţeapăn şi vehement, fără să atingă indecenţa: un specialist cândva într-un Gramsci asezonat copios cu citate din gândirea social-politică a tovarăşului; apoi o autoritate în antimarxism căreia, prin anii ’70, i se topise un studiu despre Marx cel tânăr; un proaspăt oxfordian despre care nu ştiam decât că, pentru el, *Muntele vrăjit* e „o salată de fructe“ faţă

de *Pavilionul canceroşilor* şi, în final, editoarea antologiei, sora mea mai mare. E adevărat că nu ar fi fost absolut necesar să fiu de faţă. Ne-am certat încă din faza de proiect a antologiei, când ea îmi propusese să încep promovarea în străinătate a acestei „realizări nepereche în fostele ţări comuniste“; am refuzat-o de la rău început. Nu eram de acord ca, în secolul XXI, să mai trăim, în afara contextului istoric, ruşinile din secolul XX – m-a făcut marxistă; i-am propus măcar să citească – dacă nu s-o citeze într-o prefaţă – *Lumea de mâine* a lui Ion Biberi, din ’46-’47: de la Enescu şi Sadoveanu până la Pandrea – îngrijorat doar că spiritul mic-burghez ar putea altera o dictatură a proletariatului – şi Geo Dumitrescu, toţi vedeau fără ruşine viitorul ca o victorie a ideilor antifasciste şi socialiste; m-a făcut imbecilă care nu pricepe tradiţiile oportunismului românesc, mi-a ţipat că degeaba am făcut amândouă Piaţa Universităţii. I-am replicat că ea şi ai ei sunt din aceeaşi tradiţie când îi iartă pe toţi cei trecuţi la dreapta, după ce s-au rinocerizat cu stânga. Am făcut imprudenţa să-i spun că m-ar interesa să propun în Vest, dacă ar exista, o carte despre rinocerizările de dreapta, indiferent cât au durat, 4 ani sau 40. Am vrut să-i explic mai pe larg ideea, dar m-a întrerupt calm şi cu atât mai revoltător: „Înţeleg – vrei să-l aperi pe tata!“. Am decis să nu mai discut cu ea nimic politic, nici o idee; m-am ţinut de această hotărâre – „respectată“ şi de ea – chiar şi când am auzit că i-a trimis fiului dvs. articolele cu care v-aţi rinocerizat tinereţea. Deşi i-am interzis, soţul meu – un doctorat la Lyon obţinut cu „Nihilismul contemporan“ – i-a telefonat şi i-a spus că dacă el, în ’45, la 15 ani, ar fi fost evreu, cu siguranţă s-ar fi înscris în UTC. Nici până azi nu a vrut să-mi spună ce i-a răspuns ea, într-o discuţie care nu a durat mai mult de cinci minute. Dacă mă veţi întreba de ce m-am dus totuşi la lansare, nu voi ocoli replica din bătrâni: ca să-i spun să nu conteze pe mine.

Fireşte să sunteţi prezent în antologie; dintre cele trimise în Groenlanda v-au fost selectate trei articole – despre colectivizarea în Luna de Jos, despre frumuseţea zilei de 23 august, despre mândria de a fi ostaş în Armata populară. E cert că extremismul dvs. de centru nu vă dă dreptul de a fi iertat; nu daţi suficientă garanţie că aţi fi curat de dreapta; vă autoculpabilizaţi cu o forţă care – spre binele ei! – e permanent sabotată de caragialismul nostru genetic. Dacă strict literar îmi place, ideologic nu sunt de acord: aveţi ambiguitatea enervantă. Fiţi mai econom în „da şi nu“, mai viclean, deşi cel mai potrivit termen este acela folosit de Leuwen tatăl, în sfaturile sale către fiu. Îl ştiţi, nu-l mai pun

pe hârtie. Prin urmare, vă supun atenţiei două proiecte: pe termen scurt, nu vă mai cheltuiţi energia cu xeroxurile israeliano-islandeze – trimiteţi-i fiului dvs. *Antologia ruşinii*, vă va găsi acolo; pe termen lung, faceţi o nuvelă din povestea asta prea documentară, treceţi la ficţiune, la imaginaţie, într-un cuvânt: la literatură. În cazul unei reuşite, vă asigur că puteţi conta pe mine.

De la un corespondent perfect existent

Hossegor, în zilele noastre

Domnule Cosaşu,

Nu e cazul: un drum la Paris pentru a-l întâlni pe Kundera n-ar fi decât un ocol inutil. Pentru că Kundera, fie chiar sub rezerva permisivă a ficţiunii în care l-am putea implica (dar una-i ficţiunea, alta-i minciuna – şi aici, la centru şi la margine, suntem în/sub această convenţie imperativă, sau mă înşel?), nu „primeşte“ pe nimeni din afara listei scurte, redusă la esenţial, a listei esenţiale a prietenilor pe care, oricum, îi evită, amical, cu anii.

Mai mult, lucrul e consacrat atât de mitologia pariziană, cât şi islandeză (se va vedea de ce şi islandeză): Kundera e de neîntâlnit; oriunde se află, trece pe lângă socializarea intempestivă. Nu vrea. E sălbatic, orgolios, original? Nu. E etica cuvântului strict, deschis exclusiv temelor absolute, e etica scrisului angajat în conştiinţa menirii sale superioare, e etica scriitorului grav, deasupra superficialului prea uman ş.a.m.d. – aşa ne-ar explica, sagace şi apodictic, criticul generic român (îl şi aud, de aici, de atât de departe!), inebranlabil în certitudinea şi grandoarea platitudinii pe care, *naturgemäss*, o reprezintă patetic prin lume. Aiurea. Are, simplu, un simţ normal al intimităţii. S-a obişnuit să trăiască fără a fi obligat, fără impunere; şi deci fără a fi la dispoziţia propriului său renume şi a persoanei publice consecutive. Nu trăieşte public ca scriitor (celebru): nu are nevoie (ceea ce nu înseamnă că nu-şi gustă gloria), a scrie e o chestiune şi o cauză personală. *Bref*: îi place să trăiască fără să fie obligat să se întâlnească pe sine la tot pasul, de dragul sociabilităţii. Aceasta ar fi dificultatea esenţială a întâlnirii, respectiv vizitării lui Kundera. A doua dificultate – prima fiind aproape intratabilă – nu mai are, în mod evident, prea multă semnificaţie, Kundera fiind susceptibil de a avea aceeaşi identitate şi acelaşi comportament oriunde s-ar afla. Dar e mai uşor să întâlneşti pe cineva acolo unde se află.

Aici doream să ajung, la acest „oriunde s-ar afla“; „oriunde“ poate fi şi în Islanda, desigur. Şi, în cazul de faţă,

este mai ales acolo. Pentru că Kundera locuieşte aproape exclusiv în Islanda (o mândrie naţională pentru literaţii islandezi, dar mulţi, trebuie ştiut!). Există deci şanse reale de a-l întâlni acolo întâmplător (*n.b.*!), iar ţara fiind mai mică decât Parisul, sunt şanse mai mari pentru ce-i întâmplător.

La faţa locului, deci unde-i deja Fiul. Acolo unde nu plouă numai vertical, ci, uneori, şi orizontal. Acolo unde, în decembrie, nu e ziuă decât timp de patru ore, restul e întuneric. (Iluminatul public e frenetic, dar tot noapte e.) Consecinţă: islandezii, puţini, răsfiraţi, trăiesc literalmente în cărţi; în timpuri de foamete, le-au mâncat, la propriu („Fiule, îţi place Tolstoi?“). Casele le sunt, cu toţi anii grei, pline de cărţi; de librării nu mai vorbesc. Fiului nu i-ar lipsi nimic edifiant, dacă s-ar pune pe citit. Presupun că de mâncat are ce mânca. Deci: n-are rost să mergeţi la Paris ca să nu-l întâlniţi pe Kundera; puteţi, şi are mai mult realism, să nu-l întâlniţi în Islanda.

Scriu toate acestea pentru că cred în *charme*-ul unui dialog, al unui dublu monolog, în interesul unei întâlniri oneste între R.C. şi M.K., fie la nivel de reprezentare directă, fie fictivă, prin respectivii lor inexistenţi. Desigur, în cazul în care în cadrul întâlnirii s-ar discuta biografie, dacă clauza adevărului integral din ’56 va fi admisă şi practicată de ambii participanţi. Nu insist.

Altfel, dacă îmi pot permite şi o altă opinie: cam fad, cam compulsiv („Ce mai faci, dragă Fiule?“ „Compulsez, Tată!“), cam ţâfnos şi cam prea incult, fiul acesta. Mai schematic decât tatăl pe vremea schematică a dogmatismului. În schimb, cum zicea bancul, pare şi cam tăntălău la femeie. E moale şi mimetic – e bărbatul care, pe măsură ce se îndrăgosteşte, se pierde languros pe sine, devine copia servilă a iubitei, gândind ca ea, zâmbind ca ea, fiind ca ea, identificându-se cu ea, din ahtiere de amor. Amorul, în cazul Fiului, e un gen poltron, o pierdere mimetică a personalităţii, atâta câtă era: merge fata la miting, la Universitate, suntem anticomunişti; face fata macrameu, macrameul e viitorul omenirii; joacă fata bridge, belota e moft, c’eşti copil?; intră patria fetei în criză, toţi suntem islandezi revoltaţi ş.a.m.d.

(Aici îmi apar, fără să vreau să vă flatez, dubii cu privire la adevărul filiaţiei fictive. Dar, îmi răspund, nu întotdeauna avem descendenţa fictivă pe care o meritǎm.)

Decât să citească despre cai îngheţaţi, cu capetele ridicându-se din gheaţa de la Ladoga (mă îndoiesc că imaginea îl va mişca peste poate, în cel mai bun caz se va indigna ecologist, ecologist-islandez), ar putea citi ceva Esterházy, nu ca să priceapă savoarea contemporană a dramei

fiu-tată vinovat, ci ca să priceapă că nu prea pricepe că umanul, ca fond aperceptiv şi spontaneitate, îi e cam deficitar.

Al dumneavoastră,
Mihai M.
Avenue des Dauphins, Hossegor, France

De la prietenul inexistent al fiului inexistent

Stimate domnule Cosaşu,

În primul rând – sperând că mai ştiţi cine este cel mai bun prieten al fiului dvs. – ţin să fiţi la curent cu scrisoarea pe care i-am trimis-o alaltăieri dlui Mihai M. din Hossegor:

„Domnule prieten,

V-am citit cu atâta plăcere cele scrise dlui Cosaşu, încât înainte de a mă repezi să vă răspund am deschis Google-ul şi am căutat localitatea dvs., Hossegor – am aflat că se găseşte în golful Gasconiei (ceea ce m-a încântat) şi constituie un punct de atracţie pentru pasionaţii surfului (ceea ce mi-a dat o sugestie…). M-aţi cucerit prin finețea observaţiilor privitoare la singurătatea lui Kundera şi umorul cu care i-aţi explicat dlui Cosaşu de ce nu-l poate întâlni la Paris; numeroasele aluzii la Malaparte, la caii lacului Ladoga din *Kaputt*, la adevărul integral din ’56 m-au făcut să mă simt bine până la temeinica bănuială că dvs. v-am vândut un bătrân *Secol 20*, imediat după Revoluţie, consacrat Mediteranei, parcă… Îmi permit de aceea, ca un pasionat de Kundera – sunt anticar în Bucureşti şi de raftul lui nu las pe oricine să se apropie –, să vă numesc kunderist şi să vă integrez printre cei mai buni prieteni ai mei de departe, niciodată – ce-i drept – ajunşi în golful Gasconiei. În virtutea acestei *solidarnost* cu Milan, bat la uşa dvs. din Avenue des Dauphins, convins că-mi veţi deschide şi veţi asculta ce îmi stă foarte apăsat pe inimă.

Încep prin a vă spune că, în problema Fiului, surfaţi cu prea mare dezinvoltură, cu o prea mare lejeritate a gândului. Probabil că sunteţi în urmă cu o bibliografie, ceea ce nu ar fi de mirare, având în vedere de când ţine «povestea». «Tăntălăul» – termenul nu mi-e deloc antipatic – nu a fost câtuşi de puţin «moale şi mimetic» în amorul cu fata colonelului securist; nu a făcut cu ea Piaţa Universităţii, nu a fost anticomunist ca ea – aş putea susţine că a fost centrist, adică a vândut alături de mine cărţi vechi în centru, în Piaţă şi Edgar Quinet (iar bănuiesc că ştiţi aceste locuri…); nu am scandat lozincile lor, le împărtăşeam tăcuţi doar ideea: jos comunismul!, ceea ce i-a îndreptăţit pe mineri să ne fugărească până pe Academiei şi mai sus, fiindu-le clar ce gândeam şi cum munceam, vânzând cărţi vechi. Deloc «mimetic», deloc «copie servilă a iubitei» – cum scrieţi –, Fiul tăntălău s-a despărţit de ea pentru un motiv pe care nu am îndrăznit să-l pun pe hârtie decât o singură dată, într-o scrisoare către dl Cosaşu, anul trecut – la 10.1.08. El nu a acceptat ca ea să scandeze, odată cu mulţimea, o lozincă de o cruzime – dincolo de politică, de ideologie – necunoscută, sunt sigur, nici lui Kundera. Iliescu (nu se poate să nu ştiţi, în Hossegor,

cine era preşedintele României în 1990…) era îndemnat să-şi dea demisia şi – în numele nonviolenţei! – «să se ducă acasă la nevasta canceroasă!». Aşa suna rima, la noi nici o politică nu e valabilă dacă nu e pusă în versuri. Tăntălăului i s-a părut inadmisibil ca buzele iubitei sale să rostească această strigătură. Vi se pare fad, incult, schematic? Ea însă i-a explicat, deloc fad, că ideea lozincii e dreaptă şi vine dintr-o ură justă. Compulsivul nu a suportat acest «adevăr integral». Dvs. cum l-aţi fi suportat? Ce-aţi fi spus? Atunci, în 1990, eu l-am înţeles şi l-am lăsat să plece dintr-o ţară în care fiecare cruzime justifică o alta. Azi, povestindu-v-o, citind scrisoarea odată cu *Revolta îngerilor* a lui Anatole France (proaspăt achiziţionată – *La révolte des anges* – Editura Calmann-Lévy, 1925, v-ar interesa? – v-o pot trimite cu plăcere la Hossegor…!), nu mă simt stingherit, cât liniştit. Nu am fi kunderiştii care suntem, dacă în 2009 nu am şti bine că revoluţiile, toate înlocuind în mecanica lor o exploatare cu o alta, sunt, în cele din urmă, cu trecerea timpului, schematice, de un patetism şi un comic aproape neverosimile, din cauza fanatismului fără de care „şi nimica mişcă“; nu numai morţii, ci şi fanaticii, şi apucaţii, şi oportuniştii, şi tăntălăii aferenţi dau garanţia unei revoluţii. Până şi revoluţia de catifea pragheză a avut fanaticii ei – de unde ce i se întâmplă azi lui Milan K… Nu ştiu dacă – aşa cum scrieţi – «schematismul Fiului a fost mai mare» decât al tatălui său din urmă cu 60 de ani, dar pentru mine este incontestabil că fanatismele lor, odată lecuite după extirparea netrebnicei candori, fac parte din istoria lor, din densitatea lor umană. Ei aparţin celor numiţi de un prieten al lui K. – Philip Roth – «voluptuoşii unor exagerări dureroase». Ei au pretenţia de a nu fi eroi ai timpului nostru, ei nu cer a fi neapărat simpatizaţi/convenabili, ei – ca să zic aşa – nu fac beletristică. Numai literatura produce eroi ai timpului nostru, cu precădere abisali. Dar dacă mâine vreun nou Dostoievski ar da un roman abisal intitulat *Tăntălăul*? Poate că mai sunteţi subjugat de clişee – cui nu i se întâmplă? De ce umanul unui tăntălău ar fi deficitar? De ce un antităntălău ca dvs. ar fi mai bogat uman? De ce ar fi tăntălism ca un bărbat de la Polul Nord să se îndrăgostească de o bridgistă din Islanda şi, «în numele iubirii», să ajungă a juca la fel de bine ca ea? Un psihiatru din Bucureşti mi-a încredinţat ideea – comică, printre alte seriozităţi – unei revolte a Fiului împotriva tatălui care nu putea juca decât insipida belotă. Pentru a mă înţelege până la capăt, să vă mai divulg că m-am consultat cu acel psihiatru fiindcă de mult am stabilit cu Fiul – amândoi fani ai şcolii cehe de film – că ori de câte ori vom simţi, oricât de departe am fi, că suntem la ananghie, să facem ca Miloš Forman, care, la New York, când prietenul lui Ivan Passer a căzut nervos, s-a dus în locul lui la psi.

D.M.T. din Bucureşti“

Mâine vă expediez ultimele noutăţi despre fiul dvs.

Acelaşi

Ultimele noutăţi
despre fiul inexistent

Iată, domnule Cosaşu, ultimele noutăţi despre fiul dvs., acelea pe care, după opinia mamei sale, nu aţi merita să le cunoaşteţi; cu toată stima ce i-o port, nu sunt de aceeaşi părere.

Cred că trebuie neapărat să fiţi la curent cu extraordinarele lui progrese în bridge. Vă va enerva sau nu, mă simt dator să vă informez că experţi islandezi recunoscuţi pe plan mondial, foarte severi şi reci în aprecieri, sunt convinşi că un asemenea talent nu a mai apărut de mult la Reykjavík. Într-un timp istoriceşte scurt – cum se formula pe vremuri –, având-o alături în studii şi exerciţii pe Grunna, fiul dvs. a trecut de la stadiul de începător la acela de partener, în partide libere, nu în turnee; după cum mi-a scris, e hotărât să devină profesionist. Pentru a vă modera probabilul dispreţ, e necesar să ştiţi sau să vă reamintesc că bridge-ul se studiază ca şi şahul, având la dispoziţie o bibliotecă vastă. În anticariatul meu am un întreg raft numai pentru cărţile de bridge – englezeşti, franceze, foarte scumpe; cele româneşti, editate înainte de ’89, sunt de mult epuizate, iar noi achiziţii, oricât le-am căutat, nu am găsit. Nimeni nu mai vrea să vândă cărţi de bridge – să fie şi în asta un semn al timpului? Eu posed un singur exemplar din ceea ce se numeşte încă Biblia bridgiştilor, *Red Book*-ul campionului mondial Culbertson, pe care nu-l voi vinde nimănui, ca simbol dureros pentru neputinţa mea de a învăţa bridge. Bătrân pocherist, mi-a fost imposibil, chiar dacă un client de-ai mei, autor de cărţi savante în materie, m-a asigurat că poate scoate din mine un jucător acceptabil, dacă ştiu să număr până la 13.

Cum de a izbutit fiul dvs. m-a şocat şi pe mine, oricât de bine îl cunosc, şi m-am dus la un consult psihiatric pentru a mă lămuri (ceea ce i-am scris dlui din Hossegor era şi pentru dvs., care precis nu ştiaţi de pactul nostru Forman-Passer). Acela nu mi-a dat doar ipoteza revoltei împotriva tatălui belotist; după cum nu a rămas doar la conflictul strict politic, izbucnit atunci când i-aţi trimis cărţile care „v-au decis viaţa“, conform dedicaţiilor. Aţi fost abuziv, prea didactic, prea abrupt. Doctorul mi-a mai oferit două ipoteze care ar

trebui, cu tot respectul, să vă pună pe gânduri: plecarea lui în Groenlanda e o „replică evidentă“ la blocul de gheaţă inventat de dvs. într-un apartament comod din Negustori, pe timpul unei nevroze provocate de pierderea idealurilor; de aici s-ar desface încă o potecă: reacţia lui violentă la frica dvs. de aventură, la sedentarismul dvs. vinovat, tratat doar cu o imaginaţie literară care lui îi repugnă. Pe scurt: nu numai că nu aţi plecat din ţară când aţi văzut cum vi se întruchipează idealurile, dar aţi încercat – cu o demnitate care lui îi putea părea o laşitate – să vă adaptaţi dezastrului şi să-l educaţi în acelaşi sens.

E ceea ce se numeşte mai nou „lenea morală“ – am reţinut bine sintagma. I-am obiectat însă că „literatura nu-i repugnă“ – şi cu asta vă corectez şi pe dvs., care credeaţi că ultima carte citită de el în România a fost *Muntele vrăjit* –, dovadă că a plecat luând cu el un volum vechi de poezie, din cele puse la vânzare de noi: *Tatăl meu obosit*, de Gellu Naum (Cartea Românească, 1972), pe care subliniase acest vers: „mă săturasem de atâta tată“. Doctorul mi-a explicat scurt că la el în cabinet nu se fac analize literare.

Oricum, i-am scris fiului dvs. despre acest consult – conform pactului nostru, ne scriem de două ori pe săptămână – şi mi-a răspuns: nu ar fi imposibil ca tipul să aibă dreptate. Dar mai important cred că e noul său proiect: peste o lună va pleca împreună cu Grunna ca angajaţi ai unei agenţii turistice, pe un mare pachebot internaţional care va naviga din Islanda până în Mediterana; amândoi vor fi simpli pasageri, care le vor asigura călătorilor amatori de bridge plăcerile zilnice ale jocului; oriunde, în marile hoteluri, pe toate vasele de lungă croazieră, este de mult stabilit succesul unui simplu anunţ: „Pereche de bridgişti caută parteneri“. Fără multe complicaţii, ca simplu autodidact în freudism, cred că trebuie să vă resemnaţi şi să-l lăsaţi o vreme să navigheze în toate direcţiile revoltei sale despre care, cum spun calmi doctorii înţelepţi, „scrie la carte“. Nu puteţi avea puţintică răbdare până îmbătrânim şi noi, copiii Coca-Colei, până ne va răzbi şi pe noi melancolia după cei care ne-au dus să-i vedem pe Stan şi Bran? Ştiu că aţi fost acuzat la viaţa dvs. de împăciuitorism – de ce nu-l mai practicaţi? Am impresia că v-a rămas din stalinism o forţă nenorocită de a-i cicăli pe cei dragi. Ultima ştire pe care meritaţi s-o cunoaşteţi este aceea că fiul dvs. mi-a cerut să-i trimit *Supravieţuirile* dvs., toate volumele, să le ia cu el în voiaj, pentru a le citi a doua oară „la o vârstă“, îmi scria, „ceva mai înaintată“. Asta nu vă spune nimic?

Al dvs.,
D.M.T.

P.S. La o oră după ce am pus punct am cumpărat o carte, *Bridge distractiv*, a lui Coriolan Neamţu, cu o prefaţă a dvs., în care vă daţi guguf în bridge. Iertaţi-mi impertinenţa cu care v-am abordat în domeniu…

Către prietenul inexistent al fiului inexistent

Dragă domnule D.M.T.,

Scrisorile d-tale, departe de a mă reconforta – dacă ai dorit asta, ai greşit –, mi-au produs o stare dezagreabilă, cum numea cu eleganţă prietenul meu, Radu Albala, tot ce ţinea de tristeţe. Lăsând deoparte orice protocol, prima mea întrebare, impulsivă, este cum poţi să-mi ceri răbdare şi împăcare când aflu că fiul meu îţi scrie de două ori pe săptămână, iar mie, de şase luni, nici un rând? Zilele trecute – am auzit această ştire chibiţând la un bridge în familie –, un bărbat de 60 de ani, după o operaţie reuşită pe cord, s-a aruncat de la o fereastră a spitalului şi a murit din cauză că fiul său nu-i mai adresase nici un cuvânt de o lună.

Ca dracu', alaltăieri m-am întâlnit cu fratele unui prieten din Israel, venit la Bucureşti pentru afaceri şi care, om la 70 şi ceva de ani, colonel în rezervă după războiul din '73, unde a luptat sub comanda lui Sharon, mi-a plâns literalmente pe umăr, pentru următorul motiv, spus pe faţă, fără ocol: niciodată fiul său, „genial în aeronautică", nu l-a întrebat nimic despre „ce-am trăit, Radule, în deportare, în Transnistria, cum am ajuns, copil orfan, în Palestina… Sunt tată, Radule… Nu-l interesează… Eşti scriitor, explică-mi!". Nu am avut ce să-i explic şi nici nu am încercat să mă pun în fason cu al meu, care, sărmanul, nu-mi scrie de şase luni, nu-mi înţelege trecutul, mă socoteşte un orgolios insuportabil, dispus să-şi trimită articolele mizerabile lângă Zidul Plângerii. Din scrisoarea d-tale către domnul din Hossegor, parcă mă înţelegi mai bine decât el, dar e prea târziu ca să te adopt. Şi fiindcă totul se leagă şi nimic nu e întâmplător, după ce l-am lăsat pe colonelul din Haifa la Turabobar, vin acasă şi-l citesc pe Michnik, căruia şi lui îi este teamă că nu-i va putea explica fiului său de ce-i mai apără pe comunişti, după '89.

Peste toate, scrisorile d-tale au sosit exact în zilele când îmi duceam la groapă încă un belotist de-ai mei, unul dintre ultimii patru belotişti ai României, dacă nu din sud-estul Europei. Fără el nu vom mai juca belotă, căci în trei sau doi nu mai are nici un farmec; fuseserăm mult mai mulţi de-a lungul celor 50 de ani de „muncă în câmpul belotei şi

rebelotei“; făceam uneori două mese de câte cinci, întindeam revelioane de câte două zile şi două nopţi, plecam la mare şi la munte, asigurându-ne că vom fi câţi trebuie ca să batem birlicul. Cum a putut psihiatrul d-tale să spună că belota e insipidă m-a enervat cel mai aprig din tot ce mi-ai scris. Crede-mă – oricât ţi-ar fi de scandalos – că în timpul slujbei la cimitir numai la asta m-am gândit: belota e insipidă! Dacă-ţi voi scrie că (şi) ea ne-a ţinut în viaţă („rezistenţa prin belotă!“, cum ne lua la mişto un tip care a ezitat până în ’89 să se dea disident), vei zice că patetizez idiot; atunci află că ea a ajuns să ne măsoare şi moartea – acum trei ani, Virgil, cel de pe catafalc, îi strigase lui Costică, partenerul care nu-i ierta nici o greşeală: „De azi, trei ani de zile nu mai joc belotă!“, la care Costică, liniştit, cu sticluţa de vodcă nelipsită din mână, i-a răspuns: „Da’ tu crezi că mai jucăm trei ani?“. S-au dus amândoi şi au rămas copiii lor, care au crescut de mici, din scutece, în strigătele noastre de la miezul nopţii şi sâsâiturile imediate: „Tăceţi, că treziţi copiii!“. Nu ştiu în ce măsură progresele realizate de-al meu în bridge sunt o revoltă împotriva belotei mele insipide, dar ce nu ştie psihiatrul d-tale e că fiul meu – ani de zile neclintit lângă mine la masă – a luat primele noţiuni de bridge în zilele când noi am revoluţionat jocul, introducând în licitaţia, da, insipidă, a francezilor: *atout sans atout-tout atout*, dinamica licitaţiei bridgiste: treflă-caro-cupă-pică. Nimeni – din câte ştiu – nu joacă în Europa belota bridgeată. Am vrut s-o propunem în 1960 la un Congres de la Basel (inexistent, desigur), însă nu ne-au lăsat să plecăm acolo, ceea ce nu ne-a împiedicat să ne autoproclamăm adevăraţii protocronişti ai României. Insist pe acest substantiv derizoriu, fiindcă numai fleacurile ne mai vitalizează memoria.

Pe de altă parte, noutatea cea mai plăcută este versul lui Gellu Naum cu care băiatul a plecat la drum: „mă săturasem de atâta tată“ e nu numai adevărat, ci şi extraordinar de melodios, perfect ca să intru în tragicomicul ereditar; şi eu mă săturasem de atâta tată, precum fiul meu după 60 de ani. Nu am baza morală ca să-i plâng cuiva pe umăr şi nici să-l dispreţuiesc (aici din nou te înşeli) pentru că vrea să devină profesionist în bridge. De ce nu ar fi o meserie ca oricare alta? Dar îmi pot permite să-i fi dorit o altă carieră? Care? I-am spus-o odată, când am ieşit de la *Şoimul maltez*: aş vrea să am în familie un detectiv particular. „Mai bine specialist în pompe funebre…“, mi-a zis la fel de serios ca mine; l-aş fi vrut aşa, sarcastic – e din ce în ce mai solemn. În schimb, îl admir pentru felul cum a combinat amorul cu jocul. E un caz rar, inaccesibil mie. Oricum, nu am de gând să-ţi urmez

sfatul, să mă resemnez cu tăcerile lui; mi se pare prea comod şi fals dramatic. Nu ştiu ce va face cu *Supravieţuirile* mele la o a doua lectură pe mările Europei, mai ales când văd ce a înţeles din prima, dacă o fi existat… Până atunci, te rog să-mi clarifici: iniţialele d-tale sunt adevărate sau încerci să mă „mituieşti“ cu acel „d.m.t.“ din jurnalul lui Tolstoi?

Cu sincer drag…

Din Hossegor
către prietenul Fiului

Stimate domnule D.M.T.,

Înainte de orice, orgoliul meu de hossegorean cere drept la replică. Aşa e: zici Hossegor – zici surf: acesta-i truismul (sau „aproape-un-truism“, cum se zice astăzi, fin, cu nuanţă), aceasta-i caricatura; dar nu toţi suntem surfişti aici. De altfel, în iunie-iulie, când am scris mesajul la care îmi răspundeţi, truismul era inoperant din cauza unui fenomen meteorologic paradoxal: căzuse anticiclonul Azorelor, se oprise subit din învârtit; în consecinţă, n-au mai fost curenţi – deci valuri, deci surf – la Hossegor. Marea era blajină ca o piscină. S-a putut înota până la orizont şi nu am ezitat.

Eu sunt hossegorean întru ce începe *l'arrière-pays*-ul truismului şi surfismului. Unde încep *les Landes*, pădurea de pini, duna, ramul, lacul, casele basce şi *barthes*-urile – luncile mlăştinoase (de unde Barthes; iar dacă vorbim despre Roland, el este de aici, de la noi, de pe Adour, din Urt). Pe malul unuia dintre lacuri, Étang d'Hardy, într-un hotel din scânduri albe, au locuit într-o toamnă Scott şi Zelda. (Da, chiar aşa, domnule Cosaşu.)

Apoi: am avut o tresărire când am văzut în epistola dvs. „K.“. Produceţi confuzie, abreviind astfel. Întru Kundera, da, putem fi amici, chiar fraţi, dacă vreţi. Dar nu şi întru K.: cum am putea fi amici întru K.? Eu prefer prietenii întru Musil. Mi-am început scrisoarea, cum se cade, canonic, invocând anticiclonul Azorelor. Înţelegeţi? Eu sunt musilian, dle, nu kunderian!

Apoi: cum ajunserăm de la tăntălău la femeie la tăntălău la revoluţie? Sunt două concepte de viaţă diferite. Pot fi cumulate, firește; iar unii cad tăntălăi la revoluţie, comunism, partid, *ca* la femeie – uneori *prin* femeie. Dar eu nu-l vizam pe Fiu, respectiv pe prietenul dvs., decât sub specia primului concept. Firește: toate revoluţiile au, necesarmente, în fondul lor de comerţ, tăntălăii lor (nu mi-e clar: pe *ei* îi caracterizează „netrebnica candoare“?). Că totul se aşază, cuminte, după ce nu mai este intens, devenind „densitate umană“, nu este, aici, acum, în chestie. Vorbim *încă* despre ce este acut în relaţia Tată-Fiu, despre ce nu devine densitate şi este, după mine, schematic în plina actualitate a Fiului

(chiar dacă actualitatea aceasta ţine de douăzeci de ani), şi nu despre ce-i schematic din perspectiva aplanată a istoriei (dar cred că îngerul *acestei* istorii pacificate nu ne-a atins încă). Iar apoi, între ce scrie iubita Fiului şi ce scrieţi dvs. despre Fiu sunt cel puţin diferenţe importante de detaliu, dacă nu şi de adevăr. Scrieţi despre aceeaşi persoană? Menţin, convins, dar prevăd o oarecare nuanţare suplimentară la termenul *tăntălăul*. Revin data viitoare.

Apoi: sunteţi categoric în a trage pentru prietenul dvs. concluzia că, dacă n-ai competenţele necesare, „trebuie plecat dintr-o ţară în care fiecare cruzime justifică o alta“, dar descrieţi, jovial, descreşterea revoluţiei la noi şi aiurea ca pe un fanatism care se moaie şi devine, după expirare, din patetic şi delirant, rizibil. Nu trebuia atunci, cu puţintică răbdare, să aştepte prietenul ca fanatismul să se lecuiască, cuminte, de la sine, ca patosul să se răsufle, ca ura să se nuanţeze, ca expresia să se mlădieze, ca fandacsismul să se rezoneze şi ca *Passionaria* să-i devină relativă şi tandră? Şi nu cred că s-a mers tot într-un crescendo, de la o cruzime la alta. Ne-am potolit pentru că ni s-a trezit, ca să zic aşa, inerţia fatalităţii, nu neapărat cea cu „pupat piaţa endependenţi“, nici chiar cea cu soluţia în amorul general, fiind cu toţii mai mult sau mai puţin români, oneşti, românoneşti, nici cea cu „merge şi aşa“ şi nici cea cu „ce-am avut şi ce-am pierdut“. Dar aceea sintetică, cu detalii din toate acestea, şi făcând din ea, aşa cum am putut şi noi, cu ceva resemnare cehoviană, o normalitate.

Apoi: nu am nimic împotriva tăntălăului ca erou literar. Îmi apar câţiva, dezordonat, discutabili, la prima strigare. Apoi, mai convingător, Švejk, un suflet simplu din patria lui K.; şi brusc sunt siderat, dar iată la ce poate duce o asociaţie de idei în zilele noastre: „omul de la ţară“, din *În faţa legii* a lui Kafka, a lui K. Şi: de ce nu un nou Dostoievski, cu un abisal tăntălău? Eu vă urez răbdare şi putirinţă în a-l aştepta.

Apoi: sunt – e o ruşine, e un snobism? – antităntălău, dar nu şi irealist, nontăntălău; pentru că ştiu, profund, nu numai epitelial, ce înseamnă, pe pielea mea, să fiu tăntălău. Aş zice chiar că suntem tăntălăi, tindem activ spre lumină, către nontăntălism. Iar tăntălăul e uneori, vă confirm, tăntălău din exces de calitate umană. (În clipa aceasta, aşa ceva nu se inventează, prietena mea, pianista, *mein Lebensmensch*, care nu ştie decât trei cuvinte tandre în română, aruncă o privire peste ce scriu şi-mi spune: scrii despre *Tantale*?)

Apoi: vă întreb ca pe unul care aveaţi certitudini suficient de impetuoase pentru a-l lămuri pe prietenul dvs. că viaţa-i este în altă parte: cine ştia să se abţină în primăvara

maniheistă a lui ’90? Dar cine este capabil, pe la noi, să nu aibă opinie? Şi nu e, în genere, abţinerea, la noi, o idee fără vocaţie?

Dar m-aţi întrebat cum aş fi suportat eu întâlnirea între „ura justă“ şi expresia care urăşte. Şi cum aş îmbrăţişa, dacă aş îmbrăţişa, buzele iubitei după ce ele rostesc ceva josnic. Sunt întrebări care mă vizează fix şi ţin să vă răspund. Acum mă duc să înot.

Al dvs.,
Mihai M.

De la un anticar inexistent din Bucureşti

Stimate domnule Cosaşu,

Mai întâi să vă răspund la ultima întrebare: iniţialele mele nu sunt tolstoiene, deşi îmi place că aparţin *Jurnalului* cu acea zilnică încheiere: „…dacă mai trăiesc“. Sigur că mă numesc cu D., cu M., cu T., dar dacă acesta mi-a fost impulsul când v-am scris prima oară, am lăsat-o aşa cum a căzut şi s-a nimerit. După o expresie care vă aparţine, e o parolă de trecere.

Acum ţin să vă transmit ce i-am răspuns lui Mihai M. din Hossegor la textul lui din 14 iulie.

„Domnule prieten hossegorean,

Am şi eu orgoliul meu de bucureştean care mă face să vă semnalez că începutul scrisorii dvs., cu evocarea anticiclonului din Azore căzut peste golful Gasconiei, nu m-a găsit nepregătit. Fără să fiu un fan al lui Musil, ştiu cum începe meteorologic *Omul fără însuşiri*. În Bucureşti nu vă veţi găsi mulţi prieteni întru Musil. Totuşi, unul dintre clienţii mei preferaţi este un profesor universitar care citeşte anual Musil şi care m-a convins că *Omul fără însuşiri* e un fel de Himalaya a literaturii, un masiv pe care-l urcă doar câţiva singuratici; de câte ori întârzie în anticariatul meu, nu pleacă fără să-mi ţină o prelegere despre România ca o Kakanie mai mică şi mai năpăstuită. V-aş face cunoştinţă cu el, dacă treceţi prin Bucureşti. Pe mine vă puteţi bizui într-o discuţie, fie şi de o noapte, privitoare la compatibilitatea dintre Musil şi Kundera.

Acum, aici, mă presează altceva, şi anume concepţia dvs. despre «descreşterea revoluţiei la noi şi aiurea». Înţeleg că-mi imputaţi incapacitatea de a-l reţine pe Fiu în România, de a-i explica să aibă «puţintică răbdare» până «se lecuieşte fanatismul de la sine» (?), până ce «fandacsismul se rezonează» (excelentă expresie!) şi Passionariile lui «devin relativiste şi tandre». Mergeţi mai departe şi scrieţi că «ne-am potolit din inerţia fatalităţii» şi stabiliţi câteva limite, un nici-nici al acestei normalizări: nici «pupat piaţa endependenţi», nici «ce-am avut şi ce-am pierdut». Introduceţi şi ceva «resemnare cehoviană», ca să ajungeţi la «o sinteză a normalităţii» la noi, la Viişoara… Brusc, simt nevoia să nu vă mai scriu cu *dvs*., ci cu *dumneata*, cu *tu*.

Mihai, prietene, dacă mi-ai început cu prima pagină din *Omul fără însuşiri*, eu îţi voi da prima frază din *Răscoala*: «Domnilor, dvs. nu cunoaşteţi ţăranul român!». Ea îmi răsare în minte de câte ori citesc utopii despre

Românica. Dacă observaţia mea ţi se pare prea tare, o voi nuanţa caragialian, ca la o bere: «Mişule, eşti dulce!». Mai personal, te-aş interpela: «În ce ţară trăieşti?». Am impresia că înoţi în golful Gasconiei şi visezi ca România să fie Africa de Sud! Visezi la «o potolire» – i se spune *reconciliere* – cu alde Mandela în frunte, cu monseniorul Tutu, cu comisii de împăciuire între afrikaneri şi băştinaşi după ce s-a abolit apartheidul luptei de clasă. Ca la o Alimentară de pe vremuri, ţi-o spun mai simplu: «N-avem, nu ţinem!». Nu ţinem Mandela, nu avem resemnare cehoviană, dincolo au Passionarii tandre şi relativiste, noi avem fii şi taţi schematici. Actualităţile astea – cum bine scrii – ţin de 20 de ani şi vor mai ţine încă 20, dacă nu 200, termen obişnuit în teatrul lui Cehov. Tu le constaţi înotând în Atlantic, eu le trăiesc în buticul meu de pe Ştirbei Vodă, lângă Cişmigiu.

Nu suport generalizările comode şi rapide, articulate la plural sau la singular: «românii», «românul». Cred însă în existenţa tot mai apăsată şi tot mai ignorată a unui «spirit al locului», dincolo de orânduire şi clase, de cultură şi educaţie. De exemplu: WC-urile publice din gări, din parcuri şi dintotdeauna, sub monarhie, sub dictatura proletariatului sau a capitalului. Ieri m-a dus acasă un şofer de taxi care gândea în 2009 precum Cioran cândva, la Paris, şi ca un dramaturg bucureştean imediat după Revoluţie: să iasă cu o mitralieră pe stradă şi să-i împuşte pe toţi, de lichele ce sunt. (Dramaturgul voia să lichideze din 10 în 10…) L-am întrebat dacă nu face excepţii… De ce să facă? I-am zis că poate mulţi au calităţi. S-a enervat mai rău: «Spuneţi-mi una, o calitate a acestui neam…». Mi-a venit repede: «…e un neam inteligent, care-i dispreţuieşte pe proşti şi are umor. Dumneata, de pildă, ai mult umor…». Am aşteptat să văd ce efect produce intelectualismul meu; s-a îmbujorat şi, brusc înveselit, a emis: «E un punct de vedere». I-am zis că nu mă aşteptam la acest răspuns şi m-a lămurit spontan: «Aşa m-a învăţat să spun un rabin pe care l-am dus alaltăieri la aeroport!».

Asta e situaţia, adică ce numeşti tu, hossegoreanul, «inerţia fatalităţii». Mai ţii minte când «asta e situaţia» rima cu «n-are apă staţia!»? Abia aştept să-mi explici – dacă tot mi-ai promis că-mi explici «cum ai îmbrăţişa buzele iubitei după ce a rostit ceva josnic». Acum du-te şi înoată şi «*Vive la France!*», *y compris* golful Gasconiei.

Al tău,
D.M.T. de lângă Cişmigiu

Revin, domnule Cosaşu: nu am fost deplasat în ce i-am scris? Prea familiar? Prea politicos…? M-am abţinut cu greu să nu-l întreb de-a dreptul: dacă ştiai atât de bine cum e cu potolirea la noi, de ce ai plecat? Mai am prudenţe în relaţiile externe…

Cu urări de bine,
D.M.T.

De la un inexistent inginer pensionar

Stimate domn,

Am cumpărat primul volum din *Antologia ruşinii în presa românească* şi am citit reportajul dumitale din 1949 de la înfiinţarea primei gospodării colective în comuna Luna de Jos, precum şi reportajele de la Bicaz.

Am fost pensionat de la un institut de cercetări hidrologice, unde am lucrat ca proiectant-şef 30 de ani. Am fost astfel la curent cu reportajele dumitale de la Bicaz şi de pe alte şantiere. L-am cunoscut bine pe inginerul Cameniţă, din care ai făcut, pe drept, un personaj în reportajele de atunci. Nu ai greşit. Am doi fii ceva mai mari decât băiatul dumitale care nu au de ce să mă chestioneze în privinţa trecutului meu. Nu am problemele dumitale paternale. Nu am fost m.d.p., iar dacă ei au fost, nu m-am opus.

La câteva zile după ce te-am citit în *Antologie* am văzut scrisoarea agentei literare pe care ai tratat-o printr-o tăcere foarte neplăcută din care se putea înţelege că nu eşti de acord cu ea. Ea ironiza lansarea cărţii şi punea toată lumea de acolo sub semnul oportunismului tradiţional. Am fost şi eu acolo şi nu mă simt deloc oportunist. I-am ascultat cu atenţie pe vorbitori şi i-am înţeles ca pe nişte oameni care au fost odată marxişti şi acum nu mai sunt. Cum se zice, au trecut de la stânga la dreapta. Eu nu mai cred de mult în aceste etichete: pentru mine, dreapta minte, stânga nu mai are ce spune. Una slăveşte virtuţile capitalismului, cealaltă nu mai cere nicăieri o revoluţie care să-i lichideze pe exploatatori. Nu am nimic împotriva celor care, după experienţa socialistă, sunt anticomunişti, şi nici împotriva celor care au rămas la marxismul lor şi sunt huliţi toată ziua. Nu văd ce beneficii trag din antioportunismul lor. Dar dacă îi împărţim pe toţi cei din jur în oportunişti şi antioportunişti, nu se va mai putea trăi.

Am fost şi la lansarea cărţii lui Adam Michnik, am întâlnit acolo cam acelaşi public ca la *Antologia ruşinii*, i-am ascultat pe vorbitori şi, după ce am început să citesc cartea, mi-am dat seama că nici unul nu ar fi capabil să-i pună în practică ideile. Ei nu pot pricepe antianticomunismul. Ei nu-l înţeleg când el cere să se renunţe la căutarea adevărului în

dosarele Securităţii, care deformează totul. Ei nu dau nici o importanţă faptului că el, fost comunist, cu tată comunist, nu se angajează la dreapta lor. Poate că el nu ar fi fost de acord nici cu apariţia *Antologiei*. În fond, lăudându-l teoretic, ei se dezic de el în practică, motivând că Polonia nu e România. Nu e, dar în practică ei sunt mai aproape de fraţii Kaczyński decât de Michnik. Un Michnik e cvasiimposibil la noi, tot aşa cum nu am putut avea un Havel care să-l ia lângă el, la putere, pe un Dubček. Când aud, în 2009, că încă se mai întreabă de ce nu am avut un Havel, îmi vine să strig: din cauza ta, din cauza mea! Dar sunt un timid, care nu se pricepe decât la rezistenţa materialelor.

Dacă îţi scriu este fiindcă ai fost prieten cu Soli Cameniţă şi ai putut scrie, acum 50 de ani, în cartea cu Bicazul, chiar dacă se deschidea cu un citat din Gheorghiu-Dej, că „va trebui să fie o mare lumină în Moldova, pentru a se răscumpăra efortul cu care s-a construit barajul“. Te văd chinuindu-te cu fiul tău; deşi strict personal cred că nu e cazul să-ţi faci atâta sânge rău, îţi propun să pleci, cu *o mare reducere*, prin agenţia turistică a fiului meu mai mare, la Reykjavík, să stai acolo câteva zile şi să discutaţi faţă în faţă. Sunt sigur că îţi va face bine. Caută-mă la agenţia „Dor de ducă“ din Piaţa Rosetti.

Cu prietenie,
Alexandru Anastasescu

De ziua fiului inexistent

Dragule,

Deşi nu mi-ai scris de 7 luni, asta nu mă împiedică să menţin tradiţia noastră şi să-ţi trimit – la împlinirea a 41 de ani de la noaptea aceea de august când ai fost conceput simultan cu atacarea Cehoslovaciei de trupele Pactului de la Varşovia – o poveste dintr-acelea care bănuiesc că încă îţi plac. Anul trecut ţi-am povestit un film ceh al lui Passer şi mi-ai răspuns scurt că sunt inadecvat, aveai pe cap plecarea în Islanda. Să zicem că te-am înţeles. Anul acesta – stimulat şi de vestea primită de la prietenul tău D.M.T., că ai plecat cu *Tatăl meu obosit*, al lui Gellu Naum, cu versul acela: „m-am săturat de atâta tată“ – m-am decis să-ţi trimit cronica dintr-o veche revistă *Cinema* la *Nanuk*, pe care l-am văzut împreună la Cinematecă în 1981, când împlineai 13 ani. Ţin minte – insuportabil cum sunt – că la ieşire mi-ai spus că nu-l vei uita toată viaţa. Poate că nu mă vei găsi şi azi inadecvat.

Nanuk cel din Nord e un film documentar… – nu, prost început de frază. Nanuk e un eschimos, urmărit de Robert Flaherty în 1922 de-a lungul existenţei sale, o zi, două, patru, nu ştiu, fiindcă filmul nu are timp. Doar spaţiu şi câţiva oameni – familia acestui Nanuk – proiectaţi pe imensitatea de zăpadă a Nordului canadian, în cel mai clasic decor al eternităţii: pustiul.

Nanuk nu-ţi lasă nici o vorbă, comentariul e absolut informativ, cei mai sobri comentatori ai „Sahiei“ ar putea obiecta că „e prea sec şi nici aşa“… Doar în final există o inflexiune lirică, urându-i-se eroului „somn uşor“ şi atât. Niciodată însă expresia aceasta – de două parale pe continent – nu mi s-a părut mai stranie şi mai gravă. Fiindcă niciodată existenţa omenească – în tot ce are esenţial, ca la începutul lumii – nu mi s-a părut mai stranie şi mai gravă. E ca şi cum i-ai spune lui Atlas, cel care ţine globul în spate, noapte bună şi somn uşor. Se potriveşte sau nu se potriveşte, nu ştiu. Nanuk ţine în spate o familie – soţia şi doi copii – plus câţiva câini, cei care-i trag săniile. E un titan. N-are decât un cuţit lung, căruia arta lui Flaherty, ochiul lui de artist, îi conferă un destin, un destin al obiectului pe măsura destinului unui om. Cuţitul acela e armă, cuţit de bucătărie, furculiţă, obiect de lux, mistrie, fierăstrău – căci cu el se taie blocurile de zăpadă, „prefabricatele“ care, în fiecare seară, puse unele lângă altele, formează, ca în jocurile puerile cu cuburi, baraca de gheaţă a familiei. În fiecare seară, familia lui Nanuk are un alt cămin în pustiul de gheaţă: se culcă toţi, unii lipiţi de alţii, goi până la brâu, acoperiţi cu

blănurile, încălzindu-se cu propria căldură a corpurilor lor. Dimineaţa, femeia nu face focul, nici cafeaua; execută un gest uluitor, pe care nici o artă nu ni l-a dezvăluit, unul dintre acele gesturi omeneşti pe care – dacă eşti sensibil – le iei cu tine în mormânt: femeia ia cizmele lui Nanuk, îngheţate peste noapte, şi începe să le încălzească cu propria-i răsuflare; apoi, ca să le dezgheţe bine, le mestecă bine în dinţii ei puternici, răsuflând asupra lor. Nici o declaraţie de dragoste nu a avut pe ecran frumuseţea acestor cizme bărbăteşti dezgheţate cu atâta sălbăticie de o femeie. Pe urmă, familia se îmbarcă în sănii şi Nanuk începe să vâneze, să-şi facă meseria.

Apare o altă scenă nemaivăzută: Nanuk descoperă, undeva în zăpadă, două orificii în care introduce un fel de harpon; vânează sub zăpadă; începe să tragă frânghia harponului şi se încinge o luptă care ne trimite direct printre strămoşii noştri din comuna primitivă. Animalul de sub zăpadă se zbate, într-o trântă „lucrată“ de un regizor genial: e o luptă cu invizibilul. Nanuk trage de frânghie, cade, se răsuceşte, se ridică, iar cade, iar trage de harpon, lupta e lungă, nici un prim-plan al eroului, doar convulsiile lui pe albul zăpezii, omul în torturile luptei pentru hrană – omul esenţial. Literatura nu putea face mai nimic spre a exprima această scenă. Numai cinematograful. Lângă mine, un spectator şopteşte celui de lângă el:

— Nu e trucaj?

Cum să fie trucaj, Doamne-Dumnezeule? E cinema pur, cu care nu suntem obişnuiţi.

În sfârşit, Nanuk învinge şi din adâncul lumii apare la suprafaţă o focă – animalul vânat cu atâta chin. E moartă, învinsă, uriaşă. Dacă l-aş fi văzu pe Prometeu aducând pe pământ focul, nu m-aş fi simţit atât de fericit ca în clipa când Nanuk începe să taie cu cuţitul său fermecat prada; taie pielea uşor, cuţitul parcă lucrează în unt, simţi – halucinant – voluptatea vânătorului. Câinii încep să latre înnebuniţi: e mirosul de sânge, de carne crudă. Dar primii care mănâncă din hălcile de carne sunt oamenii. Câinii aşteaptă privind festinul familiei lui Nanuk. Câinii sunt singurele vieţuitoare care ştiu, în acest pustiu, ce înseamnă aşteptarea. Nanuk nu ştie, nu o cunoaşte. După cum nu cunoaşte plictiseala, frica, laşităţile şi tristeţea.

Să ne fii sănătos şi să-ţi placă ce faci.

Tatăl tău totuşi

Din Hossegor

Dragă D.M.T.,

Nu am plecat din ţară din vina ei. Nu. Am plecat pentru că am înţeles de mic, încă din epoca de aur, că, indiferent de orânduire, nu am competenţe pentru a trăi în România; că sunt un om eminamente lipsit de calităţi. Îmi lipseau şi acele calităţi ultime, consacrate, care m-ar fi ajutat să asum ceea ce tu situezi dincolo de orânduială, clase şi educaţie, de contingenţă şi efemer: spiritul locului. A fost un act de modestie şi de *fairplay*: m-am recunoscut inadecvat şi am părăsit locul.

Îmi spui că nu cunosc ţăranul român şi, locul comun compunând contrapunctic, că „Mişule, eşti dulce“. Cândva, prins de o ploaie mocănească prin munţii Gasconiei, am intrat în cârciuma unui cătun şi, probabil pentru că astfel se întâmplase în sfârşit ceva, apariţia mea a provocat o dispută aprigă între doi localnici. În timp ce îmi tăia gros, teluric, o felie de pâine neagră, patroana, un munte de femeie, o bogziană, m-a luminat: „Domnule, dumneata nu cunoşti ţăranul francez!“. Eram deja interlocat, acum stăteam, dulce, *buoche bée*. Locul comun este abisal.

În rest, cred că ne-am înţeles sau, cel puţin, ştim asupra căror detalii nu vrem să ne înţelegem. Continui să cred că, în raport cu primăvara lui ’90, suntem astăzi în normalitate – normalitate relativă, desigur, relativă la spiritul locului în care noi suntem români aici, la noi. Nu eşti de acord cu mine. Dar în ’90 aveai răgaz şi disponibilitate afectivă să te indignezi de starea closetelor publice precum o faci astăzi?

Apoi: arta supravieţuirii Imperiului, Kakaniei, sub uică Franz-Joseph, *apud* Claudio Magris (dar l-aş putea invoca direct pe Musil, Acţiunea Paralelă, pe Joseph Roth, pe Zweig etc.), era aceea de a nu rezolva nici o contradicţie, de a le accepta să coexiste, de toate iubitoriu, pe toate. De a arbitra la infinit fără a tranşa, deci fără a conchide prost. Nu suntem o Kakanie mai mititică, ci una inversă: noi începem direct şi repede prin a trage concluzia, apoi tranşăm divers, după umoare, prin detalii care fac rezistenţă; de aici contradicţii din ce în ce mai frenetice şi cu o vocaţie aporetică tot mai paradoxală. După ce ne-am aplecat bine asupra unei probleme începe absurdul. Nu ştiu dacă ai

remarcat, dar cu cât sunt mai multe iconiţe şi cruci pe bordul maşinii, cu atât taximetristul e mai nihilist.

Nu se stinge, la noi, fanatismul în fatalism? În ’90, când totul se polariza, iar lupta se ascuţea brici, aveam, ca toată lumea, doi amici situaţi în extreme politice opuse. Amândoi credeau riguros şi paroxistic (rezum:) că pentru a introduce democraţia („libertatea noastră“ *versus* „democraţia originală“ şi viceversa) trebuie ca opoziţia, celălalt, să tacă sec, pe vecie, sau – şi aici toleranţa intervenea mlădios, nuanţând totul – să vorbească numai după ce a înţeles că nu are dreptate. Nu avea rost să combaţi la idee; trebuie să aştepţi să treacă. Trecea. Se intra la altă idee. Gata să moară şi să omoare pentru o opinie (*a fi gata* pentru ceva nu înseamnă că urmează actul; la noi, *a fi gata* să faci ceva te exonerează de a o mai face), clamau, după un timp, o altă opinie, sensibil diferită, respectiv contrarie, cu seninătate virginală şi cu ochii strălucind de dulceaţa fuziunii integrale cu adevărul. Dar la fel de incoruptibili: trăiau (în) credinţa fixă că au continuu dreptate şi că infailibilitatea instituie adevărul. „Credeţi că ştiţi, dar nu ştiţi ce credeţi“, le-am scris. Citam o autoritate în domeniu, pe Lenin.

Apoi, oarecum brusc, amicii s-au calmat înţelept, frecventând de atunci, cu delicateţe, doar obsesii duioase, fanatisme pudice şi fandacsii fermecătoare; au devenit oameni normali: adică au decis că aici totul este inutil sau – cum spui tu – aşa-i spiritul locului şi oricum n-ai ce-i face. Sentimentul românesc al normalităţii este o resemnare; normalitatea este când ne-am obişnuit. (Cine ştie, poate că atât vehemenţa, cât şi moliciunea noastră sunt, în fondul lor iraţional, acelaşi lucru. Suntem bipolari. Ne resemnăm cu aceeaşi isterie cu care ne trăim etapele fanatice.)

S-au împăcat, dar nu şi pe deplin cu mine. Ca simplu om fără calităţi, trăisem în nesaţul enorm al contemplării situaţiei; îmi reproşară absenţa implicării pozitive, pe vremea *luptei de idei*. Atunci, în deceniul trecut, *trebuia* să participi. Altfel, îmi spun ei, unde am fi ajuns?

Ajung, în fine, să încep să-ţi răspund dacă şi cum mi-am sărutat iubita după ce a scandat rime scatologice în Piaţa Universităţii. Aveam două iubite, iar situarea lor teritorială şi afectivă era complementară: M., care participa neprecupeţit, pasional, la scara unu pe unu, la viaţa Pieţei, şi I., studentă la arhitectură, care privea spectacolul de sus, de pe acoperişul Arhitecturii. Avea o privire nemilos de inteligentă; era fiică de regizoare, ştia să vadă. Şi avea un râs cum nu am întâlnit niciodată altul, pentru că nu exista altul asemenea. Era

frenetic, insuportabil, irezistibil, era absolut, era viaţa însăşi. Nu exagerez. Râsul exagera. Era o hiperbolă vie.

Restul, urmarea, explicaţia, d.m.t., data viitoare.

Al tău, estival,
Mihai M.

De la un inexistent
şi fost revoluţionar de profesie

Dragă tovarăşe Cosaşu, că domn, Radule, nu-ţi voi spune niciodată,

Ultima dedicaţie pe care mi-ai dat-o pe o carte a ta a fost acum 40 de ani – era *Nopţile tovarăşilor mei*, carte îndeajuns de slabă şi „pe linie“. Dedicaţia era cea mai reuşită; îmi mulţumeai negru pe alb pentru că ţi-am decis destinul. Era adevărat. Eu te-am făcut, în ’48, revoluţionar de profesie, când te-am scos din a VII-a de la „Matei Basarab“ şi te-am trimis „în producţie“ la *Revista elevilor* şi ai dat bacalaureatul în particular, la „Sava“, cu tot activul nostru. Îmi aduc bine aminte şi nu o să-mi pară rău niciodată. După aceea nu mi-ai mai trimis nici o carte a ta şi am înţeles de ce. Nu ai mai îndrăznit să mi le trimiţi, fiindcă ştiai că nu-mi vor plăcea. Le-am cumpărat pe toate. Aveai dreptate: prea îţi descriai pe larg frământările sufleteşti de mic-burghez sub dictatura proletariatului. Ştiai că nu sufeream lamentaţiile mic-burgheze şi probabil că nu ai uitat de câte ori te-am criticat cu vot de blam, ca să-ţi smulgi rădăcinile mic-burgheze. Nu o dată, în nuvelele alea, am mirosit că m-ai descris îndeajuns de bine, ţin să recunosc.

Numai că eu am evoluat odată cu toată lumea. Astăzi pot spune că şi eu sunt un mic-burghez, după contrarevoluţia asta care nu m-a nenorocit, ci mi-a schimbat doar existenţa, ceea ce mi-a dat o nouă conştiinţă de clasă. Am recuperat ceva pământuri de la ai mei, părinţi colectivizaţi, o casă de la o mătuşă fostă duşmancă a poporului, deşi comunistă, le-am vândut bine şi am suficient ca să mă socotesc, cu precizie ştiinţifică, un mic-burghez. (Termen foarte puţin folosit, i se zice acum clasă mijlocie, nu înţeleg de ce, le-o fi frică sau ruşine să recunoască existenţa unei mari burghezii?) Ca mic-burghez, continui şi nu mă tem să urăsc din tot sufletul capitaliştii şi moşierii de azi, de la noi şi de oriunde, exact aşa cum şi ei ne urăsc pe noi, foştii revoluţionari de profesie. Mi-am consolidat acest sentiment în călătoriile mele din aceşti 20 de ani, la toţi copiii mei de pe globul pământesc. Am patru fete, toate mame, în SUA, Israel şi două în Germania, de la cele trei soţii de care am divorţat în ultimii 50 de ani, toate decedate. Fetele mele mă primesc

oricând cu braţele şi uşile deschise, fără să le pese că m-am născut ortodox, că sunt ateu, fost şef la „organe“ ş.a.m.d. Mulţumită lor şi sejururilor petrecute acolo am putut constata cât de irezolvabilă e criza capitalismului. Marxismul nostru o fi murit, dar inegalităţile economice din care s-a născut sunt vii, puternice şi tot mai explozive. Nimeni nu o să poată face moral capitalismul. Utopia lor liberală nu are mai multe şanse decât utopia noastră. Spune-i inginerului tău care ţi-a scris că nu mai crede în dreapta şi stânga că e uşor nătărău, dacă mai ştii cine spunea aşa…

Apropo de fiul tău, încuiatul, şi eu joc mult bridge şi ştiu că există perioade lungi în care trebuie să spui „pas“. Un partener de-al meu, matematician, a scris un studiu despre importanţa „pas“-ului în toate jocurile, inclusiv cele de la putere, pornind de la bridge. L-a dedicat lui Deng Xiaoping şi e în legătură cu o editură din Pekin, aici nimeni n-a vrut să i-l publice. Cred că astăzi asta e situaţia stângii, cel puţin în Europa: să spună „pas“ fără a se ridica de la masă, să nu mai încerce să ia puterea, mai ales că dreapta nu poate conduce fără să-i preia ideile. Totul depinde de cum va construi China capitalismul, sub conducerea Partidului Comunist, şi cum se va socializa capitalul american. Până atunci vreau să scot, în 2010, o revistă deocamdată lunară – *Micul burghez*. Anticapitalistă, antirasistă, antixenofobă, antipesedistă, anti, anti, anti. Am mijloace şi relaţii bune pentru un tiraj mic, dar ţeapăn ideologic. Îţi propun să ţii rubrica permanentă de sport, bine plătită în euro, dacă rămânem la ideea că existenţa determină conştiinţa. Reinventează-l pe Belphegor şi mai lasă-l în pace pe fiu-tău. Dacă joacă bine bridge, îi vor veni minţile la cap.

Contez pe tine,
Aurel

P.S. Dacă tot ţi-am decis destinul, ce-ai zice să te învăţ bridge-ul de care te-au dezgustat femeile? Vezi că te citesc regulat?

Răspunsul ficţionarului

Mulţumesc, dar deocamdată nu. Sunt dintr-aceia câţiva care nu pot scrie sau discuta despre capitalismul sălbatic fără a avea în minte socialismul sălbatic, al umiliţilor şi obidiţilor noştri ajunşi la putere.

În schimb, oricât de prost joc bridge, mi-ar face plăcere să-ţi fiu partener pe flanc şi să te văd aşteptând de la mine un retur genial, cu care să le zdrobim un şlem. Ce epilog am trăi la cei 60 de ani de când cântam că purtăm în inimi alte destine!

De la mama inexistentă a fiului inexistent

Îşi scriu dintr-un internet-café din Roma, la doi paşi de librăria unde ţi-am găsit acum 40 de ani *Tendre est la nuit*. Eram prima oară afară şi foarte speriată de tot ce vedeam, ţi-am telefonat şi, ca să mă liniştesc, te-am întrebat ce să-ţi aduc. Mi-ai spus să caut cartea lui Scott Fitzgerald, erai topit după el. Când am găsit-o, mi-a trecut orice spaimă. Tu m-ai învăţat să pun pariurile astea absurde. Acum îţi scriu tot aşa, sunt foarte îngrijorată de ce se va mai întâmpla cu băiatul nostru şi cu Grunna lui. Din cauza crizei, ei nu au mai plecat în croaziera aceea de lux, agenţia nu a avut clienţi şi s-a renunţat la călătorie. Acum ei sunt de trei zile la Ierusalim, la un concurs internaţional de bridge, unde el stă lângă ea ca să-i poarte noroc. Oricât a învăţat el jocul, încă nu-i poate fi partener, dar ea e prea superstiţioasă ca să renunţe la acest obicei, să-l aibă lângă ea. De la Ierusalim ar trebui să vină poimâine aici, la Roma, pentru un alt concurs, numai că tatăl ei s-a îmbolnăvit şi este la spital, la Reykjavík, pentru o operaţie urgentă la colon. Grunna a vrut să plece imediat acasă, dar tatăl ei i-a cerut să rămână la concurs, să se concentreze, şi i-a dat exemplul lui, când a intrat în finala campionatului de şah din Islanda, în timp ce mama lui era în agonie. Islandezii nu-s în nici un caz ca noi. Băiatul nostru (îi spun des aşa) vrea s-o convingă să plece urgent lângă tatăl ei. Ea nu ştie ce să facă, pe cine să asculte. Aştept un telefon de la el şi îţi voi comunica tot ce se întâmplă. Să ai o noapte blândă…

De la D.M.T., prietenul inexistent al fiului inexistent

Fiul dvs. mi-a transmis că, după ce a citit articolul despre *Nanuk* pe care i l-aţi trimis de ziua lui, a fost tulburat. El nu foloseşte prea des acest verb. Sper să vă facă plăcere această ştire.

De la o inexistentă Veronică din Afula

Dragă Radule,

Ştiu că ai rămas foarte supărat pe mine pentru că l-am trimis pe fiul meu că cumpere din Reykjavík articolele tale din *Scânteia* noastră a *tineretului*. Ţi-am trimis şi două tricouri Kenvelo şi nu mi-ai răspuns. Nu ţi-am scris fiindcă nu înţelegeam ce rău am făcut dacă am vrut să am lângă mine câteva pagini din tinereţea noastră, de care toţi îşi bat joc. Cu ce am greşit ca să nu-mi mai adresezi nici o vorbă? Am încercat să-i citesc fiului meu articolul tău scris de 1 Mai, premiat în redacţie. M-a lăsat să-l duc până la capăt, după care mi-a zis că e foarte obosit şi s-a dus să se culce. Dimineaţă, la cafea, mi-a spus că sunt singura din Afula care înţelege ce i-am citit. M-a cuprins o mare tristeţe, care a ţinut până acum câteva ore, când am trăit cea mai mare surpriză de când sunt aici. A venit la noi acasă fiul tău, cam imediat după prânz. Îţi dai seama cum era să leşin, dar m-am ţinut bine când mi-a spus cine e şi ce face. Venea de la Ierusalim, de la un concurs de bridge, şi se exprima cât se poate de manierat şi inteligent. Mă uitam la el şi voiam să văd dacă îţi seamănă. Cred că la ochi şi în felul cum era îmbrăcat, foarte sport, cum îţi plăcea ţie, care mereu te lăudai că nu porţi cravată şi nu ai nici un costum. Aveam o mie de întrebări să-i pun, dar nu m-a lăsat, fiindcă a intrat imediat în subiect: voia să-i dau înapoi toate articolele tale. Ţi-am scris ultima oară că nu le voi da niciodată nimănui, dar acum, cu el în faţa ochilor mei, am simţit că nu voi putea să nu i le dau. Îmi vorbea politicos şi logic, aşa că l-am întrebat: „Fii sincer, nu-i aşa că şi ţie îţi plac articolele astea…?“. Mi-a răspuns că nu despre asta este vorba, că el e fiul tău şi că el trebuie să le păstreze, nimeni altcineva. Sigur că am vrut să-l întreb atunci de ce nu-ţi scrie şi te chinuie cu prostii, dar m-am reţinut ca să nu te necăjesc din nou, cine ştie ce te mai poate enerva? Nu mai am inteligenţa din România. I-am scos dosarul de sub plăcile mele, am vrut să-i pun măcar o melodie din anii noştri, a acceptat, cu toate că era grăbit, îl aştepta logodnica lui la Ierusalim, unde nu poate juca în concurs fără el lângă ea. Mi-a plăcut că mi-a dat acest amănunt şi i-am pus: *Ia-mă la braţ şi spune-mi tu*. A ascultat-o cu un zâmbet pe care fiul meu

nu-l cunoaşte. Nu-ţi ascund că am avut emoţii după plecarea lui, deoarece pe şoseaua de la Afula spre Ierusalim a fost o alarmă care a ţinut o oră, până s-a dovedit că e falsă. Dar până afli că a fost falsă durează mai mult decât îşi poate un om închipui. Să-ţi fie sănătos şi să ai numai bucurii de la el. Cred că te iubeşte foarte mult, dar nici el şi nici tu nu vă daţi seama. Eu nu mă înşel, m-am înşelat o singură dată.

A ta,
Veronica

Din Hossegor
despre Piaţa Universităţii

Stimate domnule Cosaşu,

La începutul lunii septembrie, d-l Mihai M. mi-a trimis răspunsul promis la întrebarea mea: ce aţi fi făcut în 1990 dacă iubita dvs. ar fi scandat în Piaţa Universităţii, ea găsindu-le ca reacţia justificată a unei uri drepte, celebrele „versuri“: „Iliescu du-te acasă/ la nevasta canceroasă!“? Cred că vă va interesa atât pe dvs., cât şi pe fiu, poate şi pe alţi contemporani ai noştri. Din punctul meu de vedere, este tot ce am citit mai expresiv despre experienţa sentimentală a Pieţei. Mă înşel?

Al dvs.,
D.M.T.

„Hossegor, 5 septembrie

Deci, dragă D.M.T.,

Iată-ne, cei trei: Mihaela, jos în Piaţă, Ioana, cu râsul ei peste poate, peste toate, pe platforma de pe acoperişul Arhitecturii, de unde cuprindea cu privirea şi umorul tot spectacolul, comedia şi drama şi, la sfârşit, în iunie, tragedia şi cu mine, cu credinţa mea agnostică în savoarea vieţii, un hedonism generalist. Eram deci informat din două surse. Pentru că nu am frecventat Piaţa, cenaclul anticomunist, Cristul din balcon.

Mă interesa însă cum e trăită de ceilalţi – nu de mine: din motivul imparabil că nu îi suportam stilul, care îmi trezea dubii morale şi, mai ales, teribile dubii estetice. Nu mi se părea că anticomunismul lor este al meu. Nu puteam tranziţiona de la declaraţia bulimică de amor («Vă iubesc!» – striga, din balcon, poeta) la «Mai bine mort decât comunist» (cânta un *fost* gurist al Cenaclului «Flacăra»); îmi erau ambele la fel de groteşti ca şi, *tertium*, lirismul zâmbetului iliescian. Credeam (încă mai cred) că problema locuitorilor Pieţei nu era comunismul, ci propria lor reprezentare în faţa lor înşişi. Comunistul imaginar al Pieţei nu era decât dublul antitetic al celor ce, negândindu-l, îşi celebrau excelenţa şi absolutul: aveau nevoie de el pentru a exista împotriva lui şi existau în măsura în care se proclamau puri, necruţător de puri, chit că oarecum tardiv, cam *post festum*, cam pe la spartul târgului. Mi se părea că se legitimau *numai* în opoziţie cu diavolul comunist *din ura lor*; era puţin trist, era un eşec. Altfel, aveau ceva involuntar ludic în gestica lor, iar Piaţa era un loc mai curând imaginar

decât real, ca 2 Mai-ul pe vremea comunismului; ca atare, era iluzoriu liber.

Atunci când lucrurile deveneau semnificative şi detaliile copioase, când ironia şi umorul ei găseau suficientă materie pentru a eclata, Ioana, care îşi terminase proiectul de diplomă şi era tot timpul în Arhitectură, îmi povestea ce se mai întâmpla în Piaţă.

De la Mihaela tocmai detaliul nu-l aveam, ci vagul, imponderabilul, starea. Trăia altfel şi altceva decât ce vedea Ioana de deasupra şi ce vedeam eu, în felul meu. Mihaela *căuta* în ea ceva, acolo, în piaţa de sub balcon. O mântuire, mi-a spus, şi târziu am înţeles că nu confunda răscumpărarea cu mântuirea. Nu de o vinovăţie dorea să se mântuie, ci de o suferinţă grea, gravă, de o mutilare interioară. Am întrebat-o cum acceptă momentele de inepţie ale Pieţei – şi mi-a răspuns că le ignoră, că nu le trăieşte, că trece pe lângă ele, că esenţialul e în altă parte şi că acesta *tinde* să se exprime prost, deoarece cuvintele sunt sleite de atâtea decenii de minciună. Amorul nu respecta limitele politicii fiecăruia: îmi exprimam agasarea, ironizam şi caricaturizam, ea răspundea, nu fără vehemenţă, şi o ţineam în braţe fără scrupule, toată numai emoţie şi efervescenţă, deasupra istoriei, iubind-o cu o plăcere asiduă şi acută. Realitatea era un detaliu picant al jocului erotic.

«Piaţa decade pe măsură ce îşi celebrează tot mai intens puritatea», îmi spunea Ioana: şi a început să-mi sugereze să am mai multă grijă de Mihaela. Anticipa dezastrul. Apoi, după o vreme, încercă să o salveze de Piaţă: «Într-o lume care aberează – mă anunţă –, n-am ce face, aberez: de acum înainte faci abstracţie de mine şi te întâlneşti cu Mihaela seara, seară de seară, o ţii la tine şi nu-i dai drumul». Nu am redat exact cuvintele Ioanei din finalul frazei: nu ştiu cum stai cu pudoarea, dragă D.M.T. Când şarja în registrul vulgarităţii neaoşe, o făcea matern şi îi stătea bine; arăta, oricum, ca o boieroaică veche, bizantină, cu sprâncene groase şi negre, la limita decenţei (erau, de fapt, limita indecenţei) şi ochi gri cu dramatice irizări verzi. Şi continuă: «Deci – calm, lux şi voluptate, până trece Piaţa şi, între timp, neică, poate-mi trece şi mie amorul». *Rubato*-ul vocii când pronunţa ultima propoziţie sugera că altceva era *in petto* şi că aştepta o compensaţie onestă, o contraparte afectivă şi senzuală, pe măsura aranjamentului umanitar pe care mi-l propunea. (Mihaela, în schimb, a fost incoruptibilă.)

Am ignorat o vreme, cu o candoare dubioasă, folclorul scatologic al Pieţei, iar când l-am descoperit, am fost uluit. Şi mi-am dat seama că sperasem, împotriva evidenţelor mele, altceva. «Adică cum, drăguţă», îi zisei, «acum ne purificăm prin maculare?»

Că atmosfera nu era duioasă, în pofida iubirii ubicue şi a purităţii impecabile, ştiam. Ritul de purificare proclamat în Piaţă, în care nu credeam, nu mă privea; dar mă viza dezinvoltura celor care considerau că ura şi puritatea sunt acelaşi lucru, exprimându-şi sordid antipatiile politice, cu o intransigenţă care le anihila libertatea gândirii. Nu verbiajul scatologic în sine, ci contradicţia între afirmarea unei excelenţe morale care promitea, prin ea însăşi, renaşterea, şi abjecţiile pe care le credita – aceasta îmi agresa

penibil speranţele. Nu eram atât de minunaţi cum ne imaginaserăm că vom fi când comunismul va înceta.

Ioana nu mi-a povestit ceva ce ar fi putut părea o delaţiune, implicând-o, fie şi indirect, pe Mihaela; oricum, ce se auzea uneori din Piaţă nu erau măscările pe care ea le-ar fi putut repeta. Mihaela mi-a confirmat idioţenia morală a cuvintelor. Nu le rostea, nu erau ale ei, dar era solidară cu cei care strigau, înţelegea de ce strigau. Ura şi lozincile ei i se păreau de prost-gust, dar de prost-gust i se părea şi cel căruia îi erau adresate. «Nu pentru asta vin în Piaţă. În mine este tăcere, nici un cuvânt, nu am nevoie să spun nimic. Tac. Poate stau din neputinţă acolo. Dar – îmi spuse – atât timp cât nu plec din Piaţă înseamnă că-mi este necesar, că *trebuie* să fiu acolo şi că, indiferent de ce se întâmplă, sunt solidară cu cei de acolo. Deci consideră că am rostit toate cuvintele care s-au spus, inclusiv abjecţiile, că toate au trecut prin mine şi fă ce vrei. Dacă eziţi, dacă ţi se pare deja prea mult, am să te ajut şi diseară am să urlu tot ce-mi repugnă; poate trebuie să spun mizerii, să mă spurc, ca să pot urî. Mi-ar fi, poate, mai simplu. Dar infernul prin care am trecut nu trebuie urât?»

Da, răspundeam. Dar fără să-i semănăm, fără să-l confirmăm, fără să fim infernali. Erau banalităţi, eram convenţional – şi n-aş spune că am fost, în momentele revoltelor mele, consecvent cu înţelepciunile acestea angelice; dar nu ezitam să-l invoc, la nivelul principiilor tolerante, pe Havel. Havel, care nu judeca pe nimeni, însă nici nu strângea mâna oricui. Apropo, D.M.T: îţi recomand cartea lui Mariusz Szczygieł, *Gottland*, despre intelectualitatea cehă în timpul comunismului şi după; şi ca să vezi care era atmosfera vieţii disidenţei, fotografiile lui Bohdan Holomíček, care a fost timp de treizeci de ani unul dintre intimii lui Havel.

Paranteză necesară: (Recunosc, am sărutat buze care au spus porcării, au trăit porcării, fără să simt un *arrière-goût* care să-mi strice plăcerea. Era sub comunism şi erau mizerii ce veneau *doar* din lipsă de caracter, prostie şi oportunism. Erau măscări cu intensitatea prefăcută, mincinoase; *păreau* atunci păcate veniale, admisibile între limitele flotante, negociabile, ale moralei noastre provizorii – cartezieni informali ne consideram cu toţii, altele fiind, nu-i aşa, în inima noastră. *Nimeni nu e perfect* era adagiul epocii. Am «sărutat» însă şi excepţia şi nu-mi pare rău.

Am trăit cu una dintre adolescentele care recitau la manifestările la care participa cuplul prezidenţial şi care era o favorită a lor. Era senzuală, era prea explicit senzuală, avea un corp fără scrupule, amoral, o Lolită pârguită în exces, cu detalii halucinante, prea reale, prea concrete. Făceam dragoste exhaustiv, fără cruţare, într-o luptă în care prima macularea reciprocă; ea era cea care declara în modul cel mai deşănţat amor tovarăşului. Căci Andreea *trăia* voluptuos ce recita şi voluptatea se *simţea*; iar voluptatea e improbabil să fie altfel decât sinceră. [Nu ştia să joace teatru. Era de o sinceritate primară – în felul ei, desigur.] Îi simţeai intensitatea când recita. Trup şi suflet părea să creadă în ce profera. Era monstruoasă. Vă răsună probabil încă vocea ei prin amintire – mie îmi răsună, împreună cu alte silabe şi cuvinte lungite de ea: ea era aceea care lungea şi accentua intens şi

lung silaba a doua – *to-vaaa-răşe Nicolae*… – era semnătura, era contribuţia ei la delirul encomiastic. Nu chiar tovarăşului i se adresa, nu, ci unui absolut falic, şi asta îi făcea să-i freamăte *tot trupul*. Dar nu se adresa unui absolut pur, eterat simbolic. Era o pornografă sub acoperire, ce recita pe scenă, oficial, era dublat instantaneu, în ea, de o semnificaţie obscenă, tradus într-un imaginar lubric acut şi polimorf; resemnificarea interioară o făcea să vibreze; când acest terminal lasciv se trezea în ea devenea intensă şi pătrunsă de ce declama.

Avea, exhibiţionistă, nevoie de public pentru asta; şi când era în faţa tovarăşului se simţea pe deplin împlinită. Îi plăcea mai ales să fie îmbrăcată în uniformă de pionieră, cu toate că avea aproape optsprezece ani, cu ciorapi trei-sferturi, rochiţa pe care şi-o trăgea prea sus peste talie, bluza albă şi cravata. Situaţia îi stimula dedublarea: şi recita, în fond, două texte simultan, trăindu-l doar pe cel pe care şi-l spunea pe scena ei interioară, unde juca într-un spectacol pornografic.

Când făceam dragoste, izbucnea într-o melopee barocă de obscenităţi, strigate cu exaltare, lung, ca plăcerea de a le pronunţa să fie cât mai acută. Orgasmul venea când obscenitatea, somptuoasă, hipnotizantă, ajungea la apogeu. Era monstruoasă. Am fost multă vreme obsedat de ea şi de aceste scene.

Toate acestea pentru a spune că gura maculată nu e, în sine, fără interes erotic. Şi în cazul acesta era vorba despre o gură murdărită de două tipuri, oarecum disjuncte, de insanităţi. Trebuie judecat caz cu caz. Generalizările ne duc la fanatism. Închei paranteza.)

Dacă Mihaela ar fi devenit o fanatică, amorul ar fi trecut de la sine. N-ar mai fi fost ea, cu umanitatea ei acută, cu inteligenţa dramatică a crizei ei interioare, cu certitudinile ei interogative. Ar fi fost o moarte subită. Nu aş mai fi sărutat-o, nu din cauză că s-ar fi spurcat, ci pentru că ar fi fost o gură străină. Şi, fără îndoială, nici gura aceea nu ar fi dorit să mă sărute. Fanatismul m-ar fi exclus din viaţa Mihaelei dacă aş fi devenit la rândul meu un fanatic.

Pentru alţii, în Piaţă, era o plăcere să-şi spună cât mai sordid ura pe care o trăiseră, o viaţă, în tăcere. Unora le răscumpăra un păcat sau le dădea iluzia ineptă că au trecut de partea cealaltă. (Printre ei erau şi câţiva care trăiseră în lături mult mai condimentate decât câteva înjurături pe care şi le adresau acum, în fond, lor înşişi.) Alţii nu pronunţau ce considerau nedemn, dar rămâneau acolo. Unii veneau, constatau şi plecau. Alţii au precizat, oportunist, în CV-urile lor din ’96, «*activ* în Piaţa Universităţii». Mă îndoiesc că cei câţiva anticomunişti vehemenţi de azi s-au format din experienţa «pură» a Pieţei. Dar cunosc destui care au avut revelaţia anticomunismului pe la mijlocul lui iunie, privind minerii.

Săptămânile care au urmat – şi în criza prin care trecea – i-au fost grele şi astfel au fost fatale iubirii noastre (dar nu am încetat să ne sărutăm până în ultima ei clipă). Vulgaritatea îi era imposibilă. Nu numai vulgaritatea cuvintelor, ci şi gândirea trivială, maniheistă, precipitată; ar fi fost contrară gândirii ei, ce se hrănea din nuanţele îndoielii, din ezitarea în faţa

cuvântului definitiv. Chiar dacă ar fi spus o mizerie, s-ar fi scurs peste fiinţa ei fără să o maculeze. Probabil, cum îmi spusese, viaţa i-ar fi fost mai uşoară dacă ar fi putut să urască şi să o rupă astfel, tranşant, fără ambiguitate, cu trecutul. Aşa ar trebui să facă, era şi convingerea Ioanei.
Pe Mihaela am reîntâlnit-o după zece ani şi am înţeles obstinaţia prezenţei ei în Piaţă, febrilă ca în aşteptarea unui miracol (care, mi-a spus, nu s-a întâmplat). Am înţeles şi de ce îmi vorbea de mântuire. Fusese, în primăvara lui ’89, interogată; muribundă, halucinând, îşi denunţase medicul, un prieten care îi provocase o întrerupere de sarcină. Nu a mai adăugat nici un cuvânt.
Nici eu.

Sper că mi-ai înţeles răspunsul la întrebarea ta.

Al tău,
Mihai M.

De la o inexistentă parteneră de viaţă

Domnule Radu Cosaşu,

Vă scrie partenera de viaţă a colonelului în rezervă Roibu. Sunt pensionară a Teatrului de Operă şi Operetă din Bucureşti, după o carieră îndelungată în roluri mici şi mijlocii care m-au impus publicului, nu criticii. După decesul soţiei sale, fiind şi vecini de palier, ne-am apropiat foarte mult sufleteşte. Mi-a vorbit pe larg despre dvs., dar acum vă scriu fiindcă el este într-o situaţie critică, a fost internat la Spitalul Militar, secţia neurologie, a făcut o paralizie pe dreapta, la o zi după ce cred că s-a certat cu fiica sa cea mare, editoarea, cum îi spunem în casă. Nu ştiu cât o cunoaşteţi, e o fiinţă greu de suportat. Eu, de câte ori venea pe la noi, mă duceam în apartamentul meu, ca să n-o văd şi să n-o aud. Roibu mă înţelegea. Alaltăieri a venit la noi şi nu ştiu exact ce au discutat, dar spre dimineaţă lui i s-a făcut rău şi a trebuit să chem Salvarea. Am chemat-o şi pe editoare, care trebuie să spun că stă aproape şi a venit imediat şi s-a dus cu el la Spitalul Militar, unde cunoaşte multă lume. L-au internat imediat şi abia mai putea să vorbească din ochi. I-au făcut tot ce trebuia şi nu sunt deloc optimişti. A venit şi fiica lui de-a doua, au stat cu rândul lângă el, eu desigur că nu mai aveam ce căuta, chiar dacă cea mică mă suportă. Când am venit acasă şi am intrat în biroul lui am găsit pe masă aceste hârtii ale lui către dvs. şi consider că trebuie să vi le aduc la cunoştinţă, alăturat. După câte îmi dau seama, a început să le scrie înainte de a i se fi făcut rău şi nu a mai putut, săracul, să le încheie, probabil că atunci a avut loc atacul şi s-a gândit, cu ultimele puteri, ceea ce e foarte impresionant, cred, şi pentru dvs.

Dragă Cosule,

Poate că te va interesa şi îţi va face cumva plăcere ce ţin să-ţi scriu. Aseară a venit la mine cea mare şi a început să mi se plângă că *Antologia ruşinii în presa română*, editată de ea, nu a avut parte de nici cea mai mică recenzie în vreo revistă serioasă. Eu nu i-am spus nimic, doar adevărul, că nu am vrut s-o cumpăr, şi atunci ea

Dragă Cosule, cred că suntem amândoi la o vârstă când a pune răul în faţă nu mai constituie criteriul de bază pentru inteligenţa unui om. Mai sunt şi alte criterii la fel de

Dragă Cosule, revin, ea nu era violentă, eram hotărât să nu mă cert cu ea, după ce ultima oară mi-a zis că trebuia să includă în *Antologie* şi articolul tău despre Hruşciov din 1955 (atenţie!, nu mi l-ai trimis, cum te-am rugat). Pentru prima oară însă, mi-a cerut părerea ca unui tată: de ce nu s-a scris nimic despre *Antologia ruşinii*? Nu i-am răspuns, fiindcă nu voiam s-o enervez

Dragă Cosule, m-am gândit toată ziua la următoarea întrebare, ca unul care ani de zile a fixat bibliografia în învăţământul politic şi ideologic din MAI: de ce niciodată nu am avut la dispoziţie ce le-au răspuns lui Marx, lui Engels, lui Lenin cei criticaţi nimicitor de ei? Am făcut seminarii cu *Anti-Dühring*, dar niciodată nu am citit ce i-au răspuns Dühring sau Kautsky lui Lenin. Nu ar fi fost cazul ca

Ea era însă de părere că e din cauza lui Michnik, care are acum prea mult succes la noi. Ea a început să-mi explice, ca la „Ştefan Gheorghiu“, ce susţine el, să nu-i mai demascăm pe vechii comunişti, să nu mai credem în dosarele Securităţii şi brusc, mai blând, că m-aş înţelege foarte bine cu Michnik. Atunci am întrebat-o dacă mă lasă să trag un gât de Armagnac în cinstea mea şi a lui. S-a schimbat şi s-a dezlănţuit – nu s-a scris nimic despre *Antologie*, pentru că anticomuniştii au devenit conformişti, nişte snobi, şi e de bonton să ţii cu Michnik. Ea e hotărâtă să plece din România – mi-a spus-o clar, am auzit-o bine. E un moment groaznic să simţi cum se duce din tine nu sângele, ci

Dragă Cosule, lasă-mă să-ţi mai spun că, după ce a plecat fără să trântească uşa, m-am dus să beau un gât de Armagnac, m-am gândit că noi doi am fi putut să ne încuscrim şi mi-am pus la pick-up *Scrisoarea pier*

Domnule Radu Cosaşu, lângă hârtiile astea am descoperit şi acest bileţel scris de mâna lui:

„Dacă nu intrăm în mintea şi inima călăilor, dacă nu facem efortul acesta, răul se va repeta, într-un mod sau altul“ (Nelson Mandela).

Iertaţi-mă dacă v-am supărat că m-am implicat prea mult.

Cu stimă,
Aneta Veleşceag

Ficţionarul s-a dus a doua zi la spital. Roibu murise în zori.

Corespondenţă 100% reală

Am citit – siderat, o spun de la bun început – scrisoarea pe care „Mihai M.“ i-ar fi adresat-o lui „D.M.T.“.

Prima mea reacţie a fost să mă gândesc cu oarecare amuzament, dar şi sarcasm, că, în vreme ce noi, Golanii, suntem mereu apostrofaţi că, după atâta amar de vreme, tooot mai avem ceva cu dl Iliescu, comunismul şi criptocomunismul – iată că există oameni care mai sunt obsedaţi, după două decenii, de nocivitatea Pieţei Universităţii.

Uimirea (indignată) despre care vorbeam vizează însă uşurinţa cu care nişte „celebre versuri“ sunt postulate drept reprezentative pentru Zona liberă de neocomunism, ca şi când, vreme de o lună şi jumătate, oamenii de acolo (toţi, se subînţelege!) n-ar fi avut altă preocupare decât să lanseze strigături sadice, cu trimitere la boli grave (neconfirmate, slavă Domnului, nici după 20 de ani) ale unor apropiaţi ai celor pe care, noi, acolo, îi contestam.

Dle D.M.T., dle Mihai M., dle Cosaşu, stimaţi dilematici de pretutindeni care nu v-aţi nimerit în zonă, care n-aţi TRĂIT acolo ceea ce am trăit noi, daţi-mi voie să vă liniştesc. Nici strigătura citată, nici vreo altă cimilitură nasoală, nici vreun gest obscen, violent sau tâmpit n-au fost definitorii pentru Piaţa Universităţii. Am fost acolo aproape în fiecare zi, timp de câteva ore, şi n-am auzit niciodată aşa ceva. N-am să susţin, conform teoriei conspiraţiei, că acestea erau comise de „infiltraţi“, cu scopul denigrării şi delegitimării fenomenului. Nu ştiu. Nu am dovezi. Ştiu însă ce fel de oameni am văzut acolo, cu câţi dintre cei din LUMEA MEA m-am întâlnit, de la vecini şi prieteni până la foşti profesori de la facultate.

Aceştia nu strigau nimic cu „canceroasă“ şi vă asigur că erau MAJORITATEA, nu câţiva intelectuali zăpăciţi şi manipulaţi, aşa cum s-a spus (de către intelectualii care nu s-au lăsat „manipulaţi“…). Nu, nu există un „folclor scatologic al Pieţei“. Iar dacă pentru dl D.M.T. faza cu strigătura o fi „tot ce am citit mai expresiv despre experienţa sentimentală a Pieţei“ (nici mai mult, nici mai puţin) – asta nu dovedeşte decât că n-a citit destul. Eu, unul, mi-am pus pe noptieră cartea *Piaţa Universităţii*, cu scopul ca, dacă vreodată, peste

ani, voi fi tentat să trec cu vederea ceea ce s-a întâmplat atunci (vezi mai ales relatările de la Jilava), să recitesc câteva rânduri şi să-mi amintesc cu cine am (avut) de-a face. Cu toate acestea, nici măcar după 13-15 iunie – cu atât mai puţin înainte – nu s-a pus problema unei „uri drepte“. Pe cine aţi auzit dvs. invocând aşa ceva? Pe poeta care făcea „declaraţii bulimice de amor“ (o!, ce frustrări şi complexe trebuie să stea în spatele unui asemenea verdict…)? N-am urât şi nu urăsc pe nimeni. Ceea ce n-aş putea garanta pentru toată lumea. Am crezut şi cred într-un anticomunism care, da, nu este cel al dlui M.M. – aici, măcar, suntem de acord –, un anticomunism care spera să REALIZEZE, nu să ANALIZEZE. Oare cum ar fi arătat România în aceşti 20 de ani dacă Piaţa Universităţii ar fi pus în aplicare Punctul 8 al Proclamaţiei de la Timişoara? În rest, sigur, vorbim, studiem, dăm doctorate în anticomunism, e frumos.

Al dvs.,
Tudor Călin ZAROJANU

P.S. Şi nu, nu căutam nici o mântuire, nici un alibi, nici o compensaţie a ceva (cum ar fi absenţa de pe baricadele Revoluţiei), nici un sprijin pentru autodefinire.

P.P.S. Evident, e neimportant dacă Mihai M. şi/sau D.M.T. sunt reali sau imaginari.

Răspunsul ficţionarului de serviciu

Stimate dle Zarojanu,

Rândurile dvs. nu m-au siderat, nicidecum indignat. De multă vreme m-am obişnuit cu incapacitatea multor, foarte multor intelectuali – chiar a unor confraţi ca dvs. – de a discuta liniştit, fără exclamaţii grozave şi majuscule ţepene, punctele de vedere opuse ideilor şi convingerilor lor. Dl Mihai M. (persoană deloc imaginară, cu adresă precisă de e-mail), aflat indiscutabil, ca şi dvs., pe aceeaşi baricadă a anticomunismului în 1990, a relatat o altă experienţă decât cea a *majorităţii* celor din Piaţă, în care dvs. vă înscrieţi cu o vehemenţă care ajunge până la înfierarea celor din afara ei ca „zăpăciţi şi manipulaţi“. Despre cei puţini e adevărat că am auzit vorbe şi mai urâte; după cum admit că nu dreptul la diferenţă era obsesia Pieţei. Bucurându-mă că nu aţi urât niciodată şi că nu aţi auzit lozinci scabroase, vă întreb, deloc scandalizat: nu vi se pare totuşi (cel puţin) stranie rapiditatea cu care, încă în 2009, instituiţi o imagine idilică, imaculată, a Pieţei, în numele căreia lichidaţi orice deosebire de vederi, de opinie, de sensibilitate? Nu instalaţi o nouă corectitudine politică? Poate că a venit vremea să analizaţi. Vă mulţumesc pentru atenţie.

De la mama inexistentă a fiului inexistent

Îţi scriu din Reykjavík, unde am sosit aseară de la Roma, chemată urgent de băiatul nostru, cu un glas pe care nu i l-am auzit niciodată. La Ierusalim i se întâmplase o nenorocire. Grunna începuse concursul fără el lângă ea; el plecase la Afula să ia de la Veronica articolele tale, întârziase mult pe drum din cauza unei alarme şi, când a sosit, ea nu mai era în sala de joc; de la o parteneră a ei a aflat că s-a ridicat de la masă după ce făcuse o mare greşeală. El a fugit imediat la hotel şi a găsit-o în hol, cu valiza în mână; i-a spus doar că nu va mai juca bridge şi că pleacă la aeroport, să găsească o cursă spre Islanda. El nu a întrebat-o nici măcar cum de voia să plece fără să-i lase o vorbă. Nu a lăsat-o să plece singură şi au prins un avion pentru Rotterdam, cu legătură la Reykjavík. De când au venit, ea este la spital, lângă tatăl ei, care e încă sub perfuzii. Din cauza sedativelor, omul a avut halucinaţii şi a cerut infirmierelor să-i fie adusă fiica. Ea, la Ierusalim, l-ar fi auzit şi, în logica islandeză, de aceea a greşit. Aşa mi-a explicat el foarte serios şi îţi dai seama că nu pot să-l cred. Mai mult, el e convins că totul s-a întâmplat şi din cauza lui, fiindcă nu a fost lângă ea în timpul concursului. E o combinaţie între halucinaţie şi superstiţie, la care văd că el cedează surprinzător.

Oricum, ceva s-a schimbat în el.

Pentru prima oară îşi asuma o vinovăţie. Pentru prima oară mă rugase să vin urgent lângă el. Nu-ţi mai spun cât m-a mirat plecarea lui în căutarea articolelor tale. Nici lui nu i-am spus-o. Tot ce l-am întrebat a fost dacă îi spusese ei de ce pleacă la Afula şi mi-a răspuns că ea fusese de acord. Însă cine putea să ştie că va întârzia?

Situaţia se complică prin depresia ei; a închis magazinul, pe criza asta nimeni nu mai cumpără vechituri; când nu e la spital, stă acasă, dormitând, în timp ce el caută de lucru şi se pare că a găsit ceva, nu mi-a spus ce, tot din superstiţie: mi te-a invocat – mi-a zis că nici tata nu punea titlul decât la urmă. Îţi repet: s-a dezgheţat Groenlanda din el.

Cu ea mă descurc greu, dar mă descurc, într-o engleză combinată cu o românească la fel de elementară. Aseară a luat deodată un pachet de cărţi şi m-a chemat lângă ea; fără

să mă întrebe dacă ştiu bridge – nu-i puteam spune că urăsc până şi şepticul –, mi-a pus pe masă ceea ce am înţeles uşor că era, ca la şah, poziţia cărţilor când greşise; oricât nu te-am putut suferi cu bridge-ul şi belota ta, tot ştiu ce sunt „un mort“ şi o levată. Am stat liniştită şi i-am dat de înţeles că o pot urmări în ceea ce-şi spunea mai mult ei decât mie. De câteva ori a ridicat dama de treflă de la „mort“ şi mi-a arătat-o, exclamând: „Proastă eu… proastă eu“. Am încuviinţat în semn că pricep – nu trebuia să pună dama de treflă. M-a strâns la pieptul ei şi m-a legănat ca la o mare durere. El a intrat atunci în cameră şi ne-a surprins aşa şi a început să ne aplaude. Nici asta nu am văzut-o vreodată la el. Ea a început să se dea cu capul de masă, ca un copil care ţine să se autopedepsească. El a luat-o şi a dus-o în cealaltă cameră, s-a întors şi a încercat să-mi explice că bridgiştii, ca şi şahiştii, nu sunt pe înţelesul nostru, că el l-a văzut pe unul care, după o greşeală, şi-a izbit capul de pereţi, iar un italian, campion mondial, a renunţat definitiv să mai joace după o eroare ca a ei; încerca să fie volubil, poate chiar dorea să mă amuze, ca în poveştile celor normali despre nebunii inofensivi. Nu am intrat în jocul lui şi i-am spus că pentru mine e de neînţeles cum se poate face o depresie dintr-un joc şi cum a putut să folosească un cuvânt ca „nenorocire“ pentru cele întâmplate la Ierusalim. Altceva se numeşte nenorocire, acolo… M-a mângâiat pe frunte şi m-a întrebat, cu o tandreţe pe care, de asemenea, nu i-o cunoşteam, dacă nu m-am plictisit să le ştiu pe toate. Nu am vrut să-i răspund.

Pentru mine, problema gravă este alta. Niciodată tu nu ai ştiut să mă îngrijeşti nici măcar la o gripă, la o nevralgie; puteai fi speriat, dar mai mult nu. El a vrut să se descotorosească de tine în toate, dar ţi-a moştenit… Mă întrerup, fiindcă trebuie să mergem la spital cu Grunna.

Nefiind chiar un Dickens care-şi ţinea la curent cititorii cu viaţa şi moartea personajelor sale, obişnuit de mult cu imputările feminine la adresa sa, angoasat de aeroporturi şi avioane, ficţionarul se gândeşte să plece la Reykjavík, fie ce-o fi.

Către cititorii perfect existenţi

În ziua de 15.10.09, ficţionarul a anunţat cititorilor săi, fideli şi perfect existenţi, că va pleca la Reykjavík, îngrijorat de cele întâmplate în viaţa fiului său inexistent. Grunna, logodnica acestuia, vicecampioană a Islandei la bridge, fusese internată în spital, urmare a unei grave depresii. Ficţionarul nu a mai efectuat acea călătorie. A pus mai presus interesul naţional şi civic, luându-l în considerare şi pe cel personal (pentru a fi preciși, nu poate fi trecută cu vederea ancestrala sa frică de avion). Civic, sub presiunea alegerilor din 22 noiembrie 2009, a intrat – acolo, la graniţa dintre verosimil şi imaginar – în staff-ul unui candidat la preşedinţia României, un tânăr intelectual fără şanse, ceea ce nu l-a descurajat, ci exact dimpotrivă. Timp de o lună, a lucrat lângă consilierii acestui cvasinecunoscut, cu un anumit elan politic, de multă vreme neîncercat. Era, desigur, un fel de a-şi manifesta refuzul de a se înregimenta în mediocritatea patentă a luptei dintre cele două partide dominante în viaţa politică a ţării. El continua să creadă că datoria unui intelectual azi, în România, este aceea de a nu se încurca nici o clipă între aşa-zisa stângă şi aşa-zisa dreaptă; ele nu există atât timp cât, în confruntarea lor, social-democratul argumentează sărutând icoane, iar democrat-liberalul nu ezită să recurgă la practici securiste. Candidatul său a obţinut 0,63% din voturile electoratului.

Din Islanda i-a sosit un singur e-mail – de la mama fiului său inexistent – care îi anunţa sobru ameliorarea Grunnei şi încetarea din viaţă a tatălui ei; a găsit cu cale să trimită condoleanţele sale.

Un confrate mai tânăr i-a vorbit despre existenţa unui site miraculos, pe care se putea vedea Reykjavíkul (ca orice oraş din lume) casă cu casă; ficţionarului i s-a părut prea mult pentru imaginaţia sa; i-a promis că o să vină să vadă minunea, dar nu a dat curs invitaţiei, convins că e o răzbunare a fricii de avion, care vrea să-l umilească şi în faţa unui televizor cu imaginea unui Reykjavík la îndemâna oricui; nu şi-ar fi suportat laşitatea de a sta într-un fotoliu, la Bucureşti, căutându-şi fiul într-un magazin de vechituri de la capătul lumii.

În seara zilei de 26 decembrie 2009, ficţionarul a găsit în cutia sa poştală un plic netimbrat, având-o ca expeditoare pe Antoaneta Roibu, fosta logodnică a fiului inexistent, fiica mai mare a fostului colonel Roibu, editoarea acelei *Antologii a ruşinii în presa românească (1948-1989)*, care cuprindea şi articole de-ale lui, trimise de ea şi în Groenlanda, pentru ca fiul să ia la cunoştinţă ce a putut comite în tinereţe tatăl său.

Scrisoarea l-a stupefiat de la prima frază:

„Domnule Radu Cosaşu,

După decesul tatălui meu – de care mă voi simţi vinovată până la sfârşitul vieţii mele – am demisionat de la editură şi am ajuns la concluzia că experienţa mea anticomunistă trebuie să se împlinească printr-o experienţă creştinească…

Am intrat în rândurile unui grup de tineri ortodocşi care trăiesc, învaţă şi se comportă în lumina Sfintelor Scripturi, având totodată prin Internet legături cu tineri creştini din Bulgaria, Serbia şi Grecia. În aceste două luni am călătorit cu ei şi prin Europa, înfrăţindu-ne cu catolici şi protestanţi la fel de dornici ca noi să lucreze şi să gândească spre pacea şi mântuirea sufletelor noastre. Săptămâna trecută am fost în ţările scandinave şi am ajuns la Reykjavík. L-am întâlnit acolo pe fiul dvs., aşa precum m-am rugat de când am aflat că vom petrece o zi acolo; l-am căutat şi l-am găsit repede la magazinul acela de care ştiam din scrisorile dvs. Tatăl Grunnei a murit, iar el împreună cu ea ţin încă magazinul, în speranţa că nenorocita asta de criză va trece. Cred că o fac din fidelitate faţă de cel dus. M-a primit fără să fie uimit de straiele şi înfăţişarea mea, ceea ce m-a bucurat, gândind că şi el m-a aşteptat. E neschimbat, poate fără farmecul de acasă, dar parcă mai solid sufleteşte. Nu ne-am referit la ce a fost, nu ne-am învinovăţit cu nimic, doar când i-am spus de moartea tatei, fără să-i spun amănunţit cum şi de ce, doar că ea mi-a schimbat viaţa, discuţia noastră a luat o altă turnură şi am ajuns la dvs. Nu mă aşteptam. Pe scurt: mi-a încredinţat că nu vrea să vă vadă până nu reveniţi la numele cu care v-aţi născut. E hotărârea lui, după ce v-a citit încă o dată toate nuvelele intitulate *Supravieţuiri*. Nu mi-a dat explicaţii, nici eu nu i-am cerut; a ţinut să-mi spună că mă lasă să vă comunic asta, dar să nu cumva să înţelegeţi că nu vă respectă şi nu vă iubeşte. În acest sens, m-a rugat să vă înştiinţez că, la ora actuală, el vă împlineşte o dorinţă expusă demult într-o carte de-ale dvs.: el urmează un curs de fizionomişti, pentru viitorul cazinou care se construieşte acum lângă Reykjavík, accesibil doar turiştilor străini; m-a lămurit în ce constă această profesie care, desigur, m-a mâhnit, dar am înţeles că, din tot ce aţi scris, meseria de detectiv al unui cazinou e singura care l-a convins. Totuşi, eu am fost mulţumită de întâlnirea noastră, fiindcă el nu a avut nici o împotrivire la rugămintea mea de a-mi da înapoi articolele dvs. din *Scânteia tineretului*, pe care am avut neruşinata răutate de a i le trimite. L-am asigurat că vi le voi înapoia de cum ajung acasă, s-a dus la un raft de unde a scos, de lângă râşniţe vechi, un rucsac în care le păstra. L-am sărutat

pe frunte, el pe obraz şi m-a invitat să vin la ei acasă, s-o văd pe mama lui şi să-i cunosc soţia; nu puteam, mă aşteptau la hotel fraţii şi surorile mele de credinţă. Nădăjduiesc că vă veţi găsi timp în zilele acestor Sfinte Sărbători să veniţi până la mănăstirea Cernica, pentru a intra în posesia articolelor dvs. dintr-o tinereţe de care veţi da seama, ca noi toţi, la altă Judecată. Întrebaţi la poartă de ucenica Domnului, Antoaneta Roibu."

Fireşte, spirit realist, ficţionarul nu a dat crezare acestei scrisori şi nu s-a grăbit spre Cernica, preferând să-şi petreacă Sărbătorile tele-urmărind meciurile din campionatul englez de fotbal, plus cele din Cupă. Ludic cum îl ştim, el s-a gândit că e obiectul unei farse nu lipsite de patetism, chiar de lirism. Greşea. De Anul Nou, plecând să-şi facă plimbarea zilnică (şi kantiană…), găsi la uşa apartamentului său un rucsac pe care, într-adevăr, se grăbi să-l deschidă şi unde, peste un stoc de xeroxuri, la bună vedere, stătea această pagină 183 ruptă din volumul său *Un august pe un bloc de gheaţă* (Editura Eminescu, 1971):

„Pentru cei care-l socotesc pe Balzac apus, depăşit, mort şi fără ecou – carcasă de automobil bună de dus la presat – iată o meserie pe care numai domnia sa o putea inventa (ce e drept, după o convorbire cu Feodor Dostoievski). Meseria de fizionomist la cazinou. E un om care priveşte atent fizionomiile jucătorilor. El trebuie să descopere dintr-o privire cine e cel din faţă: un trişor, un escroc, un debutant, un pasionat, un sărăntoc, un urmărit, un interzis sau – de ce nu? – un om cinstit. El lucrează după câteva semne fizionomice, după câteva aparenţe, cărora domnul De Balzac le-a dat o extraordinară vigoare în portretistica sa voluptuoasă: părul – tunsoare sau chelie –, culoarea părului, pipa, decoraţiile, nasul, sânii femeilor şi uneori chiar domnul doamnei. Toate aceste observaţii se traduc, într-un carnet, prin semne cabalistice sau expresii sucite, al căror cod e cunoscut doar de domnul Lemarchand. Şi aşa cum prin Balzac arta a atentat până la a face concurenţă stării civile – şi fizionomistul de la cazinoul din Deauville e în concurenţă cu Balzac: el a memorat până azi, în ani lungi de viaţă la cazinouri, între 12 şi 15 mii de feţe… Ce roman zace nescris în ochii acestui domn! Ce agenţie de detectivi trăieşte acolo, în cutele din jurul gurii sale dezabuzate! Ce serviciu de cadre lucrează zi şi noapte între pleoapele acestui chip de lemn impasibil! Dar, până la roman – ca să nu fim livreşti –, câtă nevoie am avea fiecare dintre noi de un domn Lemarchand, dimineaţa, când deschidem ziarele lumii şi începem jocul în acel infernal cazinou unde, cum spunea odinioară poetul, «la masa verde, faţă în faţă…»".

Epilog

Ficţionarul – egotist nemântuit – găsi cu cale să fie, o clipă, mulţumit dacă, din tot ce scrisese timp de 60 de ani, o singură pagină îl inspirase pe fiul său pentru o meserie indiscutabil onestă; nu-i mai rămânea decât să-i împlinească dorinţa şi să scrie, în fine, o ficţiune semnată cu numele acela din actul său de naştere.

14.01.2010

Oscar Rohrlich
şi un fost şef al cenzurii

Rugă

Mulţumescu-ţi Ţie, Doamne, Tatăl nostru cel ceresc, *My Lord, Mon Dieu, Mein Gott, Adonai Eloheinu*,

pentru ziua pe care mi-ai dat-o, în milosârdia Ta, acolo, în Piaţa Dorobanţilor din oraşul Bucureşti, în ultimul deceniu al celui de-al doilea mileniu,

pentru ora aceea cam întunecată dinspre prânz, pentru minutele ei nu doar puţine, ci şi străluminate, în care – din *Bar-de-zi*-ul ce-mi îngăduia o perfectă vizibilitate – l-am putut vedea pe Reznicek, şeful fostei cenzuri, stând în faţa unei tejghele cu ziare româneşti şi citindu-le titlurile de pe prima pagină.

Nu se clintea, se lăsa împins de câte unu-doi cumpărători şi nu părea să înregistreze şocul, era impasibil, indescifrabil, nu puteai şti, ca de obicei, ce gândeşte.

Arăta sărăcăcios, ponosit, cu sacoşa roşie din mâna stângă – cea dreaptă ţinând-o, ca paralizată, în buzunarul unui pardesiu oarecare de toamnă; o sigură dată a mişcat-o, scoţând la iveală o batistă albă cu care s-a şters uşor la ochi, pe frunte, apoi şi-a tamponat nasul care nu-i căzuse de pe figura încremenită.

Şi iar Ţi-am mulţumit, Doamne, pentru că numai mie mi-ai hărăzit clipa asta – poate că eram singurul pe lume care trăiam acest eveniment pe viu – în care fostul şef al unei cenzuri nemiloase contempla în mijlocul unei mulţimi dintr-o piaţă într-adevăr liberă, deloc persană, nenumăratele ziare apărute fără ştampila „bun de tipar“, fără ştirea şi ordinele sale, puterea lui absolută fiind spulberată.

Niciodată nu Te-am rugat să mă omeneşti cu un asemenea minut de fericire, cum ar fi zis robul Tău, poetul Florin Mugur, fiindcă ajunsesem să cred – liber-credincios cum sunt, capabil să mă închin şi în Templul Raţiunii – că nu stă nici în puterile Tale. Scoţându-mi-l în faţa ochilor, mi-ai dat măsura Atotputerniciei Tale despre care – o, nu-Ţi întoarce faţa de la mine, nu Te mânia! – ne transmiţi nu o dată veşti îndoielnice.

De veacuri, mulţimile care nu Te pricep colportează că nu ştii ce sunt ironia şi autoironia – vai lor! Noi toţi suntem o ironie, de nu chiar o autoironie a Ta, căci fără ele n-am fi putut suporta ideea de a trăi după chipul şi asemănarea Ta.

Ele sunt însă bine ascunse, precum în sacoşa roşie a fostului cenzor tiran sticla de lapte al cărei gât alb abia ieşea la lumină şi doar ochiul meu a descoperit-o, după câteva minute lungi de contemplare a acestei minuni care s-a încheiat astfel: el a cumpărat *Dilema* şi-a pus-o în buzunarul pardesiului. În clipa aceea mi-am dat seama – inima bătându-mi puternic, dar fără să mă sperie – că nu-l pot urî şi că din această insuficienţă a minţii mele, la fel de gravă, probabil, ca aceea a ficatului sau a rinichilor, se va produce în mine o tumoare a glandelor patetice; n-am simţit nici o panică: am ajuns un ipohondru moral, pândit de o scleroză a sistemului autoironic.

Rogu-Te frumos, Doamne, să faci aşa ca robul Tău, Florin Mugur, cel cu care m-am chinuit ani de zile cum să-mi apăr cuvintele pentru a nu fi ucise de cenzorii dictatorului, preferând să le omorâm noi doi, din faşă, decât ei, să afle şi să se bucure de acest minut de fericire (cum l-ar numi el, inventatorul expresiei), moment muzical (cum aş zice eu, schubertian nesmintit) trăit la colţul dintre strada Radu Beller şi Calea Dorobanţilor, la 1993 de ani după naşterea lui Isus Cristos şi pe care, iată, nu l-am dat uitării nici după 7 ani.

Oscar Rohrlich,
cel care de 40 de ani încearcă să-l sugrume
pe scriitorul Radu Cosaşu din Bucureşti şi nu izbuteşte

Dilema veche
14 ianuarie 2001

Domnule Oscar Rohrlich,

Oameni ca dumneata şi ca mine nu au de ce să fie auziţi acolo, poate că nici nu meritǎm, după cum spun mulţi; nu-i contrazic. Totuşi, pentru mine, mai important decât ambalajul este faptul că nu mă urăşti; nu am auzit, nici citit, de mult timp, ca un semen să afirme că nu mă urăşte. M-ai emoţionat cum nu mi s-a mai întâmplat din noaptea aceea de Crăciun, când l-au executat şi el a cântat *Internaţionala*. Sunt un om detestat în linii mari şi mici. M-am obişnuit. Câteva lucruri trebuie însă puse la punct între noi doi. *Numai între noi doi.*

Nu te aştepta la vreo spovedanie a unui învins, la explicaţii autobiografice, la cine ştie ce analize abisale. Nu sunt un abisal. Nu sunt tolstoian, nici dostoievskian. (Nu am mai bătut de mult la maşină.) Sper să nu-ţi dau noutăţi despre sănătate şi „ultimele mele puteri“, să nu fiu conform cu clişeele celor care, în lipsa operei, îşi scriu memoriile sau îşi transcriu jurnalele. Nu-i pot suferi. Nu am operă, nici talent literar. Ideea de la care pornesc este aceea că, deşi aparenţele te-au făcut să vezi în mine un Javert al textelor dumitale, nu sunt un Javert, iar dumneata, cu atât mai puţin un Jean Valjean. Nu mă simt în zeghe, nu te văd în robă.

De ce îţi acord o anume importanţă este o întrebare la care acum nu sunt dispus să răspund pe larg; mă împiedică un orgoliu pe care nu am ipocrizia să-l ignor. În general, cred că între noi doi trebuie să cenzurăm orice elogii, orice vorbe de un bine excesiv. Ion Caraion îmi spunea odată, după ce apăruse un volum intitulat *Laude*, al fostului său prieten M.R.P.: „Mă vezi pe mine semnând *Laude*?“.

Deocamdată îţi pot încredinţa un singur, deloc sobru, motiv: Radu Cosaşu, cel pe care vrei să-l strangulezi, este singurul scriitor în viaţă care a pus pe hârtie – şi nu am cenzurat referirea – examenul meu de la Iaşi, din 1932, când mi-am susţinut teza despre Bergson şi am fost notat cu 10 de comisie, după care am cerut permisiunea să-mi combat lucrarea din punct de vedere marxist; mi s-a permis. Nu mi s-a modificat calificativul. Nu ştiu şi nu am cercetat de unde deţinea „informaţia“. Nu mi-am popularizat examenul şi nici preferinţele literare din tinereţe, Heine şi Anatole France, la care s-a referit în două texte apărute după pensionarea mea, când s-a permis critica la adresa cenzurii lui Reznicek. Nu m-am scandalizat pentru aceste indiscreţii tendenţioase – l-am

lăsat să profite de această nouă „libertate“. Ar trebui să-ţi fie clar că *Supravieţuirile* lui Cosaşu sunt produsul eliberării de Reznicek. Fără mine [redacted] (cenzurat de mine).

M-a întrerupt un telefon de la Xifando – am şi eu codurile mele, în caz că aceste scrisori ar putea cădea în mâinile unor documentarişti, după ce vom dispărea amândoi. Nu vreau să documentez pe nimeni. M-a sunat ca să mă întrebe dacă am văzut aseară documentarul german în care Gorbaciov îl felicita pe Krenz pentru deschiderea Zidului şi Occidentul nu ştia cum să reacţioneze; i-am spus că nu l-am văzut, deşi îl văzusem; ştiam unde voia să ajungă. Xifando îmi este singurul şi ultimul prieten, adjunctul meu pe tot ce era presa internaţională; îmi comunică săptămânal ce a citit în *Le Nouvel Observateur* şi *Der Spiegel*, pe care le studiază ca pe *Pravda* în antichitate; îl ascult cât pot de calm, îl bănuiesc că mă socoteşte un renegat, nu mi-o spune clar, nu îndrăzneşte, dar pe mine mă enervează aşa cum şi pe el, posibil, tăcerea mea îl irită; e şi mai orgolios decât mine, până şi bolile lui sunt superioare alor mele, de mult nu i-am comunicat nici o migrenă de-a mea; poate că ar fi cinstit să-i spun că, după câte un telefon al lui, iau o pastilă. Prima dată mi s-a întâmplat când au venit minerii pentru a treia oară şi el mi-a ţinut o predică în favoarea obidiţilor şi umiliţilor, cu totul îndreptăţiţi să atace şi să răstoarne guvernul de dreapta. Nu am fost dispus să-i spun că sunt de altă părere. Sunt un ideolog, nu un sentimentolog. Tăcerea mea l-a iritat crescând: „De ce taci? Ai evoluat?“. O viaţă întreagă, între noi doi nu au apărut diferenţe grave în opţiunile majore. Dumitale ţi-o pot încredinţa – având în vedere cât m-ai emoţionat: politic, la zi, verbul „a evolua“ mă inhibă. Ştiu precis încotro duce. În nici un caz la Bergson.

ADDENDA 1. Xifando, Denis Xifando a fost numele unui arbitru român de fotbal pe vremea când tatăl dumitale te lua de mână să vezi un meci pe ANEF (cum am reţinut dintr-un articol al dumitale).

ADDENDA 2. Voi face tot ce e posibil ca să nu găseşti în ce-ţi scriu acea grămăjoară de secrete mărunte pe care Malraux nu le putea suferi, dar de care dumneata nu te fereşti, deşi îţi asiguri cititorii că nu te poţi despărţi de el.

ADDENDA 3. Numele *Rohrlich* l-am auzit prima oară – ţin bine minte – în ’38, când m-am ascuns o săptămână în aleea Popa Nan, la un unchi, soţul unei surori a tatălui meu, inginer în petrol; cotiza la „Ajutorul roşu“, ştia ce fac şi de ce; m-a ţinut într-o mansardă, era competent în tehnicile secretului; mă intriga că în fiecare seară juca rummy cu

pietre vizavi de casa lui, la o familie Rohrlich, nume îndeajuns de straniu, pe care l-am reţinut imediat; la rigorile mele, nu pricepeam cum poate un simpatizant de-al nostru să-şi piardă vremea cu nimicuri; mi-a rămas acest dispreţ faţă de toate jocurile de cărţi. În primul volum al *Supravieţuirilor* (Cartea Românească, 1973) am citit o nuvelă în care se descria vizita în aleea Popa Nan a unui frate al domnului Rohrlich, dansator din Occident – o scenă în care tatăl bătea step în faţa fratelui său, descoperit după război de organele noastre ca spion imperialist şi din cauza căruia „eul“ nuvelei a fost trimis la munca de jos, la „Timpuri Noi“. Tânărul nu mai era puber şi îl durea că partidul îl supune unei probe de încredere. Ţin bine minte – am citit nuvela („Cu privire la *mon oncle* Marcel“) în „bun de tipar“ şi i-am dat drumul fără vreo intervenţie. În 1973 ştiam deja cine e Radu Cosaşu.

Domnule Oscar Rohrlich,

În ianuarie 1955 – deci înainte cu un an de Congresul al XX-lea de la Moscova –, tovarăşul Gheorghiu m-a chemat în biroul său şi mi-a aruncat în faţă *Scânteia tineretului* în care apăruse articolul lui Radu Cosaşu „Esenţialul“. M-a întrebat extrem de mânios: „Cine-i gazetăraşul ăsta? Cum de-a apărut aiureala asta? L-ai citit?“. Sper că nu l-ai uitat în actualele condiţii, dificile pentru orice memorie vie: îi ridica o odă lui Hruşciov pentru hotărârea de a trimite brigăzi de comsomolişti să defrişeze vaste teritorii din estul Uniunii Sovietice, slăvea socialismul şi înfiera capitalismul; îl citisem superficial, nu-i puteam spune asta tovarăşului Gheorghiu; ar fi trebuit să ştiu – chiar dacă nu existau la ora aceea indicaţii precise – că Hruşciov era antipatizat de conducerea noastră; era un secret, ar fi fost obligatoriu să-l ştiu; obişnuiam să înţeleg repede ce nu mi se explica în amănunt; oricum, era pentru prima oară când mi se spunea clar şi la cel mai înalt nivel că N.S. Hruşciov nu mai este pentru noi un Stalin nesupus cenzurii.

Încă o dată: nu-i puteam spune că citisem superficial – nu-i plăceau cuvinte ca „superficial“; ştiam că ţine la mine, dar niciodată nu trebuie să te bazezi pe sentimente, în orice partid ai fi, de tip vechi sau modern; în fond, putea să mă facă responsabil de apariţia „aiurelii“; am riscat, am ales concizia şi l-am asigurat că voi ancheta cum şi cine a dat „bun de tipar“ acestui articol şi îi voi comunica imediat ce măsuri am luat; ştiam că îi place să audă de „anchete şi măsuri“.

Aşa a şi fost: mi-a cerut ca în 24 de ore să-l informez ce măsuri am luat şi a mototolit ziarul, aruncându-l în coşul de sub birou; nu s-a mai interesat de autor şi nici eu nu m-am simţit obligat să răspund la întrebarea mânioasă: „Cine-i gazetăraşul ăsta?“. Într-o oră i-am dat afară pe cei doi din tura de noapte şi am convocat o şedinţă a conducerii ziarului, în care am criticat dur lipsa lor de vigilenţă în cazul acestui articol care se dorea original cu orice chip şi ajungea la un familiarism inadmisibil cu conducătorul Uniunii Sovietice. Nu am spus mai mult; reţine, domnule Oscar Rohrlich, că nu am cerut excluderea lui Radu Cosaşu din redacţie, cum ar fi fost obligatoriu. De ce? Din instinct şi din ceva informaţii

obţinute la timp. Nu cred în instinctele care lucrează fără informaţii. În 1955 ştiam câte ceva despre Radu Cosaşu.

ADENDA. Nu am articolul în mapele mele conştiincioase, voi găsi modalitatea să ţi-l trimit, având bănuiala că nu păstrezi ce nu-ţi convine atunci când te rogi pentru mine.

Domnule Oscar Rohrlich,

Ieri nu ţi-am scris fiindcă mi s-a comunicat că s-a prăpădit Bravu (nume de cod din „Bravo“, era de un entuziasm permanent); l-am avut aproape din ilegalitate şi l-am ajutat să promoveze până sus în Uniunea Scriitorilor; ţinea foarte mult la Cosaşu, mi-l recomanda ca pe o mare speranţă a realismului socialist, vedea peste tot speranţă. Ţin bine minte că mi-a trimis o schiţă a lui, cu un agitator pe care îl căuta în tot oraşul, nu-l găsea, se ducea prin toate casele pe unde trecuse şi toţi îl vorbeau de bine; Bravo pusese s-o citească la Uniunea Scriitorilor, în faţa celor mai celebri, cu Beniuc în frunte, ca să înveţe cum trebuie să scrie; nu e printre hârtiile mele, înseamnă că am aruncat-o. Ştiam că e pierdut; zilele trecute m-a sunat ca să-mi ceară să-i cânt prima strofă din *Internaţionala*; i-am explicat că sunt prost dispus şi nu am chef de glume; nu s-a supărat, nu a insistat. Toată ziua m-am gândit la el şi la fosta lui soţie, cea mai frumoasă femeie dintre toate ziaristele noastre.

Revin: nu am cerut excluderea lui din redacţie dintr-un instinct precis, aproape mecanic – sunt recunoscător, în tăcere, chiar şi unui necunoscut, care m-a ajutat fie şi involuntar; fără să ştie, îmi făcuse un mare serviciu cu o scrisoare trimisă din armată la *Scânteia*, în care o critica pe Maria Banuş pentru câteva poezii din *Viaţa Românească*; o critica pentru că nu mai regăsea suflul revoluţionar şi se preocupa doar de persoana ei. Scrisoarea semnată de soldatul fruntaş Radu Costin îmi fusese adusă de fosta tehnică a Comitetului Central pe vremea lui Foriş; o salvasem după ’44, trimiţând-o să lucreze la secţia scrisori a *Scânteii*; ei i se păruse deosebită şi mi-a trimis-o imediat; pe mine m-a încântat; am indicat să fie publicată urgent şi aşa s-a declanşat lupta împotriva intimismului mic-burghez – sintagmă teoretică găsită de mine, necunoscută în critica noastră literară. Cred că mai ţii minte ce succes a avut: era o dovadă strălucită a forţei cu care oamenii simpli – nu un intelectual, ci un soldat – se implicau în problemele noii literaturi; scrisoarea a fost dezbătută la Uniunea Scriitorilor două zile şi două nopţi, celebrele „nopţi din iunie“ (1951).

Când s-a prezentat, după lăsarea la vatră, pentru admiterea în Şcoala de Literatură „Mihai Eminescu“ a fost suficient să spună că este autorul scrisorii din *Scânteia*, ca să

fie primit fără dificultăţi de dosar. Şeful comisiei (nume de cod: Maiacovescu) mi-a relatat că au trecut cu vederea sancţiunea cu munca de jos la „Timpuri Noi“, căci proaspătul demobilizat era o întruchipare vie a combativităţii maselor populare, a tinerilor crescuţi în armata noastră. Pe mine m-a felicitat tovarăşul Gheorghiu, nu a fost necesar să-i explic prea mult ce înseamnă intimismul mic-burghez; avea o formidabilă intuiţie intelectuală – prea puţini o cunosc.

Păstrându-mi o ordine în idei, trebuie să ştii că aflasem îndeajuns de amănunţit cine e soldatul fruntaş Radu Costin – era un Rohrlich din aleea Popa Nan, cu numele schimbat şi mai ciudat în Radu Cosaşu; lucrase în redacţiile *Revistei elevilor* şi *Tânărului muncitor*, după ce o comisie care selecta studenţii pentru studii în URSS îl respinsese, având în vedere că tatăl său fusese acţionar la o societate petrolieră; nu l-au găsit totuşi incompatibil (dintr-o clasică greşeală a cadrelor la acea vreme?) să lucreze la *Scânteia tineretului*, de unde a fost trimis într-o muncă de jos, la „Timpuri Noi“, pentru un unchi descoperit ca spion în Belgia; am fost informat că s-a comportat demn în uzină, ca şi în armată, ceea ce a permis tovarăşilor să aprecieze că îl pot reintegra în redacţie, excluderea lui fiind socotită un act de stângism. Nu i-am citit atent articolele din *Scânteia tineretului*, se zicea că erau juste şi înflăcărate, mie mi se păreau doar vioaie. Până la acest articol, „Esenţialul“, pentru care instinctul bine informat m-a sfătuit să nu-l fac praf; îţi repet: îi eram recunoscător, îmi dăruise ideea combaterii intimismului. Fără să fiu original cu orice chip – expresie ironizată permanent de dumneata –, mi-a plăcut să declanşez campanii grele bazate pe idei ceva mai rafinate decât [redacted].

Numai că, aşa cum se întâmplă – şi nu doar mie –, în momentele pozitive apare sistematic o lacună. Şi nu o lacună oarecare. Mi s-a adus la cunoştinţă că la şedinţa de la ziar unde urma să fie înfierat „Esenţialul“ pentru familiarismul iresponsabil cu care era tratat conducătorul Uniunii Sovietice

acum câteva clipe a venit Lili, menajera noastră, care de cum a intrat pe uşă mi-a povestit surescitată că s-a dus să cumpere pâine şi acolo un ţăran zicea în faţa tuturor că, „dacă atunci îi dădeam lui nea Nicu doi pumni în cap, el înţelegea şi nu pleca“. Era foarte amuzată şi m-a întrebat ce părere am, a priceput că nu-s deloc amuzat şi a plecat înţelegătoare în bucătărie; îmi permit o divagaţie necesară: în noaptea aceea eram singur în casă; Georgeta mă sunase să-mi spună să stau liniştit, nu am de ce să intru în panică; ea se găsea în

Florească, la Sonecika, o pensionară de la municipiu, o prietenă a noastră de multă vreme. Fără să fiu „ipohondru moral“ ca dumneata (te citez), adevărul este că am intrat în panică, ceea ce nu mi s-a mai întâmplat din antichitatea ilegalităţii. De ce mă lăsase singur într-o noapte ca asta? Nu voia să fim împreună, să fim găsiţi împreună? Nu mai avusesem cu ea nici o discuţie ideologică de pe vremea mişcării transcendentale, când am convins-o să nu meargă acolo. În zilele Timişoarei semnase cu un grup de tineri discutabili un manifest pentru libertatea de expresie, nu-mi spusese, o aflasem de la Xifando, nu am avut timp să discut cu ea această opţiune; recunosc că în zilele acelea când se trăgea la Timişoara nu voiam să ies din *Cevengurul* lui Platonov; în noiembrie mi-l adusese tradus, în dactilogramă, la mare, la vila de la Neptun, Maximilian, un universitar marxist în care aveam încredere (şi care ştiu că te cunoaşte). Atunci când am văzut elicopterul, am lăsat *Cevengurul* şi, noaptea, după telefonul Georgetei, am înţepenit în fotoliu până a apărut Iliescu; mi-am regăsit uzul raţiunii – ne cunoşteam bine, mă respecta, nu mă va aresta, nu fusesem în balcon, eram pensionat de câţiva ani buni (cât de buni?); totuşi, din ce în ce mai clar mă gândeam la ce voi face când mi se va bate în uşă.

Domnule Oscar Rohrlich, nu-ţi ascund că îl vedeam printre aceia care ar fi venit să mă strângă de gât; aşteptam să se bată puternic în uşă; mi-am formulat în gând să scriu pe o hârtie pe care s-o strecor sub uşă: „Nu spargeţi uşa, putem discuta, mai gândiţi-vă!“. Am închis televizorul, nu se auzea nimic de afară; m-am apropiat de uşă, între prudenţă şi umilinţă; am verificat ocularul dacă era clar, am stat aşa, lipit de ocular, multă vreme. Eram ridicol, dar nu-mi păsa – ceea ce nu mă caracterizează, să nu-mi pese de ridicol. Nu a apărut. După nu ştiu cât timp – doar Dostoievski numără minutele într-o panică, dar eu nu sunt dostoievskian – m-am întors în hol şi am deschis televizorul cu sunet scăzut, suficient ca să aud tirurile din Piaţa Palatului, megafoanele cu „Nu trageţi, încetaţi!“ şi, desigur, „Jos comunismul!“ scandate fără încetare; mi-am luat pastila şi am adormit în fotoliu. Dimineaţă am auzit-o pe Lili trebăluind în bucătărie. Lili e singura – în afara Georgetei – care deţine cheile casei; nu mă trezise, îmi pusese o pătură pe genunchi şi m-am dus în bucătărie să-i mulţumesc; n-a comentat evenimentele, s-a prefăcut harnică în pregătirea supei, s-a rezumat la esenţialul ei: în tot tămbălăul dormise liniştită, ca la cutremur. Nu-mi cenzurez ce mi-a trecut prin minte: „Aseară a fost chef la Ipingescu“. Domnul acela rămâne inamovibil. După care,

spre prânz, m-a sunat Georgeta, dintr-o mare hărmălaie de glasuri şi claxoane: că m-a sunat toată dimineaţa, de ce nu am răspuns? Cum mă simt? A venit Lili? Şi iar cum mă simt? Că ea e bine, e în Piaţa Victoriei, organizează la metrou pichetele de revoluţionari, că va trece să mă vadă şi să stau liniştit; nu i-am cerut explicaţii pentru absenţa ei de lângă mine; suport din ce în ce mai greu explicaţiile la evidenţe. Punct – dintotdeauna divagaţiile, oricât de necesare, m-au obosit. Mai e şi mâine o zi – cum zicea, enervant, sudista aceea a lui Margaret Mitchell, despre care Malraux susţinea că scrie mai bine decât Dostoievski, dar nu va ajunge niciodată la el.

Domnule Oscar Rohrlich,

Revin – dacă nu mai pot fi concis, măcar să fiu cât de cât coerent. În pauza şedinţei cu „Esenţialul“ mi s-a relatat că Radu Cosaşu a declarat cuiva – la toaletă! – că se va adresa Kremlinului pentru felul cum s-a înţeles entuziasmul lui faţă de Hruşciov; mi-am spus că este nebun, dar nu mi-am modificat indicaţia de a i se da doar un vot de blam; încă mai lucra recunoştinţa mea faţă de soldatul fruntaş Radu Costin. Pentru prima oară l-am fixat ca pe o persoană cu care trebuie să stau de vorbă. Peste câtva timp l-am chemat în biroul meu, ţin bine minte – era înainte de un 1 Mai, mi se trimiseseră două articole semnate de Radu Cosaşu: un reportaj care urma să apară în numărul festiv de 1 Mai şi un fel de eseu predat la *Scânteia*, intitulat „*Moromeţii* şi situaţia clasei muncitoare“. Unul mai periculos decât celălalt. *Moromeţii*, abia apăruţi, îl entuziasmaseră – „boală umanistă“, cum o diagnosticase Caragiale în privinţa lui Gherea. Cu *Moromeţii* am fost mai mult decât reţinut; auzisem că lui Sadoveanu nu-i plăcuseră fiindcă durează prea mult până se închide o uşă, iar Călinescu îi imputa lipsa de stil, ceea ce era şi părerea mea. Faţă de *Ana Roşculeţ*, *Moromeţii* nu mi se păreau un pas înainte, iar faţă de *Desfăşurarea*, cu procesul complicat al colectivizării, un pas înapoi. Cosaşu extindea naturalismul lui Preda în descrierea unui ţăran mijlocaş, înainte de 1944, copleşit de toate contradicţiile economiei agrare capitaliste, până la a cere ca tot astfel să se abordeze şi situaţia clasei muncitoare în noua societate eliberată de exploatatori; susţinea că, după exemplul *Moromeţilor*, literatura actualităţii trebuie să-şi descrie eroii în condiţiile economice grele în care trăieşte muncitorimea la noi. Nu puteam fi de acord: confuziona grav condiţiile istorice, ignora revoluţia; i-am spus clar şi scurt că un asemenea articol nu poate să apară în *Scânteia* şi, desigur, în nici un alt ziar din ţară. În reportajul despre ziua de 1 Mai – ceva mai bine gândit – era mai subtil; îl lua şi îl manipula pe Engels bazându-se pe lucrarea lui *Rolul muncii în transformarea de la maimuţă la om* şi naviga într-un neorealism cu care m-aş fi împăcat, dacă nu ar fi abundat în „pile“ şi „şopârle“, unele ingenioase, la adresa actualităţii; patetizând, ceea ce nu-mi displăcea, ridica ode muncii, evoluţiei mâinii, glasului, alimentaţiei, ajungea la stomacul şi creierul omului modificate, conform demonstraţiei lui

Engels, prin consumul de carne; cerea direct ca de 1 Mai să ne gândim la consumul de carne; mergea prea departe; am însemnat pe text, cu creionul meu roşu, această trimitere nechibzuită la situaţia noastră economică, cerându-i s-o elimine înainte de publicare (am constatat că a operat-o…); în finalul discuţiei noastre l-am sfătuit să evite generalizările pripite – e una din expresiile mele favorite la care nu am renunţat nici până azi, tot ce trăim acum o îndreptăţeşte. Nu l-am ameninţat, nu am ridicat glasul – nu i-am amintit, moralizator, de scrisoarea exemplară a soldatului fruntaş Radu Costin; ştiu să-mi cenzurez lirismele, inclusiv cele ideologice. Eram convins că atenţia pe care i-o acordam îl va face să-şi bage minţile în cap, cum se zice natural şi exact. M-am înşelat.

ADDENDA. Mult mai târziu mi-am dat seama că nu a reţinut din discuţia noastră decât că suferim amândoi de onicofagie, că amândoi ne roadem unghiile cu tenacitate.

Revin şi repet: m-am înşelat.

Imediat ce a plecat din biroul meu s-a dus la redacţie şi s-a grăbit să relateze că a fost la Reznicek şi că la capătul convorbirii au dat un „comunicat comun de bună şi tovărăşească înţelegere“; parodia formula finală a comunicatelor emise după tratativele oficiale dintre conducerile partidelor noastre; era de o impertinenţă nemaiîntâlnită în viaţa mea; i-am cerut celui care mi-o relata cu o uimire intimidată să-mi repete expresia „un comunicat comun“. El o deţinea de la soţia lui, care fusese de faţă în secţia aceea unde se lăuda, zglobiu până la inconştienţă, că a discutat cu tovarăşul Reznicek; ea venise seara acasă şi îi povestise scena cuvânt cu cuvânt. M-am hotărât să [redacted] (orgoliul şi memoria îmi cer să mă cenzurez).

Am motive mai îndreptăţite decât ale dumitale ca „să-l sugrum“ pe Cosaşu; îţi enumăr principalele:

1. Sloganul lui: „Ia totul în tragic şi nimic în serios“ – o prostie de succes la falsele inteligenţe.

2. Convingerea lui că, dacă în România nu există stânga şi dreapta, ele nu mai sunt valabile în lume.

3. Insistenţa cu care subliniază că nu a fost membru de partid, ca şi cum ar fi fost un act de eroism.

4. Elogiul permanent al frivolităţii – exemplul cras fiind idealul comunist tratat ca o boală a pubertăţii. Pe când o carte *Radu Cosaşu: Comunismul – o boală a copilăriei*?

Dumneata ce motive ai ca să-l sugrumi (fără ghilimele!)? Că s-a supus ani de zile cenzurii lui Reznicek? Sugrumă-l pe Reznicek! Pe când un bestseller *Oscar Rohrlich: L-am strangulat pe Reznicek*?

Domnule Oscar Rohrlich,

Aseară m-am simţit dator să-ţi iau apărarea; nu-mi cere explicaţii psihologice, îţi repet: nu sunt un sentimentolog, tot ce e psihologie explicativă mă plictiseşte. Xifando a fost la mine şi m-a ţinut mai mult de o oră ca să mă lămurească încă o dată în privinţa *Dilemei* la care lucrezi; susţinea că e revista cea mai de dreapta, cel mai grav fiind că nu o recunoaşte; e o otravă; nu mai poate citi editorialele directorului, în care pretinde că e moderat, dar ia foc la orice idee de stânga; susţinea că i-ar fi propus unui fost profesor al său să colaboreze bilunar, să scrie orice vrea, cu o condiţie: să nu fie marxist; a trecut la dumneata şi a fost devastator: ce înseamnă extremist de centru, centrul este un alt subterfugiu pentru a fi de dreapta… Cum să existe azi centru? E la fel de nociv ca altădată o a treia cale; e un neoîmpăciuitorism, cum de nu-mi dau seama? Mai rămânea să mă întrebe cât şi până unde am evoluat; nu, s-a dezlănţuit împotriva „rugii“ dumitale: cine m-a terfelit vreodată în asemenea hal – cu o sticlă de lapte în sacoşă? Cum să fie rugat Dumnezeu să mă ierte? Cum de nu am făcut un atac? E cea mai mare porcărie din ultimii zece ani.

Deşi din noaptea aceea de Crăciun cu *Internaţionala* nu mă mai contrazic cu nimeni, i-am răspuns, fără să mă enervez vizibil (am deprins această metodă), că nu sunt de părerea lui; m-am ferit de orice teorii şi m-am referit strict la directorul pe care îl cunosc bine, dinainte de… E cel mai bun prieten al Georgetei, a apărat-o admirabil în faţa oricăror complicaţii, să mă lase să fiu subiectiv: pentru mine – ca să fiu clar, nu m-am ferit de clişeu – este cea mai luminoasă personalitate emanată după… Nu mă interesează cât e de anticomunist; ştiu că a dat un răspuns memorabil când a fost întrebat dacă este evreu: „Nu sunt, am doar o privire inteligentă“… L-aş prelua, mi l-aş însuşi. Xifando nu a cedat: „Nu te mai recunosc“. Referitor la „rugă“, nu i-am spus decât că o consider o ironie, mai mult sau mai puţin reuşită, dar nu am nimic împotriva ironiei, să recunoaştem că am cenzurat-o ani de zile; nu sunt dispus să fac un atac fiindcă cineva mă descrie cu o sticlă de lapte în sacoşă, sunt încă normal. Xifando s-a ridicat brusc, mi-a zis din nou că nu mă mai recunoaşte, că am ajuns să fac elogiul ironiei în plină

contrarevoluţie şi a plecat fără să trântească uşa, cum mă aşteptam; am luat o pastilă.

Probabil că am fost schematic – din discreţie; nu-i puteam încredinţa un secret pe care Georgeta – într-unul din puţinele momente de tandreţe – mi-a cerut să-l ţin numai pentru mine (o cerere pleonastică); înainte de apariţia primului număr al revistei, Radu Cosaşu era anunţat pe frontispiciu ca redactor-şef; te-ai fi dus la director şi i-ai fi spus că nu poţi deţine această funcţie – eşti insuficient de anticomunist, eşti evreu şi nu ai baza morală ca să cenzurezi vreun articol după căderea unui regim pe care l-ai slujit mult timp; directorul te-ar fi înţeles şi ar fi numit alt redactor-şef; o consider una dintre cele mai originale „întâmplări din capitală"; m-a impresionat, dar nu într-atât ca să văd în dumneata un om integru şi să ignor ce ne desparte. Azi sunt gata să-ţi fac dificultăţi; în fond, ai luat lucrurile în serios şi te-ai opus comediei de a fi redactor-şef după noaptea aceea tragică; ai dovedit chiar dumneata demagogia frivolă care se ascunde în şlagărul acela cu „ia totul în tragic şi nimic în serios". Oscar Rohrlich, nu simţi că te va nenoroci frivolitatea?

BIBLIOGRAFIE. Mi s-a adus azi un xerox după „Esenţialul" (*Scânteia tineretului*, 27 ianuarie 1955); l-am recitit – deloc superficial – şi mi s-a părut de o naivitate catastrofală, cum scria Sebastian al dumitale (nu al meu) după ce l-a auzit pe Eliade înălţând o odă mişcării legionare.

> „Volumul *Evocări* al maestrului Sadoveanu s-a epuizat; volumele următoare din capodopera lui Camil Petrescu – *Un om între oameni* – au de acum locul lor rezervat în biblioteci. *Anii împotrivirii* lui Bogza – expoziţie retrospectivă a atâtor nestemate literare ce au lucit în noaptea fascismului – au primit aureola Premiului de Stat. Un prieten – n-are mai mult de 24 de ani – mi-a mărturisit emoţionat: «Ştii, apare în curând volumul de opere al lui Mihail Sebastian… În aprilie am să scriu o evocare a lui… Mi-a fost profesor»… Până şi generaţia fragedă a anului 1930 – care a cunoscut atât de puţine din viaţă – până şi ea a devenit obiectul evocărilor poeţilor… Al poeţilor ei! Se petrece – sub impulsul evenimentelor, al ecourilor din trecut, al perspectivei – o încordare neobişnuită a memoriei. Fără această încordare a memoriei – mişcarea noastră pentru pace n-ar putea exista…
>
> Prietenul care pregăteşte pentru aprilie evocarea lui Sebastian visează la o întâlnire cu Camil Petrescu. Nu mi-a mărturisit-o, doar o singură dată a vrut să mă convingă că trebuie neapărat să ţinem minte tot ce face azi Camil… «Ne-o vor cere cei care nu l-au cunoscut: 'Aţi fost contemporani cu el'»… Un alt amic a putut să peroreze – cu toată energia şi sinceritatea, într-un cerc de prieteni, timp de câteva ore dintr-o noapte de revelion – că Geo Bogza trebuie să scrie o nouă carte a Oltului… a Oltului de azi. Nu

ştiu dacă i-a spus-o… Ştiu atât: a fost la maestru acasă şi a primit sfatul: observă-l bine pe Sadoveanu. O pionieră din Lehliu, Filofteia Codreanu, a trimis redacţiei noastre opt versuri stângace închinate lui Neruda. Pe una din filele *Scrisorilor din casa morţii* ale soţilor Rosenberg, o studentă la Medicină a scris: «E păcat că oamenii nu pot cunoaşte, nu se pot bucura de atâtea minunate suflete, atâtea extraordinare caractere care trăiesc pe acest pământ. Sunt fericită că am putut cunoaşte doi din aceşti adevăraţi oameni. Sunt fericită că am putut să-i admir, să-i iubesc, să pulsez alături de ei.»

Un tânăr scriitor a trăit anul trecut o superbă bucurie: bolnavii dintr-un sanatoriu au cerut să fie retransmisă la radio una dintre schiţele lui, aveau nevoie de ea pentru a înfrânge boala. Era vorba în schiţă despre un comunist grav bolnav, căruia i se mai dau 18 zile de viaţă. Omul are în el atâta vitalitate, atâta dor de a trăi, încât nu moare. Eroul există aievea; l-a ameninţat chiar pe autor că va protesta la redacţia revistei care a publicat schiţa, sub motiv că s-a exagerat cazul lui. A renunţat la protest; nu pentru că a studiat teoria literaturii, aflând de obligativitatea exagerării conştiente în creaţia artistică, nu… Viaţa l-a convins de naivitatea protestului lui: mai mult ca niciodată, oamenii vor să-şi fixeze clar în minte – prezentul, au o nevoie vitală de prezent.

Încordarea memoriei noastre nu e numai o întoarcere spre trecut. Vrem să ţinem minte tot ce-i minunat azi – Oltul şi Camil Petrescu, Neruda şi *setea de viaţă a comuniştilor*, Sadoveanu şi soţii Rosenberg… Putem exagera – tot nu ne vom ridica până la deplina cuprindere a frumuseţilor prezentului. La drept vorbind, eroul lui Ehrenburg, bătrânul comunist Andrei Ivanovici Puhov, are dreptate: «Nu-i adevărat că omul uită uşor… Uită numai ce trebuie să uite, esenţialul rămâne până la sfârşit»…

Esenţialul, esenţialul vremii noastre, «esenţialul care rămâne până la sfârşit»…

La 9 ianuarie 1955 a apărut în toate ziarele discursul tovarăşului Hruşciov la o adunare comsomolistă cu totul deosebită: prim-secretarul celui mai puternic partid din lume – avea în faţă o expediţie modernă, originală, cum n-au cunoscut încă societăţile cele mai venerabile de geografie. Tineri care plecau spre pământuri nebătute de picior omenesc, pământuri virgine, înţelenite – întinse şi monotone suprafeţe verzi pe hartă, pe care nu tresare nici un oraş, nici un sat. Sunt nenumărate asemenea suprafeţe monotone, moarte pe harta lumii. Bunicii acestor tineri îşi aduceau aminte că exact cu 50 de ani în urmă, după calendarul în stil vechi, ei au ieşit pe străzile Petersburgului cu prapuri, steaguri, icoane, cu popi în frunte, intonând rugăciuni, să ceară milostenia ţarului, să se îndure de viaţa lor nenorocită şi s-o îmbunătăţească cum ştie Luminăţia Sa… 9 ianuarie 1905 – Duminică Însângerată…

Exact peste 50 de ani – istoria nu se repetă, ea are numai ecouri care se asociază uneori contrastant – urmaşii lor, cu ochii sticlind de bucurie, ascultau – în cel mai frumos teatru din Moscova – o descriere poetică a Siberiei făcută de un conducător plin de voie bună şi optimism. Nu se mai înalţă rugi pentru o viaţă mai bună; tinerii nu mai cred în ele, nu mai au

nevoie de ele; se deschide în faţa lor un plan gigantic – planul expediţiei: supunerea, după voinţa lor, a 30 de milioane de hectare, în răsărit, în îndepărtatul Altai şi Kazahstan, care trebuie smulse sălbăticiei, redate omului, transformate în grânar, introduse în acel uriaş circuit de viaţă superioară, generat de ceea ce numim legea fundamentală a socialismului. Părinţii acestor tineri au rezolvat – la vremea lor – problema cerealelor în URSS. În Uniunea Sovietică, pâinea e asigurată. Acum sunt la ordinea zilei alte probleme: problema proteinelor, a vitaminelor, adică a fructelor, a cărnii, a laptelui, a zarzavaturilor, adică problema creării unui belşug de alimente care să satisfacă cerinţele crescânde ale milioanelor de consumatori. Proteine în lapte, în carne, vitamine în fructe – oamenii să crească viguroşi, invulnerabili la boli, rezistenţi. În nici una dintre marile expediţii cunoscute în istorie medicina cu indicaţiile ei hotărâtoare pentru om nu a fost atât de ostentativ pusă în lumină.

Oricât de generoase au fost aspiraţiile marilor descoperitori geografici pentru a lărgi orizonturile cunoştinţelor umane despre pământul pe care-l locuim – ele s-au lovit de interesele mărunte ale suveranilor care le patronau călătoriile. Magellan făcea pentru prima oară ocolul lumii şi căuta mirodenii, podoabe de lux, comori pentru curtea lui Carol al Spaniei. Columb a plecat promiţând reginei Isabela că va găsi o cale mai scurtă spre Indii. Indiile bogate, după care râvneau monarhii Europei… În privinţa scopului care-l atrage spre necunoscutele pământuri din Altai şi Kazahstan, ultimul comsomolist membru în uriaşa expediţie spre răsăritul patriei sale e cel puţin la înălţimea marilor aspiraţii ale lui Magellan, Vasco da Gama, Amerigo Vespucci, dacă nu mai sus. Nici un descoperitor, nici un călător vestit în clipa ridicării ancorei n-a văzut atât de concret în minte ce vor câştiga oamenii în urma biruinţei sale, aşa cum vede – în culori precise şi sigure – fiecare dintre cei plecaţi cu foi de drum de la Comsomol spre răsărit, în adâncurile Siberiei.

Discursul lui Hruşciov era ascultat în timp ce de la Polul Nord radiotelegrafiştii staţiunilor în derivă transmiteau ultimele… [*nota mea: aici xeroxul e cu totul neclar*] care dovedesc că în zona Kamceatkăi şi a insulelor Kurile, cea mai mare adâncime e de 10.382 de metri, după noile măsurători stabilite de colectivul vasului sovietic «Viteaz», iar la redacţia revistei pentru tineret *Znanie Sila* din Moscova poşta aducea alte zeci de scrisori cerând lămuriri despre zborul în lună, pe care revista – în numărul ei din noiembrie 1974 (o mie nouă sute şaptezeci şi patru), pus pe piaţă în noiembrie 1954 – l-a descris în amănunte uluitoare. În aureola unor asemenea coincidenţe – luptele pentru cucerirea polului, pentru cucerirea adâncurilor oceanului, pentru cucerirea spaţiului interplanetar –, discursul lui Nikita Sergheevici pentru cucerirea pământurilor fertile ale Uniunii Sovietice din est va rămâne în memoria posterităţii ca un document al esenţialului vremii noastre.

Doar peste câteva zile de la acest discurs – coincidenţă pe care istoria n-o va uita – Uniunea Sovietică anunţa lumii că este gata să dezvăluie experienţa ei în construirea primei centrale electrice pe bază de energie

atomică. Şi mai mult: peste câteva zile, într-o gradaţie a evenimentelor care a putut uimi doar pe miopi, guvernul sovietic propunea unor ţări prietene transmiterea cunoştinţelor acumulate de URSS în domeniul folosirii paşnice a energiei atomice.

Sovieticilor le-a displăcut întotdeauna visarea deşartă. Trimiţând trenuri entuziaste spre est, guvernul sovietic se gândeşte atent la cele ce se petrec departe, în apus, şi ia măsuri neabătute; pregătind zborul spre lună, savanţilor sovietici nu le scapă nimic din cele ce se desfăşoară pe pământ… Agenţia TASS a avut sarcina istorică să anunţe nu numai punerea în funcţiune a centralei acţionate pe bază de energie atomică, ci şi experienţele reuşite în URSS cu bomba atomică şi bomba cu hidrogen. Sunt lucruri esenţiale – nu trebuie uitate de nimeni!…

Discursul lui Hruşciov trebuie citit având în auz nu numai t.f.f.-ul de la pol, ci şi tam-tam-ul dezgustător pe care-l fac ideologii satisfacerii nevoilor de hrană ale omenirii, în condiţiile creşterii neîncetate a populaţiei globului.

Un ziar reacţionar francez începea astfel cronica sa la Congresul mondial al demografilor, care s-a ţinut la începutul lunii septembrie la Roma: «Congresul suscită interesul cel mai adânc din partea observatorilor care urmăresc dezbaterile. Pe de o parte sunt sovieticii, impasibili în aparenţă, dar extraordinar de atenţi. De cealaltă parte sunt trimişii speciali ai Vaticanului»… Un ochi bun de reporter care vede clar două idei faţă-n faţă. Şi reţine expresia «sovieticii, impasibili în aparenţă»… Raportat la tam-tam-ul despre care vorbeam mai sus, discursul lui Hruşciov pare, într-adevăr, o replică impasibilă la urletele partenerului. Avem impresia că pe scena lumii s-a legat – la figurat – un dialog original.

Monsieur Paul Reboux (doctoral, sentenţios, bătând toba cu degetele pe masă) în cartea sa *Prea mulţi copii?*: «Ţara cea mai săracă va fi aceea care va avea de hrănit cel mai mare număr de copii şi al cărei buget va fi consacrat cumpărării laptelui în locul cumpărării tunurilor. Şi această ţară va fi şi învinsul…».

Hruşciov către tinerii şi comsomoliştii adunaţi la Teatrul Mare (vesel, sigur că mâine va fi frumos afară): «Dacă n-ai decât un copil sau doi – plăteşte impozit. De ce? Iată de ce: pentru că, dacă fiecare familie nu va avea decât un sigur copil sau doi, populaţia ţării nu va creşte, ea va începe să descrească. Or, noi trebuie să ne gândim la dezvoltarea societăţii. Iată de ce o familie trebuie să aibă cel puţin trei copii şi să-i educe bine». (Aplauze prelungite.)

V. Vogt (iritat, nervos, oricum concluziv): «Oamenii sunt nenorociţi pentru că se reproduc fără socoteală. Au devenit prea numeroşi pentru ca pământul să-i poată hrăni… Să lăsăm deci bolile să-şi facă datoria în loc de a favoriza dezvoltarea medicinei, să nu şovăim a folosi bomba atomică şi războaiele, ca mijloace de a lichida excedentul de populaţie»…

Hruşciov (părinteşte, grijuliu, ordonat, cu toată seriozitatea): «Trebuie să vă amenajaţi cât mai bine pentru a da pildă nu numai în problemele producţiei – aceasta este, bineînţeles, lucrul principal –, dar şi în problemele vieţii de toate zilele. Trebuie să duceţi în stepă cultura voastră

orăşenească pentru ca şi un străin să vadă de îndată că acolo trăiesc oameni veniţi din Moscova, că ei locuiesc în condiţii bune şi civilizate. Este un lucru foarte important. Să construiţi acolo şcoli, cămine de copii, creşe şi grădiniţe…».

Pierre Schneider la Haga (isteric, aproape de inconştienţă): «Dacă nu va fi război sau altă calamitate de acum în treizeci de ani, suprapopulaţia va fi problema cea mai teribilă pe care Europa a avut-o vreodată de înfruntat»…

Hruşciov, la Moscova (deloc neliniştit, ba chiar impasibil la accesele lor de furie): «Ţara noastră va fi cu atât mai puternică cu cât vom avea mai multă populaţie. Ideologii burgheziei au inventat numeroase teorii canibalice printre care şi teoria suprapopulaţiei. Ei se gândesc cum să reducă natalitatea, cum să micşoreze sporul populaţiei. La noi, tovarăşi, lucrurile stau altfel. Dacă la cele 200 de milioane am adăuga încă 100 de milioane, încă ar fi puţin!».

De nenumărate ori lumea a fost comparată cu o scenă, oamenii – actorii unei piese lungi, deloc plictisitoare, numită viaţă. Dialogul imaginat de noi între Hruşciov şi neomalthusieni e doar o fărâmă din dramaticul, cuprinzătorul, realul dialog în care e angajată azi întreaga omenire.

Concepţia teatrului antic – poporul comentând acţiunea prin corul impunător – e depăşită. În acest amplu şi modern dialog, popoarele participă la acţiune, au devenit individualităţi distincte, cu punctul lor propriu de vedere; ele nu se retrag în fundul scenei, confundându-se aproape cu decorul, ci sunt mereu în mijlocul scenei, conducând din ce în ce mai autoritar acţiunea, lăsând comentariile pe seama cronicarilor din staluri. Acesta-i esenţialul – nu trebuie uitat!

Oricât de nebuneşti sunt afirmaţiile lui Vogt, Reboux şi compania – propagandă făţişă pentru a convinge omenirea să se sinucidă – popoarele au învăţat să se apere de nebuni. Nu numai prin obişnuitele cămăşi de forţă… Aplaudându-l pe Nikita Sergheevici Hruşciov, văzând în calmul şi optimismul său cuceritor propriile noastre sentimente, spunând «drum bun» măreţei expediţii acum în mers spre Altai şi Kazahstan, noi pregătim tot ce-i necesar pentru eventualitatea că agresorii, furioşi că nu ne-au putut convinge să ne sinucidem, vor încerca să treacă direct la crimă. E un lucru esenţial – nu trebuie uitat…

Ne revine în minte poezia culegerii perlelor, la indieni. Înainte de a începe pescuitul, ei pun o fată să cânte ca să alunge furtunile care le-ar putea tulbura munca. Poate că asta facem noi azi, în esenţă: alungăm furtuna pentru ca oamenii să culeagă liniştiţi perlele… Universul e inepuizabil în perle“…

Radu Cosaşu
Scânteia tineretului
27 ianuarie 1955

Sebastian spera că Eliade, dacă îşi va citi gândurile lui despre legiune, va roşi; dumitale nu ţi-aş cere să roşeşti

recitind „Esenţialul“ lui Cosaşu. Naivităţile devin catastrofale din cauza onestităţii. Suntem câţiva catastrofali din cauza onestităţii. Dar nu te căi mai mult decât e necesar! E o lege a celui pe care Ion Vinea îl numea „Monsieur Paul“. A fost cel mai bun prieten al meu, singurul cu care puteam vorbi deschis dacă stânga trebuie să ia puterea; el zicea că nu; mi-a recomandat apăsat să nu citesc romanul lui Cosaşu, care avea ca erou principal un fotbalist, nu suporta eroi care gândesc cu picioarele; l-am ascultat; îl enerva că face „rezistenţă la fascism“ folosindu-se de Stan şi Bran; susţinea că ceea ce îi deosebeşte pe comunişti de fascişti e autoironia – nu mai e de actualitate, avea şi el limitele lui. Mâine nu-ţi voi scrie, fiindcă mă duc la spital pentru investigaţii, sub presiunea Georgetei; mi s-a garantat că nu voi sta mai mult de o zi; nu-ţi dau amănunte, ţi-am comunicat de la început că nu te voi pune la curent cu mizeriile fiziologice; sper să mă întorc coerent.

ADDENDA. Xeroxul mi-a fost adus de fiul unui fost subordonat al meu care lucrează la o firmă de consultanţă dotată cu un serviciu de documentare. Tânărul are acces/permis la fondul secret al Academiei şi poate extrage orice din ziarele antichităţii cenzurate de tatăl său. Desigur, nu au fost necesari 46 de ani ca să observ că e şi catastrofal de lung; totuşi, nu m-am îndurat să tai nimic din el. Suportă-l în integralitatea lui. Niciodată ţărâna nu e uşoară.

Domnule Oscar Rohrlich,

M-am întors teafăr de la spital – chiar mulţumit. În afara unei doctoriţe ceva mai în vârstă, nimeni nu ştie cine sunt. Cea mai neplăcută încercare, la o lună după noaptea de Crăciun tratată cu *Internaţionala*, s-a petrecut în dimineaţa când m-am dus la policlinica noastră din Rozelor să mi se ia sânge pentru analize – tot sub presiunea Georgetei. Şefa laboratorului nu a lăsat-o pe asistentă să-mi strângă braţul pentru recoltare şi s-a ocupat personal de mine; cât sângele a curs în eprubetă, m-a privit intens în sensul „ştiu cine sunteţi, ce-aţi fost, nu mi-e scârbă de dumneavoastră, deşi…". „Deşi" e un adverb greu de suportat.

Acum nimeni din personalul laboratorului nu mi-a dat o atenţie mai mare decât aceea cuvenită unui pacient aflat la coadă, pe sală; e un progres. De câteva ori mi-am amintit de replica unuia dintre cei *12 oameni furioşi* – film căruia i-am dat drumul pe piaţă cu oarecare îndoieli: „E trist să fii un om neînsemnat". Nu e trist deloc – dacă vrei să mă crezi; după arteroscopie, l-am auzit pe un asistent spunându-i şefului său: „Aş vrea să am la 80 de ani venele ăstuia". Nu-mi aduc aminte să mi se fi spus „ăsta". Te rog să reţii că toate acestea nu ţi le livrez decât dumitale, nici Georgeta nu le ştie – am luat cu mine în spital doar „ruga", am citit-o de câteva ori, am vrut să verific porcăria despre care vorbeşte Xifando, nu am descoperit-o deocamdată; e clar că mi-am pierdut din intransigenţă mai mult decât din calciu şi potasiu.

Revin ca să nu-mi pierd şi coerenţa; după acel „comunicat comun", el a profitat de lipsa mea de reacţie pe care o pun tot pe seama orgoliului meu şi a declanşat la Conferinţa tinerilor scriitori acel atac împotriva cenzurii. Chiar dacă nu m-a numit, de la primele cuvinte am înţeles în cine loveşte; îşi prezenta scuzele faţă de Maria Banuş pentru cum îi demascase intimismul, în aplauzele sălii, cu Camil Petrescu şi Petru Dumitriu de faţă – mi-a anihilat cea mai viguroasă campanie ideologică; şi-a luat avânt şi a trecut la demascarea cenzurii care promovează mediocritatea şi lozincăreala, ocroteşte clişeele şi goleşte de dramatism lupta dintre vechi şi nou; a cerut – din nou în aplauzele sălii – ca tinerii scriitori să fie lăsaţi să spună/scrie adevărul şi numai adevărul; în final l-a citat pe Lenin cu o expresie foarte puţin cunoscută – încredinţată cu un an înainte de a muri unei

secretare: minciuna comunistă propagată în presă va compromite revoluţia (aplauze îndelungi). Nu deţin stenograma cuvântării, a dispărut, dar o ţin minte punct cu punct; era prima oară când cenzura era supusă unui asemenea atac. Din câte am fost informat, după discursul ovaţionat de toată asistenţa, a stat până târziu la Cina, într-un chef cu grupul său, mâncând, bând şi la urmă cântând *Fetiţe dulci ca-n Bucureşti* cu improvizaţii scurte din *Marseilleza*. Pentru a doua zi a conferinţei s-au organizat câteva replici la cele debitate, dar primul care a urcat la tribună ca să-l combată – nepotul unui şef de secţie la *Scânteia* – a fost întrerupt de strigătele adunării, care l-au silit să coboare în sală; şi asta era fără precedent. Ceilalţi doi programaţi să-l combată – ţin bine minte: un critic literar evreu care se convertise în secret la creştinism şi un tânăr dramaturg lăudat permanent de Bravu pentru forţa cu care aducea dezbaterea de idei pe scenă – s-au autopropus să scrie împreună un articol prin care să clarifice confuziile din cuvântarea lui Radu Cosaşu, altfel bine intenţionată; era cu totul insuficient, nu mă putea satisface o astfel de soluţie împăciuitoristă. Oricum, am cerut Agerpresului să nu-i acorde în relatările despre Conferinţă mai mult de două rânduri; de asemenea, am cerut să se cerceteze eventualele legături cu cercul Petőfi de la Budapesta, foarte activ la ora aceea în pregătirea contrarevoluţiei; ştiam că socrul şi soacra lui erau ilegalişti din Ardeal, vorbind bine şi curent ungureşte – era o pistă de luat în vedere, nu esenţială; pentru mine, esenţialul era cum să zdrobesc principial atacul fără precedent împotriva cenzurii. Trebuia să-i găsesc un nume precis, proaspăt, cuvântul care exprimă adevărul despre acest „numai şi numai adevărul“ din cuvântarea lui. O noapte întreagă m-am învârtit în jurul acestui absolutism. Nu am avut somn. Nu ştiu să se fi descris vreodată insomniile unui cenzor – desigur, nu cu mine vor începe, dar, fără exagerare, mă simţeam ca un poet care caută cuvântul sublim; printre formulele, ideile şi frazele cu care lucrasem nu avusesem vreodată acest sentiment al chinului în inspiraţie; de altfel, nu mi-am propus niciodată să fiu inspirat; devotamentul cu exigenţele lui stilistice elimina lirismele, cenzura extravaganţele literaturiceşti, asigura sobrietatea frazei clare şi precise; nu o dată m-am gândit că devotamentul ar trebui să tindă – în scris – spre procesul-verbal la care visa Stendhal. În seara aceea fără somn eram însă extravagant: doream să găsesc cuvântul expresiv! Mi-a mai rămas atâta autoironie la adresa literatului ratat din mine ca să-ţi precizez că l-am găsit în zorii zilei: ce înseamnă a cere „adevărul şi numai adevărul“? Înseamnă a-l spune

integral. Cuvântul mi-a apărut din interbelic, de pe vremea când citeam revista *Integral* a suprarealiştilor; o citeam cu o voluptate masochistă, mă excita polemic, îmi perfecţiona spiritul critic împotriva iluziilor intelectualiste mic-burgheze. După revoluţie, într-o dictatură a proletariatului cu adevărurile ei de clasă, un alt adevăr, un adevăr integral nu putea fi decât obiectiv duşmănos; îmi suna just, dar prea teoretic; până dimineaţă, cu o febrilitate necunoscută, i-am găsit şi fixat adjectivele larg accesibile: o teorie nocivă, jalnică şi odioasă; le-am transmis urgent celor care pregăteau raportul pentru Conferinţa naţională a Uniunii Scriitorilor şi aşa a rămas multă vreme în documentele de partid: teoria nocivă, jalnică şi odioasă a adevărului integral; a avut un succes mai mare decât lupta împotriva intimismului; în plus, a fost de bun augur: peste puţină vreme l-am reabilitat pe Arghezi, aşa cum ne ceruse imperativ tovarăşul Gheorghiu; consider cuvântarea lui la Congresul Scriitorilor, după un deceniu de cvasiinterzicere (urcase la microfon ţinându-se de braţul lui Baruţu), evenimentul principal, ideologic vorbind, al anului 1956, de o complexitate prea puţin studiată. Din cuvântarea lui, am şovăit dacă să dăm „bun de tipar“ pasajului în care parşivul amintea că în noaptea de 23 august tipografiile ziarelor din Bucureşti aveau două ediţii: una cu „Trăiască Stalin!“, alta cu „Trăiască Hitler!“. Era un adevăr prea integral despre conştiinţa românească; l-am lăsat să treacă, fără să-l mai întreb pe tovarăşul Gheorghiu dacă e just ce fac. În ultimii săi ani de glorie – cu stadii de odihnă în Elveţia, cu un volum de poezii tradus la Paris („M-au făcut varză“, se plângea), cu un renume de „vândut regimului“, se spunea subversiv că „pentru noi, azi, modelul este Blaga“ – ceea ce m-a stupefiat a fost zvonul, nedezminţit, că Arghezi era la pertu cu tovarăşul Gheorghiu şi îi zicea, simplu, Ghiţă; nu contează dacă e integral adevărat.

ADDENDA 1. Din câte am auzit, stenograma cuvântării lui Cosaşu la Conferinţa tinerilor scriitori, dispărută din arhivele noastre, se găsea la un critic cinematografic şi constituia documentul de bază în succesele lui erotice; cuvântarea lui devenise un moment privilegiat al unei nopţi amoroase. Un Camil Petrescu ar fi surâs, eu însă, cu câtă ironie mi-a mai rămas, ţin să te asigur că am dat o înaltă apreciere precizării prin care îmi atribuia paternitatea adevărului integral; recunoştea, la rubrica lui de extrem centrist, că nu avea nivelul teoretic necesar pentru a-i trece prin minte o asemenea noţiune; am avut o zi bună citindu-l, chiar dacă, din câte am constatat, „adevărul integral“ a rămas

tot al lui Cosaşu. Cineva l-a numit undeva primul disident – e o impecabilă nerozie; nu a fost deloc disident, nu a cerut desfiinţarea cenzurii comuniste – asta ar fi fost, într-adevăr, scandalos şi s-ar fi tratat cu totul altfel –, a cerut îmblânzirea ei; e un termen pe care l-a folosit şi în titlul unui volum (*Poveşti pentru a-mi îmblânzi iubita*, Cartea Românească, 1978) la care nu am obiectat, punându-l pe seama acelei frivolităţi pe atunci enervante, azi detestabile. Nici un critic anticomunist nu ştie ce ştie Reznicek: toate *Supravieţuirile* semnate de Radu Cosaşu nu sunt decât „poveşti pentru a îmblânzi cenzura comunistă".

ADDENDA 2. Nici unui activist, oricât de citit, nu i-ar fi venit în minte noţiunea asta – „adevărul integral". Nu văd de ce aş fi – cum scria pe atâţia pereţi ai şedinţelor – modest. („Modestia e podoaba cea mai de preţ a comunistului" – I.V. Stalin). Nu am comunicat niciodată nimănui cât de stupid îmi suna lozinca asta; în multe şedinţe plicticoase m-am gândit cu ce am putea înlocui modestia, care ar putea fi podoaba „cea mai de preţ"… Cum ar suna: „Inteligenţa"… sau „Ironia"…? Astăzi m-aş opri la „tăcere"… Tăcerea este podoaba cea mai de preţ a comunistului – sună impecabil.

ADDENDA 3. Ţi-o spun liniştit: intelectual, am fost superior oricăror tovarăşi din Biroul Politic sau CC. Într-o prefaţă a unui recent dicţionar (vezi prefaţa la *Dicţionarul scriitorilor români*, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1995) m-am văzut confundat cu Iosif Chişinevschi – m-a amuzat, nu am avut niciodată ce discuta cu Ioşca, ideolog care poseda o singură întrebare abisală: ce mai e nou la scriitori? Polemizam deseori, de la egal la egal, cu „tovarăşul Andrei", intelectualul nr. 1 al partidului; în '45 îi adusese lui Ierunca de la Paris *Zero şi infinitul* şi am avut plăcerea să-i spun că o citisem deja şi nu-i văd actualitatea decât ca o ciudăţenie după victoria socialismului în întreaga lume; a pălit; am adăugat că sunt de părerea criticului literar de la *The Times*: e o carte anormală; mi-a interpretat ironia ca o provocare. Era o atmosferă încărcată de provocări. Cu prietenul său, Economistul, foarte econom în curaj, eram într-o stare continuă de beligeranţă; ştiu că ţii la el, încă îi citezi înfiorat ideea despre importanţa lui Stalin şi Caragiale pentru socialismul românesc – e o butadă bună pentru cei care se vor spirituali, vorba lui Camil Petrescu. Ţin bine minte că în '88, după ce m-am pensionat, dar continuau să mă consulte, am fost întrebat dacă să lăsăm în ultima lui *Supravieţuire* formula cu care Economistul îşi deschidea în '46 cursul de la ASE: „Socialismul se va construi în România sub semnul lui I.V. Stalin şi I.L. Caragiale sau nu se va

construi deloc“. Erau şocaţi; le-am spus s-o lase numai dacă o aburesc puţin şi au aburit-o, după cum am văzut la lectura cărţii. Am avut o singură obiecţie serioasă, la titlu: „Gărgăunii“. Era inacceptabil la ora aceea, de o subversivitate ostentativă într-o vreme în care totul trebuia să fie ştiinţific; le-am spus că mi se pare confuz şi e obligatoriu să fie schimbat; a acceptat şi bine a făcut. *Cap limpede* (Cartea Românească, 1989) e mult mai ironic şi inteligent. Ceea ce mi se pare azi curios este că băieţii (cât de cât) ai mei nu mi-au comunicat nimic despre finalul în care apar în visul lui şi mi se adresează cu Excelenţă şi Luminăţia Ta. Nu ştiu ce a fost în capul lor; i-a intimidat parodia gogoliană? Să le fi făcut un scandal? Nu am avut ipocrizia, nu am anchetat cine a dat „bunul de tipar“, cine a fixat tirajul; nici „sus“ nu ştiu să se fi sesizat cineva; cu Georgeta nu am discutat nimic, deşi eram sigur că o citise, dar intrasem, în ’89, într-un pact de neagresiune. Din câte mi-am dat seama – şi nu pot spune că am fost superficial –, cartea nu a avut succes nici de presă, nici de librărie, o singură cronică, favorabilă, în *România literară*, care avea grijă să evite personajul Reznicek. Am trăit câteva săptămâni ambigue.

Domnule Oscar Rohrlich,

Presupun că nu te vei duce acum să cauţi în *Cap limpede* visul acela, spre final, al întâlnirii la Bicaz, în redacţia ziarului de şantier; dorind să-l sugrumi, s-ar putea să nu mai vrei să reciteşti ce a scris Cosaşu înainte de…; nu cred că va mai scrie pagini de vigoarea acelora şi nu pot trece peste satisfacţia de a i le fi inspirat; mai am atâta orgoliu ca să-mi pierd o după-amiază transcriindu-le, ca să le citim împreună în primul an al acestui secol; nu vreau să le încredinţez tânărului acela dotat cu xerox; nu vreau să le mai vadă cineva. Ca un redactor conştiincios, voi însoţi textul cu câteva trimiteri, ca nişte note de subsol, pentru memoria dumitale foarte deficitară.

„Aşa că îşi făcu loc până în faţa lui şi îi căzu în genunchi, luând glasul unui cinovnic devotat, gata să înceapă cu «tătucă», dar nu, ar fi fost o greşeală şi o porni cu Excelenţa Voastră:

«Excelenţa Voastră, eu sunt redactorul-şef, mie, Luminăţia Ta (o, irepresibila lui pornire de a alterna persoana a doua plural cu persoana a doua singular…) mi-a dat bucuria de a fi redactorul-şef al unui ziar de şantier[1], ieri de uzină, eu răspund, pe mine obijduiţi-mă… (Reznicek se uită peste umăr la el şi îi spuse fără ironie – altă panică: momentul când Reznicek renunţa la ironii![2] – să lase dostoievskianismele şi să se ridice, normal, în picioare, ceea ce îi dădu ideea unui ‘pe de trei’ de toată frumuseţea) eu las dostoievskianismele, cum îmi propune Excelenţa Voastră, n-am nimic cu ele, mă îndoiesc de mult că Dostoievski ni se potriveşte, că e de-al nostru, eu unul, o puteţi controla, n-am un rând prin care să se vadă că m-am lăsat influenţat de el (şi îşi ştergea pantalonii de praf la genunchi, ridicându-se până la înălţimea privirii uşor derutate a celui pe care nu şovăise odată să-l considere mai apropiat, ideologic, decât îi era tatăl său[3]), dar îl am martor pe tovarăşul Millo, vechi ilegalist, căruia i-aţi dat două blagoslovite voturi de blam şi s-a îndreptat[4], că la *Demonii* ţin foarte mult, fiind pentru mine, cum ar zice marele Geo Bogza, un veşnic motiv de uimire cum l-au citit comuniştii în ilegalitate şi cum l-au combătut, dacă l-au combătut, căci e foarte impresionant, după cum se dovedeşte şi din binefăcătoarea ironie a Excelenţei Voastre, care mi l-a dat totuşi ca măsură, nu-i aşa? (Reznicek îşi roase o unghie, semnul strălimpede că e pe cale să-şi piardă răbdarea.) Eu vă propun un pact şi, dacă aveţi imensa bunăvoinţă să-l acceptaţi, ne-ar ferici pe amândoi, deşi ştiu că în nesfârşita Dumneavoastră inteligenţă suspectaţi, ca şi mine, tot ce ţine de fericire[5]… Daţi-mi 200.000 de lei şi eu vă voi scrie *Demonii*[6].

Demonii noştri, se înţelege. Iar după ce-mi vor ieşi cum vor ieşi, şi la suma asta n-ar fi imposibil să-mi iasă bine, vă voi satisface visul cel mai aprig şi mai frumos al vieţii Dumneavoastră, la care, v-o jur, ţin ca la mâna pe care v-am întins-o, mâna cu care mă lăsaţi să scriu[7]. (Reznicek îl privea atent, fără furie, ca pe un interlocutor valabil.) Ambiţia supremă a Excelenţei Voastre nu e să vă pierdeţi timpul corectând pe ici, pe colo, fleacuri nostime, să îndreptaţi lucruri fatalmente minore, să fiţi îngăduitor cu mediocrităţile evidente, să staţi de strajă straşnică la câte una mai periculoasă, cu ochii în patru la boacăne. Nu. Toate acestea vă plictisesc ca un generos căscat de dimineaţă[8]. Eu sunt însă prea legat de minunăţiile care vă trec prin minte ca să nu ştiu că aţi dorit, doriţi şi veţi dori toată viaţa să fi avut *Demonii* în mână, pe birou, să fiţi un Ciucescu al lor, cred că-l cunoaşteţi pe tovarăşul Ciucescu, de la colecţia «Patria noastră». N-aveţi doi ca dânsul, v-o spun cu toată principialitatea unui om care a scris o comedie împotriva pilelor: aţi face bine să-l avansaţi, e absolut formidabil în munca pe manuscris[9]. (Reznicek păru în cunoştinţă de cauză, accesibil propunerii.) Revin, dacă-mi îngăduiţi, la pactul pe care cutez să-l numesc al nostru: daţi-mi 200.000 de lei şi vă scriu nişte *Demoni* pe măsura exigenţelor şi poftelor Excelenţei Voastre; dacă nu izbutesc, nu veţi mai auzi de mine; nu vă promit că mă omor, fiindcă nu îndrăznesc să vă mint: nu am vocaţia sinuciderii[10]. Dar dacă voi satisface puterea, grandoarea cu care ştiţi să lichidaţi tot ce socotiţi dubios şi discutabil, atunci şi Înălţimea Voastră, şi eu, în josnicia mea, vom lichida toate fleacurile nostime care ne constrâng la o împlinire mediocră a vocaţiilor noastre. Ne vom realiza – permiteţi-mi folosirea pronumelui personal ‘noi’ –, vom triumfa împreună, pe măsura măreţelor noastre energii şi talente. Daţi-mi 200.000 de lei ca să scriu *Demonii* noştri. Îmi întindeţi mâna pentru a lega acest pact?».

Dactilografa pistruiată începu să plângă şi fiecare lacrimă îi ştergea câte un pistrui. Chipul ei deveni liniştit şi, treptat, pur. Încă o vorbă de-a lui şi un prunc i s-ar fi ivit la sân. Dar n-avu timp pentru nici o silabă. Reznicek spuse decis – nu chiar cu câtă răutate şi-ar fi imaginat: «Lăsaţi-l în pace, îşi revine, va scrie comedii tonice şi va avea succes; va fi mulţumit – cei mulţumiţi nu scriu *Demonii*“[11].

Domnule Oscar Rohrlich,

Nu pot trece mai departe fără să-ţi spun că singurul tovarăş pe care l-am apreciat după ’89 este Anton Bruckner (nu simfonistul…). Din ilegalitate nu l-am putut suferi, deşi ne simpatizam pe faţă, deloc pe dinăuntru, o ştiam amândoi – simpatiile, în adânc, se sting în obiecţii serioase; avea acel tip de inteligenţă permanent dezagreabilă prin capacitatea ei de a dispreţui pe oricine, niciodată pe el însuşi; sunt convins că-l dispreţuia şi pe tovarăşul Gheorghiu, care ţinea totuşi să-l aibă alături în orice discuţie. După ’89 – ironie: de când mă ştiu, ’89 a fost numai anul Revoluţiei Franceze – a putut să declare unui ziarist american că el nu a fost comunist, ci stalinist; e tot ce am auzit mai inteligent din noaptea aceea până azi. Nu mi-a trecut prin minte o asemenea definiţie pe care, desigur, nu aş semna-o, dar nici nu am curajul s-o sfidez. Ea conţine un adevăr intimidant, nu mai e o butadă cu succes la frivolii jucăuşi.

Pentru mine însă, stalinismul face parte organică din contradicţiile la care a fost supusă conştiinţa oricărui comunist care nu poate renunţa la idealul său; oricât ar fi fost acesta de cancerizat şi desfigurat, nu-l părăseşti, îi rămâi credincios. Nu sunt abisal – cunosc fenomenul, l-am trăit lângă soţia mea, o femeie şi ea ideală, ajunsă într-un stadiu terminal. Bruckner, separând comunismul de stalinism, purificându-l de contradicţiile vitale, abia aşa îi dă o imagine inuman de paradiziacă; o voi ruga pe Georgeta să-mi spună cum îl chema pe acel gazetar american, m-a căutat şi pe mine pentru un interviu, l-am refuzat, fiindcă nici azi nu-mi pot încredinţa ideile unui ziarist burghez – mai am rămăşiţe nu mic-burgheze, ci comuniste; a venit şi vremea lor, sunt bine înrădăcinate în intransigenţa cu care resping confuzia dintre valorile idealului şi metodele puse în practică pentru a-l realiza. Mijloacele au compromis scopul; a fost nenorocirea din care au decurs toate celelalte tumori – ştiu evoluţia metastazelor şi într-o revoluţie cancerizată (Koestler şi Kolakovski le-au analizat corect d.p.d.v. marxist, nu-i pot urma în concluzia renegării idealului). Nu e loc de lamentări într-o problemă de o asemenea cruzime: ştiu bine şi de mult că plânsul nu e o soluţie, e adevărat că nici timpul nu mai ţine cu noi. Cele mai grave sunt lacrimile necontrolate. De când nu ai mai auzit de cuvântul „ideal“? Eu l-am

înregistrat ultima oară în fraza aceea cu „întinarea idealurilor socialiste“ – frază cu totul nefericită, la câteva minute după ce elicopterul decolase de pe clădirea CC-ului. Cum de i-a venit să vorbească despre „întinare“? Am lucrat cu el, îl ştiam ca pe un om care posedă proprietatea cuvintelor. Din ’92 nu l-am mai votat, am fost de părerea soţiei sale: nu mai trebuia să candideze; nu am votat cu nimeni, nici în ’96, nici în 2000.

ADDENDA. Între mine şi Bruckner mai există o diferenţă: el, insensibil la noaptea aceea de Crăciun în care s-a cântat *Internaţionala*, a renunţat la rolul de „eminenţă cenuşie“; toată viaţa nu a suportat acest rol; dimpotrivă, eu nu am renunţat la această plăcere dusă până la voluptate. El e pe toate ecranele, eu tac, ascult de cel de-al 10-lea sfat al lui Dalai Lama din cele 19 pentru a-ţi ameliora viaţa: „Amintiţi-vă că deseori tăcerea este cel mai bun răspuns“; îl combin cu al 13-lea: „În dezacordurile pe care le aveţi cu cei dragi, referiţi-vă doar la situaţia prezentă; nu treziţi trecutul“. Mai am atâta autoironie ca să-l văd pe Reznicek citând din Dalai Lama; mă întorc la sfatul nr. 9, cel decisiv, scris pentru mine: „Deschideţi-vă schimbării, dar nu vă lăsaţi valorile să se volatilizeze“.

Domnule Oscar Rohrlich,

Nu ţi-o ascund: de mult te bănuiesc ispitit de clasicii renegaţi anticomunişti; e o bănuială, dar nu pot trece peste ea. Obiecţia mea la un Koestler, la un Silone – foşti membri de partid –, la Malraux, la Gide este aceea că nici unul dintre ei nu a cunoscut în direct perioada cuceririi puterii de către „ofensaţii vieţii“, cum i-a numit Sadoveanu, cu un franţuzism neaşteptat în românească lui; mi se pare esenţial – toţi au venit din afară şi nu au cunoscut revoluţia nici măcar cât John Reed; captivaţi de idealul comunist într-o societate capitalist-burgheză, au fost dezgustaţi de întruchiparea lui şi au renunţat la acest ideal; nici unul nu a mai vrut să schimbe lumea, cum se lăudau entuziasmând mulţimile de ofensaţi; au trecut de la stânga la dreapta, cucerind o celebritate politică poate mai mare decât aceea literară. Camus, exclus din partid, a avut puterea să scrie: „…malgré moi, malgré elle, je reste à gauche“, refuzând stalinismul. Fără propaganda acestor renegaţi „străluciţi“, e probabil că nu s-ar fi ajuns ca stalinismul să întruchipeze idealul comunist şi să compromită orice idee de revoluţie a umiliţilor şi obidiţilor, identificând-o cu teroarea contrarevoluţionară. Dar putea fi altfel? Pentru mine, azi, e problema nr. 1; puteau umiliţii şi obidiţii – nu renunţ nici la aceşti termeni anacronici – să realizeze idealul comunist prin alte metode decât cele ale oricărui aparat de stat asupritor? Luând puterea, ce experienţă concret istorică aveau? Alta decât a Revoluţiei Franceze? Marx a lăsat generalităţi: sfărâmarea statului burghez (om cu om?), dictatura proletariatului, exproprierea exploatatorilor (umilindu-i şi obidindu-i?), toate porunci sfinte, fără detalii clare pentru fiecare zi. (Mă gândesc, desigur, în primul rând la cenzură, aceea pe care o blestema de tânăr…) L-a entuziasmat Comuna din Paris, a justificat violenţa văzând în ea o „locomotivă a istoriei“, dar nu se va şti niciodată cum ar fi reacţionat la logica luptei de clasă a lui Stalin sau la N.E.P.-ul lui Lenin; „modest“ cum îl ştim, ar fi spus, ca altădată, că nu se pricepe în problemele Rusiei nedezvoltate.

Deocamdată atât pe ziua de azi – dacă mai ştii această formulă blajină; mă sileşti la teoretizări penibile prin anacronismul lor, dar care îmi fac bine.

Domnule Oscar Rohrlich,

S-ar putea să am superstiţia idealului, precum Noica a culturii, în viziunea crudă şi nedreaptă a lui Cioran. În Revoluţia Franceză sunt kantian: „1793, instalarea terorii, nu stinge din luminozitatea lui 1789“. Îndrăzneşte să pui azi pe piaţă această idee şi vei fi cvasilapidat. Directorul dumitale îi numeşte pe Marx şi Lenin criminali, cu Sartre alături; spune-i că azi la Paris nu au dărâmat statuia Comunei şi te va fulgera cu privirea lui inteligentă; repetă insistent că a cunoscut prea bine punerea în practică a marxismului ca să-l mai intereseze filosofia lui. Nu i-am replicat niciodată, am tăcut atent şi tenace de câte ori „ataca“ problema, când venea şi mânca la noi, înainte de… Acum am zile când mă gândesc să-i telefonez ca să-i comunic această idee a lui Castoriadis, un renegat ceva mai nuanţat decât cei care au redactat *Cartea neagră a comunismului*. Într-un colocviu la Sorbona, imediat, în ianuarie ’90, ţin bine minte, Castoriadis a formulat aşa: după căderea Zidului de la Berlin, capitalismul nu ar trebui să-şi mai trâmbiţeze superioritatea asupra idealurilor socialiste, să le lase în pace şi să se prezinte în faţa popoarelor eliberate doar ca o orânduire mult mai eficientă economic; o consider cea mai corectă soluţie intermediară pentru cei care se mai chinuie în problema asta a idealului pierdut; mai posed însă atâta sarcasm ca să mă gândesc că în acest secol nici un ideal ca acela comunist nu a avut renegaţi de valoarea „alor noştri“ – cum se zicea în *Pavilionul canceroşilor* despre Aleksei Tolstoi, „Tolstoi al nostru“, nu Lev.

ADDENDA 1. În antichitate, am văzut într-o proiecţie privată la minister *Roşii* – un film american care-l glorifica pe John Reed şi revoluţia rusă (nu ştiu dacă l-ai văzut, nu a rulat pe piaţă). Actorul era formidabil, îi dădea utopiei rezonabilitate; cei rezonabili apreciau idealul comunist al lui Reed ca echivalent cu cel cristic şi deveneau sceptici, fără a-l considera o nebunie; în tot filmul se simţea sublimul punctat de o *Internaţională* care făcea trecerea de la o secvenţă la alta. Nu ştiu câţi ilegalişti erau în sală, dar când s-a făcut lumină ne-am ferit să ne privim – eu, din cauza câtorva lacrimi incontrolabile.

Revenindu-ne din emoţie, am fost întrebat dacă să-i dăm drumul pe piaţă; nu le puteam spune că nu şi de ce: era prea

patetic în bolşevismul lui, nu mai popularizam bolşevismul – sigur că o ştiau şi ei, dar nu puteam fi imprudent cu ideile prea clare; am recurs la ironia salvatoare, am dedramatizat emoţia: e un film american care ar fi putut avea ca motto celebra idee a lui Stalin din 1938: „Elanul bolşevic rus aliat cu spiritul practic american pot face minuni“. Nu am spus: „Iată, minuni de filme“. O bună ironie nu trebuie să tindă la un adevăr integral. Inteligenţi, m-au înţeles bine, s-au relaxat şi am convenit cu toţii ca *Roşii* să fie văzut de tovarăşul.

BIBLIOGRAFIE. Îmi fac o plăcere, brusc apărută pe seară, să transcriu pagina care „povesteşte“ cel mai bine – adică exaltat şi lucid – apariţia marxismului în gândirea unui intelectual:

> „Sătul de electroni şi mecanica fluidelor, am început să-i citesc pe Marx, Engels şi Lenin pentru prima dată cu toată seriozitatea. După ce am terminat *Statul şi revoluţia* şi *Feuerbach*, s-a produs un declic în mintea mea, care m-a zguduit ca o explozie. A spune că am avut revelaţia adevărului nu descrie prea bine extazul mental pe care îl cunoaşte doar cel ce s-a convertit, indiferent la ce credinţă. Noul adevăr pare să i se reverse în ţeastă din toate direcţiile; întregul univers pare să se aşeze într-un tipar, asemenea unor piese împrăştiate dintr-un joc de puzzle care sunt deodată asamblate, ca printr-o minune. Acum există răspuns la orice întrebare, teoriile şi frământările sunt de domeniul unui trecut zbuciumat – un trecut deja îndepărtat, când trăiai într-o sinistră ignoranţă în lumea lipsită de savoare şi culoare a celor care *nu ştiu* [subl. autorului]. De acum încolo, nimic nu mai poate tulbura liniştea şi seninătatea interioară a neofitului – în afară de teama ce-l cuprinde uneori că ar putea să-şi piardă iar credinţa, pierzând astfel tot ce dă un sens vieţii şi întorcându-se din nou în lumea întunericului de afară, plină de tânguiri şi scrâşnet de dinţi. Acest lucru poate explica de ce comuniştii, deşi au ochi să vadă şi minte cu care să gândească, încă mai acţionează mânaţi de o *bona fide* [subl. autorului] subiectivă, în anul Domnului 1949. În toate vremurile şi în toate religiile, doar o minoritate a fost capabilă să rişte excomunicarea şi să comită un fel de harakiri emoţional, în numele unui adevăr abstract.“

E renegatul Koestler în ’49, de mult trecut de partea cealaltă, dar nu ştiu să se fi descris „convertirea“ la marxism ca o minune, ca un extaz; iar acea „bona fide“ mi se pare sintagma cea mai potrivită pentru a explica trecerea de la buna credinţă într-un ideal ateist la o religiozitate dogmatică de o violenţă care a desfigurat idealul. Koestler, renegatul cel mai respectabil pentru mine, ştia prea bine fenomenul. Mă recunosc ca unul din acea majoritate care nu a riscat excomunicarea, dar ştiu ce a însemnat şi practica acelui

„harakiri emoţional, în numele adevărului abstract“. Multe emoţii „etern umane“ am ucis, cu cea mai bună credinţă, pentru a păstra un ideal concret istoric, din ce în ce mai cancerizat. Dar există azi şi o *bona fide* anticomunistă – ea ar vrea să-mi fac harakiri pentru că am fost şi rămân comunist; nu am „evoluat“, oricât de penibilă a fost noaptea aceea de Crăciun cu *Internaţionala*, idealul nu mi s-a volatilizat; înainte de verdictul unui harakiri, aş vrea mai întâi un proces unic, la un tribunal mondial (nu ONU, nici…) al comunismului şi al capitalismului. Mă recitesc.

Mi se pare atât de patetic, că simt nevoia presantă a unui caragialism pedestru: „Păi să ne judecăm, stimabile!“.

ADDENDA la BIBLIOGRAFIE. Citatul e dintr-un eseu al lui Koestler care deschidea, în 1949, cartea unui politician englez, Richard Crossman: *The God that Failed*; îl urmau mărturiile celor mai redutabili renegaţi, de la Silone la Gide. E piesa cea mai ciudată din biblioteca mea: prin ’50 am găsit în biroul meu un exemplar într-un plic expediat din Londra de un nume oarecare pe adresa *Contemporanului* din Calea Victoriei, era amestecat în teancul de publicaţii străine care-mi veneau strict secret de la un serviciu special al Poştei; am citit cartea imediat, am decis să nu o arunc, nu am făcut investigaţii în privinţa expeditorului, am pus-o în raftul meu de „interzise“, o am deci de 50 de ani

Frază neterminată, fiindcă Lili mi-a adus un plic strecurat pe sub uşă – „În atenţia tovarăşului Reznicek“. L-am deschis, ferparul meu, în majuscule, bătut la maşină. [redacted] Ţi-l cenzurez, nu sunt exemplar nici în cinism. La capătul textului, în loc de orice semnătură, două picături mari de sânge închegat, cu o explicaţie scrisă de mână: „Sunt opera ta, de când m-ai interzis în 1956“.

Mâine mă duc să revăd, la Cinemateca de pe Eforie, *Al 41-lea*; am convenit că nu-ţi dau explicaţii.

ADDENDA 2 (spre seară). Eric Hobsbawm, dintre toţi marxiştii occidentali, a dat explicaţia cea mai riguroasă în refuzul renegării şi anticomunismului: el nu a participat la cucerirea puterii de către comunişti în ţările din Est. Nu e o dezvinovăţire, e un scrupul de filosof onest, care nu poate gândi în afara experienţei sale. El nu putea fi convins de concluziile experienţelor lui Koestler – nu le trăise. Ceea ce nu l-a împiedicat să dea – la capătul autobiografiei sale şi al secolului său – cea mai puternică imagine (pentru ochiul meu) a eşecului sovietic: o balenă eşuată pe un ţărm pustiu; dar el va continua să o caute pe Moby Dick.

Domnule Oscar Rohrlich,

Am fost ieri după-amiază, la cea mai decentă oră, să revăd *Al 41-lea*; m-am dus cu un taximetrist, Botezatu, recomandat de prietena Georgetei şi a dumitale, Tic-Tac, aşa cum o numesc pentru metronomul inteligenţei ei. Omul mă ştia cumva şi a avut gura slobodă, în sensul că mi l-a vorbit de bine pe Iliescu şi de rău pe fostul preşedinte; am tăcut, desigur, dar am avut curajul să-l rog, pe baza discursului său, să mă aştepte pe undeva, pe aproape, cât durează filmul, asigurându-l că nu va ieşi în pierdere (încă îmi place să fiu aşteptat, să am o maşină la dispoziţie). Omul nu numai că a fost de acord, dar, după ce a parcat, a mers cu mine până în holul Cinematecii şi a întrebat cât va dura proiecţia; mi-a spus să fiu liniştit, va fi în faţă la ora aceea. Cel care rupea biletele m-a recunoscut discret printr-o plecăciune uşoară, i-am răspuns instinctiv, am zâmbit, la care mi-a şoptit „să trăiţi“… Cred că în antichitate era şeful cadrelor din ACIN. În sală nu erau mai mult de 4-5 spectatori; continui să fiu neliniştit oriunde mă găsesc în afara casei; nu pretind să fiu înţeles.

Filmul mi-a plăcut altfel decât atunci când l-am văzut prima oară; atunci – ţin bine minte – am avut o crispare politică cu emoţia indiscutabilă; de ce făcuseră sovieticii un asemenea film? În plin război civil, o comsomolistă se îndrăgosteşte de prizonierul ei, un ofiţer alb pe care îl împuşcă în clipa în care vrea să fugă. Înţelegeam – revoluţia e mai presus de dragoste, dar până atunci nu intrau în conflict la Mosfilm… Eram, desigur, după Raportul lui Hruşciov, îl interzisesem clar şi drastic în presa noastră, totuşi nu puteam să nu văd că acolo se trecea la o nouă abordare a politicului în artă; nu mai puteam fi superficial ca înaintea Raportului… După vizionare, Georgeta era cu ochii în lacrimi şi mi-a spus – ţin bine minte – că ea niciodată nu va omorî un om; avea 15 ani, era deja o pionieră bătrână, nu mi-a venit să-i explic cum e cu lupta de clasă – era groaza mea permanentă de orice explicaţii prea ideologice în familie, dincolo de ce era, bine stabilit şi înţeles, idealul; pot spune că am fost dintotdeauna un permisiv cu ai mei. Rareori oficial, conform. Mai degrabă cominform – cum îşi permitea Monsieur Paul să-mi calamburgizeze comportamentul; de câteva ori, la fel de amabil, i-am replicat: „Iar tu eşti cam inform“. A reţinut-o

şi în dedicaţia lui la *Polivalenţa necesară* – care a însemnat ceva nou în critica noastră marxistă –, s-a semnat cu „Paul cel cam inform“. O singură dată, când mi-a definit evreii români ca ghetto-daci, l-am completat şi i-am spus că românii sunt traciicomici; mi-a cerut acordul ca s-o noteze; i l-am dat – şi cu el eram permisiv. Cred că şi cu dumneata. Nu mă pot concentra.

Domnule Oscar Rohrlich,

Nu ţi-am scris în ultimele zile, m-am gândit dacă nu e mai bine să-ţi trimit (în nici un caz să te văd) ce-am scris până acum, ca să înţelegi ideea iniţială: nu am fost un Javert al Jean Valjeanului care nu eşti; m-am răzgândit – m-a biruit orgoliul meu, care îmi face plăcerea de a nu cere odihnă.

Revin la *Al 41-lea*: l-am revăzut altfel din cauza lui Platonov şi a *Cevengurului* început înainte şi terminat după deranjul din noaptea acelui Crăciun tratat cu *Internaţionala* (aşa aud că i se spune: deranj!); doar în noaptea aceea l-am lăsat din mână. Cred că ţi-am mai scris-o, cartea mi-a fost adusă în dactilogramă de un universitar pe care-l cunoşti, Maximilian, un marxist în care am încredere, prin noiembrie, la Neptun – ţin bine minte; mi se acceptase, fie şi ca pensionar, să locuiesc într-o vilă din Complexul CC-ului; am citit-o până la jumătate cu indicaţiile lui sumare şi confidenţiale. O traduseseră – soţia lui şi un scriitor foarte bun, supleant în ultimele alegeri pentru CC – nu pentru a fi publicată, erau conştienţi, nu e publicabilă, dar ei o traduseseră pentru că… Şi urmă o şoaptă îndelungă cu Gorbaciov în centru, pe care amândoi am înţeles s-o lăsăm aburită; mai limpede fusese finalul informaţiilor: în 1929, după lectura cărţii în „bun de tipar“, Stalin scrisese pe un colţ al volumului: „Gunoi!“. Tot ce citeam – singur în vilă, pe o vreme rea – mă silea să mă gândesc la sentinţa lui Stalin; nu vom prinde ziua când vom scăpa de obsesia lui; nu detectam gunoiul, doar stilul era dificil, complicat, neobişnuit pentru logica unui cititor român; împerecherea cuvintelor era întru totul uimitoare, cum ar fi spus Bogza, după ce l-a auzit pe Richter la Ateneu. Dar de la intrarea eroilor în Cevengur – singurul loc din Uniunea Sovietică unde se realizase comunismul – verdictul lui Stalin ceda în faţa celui al lui Platonov: utopia noastră – odată pusă în practica revoluţiei – devenea inumană; luând puterea, umiliţii şi obidiţii nu mai exploatau, lichidau fizic burjui şi semiburjui, încetau să muncească, fiindcă munca produce avuţie, iar avuţia asupreşte. Ei se lăsau în seama proletarului universal, soarele, cel care le asigura şi hrana, şi căldura. Totul se desfăşura conform logicii şi lozincilor revoluţiei, viaţa devenind grotescă şi mizerabilă în toate amănuntele ei. Era o demonstraţie extraordinară a ceea ce ştiam de la Bergson,

care se trezise în mine, după ce adormise mulţi ani: se aplica o mecanică, mecanica unei revoluţii proletare, pe tot ce era viu şi uman. Bergson mă ajunsese din urmă, fără să-mi mai declanşeze însă râsul. În Cevengurul comunist se trăia şi se gândea înspăimântător de grotesc. De-ajuns de rudimentar, am încercat să-i opun rezistenţă lui Platonov, invocând dreptul artei la „exagerare conştientă“, cum se acceptase la Congresul al XIX-lea al PC(b)US, cu Stalin în sală – nu mi se volatilizase instinctul justeţei ideologice. Dar arta are dreptul să exagereze până la pulverizarea idealului? Aici am cedat. Platonov nu ataca utopia, nu era anticomunist, nici antisovietic. El nu făcea satiră, ca Ilf şi Petrov, nu era tezist, nici tolstoian, nici dostoievskian, cu atât mai puţin un Soljeniţîn *avant la lettre*; mai degrabă flaubertian, o lume devastată de ideile gata-făcute; făcea politică în măsura în care arta literară face politică oricând descrie oameni mâncând, vorbind, dormind, gândind. Oamenii lui gândeau în lozinci, le aplicau riguros şi trăiau în gunoaie.

Stalin, ca de obicei, înţelesese bine: *Cevengur* e o carte antistalinistă, a lozincărelii spulberate, la propriu, în praf şi pulbere. Idealul nu era contestat. Cel mai consecvent bolşevic, cel care nu mai găsea comunism într-un loc fără burjui cu care să se înfrunte, cel care călărea pe o iapă numită Forţa Proletară şi se gândea tot timpul la iubita lui, Roza Luxemburg, conchidea în final că e mai mult comunism în Roza Luxemburg decât în Cevengur. Eu îl pun pe Platonov mai presus de orice alt scriitor sovietic, ca să nu mă avânt prea sus cu perimatele mele cunoştinţe literare. Singurii pe care îi pun lângă el – dacă îmi permit şi un gust literar – sunt Babel, cu a sa *Armată de cavalerie*, şi Fadeev, cu *Înfrângere*, cărţile unei revoluţii pe care *Cevengur* o pecetluieşte într-un tragism la care nu a ajuns nimeni. Din nou am un sentiment pervers: doar „construcţia socialismului“ şi „deconstrucţia“ lui (cum se zice azi, de-ajuns de frumos) au putut inspira în secolul XX asemenea capodopere. Lili a venit pentru a treia oară să-mi comunice că mi se răceşte supa.

Domnule Oscar Rohrlich,

Insist cu *Cevengur*, carte fără succes în România, nici măcar printre anticomuniştii noştri de vază; nu m-aş mira dacă vreun critic literar al zilei ar aprecia că e datată, cum am citit că e considerată *Condiţia umană* într-o recenzioară care nu-mi iese din minte. Eu nu am recomandat *Cevengur* nimănui – presupun că înţelegi de ce –, nici măcar Georgetei. Ea era în Piaţa Universităţii, eu eram în *Cevengur* pe ultimele pagini, când se lichidează toată fantasmagoria. Ea scanda „Jos comunismul!“, „Noi de-aicea nu plecăm…“, iar eu trăiam moartea Forţei Proletare.

De două ori am deschis televizorul: o dată l-am văzut pe tânărul Cristos, care articula foarte clar că nu plecăm până nu cade comunismul, şi mi l-am comentat: „Da, va cădea marţi, toamna, odată cu căderea frunzelor“, şi mi-a apărut versul acela din Prévert cu elefantul care coboară din copac, toamna, aşezându-se pe o frunză. A doua oară l-am văzut pe un tânăr regizor care, din balcon, îl parodia foarte reuşit pe Iliescu, în hohotele entuziaste ale întregii Pieţe. Lili a intrat în cameră şi m-a întrebat de ce mă uit la „puşlamaua asta… Mai bine gândiţi-vă la taică-său cum îl primeşte diseară acasă…“ şi mi-a spus cine e taică-său; îl cunoşteam din scris – niciodată nu s-a tăiat din cronicile lui cinematografice, dacă accepţi că şi acesta e un criteriu de evaluare a convingerilor.

Pe scurt – nu există vreun cititor al lui Platonov care să aibă experienţa mea: am intrat în *Cevengur* când se trăgea la Timişoara şi am ieşit când se scanda afară „Jos comunismul!“. I-am înţeles ca nimeni altcineva şi pe Stalin, şi pe Platonov. I-aş fi dat „bun de tipar“ înainte de deranj? Azi mă feresc să-l recomand. Verbul „a evolua“ mă inhibă.

ADDENDA. În anul Ungariei – ţin bine minte – m-am întâlnit la Iaşi, într-un instructaj, cu unul dintre profesorii comisiei cu care îmi susţinusem teza despre Bergson; l-am recunoscut imediat, era om de serviciu la Sfatul Popular; a lăsat să se golească sala, s-a apropiat de mine după ce a aranjat scaunele şi, foarte respectuos, m-a întrebat: „Nu aţi putea face cu socialismul ce aţi făcut cu Bergson?“. O clipă m-am gândit să fac scandal pentru lipsa de vigilenţă cu care sunt verificaţi oamenii de serviciu, m-a învins politeţea mea nesuferită de care nu mă pot dezbăra nici până azi; i-am

răspuns cât am putut de sever că socialismul nu e o teză de doctorat, ceea ce e perfect adevărat şi după 40 de ani. Peste câteva zile

M-a sunat Xifando. Problemă nouă: care e tragedia secolului XX? [redacted]. Pastilă.

Revin după o noapte dificilă.

Peste câteva zile, deci tot în zilele Ungariei, am intrat în posesia unui document care denunţa un grup de „elemente duşmănoase“, în frunte cu Cosaşu; se citau declaraţii clare, prin care susţinea contrarevoluţia chiar în redacţie, cu martori, se făcea trimitere (cum se zice azi…) la teoria „nocivă, jalnică şi odioasă“ a adevărului integral de la Conferinţa tinerilor scriitori, se propunea arestarea lui şi a altor doi tineri scriitori din grup; ca piesă de maximă subversivitate, era ataşat un articol al lui, intitulat „Feţele noastre“, interzis de redactorul-şef; l-am citit atent, străpuns de amintirea „comunicatului nostru comun“ pentru care nu-l pedepsisem cum se cuvenea; într-un stil ehrenburghez, evoca utecişti şi auschwitzieni pe care îi manipula anatolefrancian într-un elogiu al inteligenţei umane; lipea în final o înfierare lozincardă a capitalismului; lagărul luase foc şi el cerea umanism mic-burghez; nu mai era loc de nici o bunăvoinţă; îmi era clar că este un element periculos, pasibil de rigorile legii, lucra însă în mine un sentiment, cât un nerv atins într-o extracţie, pe care lupta de clasă mi-l interzicea atunci să-l numesc, iar azi, pus pe hârtie, ar suna neverosimil. (Adevărul este că doar scriitorii desăvârşiţi au curajul şi ştiu să-l pronunţe, nici dumneata, nici eu nu suntem dintre aceia.) Faptic, după ce am citit documentul, m-am gândit îndelung cum să fie pedepsit, fără să fie arestat. În antipatia mea violentă faţă de tot ce e psihologism şi pisălogism, cu oroarea mea faţă de orice este post şi prost datare, ţi-o scriu limpede: nu doream să fie arestat. M-am dus unde trebuia şi am formulat un punct de vedere pe cât de nemilos, pe atât de corect: nu are rost să-i arestăm, nici unul nu are o operă ca să merite acest titlu; să-i dăm afară, să-i lăsăm fără leafă, să-i urmărim şi, dacă nu se vor potoli, dacă nu le ies gărgăunii din cap, vom vedea atunci… Dar să nu-i martirizăm, dacă nu au operă, dacă nu au dat nimic important. Am fost ascultat: nici unul nu a fost arestat, singur Cosaşu a fost lăsat fără leafă, fără drept de semnătură în presă – am fost mulţumit. După sancţiune mi-a transmis un memoriu, nu-l caut acum în mapele mele, îl ţin bine minte: îşi făcea o autocritică îndeajuns de intelectualistă, recunoştea că ar fi fost influenţat de Camil Petrescu şi Romain Rolland, mă asigura că rămâne

pe partea noastră a baricadei şi solicita să lucreze la un ziar de uzină; ţin bine minte – am primit memoriul la Predeal, unde îmi petreceam concediul, eram la masa de prânz, pe terasă, cu Nathanael, care îl cunoştea încă de la *Tânărul muncitor* (e de mult la Paris…); i-am rezumat memoriul şi i-am spus că nu i-ar strica să facă puţină foame până îi ies gărgăunii din cap. După cum i s-a desfăşurat viaţa în ultima jumătate de veac, nu cred că am greşit în verdict. Păstrez şi telegrama lapidară cu „Vă mulţumesc“ trimisă după mulţi ani de foame (totuşi, să nu exagerăm, a avut ce mânca la mătuşa lui), când a luat avansul la piesuţa aceea de doi bani…

Totuşi, fără Reznicek [redacted]

ADDENDA 1. Pentru mine, există un singur scriitor desăvârşit – cel care ni l-a dat pe Don Quijote; l-am concediat pe nătărăul care a venit să mă atenţioneze că Don Quijote e o carte reacţionară.

ADDENDA 2. Ce înseamnă că ţi-aş părea neverosimil dacă aş numi acel nerv atins la propunerea arestării lui? Din cauza inadmisibilei confuzii dintre idealul nostru şi metodele cu care se încerca realizarea lui, ai putea vedea în Reznicek cenzorul comunist, un Obersturmführer care, de Crăciun, se duce la zidul ghetoului să-i împuşte pe toţi cei care voiau să evadeze, ca apoi să se întoarcă în casă, în mijlocul familiei, şi să cânte la pian un preludiu de Bach (vezi Malaparte). Sunt conştient de ravagiile produse de această „umanizare“ în numele complexităţii abisale. Nu am trăit nimic abisal, am limitele mele; idealul nostru nu a fost abisal, în nici un caz fascist, a avut soarta unui om răpus de cancerul său pe care nu-l poţi părăsi până în ultima clipă şi nici după; nu cred în reînvierea idealului comunist, dar, marxist vorbind, capitalismul va avea grijă ca în fiecare zi să-l păstreze în memoria eternilor umiliţi şi obidiţi, nici ei deloc inocenţi şi foarte melodramatici, în lumina ultimelor evoluţii ale speciei.

Domnule Oscar Rohrlich,

Nu mă îndur să nu transcriu finalul articolului „Feţele noastre“, recitit azi-dimineaţă în cărticica aceea, *Opiniile unui pământean*, apărută straniu la Editura Tineretului în 1957; e prima oară când apare numele lui Radu Cosaşu pe o copertă, am păstrat exemplarul, îl am acum lângă mine:

> „Frumuseţea supremă a ţării noastre o dau feţele oamenilor ei. În aceşti 12 ani, asperitatea evidentă a vieţii noastre nu a alterat frumuseţea lor. Oamenii noştri sunt din ce în ce mai frumoşi şi mai inteligenţi. Ei au învăţat să citească hărţile lumii şi ziarele, să asculte radioul – să deosebească vorba de fapta pe care se mulează, să verifice adjectivele şi acordul lor cu substantivele; eternelor sfinte noţiuni: pace, libertate, umanitarism – ei le-au deprins sensul şi preţul greu, în sânge şi suferinţe. Ei au învăţat să-şi apere casele, sediile, fabricile, ogoarele, libertăţile şi inteligenţa. O energie cu nimic inferioară forţei armelor cu care suntem gata să ripostăm oricăror agresori, oricăror imperialişti atentatori la libertăţile noastre, este energia declanşată de inteligenţa poporului. Cutele pe care ni le lasă pe feţe Port Said-ul, Budapesta, sesiunile ONU ne fac mai maturi, mai atenţi, mai inteligenţi. Nimic nu ne transfigurează mai adânc şi mai grav chipurile ca înţelepciunea, inteligenţa.
> Să ne privim cu gravitate, căldură umană şi fără suspiciuni, feţele dure.
> Să ne trecem palma peste barba aspră, maturizată şi să captăm astfel pentru a milioana oară fiorul de omenie în numele căruia creăm socialismul.“
> Noiembrie 1956“

Scandalul a fost însă dincolo de articol: cum a putut să apară volumaşul acesta, după ce autorul a fost dat afară din presă? Am primit o notă de la secretarul CC-ului pentru problemele tineretului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care nu mă întreba cine e gazetăraşul ăsta, ci se indigna că pot apărea asemenea broşuri în care autorul striga de pe barajul de la Bicaz că e îndrăgostit, descria rufele puse la uscat de constructori în văzul lumii şi în Bulgaria se entuziasma de cum se joacă popa prostu’ şi şubak. Mai erau şi alte obiecţii, pe acestea le ţin bine minte; am luat măsuri de retragere a volumaşului de pe piaţă, eu, din instinct, mi-am pus deoparte unul; nu ştiu în câte anticariate şi biblioteci se păstrează *Opiniile unui pământean*; cred că nici Marin Preda nu a ştiut că a mai existat „un pământean“ înaintea lui. Cert este că am interzis orice recenzie în presă; de asemenea, s-a organizat o

şedinţă la Editura Tineretului în care s-a cerut să fie lapidat, cum se ceruse şi pentru Labiş, încă în viaţă, după apariţia *Albatrosului ucis*. (S-a spus, desigur, „bătut cu pietre“, nu lapidat.) Cu sarcasmul meu, *en miettes*, mă mir că până azi nu a scris o nuvelă în care se îndrăgosteşte de tovarăşa care a cerut să fie lapidat. Oricum, după cum ai putut constata, nu a fost arestat – ceea ce este esenţialul, cred că admiţi înainte de a-l sugruma (fără ghilimele).

Eu am rămas consecvent; l-am şters din organigrama unei noi reviste (*Luceafărul*), unde figura prin nu ştiu ce „pilă“; tot pe atunci, un redactor-şef de la o editură m-a sunat în privinţa unui volum de nuvele inedite, intitulat *Vivisecţii* – ţin bine minte orice titlu al lui Radu Cosaşu; mi-a spus că ştie de un memoriu pe care mi l-ar fi trimis şi ţinea să fie la curent – „interzis în presă, băiatul poate apărea ca nuvelist?“ Am înţeles că a început să se laude şi cu memoriul acela, nu numai cu „comunicatul comun“, am fost concis, cum ştiam să fiu la ora aceea: memoriul nu are nici o valoare, omul rămâne nepublicabil, a doua zi i s-a comunicat că volumul are o ideologie mic-burgheză şi lasă un gust amar.

În schimb, nu am avut nici o obiecţie să fie angajat vitrinier la Decorativa, nici acolo nu i-a dăunat.

Întrerupere – a decedat Asiaticul, mâine are loc incinerarea lui. În vară mă sunase să-mi propună o plimbare (l-am refuzat), având în vedere că am rămas şi suntem ultimii soldaţi fideli ai partidului, neînfricaţi în faţa anticomuniştilor; nu s-a temut niciodată de lozincile noastre, le dădea viaţă – cum zicea – în fiecare frază, nu o dată am încercat să-l domolesc, fără succes, deşi mă asculta orbeşte, până la penibil; îmi preluase laitmotivul preferat: „Cui prodest?“ şi l-a folosit într-o şedinţă, l-a urlat către un redactor şi i-a provocat aceluia un infarct.

Mă voi duce, i-am comunicat Georgetei, nu a avut obiecţii.

Domnule Oscar Rohrlich,

Am fost la crematoriu cu taxiul lui Botezatu, care m-a aşteptat până la sfârşitul ceremoniei; eram câţiva, toţi m-au recunoscut dând apăsat din bărbie – nu m-am simţit prost. Unul a vrut să mă aducă, respectuos, mai în faţă, l-am refuzat. A vorbit o singură persoană, nu ştiu cine, adevărul (cvasi)integral este că mă lasă nu numai memoria, ci şi auzul, am reţinut doar o frază: „Condiţiile istorice nu i-au îngăduit să-şi pună tot talentul de propagandist şi agitator…“. Nu mi s-a părut exorbitant, chiar dacă mi-am amintit o clipă cum se râdea fără jenă când i se imita accentul rusesc în expresii nepereche precum: „America Latină nu e o vorbă goală“. Am trecut prin faţa catafalcului, avea, într-adevăr, un chip împietrit de mongol, deşi era fiul unui rabin, l-au coborât şi au pus *Internaţionala*, am îngânat-o până la „rob cu rob să ne unim“…, când mi-am amintit prompt de ce i-a zis Marin Preda lui Călugăru când a auzit-o prima oară, la un miting: „Şi dacă o să vă uniţi rob cu rob, ce-o să fie?“. Nu mă mai pot feri de asemenea derapaje, căderi tăcute în derizoriu, un fenomen necunoscut până acum; se întâmplă ceva în creierul meu, o depatetizare, nimic abisal, doar îngrijorător.

La plecare s-a ţinut de mine până la taxiul lui Botezatu un fost subaltern – s-a bucurat că mă vede sănătos, îi merge bine ca pensionar, bate lumea în lung şi în lat, are prieteni peste tot, s-a întors săptămâna trecută din Baleare şi pleacă mâine în Toscana, dar nu cedează nimic din teoria plusvalorii, era prea binedispus – nu l-am invitat în taxiul meu.

Acasă, Georgeta – în trecere să-şi ia un album Chagall (Skira) – nu m-a întrebat nimic despre incinerare. Lili mi-a înmânat un plic adus de poştaş – un volum de nuvele ale lui Hrabal trimis de traducător cu o dedicaţie sobră (Univers). Ani de zile se zbătuse să publice *Gluma* lui Kundera, îl susţinusem discret prin pilele mele, fără succes, era după Praga, un Reznicek nu mai avea putere şi poate nici nu mai suna bine. Ţin să-ţi spun clar, fără să trec problemele de gust printre cele care ne despart categoric: Kundera nu mă entuziasmează ca pe dumneata; încă cenzor, cred că depatetizează prea violent, are subversivitatea facilă şi ironia monotonă; în nici un caz nu te mai lăuda că ai fost primul om din Bucureşti care a citit *Gluma* (Gallimard): o ştiam şi eu, şi

Monicelli, care mi-o adusese de la Paris, înainte de Praga; am închis ochii, am lăsat un „fratele nostru, Kundera“ într-un eseu din *Meseria de nuvelist*, o am pe birou.

ADDENDA. Totuşi, nu ştiu să se fi făcut glume pe seama mea, nu am lăsat vorbe nepereche, nimeni nu m-a imitat în derâdere, am impus respect. Chiar dacă deseori am fost dur şi, ca urmare, detestat. Niciodată batjocorit. Detestat – e riscul oricărui idealist. Nu cunosc vreun idealist invulnerabil. (O singură dată m-am speriat penibil – nu mai revin, nu mă recitesc, dar nici nu mă cenzurez –, aş desfiinţa ocularul uşii de la intrare.) După cum nu ştiu vreun utopic care să fi dus până la capăt un lucru bine gândit. Nu există utopii bine realizate. Doar misticii religioşi, uneori ateii, misticii revoluţiilor, pot rezolva problema, ocolind-o. Cunosc un singur mistic impecabil d.p.d.v. materialist – Angelus Silesius: „Doamne, ştiu că fără mine n-ai exista“. E de-ai noştri, al celor ce am avut mistica partidului fără de care nici el nu ar fi existat; nu sunt dispus să mă revizuiesc. Sunt un Reznicek Silesius.

Domnule Oscar Rohrlich,

Azi, până spre prânz, nu am lăsat din mână nuvelele lui Hrabal; sunt de un apolitism inofensiv, acceptabil; de câteva ori m-am întors la pagina de gardă, unde se consemnau anii apariţiei lor, 1963, 1964, 1967; se publicau în Cehoslovacia, fără să aibă ceva împotriva socialismului, mai degrabă îl ignora, fără ostentaţia vreunui dispreţ, fără „şopârle“, dar de o naturaleţe umană cuceritoare, până la urmă invincibilă. Ce fel de cenzură aveau? Noi nu le-am fi dat „bun de tipar“ sau, mai corect, dacă apăreau, le-am fi supus unei critici realist-socialiste, demascându-le lipsa conflictului major, banalitatea, nesemnificativul etc. Nu văd însă vreun scriitor român contemporan de farmecul lui Hrabal – ţin însă bine minte ce campanie s-a organizat împotriva schiţelor cu „mic-burghezii în salopetă muncitorească“. Nu m-am opus, după cum am ezitat multă vreme dacă să dăm drumul filmelor cehe foarte dubioase ideologic, impertinente în morală, deloc benigne politic, „prea zburdalnice“, cum m-am exprimat odată suficient de echivoc pentru a accepta *Asul de pică*, dacă nu mă înşel, cu un tată formidabil, care îşi teroriza fiul adolescent în discursuri morale – m-a urmărit multe zile. Sigur că a durat şi cu Kafka, până s-a ajuns la Univers să-i publice jurnalul, după romanele lui. *Metamorfoza* e cutremurătoare, dar nu sunt un kafkian; fără să mă hazardez în judecăţi de valoare sau de gust, l-am citit cu o plăcere extraliterară: nu a fost niciodată să se consulte pe divanul lui Freud. Kafka nu i s-a încredinţat lui Freud.

Silogism: 1. Scriitorii geniali nu se duc la psihiatru.

2. Ştiu că Radu Cosaşu a făcut doi ani psihoterapie la Policlinica Arte.

3.

La Decorativa totuşi i-a priit, aşa cum am prevăzut. *Meseria de nuvelist* şi *La Monj*…

M-a sunat Xifando. Cum a fost la incinerarea Asiaticului? Nu s-a putut duce din cauza unei crize groaznice de sciatică. După aceea, din nou, care e tragedia secolului XX? Pastilă. Pastilă de tăcere.

BIBLIOGRAFIE. Am avut o dimineaţă plină recitind, după atâţia ani de la apariţie, *Meseria de nuvelist* şi *La Monj* (în *Ficţionarii*), amândouă la Cartea Românească în 1980 şi,

respectiv, 1978 (cu Mugur al dumitale ca redactor). Aveau pe marginea paginilor observaţiile mele de cenzor în curs de pensionare care, fie el om din ce în ce mai ocolit, nu-şi pierduse instinctele vigilenţei; îmi notasem apăsat, cu creionul meu roşu, întotdeauna bine ascuţit, toate episoadele care, pe vremea unui Reznicek în putere, nu ar fi trecut în *Meseria de nuvelist*. Viaţa la Decorativa e o metaforă care colcăie de „şopârle“ de dimensiunea unor şerpi-boa:

– episodul şuncii confecţionate din carton pentru vitrinele Alimentarelor;
– episodul ambalării tuturor busturilor lui Stalin, retrase din toate birourile şi sălile de şedinţă;
– momentul celui care îl roagă, într-un bufet-expres, să-i împrumute chifteluţele din farfuria lui şi se duce la bar cu ele pentru că altfel, fără mâncare, nu se dă vodcă, după care omul le aduce înapoi şi îi zice mersi (încă o dată, cum i-au dat „bun de tipar“, chiar în 1980?).

Cu lungi bare marcasem toate replicile tovarăşului Viezure, şeful cadrelor, cel care îi cere 9 completări la autobiografie şi îl asigură că va muri din prea multă voioşie; îmi face plăcere să-i transcriu monologul, care-mi sună bine şi azi:

> „Voioşia dumitale e o tâmpenie şi o să te coste, ai să vezi! Eu mă învârtesc toată ziua printre oameni, nu ca dumneata, toţi sunt serioşi, nici unul nu e voios şi aşa o să rămână lucrurile… Dumneata faci bancuri din orice şi crezi că eşti deştept… Domnule – şi abia acum îmi luă declaraţia şi o mototoli îndelung – domnule, dumneata nu eşti deştept, eşti un bou! Şi să nu te mire că vei fi tratat ca atare…“.

În finalul nuvelei, un mare semn de întrebare se întindea peste necrologul scris la decesul lui Viezure, în gazeta de perete a Decorativei, din nou citez – tocmai eu, cel care a declanşat lupta împotriva citatomaniei –, vei înţelege imediat de ce.

> „Prin tovarăşul Viezure, am înţeles, mai bine decât prin nu ştiu câte lecturi repetate, adevărul scriitorului meu preferat, necunoscut lui – dar oamenii simpli ajung la înţelepciunea înţelepţilor prin forţa practicii, nu prin răsucirea firului în patru –, anume că «omul este suma secretelor pe care le ascunde» şi le dezvăluie, în lumina unor necesităţi a căror înţelegere îl face, cu adevărat, liber. Prin tovarăşul Viezure am înţeles mai bine decât prin nu ştiu câte meditaţii visul filosofului meu preferat, necunoscut lui – dar aceasta nu contează, intelectualii nu se definesc prin numărul cărţilor citite –, şi anume: oamenii să ajungă, în sinceritătile lor, la o transparenţă

deplină. Nu ştiu dacă voi ajunge un vitrinier exemplar, dar pot spune că tovarăşul Viezure, prin elanul şi bunăvoinţa sa atât de principiale, m-a făcut să pricep mai bine decât toţi profesorii mei ideea profund umană a unui gânditor pe care marxismul trebuie să-l recupereze, fiindcă această idee poate sta şi pe frontispiciul Decorativei noastre: «Dacă existenţa nu are raţiune estetică, atunci ea nu are nici o raţiune»…“

M-a enervat intens până unde putea să ajungă – până într-o gazetă de perete! – insolenţa intelectualistă; să-l citezi pe Nietzsche la moartea unui şef de cadre, să pretinzi ca marxismul să-l recupereze – continua să mă scoată din sărite, dar, repet, nu am telefonat nimănui ca să-mi exprim indignarea. Azi, în numele sincerităţii şi transparenţei detestate de când mă ştiu, ca orice reprezintă un lux, un abuz de lux în meseria mea, îţi voi dezvălui că în portretul gongoric al lui Viezure am citit un pamflet la adresa lui Reznicek; nu-mi aduc aminte ca vreodată cineva să-şi fi îngăduit să scrie un pamflet la adresa mea; am trăit unul din acele momente când îţi trece prin minte o vorbă la îndemâna oricărei mediocrităţi patente: „Aşa-i când îl laşi pe unul să trăiască“… Poate că doar în noaptea aceea, lipit cu ochiul de uşă, ideea asta s-o fi rostit în subconştientul meu. Dar să nu aud de subconştient… Mă străduiesc ca în tot ce-ţi scriu să fiu precis, în nici un caz să fac literatură – ai făcut destulă dumneata cu mine. În *La Monj*, pe faţă, destrăbălat

Întrerupere – un telefon de la Sonicika din Florească, voia să mă anunţe, foarte veselă, că a auzit o discuţie între două doamne anticomuniste fruntaşe şi una din ele susţinea că Reznicek era fermecător în societate şi cealaltă confirma; i-am replicat imediat: „Dar ce am făcut ca să mă laude duşmanul?“. A râs – nu uitase vorba drastică a lui Bebel, care ne-a marcat toată viaţa.

Nici până azi nu i-am reproşat cum de a acceptat, în noaptea aceea, să stea cu Georgeta, fără să le pese că eu eram singur şi trăiam cea mai penibilă melodramă; nu i-o voi reproşa niciodată – din politeţe. Politeţea mea nu e mic-burgheză, e un compromis între idealul concret istoric şi nenorocitul ăsta de „etern uman“, pe care am încercat să-l arunc peste bord (fără mare succes), cu mult înainte ca tovarăşul Stalin, la Congresul al XIX-lea, să ne ceară să facem la fel cu steagurile social-democraţiei. Nu mă cenzurez – a fost un puseu de depatetizare, nu am pastilă împotriva lui.

ADDENDA. La recitire mi-a plăcut scena când alerga noaptea pe bulevardul Pache şi dintr-o casă, „cu o perdea ieşită peste cercevea“, l-a auzit pe Aznavour: „Je sais

qu’un jour… bien différent de tous les autres jours“. Îl prefer pe Aznavour lui Yves Montand, Brel nu mai e pentru mine. Foarte ciudat e şi finalul nuvelei – cu Isac Rohrlich *père*, într-o curte ca a Decorativei, care nu poate fi decât poarta raiului, vociferând iritat: „Ce-aveţi cu băiatul meu? Şi ce dacă e un dobitoc? Nu mai aveţi loc, aici, şi pentru dobitoci? Lăsaţi-mă să intru ca să vă explic!“. E tot ce s-a scris mai inteligent despre un tată care şi-a pălmuit fiul pentru că era de partea Comunei din Paris.

Domnule Oscar Rohrlich,

La Monj se bazează pe clişeul unei melodrame – o tânără prinţesă, fiica unui potentat al regimului, e atrasă de un paria, vitrinier la Decorativa, aruncat în mizerie şi persecutat de tatăl ei. Ea e inconştientă politic, ignoră conflictul ideologic, o încântă poveştile revoluţiei autentice, de mult apuse, epopeile de la Salva-Vişeu pe care el, dansând împreună la *Mon Jardin*, i le murmură la ureche (inclusiv marşul „Eşti brigadier sau nu eşti brigadier“). El e cu totul în altă parte: el e obsedat, politic şi moral, de o posibilă răzbunare împotriva „călăului“ său, formulată clar şi lapidar: „Îi iau sau nu fata?“. Tatăl ei, şeful cenzurii – cel care-l trimisese să facă foamea din cauza unor articole şi atitudini ostile regimului –, îl obsedează, textual, ca pe Ion al lui Rebreanu pământul: „Ce-ar fi să i-o fur? S-o conving să mă urmeze luându-i casa şi masa? Ce-ar fi să ajung ginerele lui? Ce-ar fi să-i oferim un nepoţel pe care să nu-l poată evita şi pe care să-l creştem, ducându-l la matinee cu Stan şi Bran, ca în toate familiile mic-burgheze“… Şi fraza totalizatoare: „Nu mi s-a mai întâmplat să sărut braţul unei fete şi să-l văd tot timpul pe taică-său“. Încă de la prima lectură (în *Ficţionarii*), am pus pe marginea acestui paragraf un semn de exclamaţie şi unul de întrebare, ceea ce nu-mi era în obicei: îmi displăcea şi aveam dificultăţi în a gândi „pe de-o parte şi pe de altă parte“. Fiecare cu limitele lui – aş cenzura „nimeni nu e perfect“, pe care-l ştie toată lumea, şi l-aş înlocui cu „fiecare cu limitele lui“; nu îmi văd ideea cucerind masele.

Ieri, la recitirea *Monj*-ului, m-am autosesizat, într-o lectură proaspătă, la următoarele aspecte fără semne pe margine:

1) scena când Georgeta îi spune că, pionieră, a fost entuziasmată de „Esenţialul“ din *Scânteia tineretului* şi l-a citit întregului detaşament;

2) scena când Georgeta povesteşte că tatăl ei, în ilegalitate, la întâlnirile cu mama ei, aprindea două ţigări, ca în *Dor nestins* cu Bette Davis;

3) scena când Georgeta îşi aminteşte că tatăl ei îi povestise mai frumos *Ce-i de făcut?* al lui Cernîşevski şi ce înseamnă teoria egoismului raţional;

4) scena când, la Praga, tatăl ei o cheamă să vadă împreună, în sala de cinema a casei lor de oaspeţi, *Stan şi*

Bran studenţi la Oxford, interzişi pe atunci la noi, şi o întreabă dacă pionierelor ei le-ar plăcea să vadă acest film; la 14-15 ani, ea îi zice că da şi el decide să le dea drumul pe piaţă, lăudându-se după aceea că fata lui e cel mai bun consilier pentru filmele-de-copii-şi-tineret;

5) finalul – când şeful de la Decorativa se sperie de prima reclamă în versuri: „Consumaţi ştrudel cu mere/ E delicios şi dă putere“… E speriat că, ieşind în oraş, l-aş putea vedea şi îmi şopteşte numele. Autorul îmi ia apărarea: „Omul are mai mult umor decât noi doi la un loc; îi plac foarte mult Stan şi Bran, o să intre şi o să cumpere un ştrudel“. Mai am atâta umor ca să-mi exprim lejera satisfacţie şi profunda convingere că, cel puţin în limba română, nici un şef al cenzurii nu s-a bucurat de un asemenea spaţiu şi o astfel de caracterizare; merită să te rogi pentru Mugur al dumitale şi pentru toţi cenzorii comunişti care au închis ochii, dând „bun de tipar“; ştrudelul e, într-adevăr, prăjitura mea preferată.

ADDENDA 1. Nu-mi mai aduc aminte să fi discutat cu Georgeta despre *La Monj*, în zilele apariţiei. *Supravieţuirile* erau libere la citit în casa noastră. Amănuntele de la „serviciu“ nu le-am colportat niciodată, nu intrau în practica farmecului meu în societate; nu pot însă să nu fixez că o singură dată am relatat, de faţă cu ea, cu bună ştiinţă, despre lista persoanelor interzise să intre într-o casă din perimetrul unde locuiau, proaspăt căsătoriţi, nepotul şi nepoata celui care conducea *Munca de partid*; Cosaşu era primul pe lista întocmită de Gospodăria de partid – după cum îmi comunicase (în hol, la premiera *Proştilor sub clar de lună*) chiar unchiul lor, ceea ce era un semn clar că în activ se ştia bine cine era „ma bête noire“. Georgeta nu a reacţionat – fată bună şi ascultătoare, pusese punct idilei, aşa cum îi cerusem prin şoferul-mesager Gapon. El îmi comunicase din timp, cu o remarcabilă discreţie, că „tovarăşica noastră iese cu un vitrinier de la Decorativa, mai mare decât ea cu 10 ani“… Mă tatona, ca să vadă dacă ştiu că Georgeta îmi foloseşte maşina, el, desigur, neputând să se opună ordinelor ei… Vulnerabil, nu i-am dat, pe loc, nici o indicaţie, dar el, ca tată, m-a înţeles, ca până la urmă să găsească formula delicată, consemnată corect în nuvelă: „Cred că ar fi mai bine să nu vă mai întâlniţi“… Era un om de certă fineţe tovarăşul Gapon.

ADDENDA 2. *Proştii* lui Mazilu au fost interzişi de Ceauşescu la a doua sau a treia reprezentaţie. Noi, la vizionare, nu avuseserăm obiecţii complicate. Prin birourile noastre circulau deja replici adorabile – ţin bine minte: „Eu te

iubesc, Gogule, nu numai fizic, ci şi psihic“, „Eu nu zic s-o iubeşti, dar mai du-o la cinema“. „Cu sânii mei mici, ce viaţă monotonă duc“. Coada la bilete se întindea de la Aro până la Grădina Icoanei. Ceauşescu, după ce, la premieră, Maurer se prăpădise de râs, a cerut să scoatem imediat piesa de pe afiş: „E o porcărie“. Nu am avut replică, nu era omul căruia să-i impuţi lipsa de umor. Au fost câteva zile grele pentru noi, cei de la cenzură. Mazilu se plângea că are de dat înapoi 2.000 de felicitări.

Domnule Oscar Rohrlich,

Ceea ce nu mai ştii dumneata este că Georgeta, după *Monj* (abrevierile au existat la noi şi înainte de…), şi-a definitivat atitudinea faţă de mine; aş numi-o permisivă d.p.d.v. politic şi ideologic: nu mi-a ridicat probleme de conştiinţă – cum se zice, anacronic –, nu m-a pus în situaţii dramatice, a fost politicoasă cu mine (şi eu cu ea), pe scurt: ne-am îngăduit reciproc avantajos, dacă această expresie îţi mai spune ceva. Oricât am tăcea, cred că mă iubeşte. Poate că de la mama ei a moştenit această înţelepciune a neamestecului în afacerile mele interne; dacă azi are ce să-mi impute tăcută, nu mă poate renega ca tată sau ca soţ al mamei ei. Fără să cad în intimităţi – sistematic dizgraţioase şi insalubre – am fost unul dintre acei bărbaţi care au iubit toată viaţa o singură femeie şi au stat lângă ea până la sfârşit. Thomas Mann îi numeşte bărbaţi adevăraţi.

Probabil că nu eşti la curent nici cu evoluţia politeţii, mai bine zis a politicii duse de Georgeta faţă de mine; a avut loc şi aici o rebeliune, ca să nu ne mai încurcăm cu revoluţia. Acceptând să se supună primului meu amestec în viaţa ei, toţi bărbaţii apăruţi după aceea au fost „recrutaţi“ dintre cei discutabili sau nepublicabili; nu au fost mulţi, nu a moştenit fidelităţile mele, poate doar discreţia mea – din câţi am cunoscut, fugitiv, nu erau membri de partid şi, mai ales, nu ţineau să fie; am o bună intuiţie în această direcţie – de mult citesc rapid, dintr-o privire, cine e „pe linie“ şi cine nu, cu cine e necesar să fii atent ideologic, crispat sau relaxat. Georgeta nu mi-a adus în casă aşa-zişi disidenţi, scandalagii politic, nonconformişti periculoşi, nici anticomunişti evidenţi; nu a interesat-o dacă îmi sunt antipatici, dar nu-i pot nega o anumită grijă în a nu mă compromite; nu mai era frivolă ca la *La Monj*, încerca să menţină pactul nostru de neagresiune ideologică. O singură dată i-am atras atenţia să nu se ducă la şedinţele cu transcendentalii şi m-a ascultat. Cel mai mult m-a deranjat o legătură cu un regizor de desene animate, fiul unui pictor căruia demult, la prima expoziţie de după Budapesta, îi fuseseră interzise două tablouri ostentativ antirealiste; fiul acestuia, fără să-i pese de mine, încerca s-o convingă de superioritatea absolută a lui Magritte; nu m-am amestecat, nu se pricepea, cred că nimeni în ţara asta nu-l pricepe pe Magritte mai bine decât mine. De multe ori, de la

noaptea de Crăciun cu *Internaţionala*, îmi spun ca Magritte: „Acesta nu e Reznicek“.

Cea mai serioasă şi îndelungă legătură a fost cu cel pe care l-a cunoscut la Decorativa, Mache – nume poate prea vesel, dar care mă presează cu amintirea altui Mache, în ilegalitate poreclit Bărbosul, un foarte dotat critic literar, dispărut în cutremur; e cel pe care Cosaşu îl întreba ce fac comuniştii după ce au citit *Demonii*. Mache al Georgetei e exemplul cel mai clar pentru atracţia ei către cei interzişi de mine. Aşa cum se relatează în *La Monj*, ajunsese la Decorativa pentru că îi respinsesem categoric un film cu totul inadecvat în noua noastră politică faţă de URSS, după declanşarea conflictului ideologic chino-sovietic şi retragerea Armatei Roşii din ţara noastră; era un film cu o tânără rusoaică venită în România să caute locul unde căzuse tatăl ei, ofiţer în armata sovietică, aliata noastră în luptele pentru eliberarea Transilvaniei. Nu ne convenea deloc subiectul. Nu am cerut topirea filmului – era foarte bine regizat –, doar schimbarea dialogului, implicit a subiectului; recunosc, era o soluţie excesivă – cu aceleaşi deschideri ale gurii, cu aceleaşi silabe, eroii să spună alte cuvinte. Eram însă în ziua aceea foarte rău dispus. De dimineaţă aflasem că s-a spânzurat un vechi prieten, eminent profesor de fizică, exclus din partid în ilegalitate pentru antistalinism, cu care însă rămăsesem în relaţii de taină, până la reabilitarea lui după ’44; nu-i puteam înţelege actul, nu am avut tovarăşi care să sfârşească astfel după eliberare, în tot timpul vizionării nu m-am putut despărţi de el (…*comment s’en débarrasser?*). Mi-a fost mai uşor să înţeleg de ce Georgeta s-a îndrăgostit de Mache. Fără ca ea să mi-o ceară explicit, am vorbit cu cine trebuia, l-au scos de la Decorativa şi l-au trimis la Bulandra, în echipa lui Ciulei şi Pintilie, ca asistent scenograf. Georgeta nu a comentat şi i-am acordat o încântată apreciere. Mache este evident talentat şi inteligent, dar mai ales citit, de la ruşii cei mari până la Malraux şi Camus, are ceva din T.P. (Tânărul Progresist) – cel mai cult şi mai dotat din generaţia voastră; îmi făcea plăcere să-l văd, Ceauşescu îl agrease în CC, fără să ştie ce are în cap şi în bibliotecă (mi se pare că el ţi-a dat primul Koestler…). Mache nu avea inhibiţii în faţa mea, e drept că nu discutam politică „la zi“, aderase clar la pactul de neagresiune dintre Georgeta şi mine; nu ne-am referit niciodată la filmul său interzis – aplicaţie practică la sfatul lui Dalai Lama: „Cu cei dragi, nimic despre trecut“ – oricum, aflasem că fusese trimis la arhivă; se căutase un scriitor care să modifice dialogul în sensul cerut, îl contactaseră pe Gellu Naum, ultimul suprarealist antebelic în viaţă, pe care îl ştiam

dinainte de ’44; îi ocrotisem *Cartea cu Apolodor* de toate imbecilităţile alor mei (azi ştiu că nu mai voia să audă de ea, o socotea o concesie făcută cenzurii lui Reznicek).

Mache ştia pe dinafară fragmente lungi din *Apolodor*, ne amuzam împreună, discutam copios despre suprarealiştii români, nu se intimida, nici eu nu am emis vreo obiecţie drastică la adresa lor – era prima oară când mă abţineam de la a fi riguros politic în artă; în discuţiile cu Mache voiam să-i fac plăcere Georgetei, să nu par „încuiat“ în faţa omului ei – era concesia mea, deţin şi aici o tehnică adecvată unor asemenea momente ceva mai gingaşe. Am trecut cu ei doi prin toate scandalurile *Reconstituirii* şi *Revizorului*; Mache fusese în echipele lui Pintilie şi la film, şi la teatru, ne relatase dezinhibat esenţialul, cu o bună dezinvoltură apolitică, deşi era imposibil să nu aud ironia la adresa cenzurii şi implicit a mea, chiar dacă nu mai eram implicat (ni se luaseră teatrul şi filmul de sub control). Am profitat de această situaţie ca să tac cât mai puţin expresiv – deţin şi această tehnică. După care el a trecut nu ştiu cum la „Sahia“, iar ea a rămas asistentă la catedra de estetică a lui Maximilian. Ani de zile au trăit necăsătoriţi, până în zilele când Ceauşescu decreta că, în România, capitalismul se va instaura când plopul va face pere şi răchita micşunele – o idee a cărei simplitate m-a amuzat mai mult decât schimbarea numelui de familie al Georgetei; asta m-a indispus, dar nu am făcut o dramă; mai aveam ceva umor paternalist şi le-am spus că dintotdeauna am fost împotriva amorului liber propovăduit de Aleksandra Kollontai: am deschis o sticlă de şampanie Zarea, dar nici atunci nu le-am reproşat de ce nu m-au chemat la Sfat, desigur, nu m-aş fi dus, mă simţeam inadecvat: cum s-ar fi uitat la mine cei din familia lui – ginerele celui care îi interzisese un film? Nu era loc de explicaţii la ofiţerul stării civile, nu aveam experienţă în problemă. În nopţile acelea în care internaţionalistul se ridicase la cer în ambele sensuri, iar eu mă lipisem de ocular, Georgeta organiza pichetele la metrou şi Mache bătea oraşul cu operatorii „Sahiei“, filmând tot ce se putea filma. Toate televiziunile occidentale alergau după casetele lui. În stilul lui Dos Passos – de care ştiu mai bine decât oricine cât eşti de marcat –, consemnez abrupt că amândoi sunt azi proprietarii celei mai serioase firme cinematografice de documentare româneşti; nu mă deranjează şi, mai ales, nici ei nu sunt deranjaţi de mine. Mache, cu dezinvoltura lui, nu ascunde că e ginerele lui Reznicek, cenzorul cumplit pentru cei care nu mai ştiu că a existat, ca oriunde, o cenzură. Nu se mai ştie. Toţi parcă s-au născut şi trăiesc de când lumea într-o

fericită libertate de expresie. E o situaţie în care plopul face micşunele.

ADDENDA. Să nu uit: T.P. a pus pe piaţă o versiune a lui despre noaptea aceea, cum numai el putea elabora; ar fi plecat împreună cu Dumnezeu Popescu, pe jos, până la CC, au intrat în sediu salutaţi de ofiţerii încă în post, au urcat la etajul unde se făceau guvernele, el voia să ajungă la Iliescu şi Dumnezeu Popescu l-a rugat să-i transmită că el ar dori să revină redactor-şef la *Scânteia*. Ca şi Malraux – pe care-l ştia mai bine decât toţi –, T.P. avea puterea să inventeze perfect verosimil. Eu am terminat cu Malraux de când am citit undeva că a numit *Espoir* „de la merde journalistique“. Nu mă îndur să-i cenzurez blasfemia.

Domnule Oscar Rohrlich,

Ieri nu ţi-am putut scrie din cauza coşmarului din noaptea trecută; nu obişnuiesc să fac coşmaruri, le socotesc literatură a creierului, ca şi visele – întotdeauna schematice. M-a ţinut toată ziua; mi-l cenzurez ca să nu-ţi apar ca un comunist dostoievskian prins între remuşcări şi justificări; ştiu din şi de unde a apărut – ţi-am scris de curând despre soţia mea – îmi este suficient, chiar dacă nu-mi destramă tulburarea. Ţin foarte mult la un critic şi istoric literar, încă marxist, care nu evită în nici un text uzatul adjectiv „tulburător"; e cât se poate de realist.

Întrerupere – telefon de le Xifando, oricât îl chinuie sciatica, „dacă e sciatică", precizează el. Din nou era pornit pe dumneata: cum de-ai îndrăznit să republici, la 33 de ani după Praga, un articol din *Dilema* în care îi ridicai în slăvi pe Havel şi Dubček…? Am încercat din nou să-ţi iau apărarea, chiar dacă nici eu nu văd în Havel o soluţie; totuşi, nu pot să nu iau în considerare că a acceptat existenţa Partidului Comunist Ceh. Xifando s-a enervat repede şi a ajuns la tragedia secolului XX; nu i-am răspuns. Pastilă. După care am deschis la Mezzo, îmi notasem că se reprogramase *Don Giovanni*, l-am luat din actul 1, de la Leporello („…şi în Spania, o mie trei"…) până la finalul Comandorului. Ani de zile am ezitat dacă să-i dăm drumul lui *Don Giovanni*. Nu ştiu să fiu „bien différent de tous les autres jours"… Ţin bine minte că la „Sahia" am cerut să fie eliminată *Appassionata* dintr-un comentariu sonor la un documentar despre „Republica la 10 ani". Ţin bine minte că era de faţă. Ţin bine minte că şi-a bătut joc de mine.

ADDENDA (la 1 noaptea). M-am răzgândit, poate din cauza Comandorului. Coşmarul – concis – era aşa: soţia mea îmi spunea, conform rubricii sacrosancte „Arc peste timp", că, după execuţia lui Pătrăşcanu, Budapesta şi Praga, să nu ies din partid, orice s-ar întâmpla. Dacă ies din partid, ea va muri. Eu tăceam, pe marginea patului, ca tatăl lui Mozart dintr-un serial francez splendid, după ce îi comunicase soţiei lui că fiul lor e considerat un copil superdotat.

Domnule Oscar Rohrlich,

Toată dimineaţa am recitit capitolul „Reznicek şi problemele lingvisticii“ din *Logica* (Cartea Românească, 1985), dedicată lui Sebastian şi „tinereţii sale decise şi confuze“, plus mottourile cu citate din Noica şi Nietzsche, nenumiţi, ceea ce m-a mirat şi atunci. Nu ştiu dacă asta te va mulţumi – nici nu ţin –, dar pentru mine, azi, *Logica* e cea mai cuprinzătoare şi limbută notă informativă privitoare la relaţiile dintre noi doi. Deşi cunosc câte ceva din teoria romanului ca dosar de existenţe, o citesc ca pe o operă a unui informator patetic (deloc onest), gata să-şi cenzureze patetismul. Niciodată cenzura lui Reznicek nu i-a cerut asta. Mult mai grav pentru un căutător de adevăr (integral) este că relatează, desfrânat, informaţii incomplete. Scena finală – considerată de unii tragică – este exemplară pentru ceea ce pot produce exagerarea şi ignoranţa, la fel de furibunde. De la fereastra unei camere a studioului, el vede cum, în curte, Reznicek dă, după vizionare, ultimele indicaţii celor care-l ascultă foarte atenţi; atenţia lor firească îl exasperează, o consideră o „supuşenie“ şi îl ia, textual, o „nebunie“: „Am făcut ochii cât mai mari şi, mi-am vârât degetele în pleoape, apăsându-le până la o sinceră durere, cu o exasperare care se transmise limbii*, înnebunind-o* [subl. mea A.R.]; ea începu să se zbată printre canini şi măsele, ca la un om care vrea să evadeze, ca un suflet lovindu-se de coşul pieptului; maxilarele se opuseră, încleştându-se ferm şi logic… nu făptuisem aşa ceva nici faţă de tata, nici faţă de mama“. Şi atunci îi trece prin minte întrebarea: „Şi dacă m-ar fi văzut scoţându-le limba? M-ar fi arestat ca pe un criminal care n-a omorât…“. Concluzia: „Scoţându-i limba [lui Reznicek – n. mea], viaţa mea ar fi fost alta şi m-aş fi liniştit“. Urmează: „Mi-am retras fruntea şi nasul lipite de geam… mi-am scos cravata din buzunar, mi-am legat-o de gât ca un laţ în spânzurătoare şi mi-am scos limba cât am putut de mult, ea zvâcnind ca într-o erecţie bucuroasă, până m-a durut omuşorul gâtului… Am constatat cu linişte că nici unul nu mă observase; erau prea preocupaţi să-l urmeze pe Reznicek spre maşinile conturate în aburi“…

Ei bine, domnule Oscar Rohrlich, azi te pot informa precis că *eu l-am observat*; nu l-am cenzurat, nu l-am denunţat, nu l-am dat pe mâna Miliţiei pentru ultraj adus

autorităţii. De ce? Orgoliul îmi interzice psihologismul; nu mai era un vis cu *Demonii*, nu mai era obrăznicia unui „comunicat comun“, nici o „şopârlă“ subversivă, nici literatură. L-am lăsat să se joace de-a Kirillov şi spânzurătoarea *live*, cum se zice azi; l-am lăsat să se „liniştească“. Eu m-am liniştit ceva mai târziu, după vreo 20 de ani, la apariţia *Logicii* (1985), când, în *România literară*, criticul pe care îl citeam în fiecare joi scria, într-o cronică extrem de favorabilă, că va fi greu să se depăşească. Atunci m-am „liniştit“. Fără mine (iată, nu mă cenzurez), Radu Cosaşu nu ar fi dat scenele pe care esteţii – nu eu – le consideră tragice, „inegalabile“. Tot ce a dat cât de cât valabil este inspirat de Reznicek. Fără Reznicek nu a fost şi nu va mai fi luat în seamă. Fără Reznicek, degeaba s-a rugat, într-o sinagogă, să devină „un-mare-scriitor-comunist“. Fără Reznicek va fi din ce în ce mai puţin comunist şi un scriitor din ce în ce mai slab. Îl vei sugruma şi pentru asta? Sugrumă-l pe Reznicek!

Lili mă cheamă la masă – a ajuns să-mi ştie ritmul, ţăcănitul maşinii de scris; sunt sigur că nu i-a spus niciodată Georgetei ce fac în fiecare zi; e adevărat că-i fără precedent de când m-am pensionat. În ultimele săptămâni, din cauza „rugii“ dumitale, am pierdut multe „Questions pour un champion“, transmise pe TV5 după-amiaza la 17.30 (după masa de prânz). Tot din „Reznicek şi problemele lingvisticii“, cu câteva note de subsol ale mele:

> „Îşi muşca unghiile, ca şi mine, adânc, la sânge. Nu ştia că e urât? Nu ştia că asta arată frică şi «meschinărie»? – vorba nu ştiu cui din casă. De cine-i putea fi frică? Eu ştiam de cine-mi era frică. Dar lui? Era foarte puternic şi se temea? Atunci de ce nu se sinucidea? Iubea viaţa, ca şi mine[12]. Iubea creioanele, ca şi mine – le văzusem pe biroul lui, multe, mari, frumoase, ascuţite perfect, adunate într-o cupă de metal. Tata avea manichiuristă. Reznicek şi cu mine nu aveam manichiuristă; ne lega o intimitate urâtă, vinovată, poate la fel de solidă ca o idee din Engels[13]. Niciodată nu m-ar fi cârpit fiindcă-mi rodeam unghiile. Nici eu nu i-aş fi trântit uşa, zguduind casa, pentru Comuna din Paris. Amândoi îl înţelegeam pe Lenin dansând, pe zăpadă, în ziua când Puterea Sovietică depăşise cu o zi existenţa Comunei din Paris. Iubea Comuna, ca şi mine[14] – îi plăcea France, îi plăcea Heine, tata ţinea la Cezar Petrescu şi se congestiona dacă i-l opuneam pe Camil. Dacă literatura şi Comuna din Paris ne decid – aveam cu el mai multe idei importante în comun decât cu taică-meu! Mi se părea mai iraţional decât a te ruga lui Dumnezeu să devii un mare scriitor comunist – totuşi, ca şi acolo, nu m-am simţit dezgustat“[15].

ADDENDA. Cum de nu s-au prins la pagina în care se juca printre literele din cuvântul *Reznicek* şi descoperea în ele că există *zek*, deţinutul din Gulagul lui Soljeniţîn? Cum de i-a dat drumul Mugur al dumitale? Nu am făcut scandal, eram prea marcat, chiar şantajat de prima mea apariţie într-o carte, fie şi într-o lumină deloc favorabilă; îmi trecuse vremea, putea oricine să se strâmbe şi să scoată limba la fostul şef al cenzurii… Dar să nu se ştie ce e un zek? Sau poate i-a aburit din nou, punându-l pe şeful cenzurii mai presus de tatăl lui?

Domnule Oscar Rohrlich,

Azi ţi-am recitit „ruga“, continui să nu pricep dacă e o porcărie, cum crede Xifando, dacă m-ai prostit emoţionându-mă, dacă e normal să văd în ea o ironie sau e o „simplă mârşăvie“, cum se zicea prin ’50. E o „insuficienţă a minţii mele“ – ca să te citez când îţi caracterizezi incapacitatea de a mă urî. Nu mă pot autoironiza pentru emoţia primei lecturi. Nu voi fi niciodată „un ipohondru moral“, înţeleg ideea, dar nu-mi stă în fire; admit mai degrabă că sunt pândit şi eu de „o deteriorare a sistemului meu autoironic“. Detaliul cu sticla de lapte din sacoşa mea, cumpărând din piaţă *Dilema*, nu mă jigneşte – mă aventurasem să ies din casă ca un om oarecare, nu bănuiam că m-ar observa cineva. Mă ajunge din urmă titlul romanului: *A înţelege sau nu*; nu cred că l-ar publica vreo editură, din câte îmi aduc aminte, era plin de comunişti, utecişti şi reacţionari, curând după ’44, împărţiţi clar între bine şi rău, capitolele se încheiau cu poeme ca la Feuchtwanger, în *Vulpile în vie*; nu era rău scris, încerca să intelectualizeze schematismul – nu l-am luat în serios de cum am descoperit că un utecist îi citise pe Heine şi Anatole France (cum se spune: „am înţeles aluzia“…), voia să-mi facă plăcere, încerca să mă mituiască ideologic; obişnuiam să-mi dispreţuiesc învinşii, mai ales când doreau să fie agreabili; ştiu că romanul a stat vreo doi ani în editură, redactorul-şef mă căuta din când în când să mă întrebe dacă să-l pună în plan, adică dacă autorul este publicabil la nivelul unui roman, nu al unor schiţişoare şi reportăjele pe linie. Redactorul-şef mă asigura că nu ridica probleme, era just, avea doar unele clişee, de pildă, toţi comuniştii erau nebărbieriţi; ţin bine minte că i-am spus să ceară să fie duşi la frizer. Mă enerva încăpăţânarea lui de a-mi dovedi că este devotat, aşa cum îmi scrisese în memoriu; dar de ce ţinea să-mi placă şi să scrie pe linie? Cât era un compromis, cât un conformism, într-o negociere oricum impertinentă? Nu-ţi închipui că mă obseda, aveam alte probleme grele după Budapesta, după retragerea trupelor sovietice – aşa-numita luptă împotriva împăciuitorismului (mai ştie cineva ce-i asta, „împăciuitorism“?); mă irita însă ostentaţia cu care îmi semnaliza că nu vrea să renunţe la literatură. Era altceva – mult mai grav decât să te strâmbi dostoievskian la Reznicek. Nu era Kirillov, nu eram Verhovenski, nu suport

dostoievskianismul la intelectualii români. În opinia mea nu e o „punere în abis“, ci o punere în fason; de la noaptea aceea cu *Internaţionala* în zi de Crăciun mă gândesc la un roman care ar avea ca motto: „Domnilor, dumneavoastră nu cunoaşteţi intelectualul român“, i-aş da oricând bun de tipar, fără ezitare. Azi ar mai şti cineva pe cine şi ce parafrazez?

Oricum, romanul acela cu utecişti care îi descoperă în 1944 pe Heine şi Anatole France nu se compară cu piesuţa aceluiaşi autor, intitulată *Mi se pare romantic*.

Era copleşitor de slabă. Am fost la premieră, tras de Perahim, fiindcă juca şi soţia lui, nu-l puteam refuza; nu denota un talent de dramaturg. Ai mei îi dăduseră drumul fără probleme şi eu nu am insistat s-o citesc – din orgoliu: un şef al cenzurii nu-şi poate permite să aibă antipatici permanenţi, idei fixe. Ostentaţia e întotdeauna o slăbiciune. În tot timpul spectacolului m-am amuzat – dacă tot era o comedie – cu ce s-ar fi întâmplat dacă o interziceam pentru slaba ei calitate artistică, indiferent de justeţea ei politică şi ideologică; ar fi fost o premieră – cenzura să se amestece în actul artistic, s-ar fi lăsat cu un mic scandal, dar noi, cenzorii, de ce nu am avea dreptul la nonconformism? Să oprim o piesă fiindcă e proastă… Ideea m-a amuzat – era singurul merit al unei comedii pernicios de anemice. Perahim mi l-a adus în foaier ca să-l felicit, cum se obişnuieşte la premieră; ţin bine minte că nu i-am întins mâna – din sinceritate; menţin verdictul din visul cu întâlnirea de la Bicaz: un om care a scris *Mi se pare romantic* nu va scrie niciodată *Demonii*. Ce a urmat? Îţi transcriu acest text căutat şi găsit în mapele mele, după ce ţi-am recitit azi „ruga“. Cred că nimeni, nici dumneata, nu-l posedă şi mi se pare normal să ţi-l încredinţez ca o piesă esenţială în acest *aide-mémoire*. (Precizare: din păcate, odată cu trecerea vremii, o bucăţică din text s-a rupt pe marginea lui, câteva fraze s-au deteriorat, iar cuvintele lipsă le-am notat riguros cu puncte puncte; ele nu modifică nimic din sensul fiecărei fraze şi nu umbresc limpezimea întregului articol.)

LUMINA ADEVĂRULUI

„Sunt dintr-aceia – mulţi, puţini, nu ştiu, esenţial este că nu mă socotesc singur – care obişnuiesc să se întrebe periodic: «Ce ai văzut mai interesant în ultimul timp, ce ai auzit mai important, ce ai trăit mai substanţial?». Desigur, e o obişnuinţă de reporter, de om care întreabă, dar mi-e imposibil să renunţ la acest «control periodic». Mărturisesc că întotdeauna – şi întotdeauna, pentru mine, înseamnă cei 16 ani de reportaj – am avut ce-mi răspunde. De aceea, niciodată nu mi-am «blestemat meseria» (după o

expresie a trecutului), de aceea m-am simţit întotdeauna bine ca reporter al presei de partid, fiind solidar cu mii şi mii de oameni cărora niciodată – în aceşti 20 de ani de demnitate – nu le-a părut rău că sunt ceea ce sunt: agro… Nu ştiu câţi dintre părin… noştri pot scrie fără tulburare… Recitesc aceste rânduri şi văd… cuvintele: «întotdeauna», «niciodată»… categorice, mândre, tinzând a exprima sentimente unice şi puternice. Cunosc îndeaproape generaţia noastră tânără şi ştiu bine – căci am încercat această axiomă şi cu mintea, şi cu sufletul – că întreaga noastră forţă, certitudinile prezentului şi ale viitorului, le datorăm Partidului. Putem folosi liniştiţi şi pe «întotdeauna» şi pe «niciodată». Niciodată – «de când am făcut ochi», cum se exprima un prieten, macaragiu la Bicaz în ’59 – niciodată noi nu am cunoscut umilirea omului de către om, obstacolul de neînvins, amărăciunea lipsei de perspectivă, durerea intratabilă. Niciodată nu am fost blazaţi, dezarmaţi, plictisiţi, dezgustaţi de viaţă. Totdeauna «de când am făcut ochi» – ne-am simţit liberi, optimişti, capabili şi din adolescenţă am cunoscut înfăptuirea… adevărurilor exprimate în cuvintele tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej: «În ţara noastră, tineretul îşi poate făuri visurile cele mai îndrăzneţe, cu siguranţa că şi le va vedea înfăptuite». Dintotdeauna, ţelul ne-a fost clar, orizontul… viaţa curată, în acord cu acest orizont.

La confluenţa acestor gânduri, a acestor mărturisiri ale… generaţii, o singură mare lumină, de intensitatea… şi recunoştinţei din inimile noastre născute pentru dragoste… lumina adevărului fundamental: partidul ne-a dat tot ce fiecare poate să numească liniştit şi mândru: viaţa mea.“ (*Scânteia tineretului*, 20 iulie 1964, p. 1, cu continuare pe p. 4)

Voi reveni, trebuie să mă îmbrac, peste jumătate de oră mă aşteaptă şoferul Botezatu, să mă ducă la prima aniversare, în acest secol, a zilei de 23 august 1944.

Domnule Oscar Rohrlich,

Dintr-un instinct ancestral rămas din ilegalitate, nu-ţi voi descoperi unde am aniversat cei 57 de ani de la 23 august 1944. Eram vreo 8-9 comunişti octogenari, nici unul bărbos, toţi cu chelii în curs de dezvoltare, toţi ştiindu-ne încă bine, conform îmbrăţişărilor viguroase, fără multe întrebări şi mirări vitaliste. Mă convocase fiul celui pe care din ilegalitate îl numeam Zadig, şef prin anii ’60 la radiodifuziune, care avusese ghinionul ca, într-o dimineaţă, la „Teatru la microfon“ să se transmită *Scrisoarea pierdută* cu indicaţiile autorului de la început şi să se audă pe post că „acţiunea se petrece în zilele noastre, într-un orăşel de munte“.

Un membru al Biroului Politic a auzit indicaţia lui Caragiale şi nu s-a putut face nimic pentru salvarea lui Zadig. (Am găsit alaltăieri episodul şi în *La Monj*, dar ce nu ştii este că mi s-a replicat clar: „Şi ce dacă e din Caragiale? Nu poate fi cenzurat dacă naşte confuzii?“.) Fiul lui ţinea la mine, mă sunase de două ori după… să mă întrebe de sănătate şi de Georgeta; i-am spus imediat că accept cu plăcere convocarea, ceea ce era adevărat şi, mai ales, bine-venit – Mache şi Georgeta plecaseră la Praga în vacanţa de vară şi nu ştiu dacă le-aş fi spus unde mă duc.

Ne-am adunat în faţa unei mese cu sandviciuri şi fursecuri, la care s-au adus, fierbinţi, mulţi crenvurşti – în spiritul tradiţiilor populare ale zilei; s-a mâncat decent, relaxat, nu s-a discutat despre pensii şi polemicile contemporanilor – mizeriile biologice nu au avut parte de comentarii amănunţite: două cancere în tratament, trei infarcte relativ rezolvate, parcă şi două diabeturi sub control; eu nu mi-am adus contribuţia informativă; le-am spus: „Deocamdată nu am cu ce să mă laud“, cenzurându-mi dezvoltarea ideii, „…nu contaţi pe mine, nu am tensiometru, nici revolver“… Fiul lui Zadig a adus trei sticle de şampanie, însoţite de pahare din carton, tot el a toastat pentru cei care mai ştiu ce înseamnă 23 august în viaţa lor şi nu-l pot da uitării, fiindcă fără memorie suntem epave. Zadig îmi spusese odată că e foarte mulţumit de meseria fiului său – inginer naval. Am băut sorbindu-ne din ochi, peste marginea paharelor. După care urmă un flux cvasiinformaţional, calm – nimeni nu lua vorba celuilalt –, în care singurul consens

mutual era acela de a nu fi pensionari în Cişmigiu, punând la cale guverne şi „rezistenţe“. Eram foştii de azi, ai democraţiei capitaliste, cu totul alţii decât foştii de ieri, ai democraţiei populare. Iluzii, nu – aluzii, da, inerente; ne informam epic, fără să discutăm dramatic.

Am trecut de la politica economică a Chinei, foarte stranie d.p.d.v. marxist, la bulevardul Stalingrad, încă în viaţă la Paris, apoi s-a discutat despre un academician care, de curând, susţinuse la un post TV că trebuie salutată consecvenţa marxistă a profesorului Ianoşi (nu-l auzisem pe academician, mi-am amintit că îl criticasem dur în scandalul cu *Antologia poeziei moderne româneşti*, nu mai ştiu exact în ce an…); cineva a relatat despre existenţa, în Elveţia, a unei clinici specializate în controlul unei agonii demne, în cazul celor incurabili (s-a tăcut intens), s-a ajuns la un fost activist de la Propagit care, la Tel Aviv, purtând pe cap o kipa, într-un autobuz, l-a rugat pe cel care povestea să-i transmită cele mai bune urări lui Leonte Răutu, dacă mai trăieşte; altcineva a ridicat întrebarea dacă poate fi crezută povestea lui T.P. (tânărul meu progresist) precum că Ceauşescu i-ar fi spus foarte decis că Dumnezeu nu există, căci în caz că ar exista, nu ar accepta amestecul marilor state în politica internă a statelor mai mici; a trecut din mână în mână o fotografie trimisă tovarăşului respectiv de o nepoată care, la Berlin, se aşezase pe soclul unei statui cu Marx şi Engels, pe marmura căruia scria: „Wir sind unschuldig“ – şi unchiul ne-a tradus sfielnic: „Noi suntem nevinovaţi“ (s-a tăcut la fel de intens ca în cazul clinicii elveţiene). Un moment ceva mai greu a fost acela când un fost general de la Cabinetul de partid al Casei Armatei ne-a cerut să-l sfătuim cum să se comporte cu fiul său – o vedetă a presei anticomuniste ale cărui pamflete săptămânale îi provoacă extrasistole, pentru care a şi fost internat; băiatul i-a comunicat că nu-i pasă, trebuie să plătească pentru tot ce a făcut în slujba Comandantului Suprem; m-a jenat indiscreţia lui, m-am abţinut să i-o spun, în timp ce alţii încercau să-l convingă că la indiferenţă se răspunde cu indiferenţă, doar sănătatea contează, bla-bla… Mi-a venit ideea să-i propun să citească *Cevengur*, nu ar fi fost cu totul deplasat, căci într-o seară dinainte de…, la o recepţie de la Cercul Militar (asta ţin bine minte), m-a luat deoparte să-mi spună că „l-a făcut praf“ *O zi din viaţa lui Ivan Denisovici*, o citise în franceză, în trenul care îl adusese de la Paris la Bucureşti; m-a întrebat dacă o citisem – sigur că da, prefer însă Babel; nu a avut competenţa cu care să mă pună în dificultate. Totul s-a încheiat îndeajuns de vesel, cu o mătuşă a unuia care, centenară, îi telefona des ca să-l întrebe

de ce nu se mai vorbeşte despre eroii de la Agnita-Botorca şi Salva-Vişeu.

(După masa de prânz) Ţi-am comunicat toate acestea pentru episodul postşampanie. Melomanul (fost director la Agerpres, nu scăpa nici un concert important, oricât de complicată ar fi fost situaţia internaţională) m-a condus până la taxiul şoferului Botezatu, ne ştim de o viaţă, este de o discreţie inegalabilă, dusă până la tandreţe, unul dintre aceia cu care nu te vezi ani de zile, dar nu e nevoie să-l întrebi „ce mai faci?“. M-a luat de braţ şi mi-a spus, ca într-o addenda la tot ce s-a petrecut: „Ştii că în fiecare an, de 23 august, îmi dă telefon Cosaşu ca să mă felicite?“. M-a surprins – nu-mi dădeam seama dacă face aluzie la „rugă“ sau ţinea să mă informeze că nu suntem singurii care mai ştim ce-i 23 august; m-am trezit întrebându-l: „Şi îl crezi?“. S-a deconspirat onest: Am văzut că se roagă pentru tine“. Am repetat şi mai ferm: „Şi îl crezi?“. În loc de răspuns, mi-a strâns braţul şi l-am încredinţat că nici el şi nici eu nu avem nevoie de consolări; m-a aprobat apăsat, s-a întors în casă şi imediat mi-am imputat că am fost prea volubil, cel mai bine mă simt când tac, ascultând de Dalai Lama.

În taxi, şoferul Botezatu – conform înţelegerii, mă aşteptase – m-a întrebat, cu intuiţia lui rapidă, de ce nu avem un partid comunist ca în Cehoslovacia, căci, după cum ştia, nu fusese desfiinţat şi era al treilea în sondaje; l-am corectat – nu mai există Cehoslovacia, ci, separat, Cehia şi Slovacia; nu i s-a părut suficient şi m-a chestionat fără inhibiţii: „Da’ dumneavoastră ce sunteţi, ceh sau slovac?“. Mi-am regăsit o clipă concizia: „Sunt de toate“. Ca să nu cred că nu m-a priceput, mi-a ţinut până acasă un curs scurt al biografiei sale, cu câteva episoade tari, între care cel mai interesant mi s-a părut viaţa lui în Serbia, după ’90, lucrând vreo trei ani prin sate, ca zidar, şi conchizând: „Acum ne-am găsit să fim de acord să-i bombardeze americanii“… Nu mi-a fost greu să tac, i-am plătit cursa plus aşteptarea, l-am întrebat dacă e mulţumit şi mi-a zis că a fost plăcerea lui.

Revin la

Întrerupere – m-a sunat Xifando, voia să ştie cum a fost la adunarea comemorativă, nu venise din cauza sciaticii, „dacă e sciatică“; am pus accentul pe mătuşa centenară obsedată de Salva-Vişeu; nu l-a amuzat deloc, a trecut imediat la dumneata „pentru ultimul articol“ în care ai ajuns din nou să negi dreapta şi stânga din România, dar ţi-ai permis să elogiezi osuarul ridicat de Franco în memoria tuturor celor care au luptat pentru idealul lor în Spania; l-am minţit: nu-l citisem! (Îl citisem – nu ai fost într-o zi prea

bună…) Nu s-a potolit – vei ajunge ca nemernicul ăla de dreapta, căruia nu-i pasă că tatăl său şi-a pierdut stânga în Spania, contra lui Franco… I-am repetat că nu am citit *Dilema* de multă vreme: m-a felicitat, „înseamnă că te-ai lămurit cine se roagă pentru tine“; după care a ancorat în finalul lui – nu ţi-l mai cenzurez: tragedia secolului XX este dispariţia Uniunii Sovietice; nu i-am răspuns – pastilă. Şi dacă pastila nu va mai fi suficientă?

Domnule Oscar Rohrlich,

Revin la „Lumina adevărului“ din urmă cu 37 de ani. Era integral mincinos, nu am spus-o nimănui: şi atunci, şi acum l-am citit cu acelaşi dezgust. În ziua apariţiei, un subaltern a venit la mine în birou şi mi-a arătat, amuzat, articolul: „Javra mic-burgheză s-a dat pe brazdă“… M-am prefăcut subtil: „Trebuie să avem grijă de evoluţia fiecărui element“. Omul a plecat şi mai amuzat, dar mai departe nu am mers în indignare. Mă şantaja – puteam să par un obsedat de Radu Cosaşu, acordându-i o importanţă, într-adevăr, exagerată, mai ales când el se lăfăia pe prima pagină, după ce fusese dat afară cu câţiva ani în urmă; nu se obişnuia o asemenea reabilitare cu orice gazetăraş, nu era un Arghezi, cred că eşti de acord. Articolul avea o limpezime ideologică a cărei falsitate din adânc numai eu o puteam detecta; nu-mi mai era suspect, nociv, duşmănos, ci direct escroc. O anchetă în aparat nu-şi avea rostul, mă interesa altceva: oricât ar fi fost de abil, cineva trebuia să-l fi convins să-l scrie şi să-l sprijine pentru publicarea lui. Problema m-a urmărit multe zile, nu mă jenez să ţi-o spun azi – nu putea fi un tovarăş din aparat, nu putea fi decât o femeie. O femeie care îl iubea – soluţia mea romanescă, mai mult decât românească. Niciodată nu m-au pasionat bârfele – aici îmi dădeam seama că nu e o bârfă; numai o pasiune serioasă îi putea da inspiraţia să mintă în halul ăsta, nu din arivism, nici din oportunism şi nici dintr-o „simplă mârşăvie“; fără bunăvoinţă, îi acordam o circumstanţă atenuantă, dar majoră: pedestru vorbind, era iubit şi iubea. Numai asta explica la ce se putea preta politic Cosaşu, îndrăgostit; la fel de pedestru, voiam să ştiu cine e femeia. O anchetă cât de cât consistentă m-ar fi făcut din nou prea transparent, prea vulgar. Foarte subţire, fără efort, am aflat că divorţase în urmă cu vreo opt ani de o utecistă despre a cărei mamă aveam amănunte mai semnificative: fusese o admiratoare fanatică a Anei Pauker, se acceptase s-o viziteze la domiciliul ei forţat, o excluseseră din activ şi ajunsese şefă de cadre la Teatrul de revistă, confesoare a balerinelor şi a dansatorilor. Geo Bogza îmi povestise odată că îl oprise în plină stradă să-l întrebe dacă îl citeşte pe ginerele ei şi ce părere are.

Singura imagine la care mă fixasem era scena din secţia redacţiei, unde se precipitase să relateze despre „comunicatul

nostru comun“, după ce a plecat din biroul meu. Acolo trebuie să fi fost femeia aceea cântată în reportajele de la Bicaz şi care îl înfuriaseră, întru totul normal, pe secretarul CC-ului cu problemele tineretului – nici un reporter nu-şi îngăduise o asemenea obrăznicie, să-ţi slăveşti iubita de la înălţimea unui baraj pe Bistriţa. Ea trebuia să-l fi inspirat şi convins să scrie acel imn deşănţat de dragoste pentru partid. Idolatru al lui Camil Petrescu, escrocul găsise varianta lui la *Iată femeia pe care o iubesc*. Ea era partidul, aşa cum iubita îmblânzită va fi cenzura. Nu speculez, mă bizui pe observaţia – aruncată în nu mai ştiu care „supravieţuire“ – a unui prieten al său, Aftalion, mi se pare: „Încetează cu literatura ta pentru gagici“; l-am cunoscut în ’46, când am închis *Viitorul* liberal, lucra acolo, cu nu ştiu ce pilă, a intrat corector la *Revista elevilor*; ţin bine minte că purta papion.

ADDENDA. Lumina din titlul escrocheriei era, desigur, o aluzie ostentativă la titlul volumului despre hidrocentrala de la Bicaz cu care – după ce a fost exclus din redacţie – voia să mă atenţioneze că „s-a dat pe brazdă“. Într-adevăr, i-am indicat redactorului să nu lase nici un nume autentic în reportaj; niciodată nu poţi să ştii cum evoluează un Erou al Muncii Socialiste; are o fixaţie cu numele în tot ce scrie, i se pare că fac parte din adevărul lor integral. E doar o dovadă a incapacităţii de a inventa. Oricum, când am primit volumul de la editură nu am trecut de prima pagină, unde se găsea, aşa cum se cuvenea, citatul clasic din tovarăşul Gheorghiu cu „tineretul care-şi poate permite visurile cele mai îndrăzneţe“; prin oraş trecea vorba lui Bogza (ajunsă şi la noi), care ar fi spus că, „decât *Lumină!*, mai bine intitula volumul, pe şleau, «băşină»“; nu ţi-l cenzurez, plătesc tribut vulgarităţilor în floare, am liniştea că mie nici în cele mai negre furii nu-mi trec prin minte asemenea obscenităţi; e probabil o consecinţă a „farmecului meu în societate“.

Domnule Oscar Rohrlich,

Ieri nu ţi-am scris fiindcă am avut o zi grea. Profitând de absenţa lui Mache şi a Georgetei, am acceptat o invitaţie la sediul central al celui mai renumit ziar anticomunist din capitală; mi-au trimis o maşină, m-am dus nu din politeţe, ci din curiozitate; voiam să văd cum arată un capitalist, un patron de ziar într-o România în care e la putere anticomunismul; din ilegalitate – la o grevă organizată în tăbăcăriile de lângă abator – nu am mai stat faţă în faţă cu un capitalist autentic. Ţi-l voi numi Bucşan. Era de dimensiunile corporale ale lui George Constantin, în *Ultima oră* a lui Sebastian (al dumitale); de cum s-a ridicat din fotoliu ca să-mi întindă mâna mi-a trecut prin minte că s-ar putea să-mi arate un nasture al cămăşii sale, să mă întrebe ce scrie pe el şi eu i-aş fi răspuns imediat: *Bucşan*. Dezinvolt, mi l-a prezentat şi pe domnul din fotoliul alăturat – scund, plinuţ, într-o cămaşă de vară cam mototolită, în contrast violent cu impecabilul costum de in al patronului; îl cunoşteam, ţi-l voi numi Coco, conform primelor silabe ale lunarului studenţesc *Conştiinţa comunistă*, unde fusese redactor-şef; a încercat să se salte puţin din fotoliul lui ca să îmi întindă mâna, cu acel surâs chinuit care semnalizează neplăcerea de a ne fi cunoscut cândva; l-am lăsat cu mâna întinsă – conform primului instinct, ar fi trebuit să refuz a sta de vorbă în prezenţa unui asemenea anticomunist; nu am făcut-o din cauza sistematicei mele antipatii faţă de tot ce e ostentativ şi prea explicit. Asta m-a crispat, desigur, dar am izbutit să reţin ideile principale din „discursul“ lui Bucşan: era bucuros că nu am avut dificultăţi majore în consumarea evenimentelor; ştia despre Reznicek încă din anii studenţiei la Arhitectură; în discuţiile unor profesori reputaţi, Reznicek, chiar rar pronunţat, avea o lumină specială, stranie, de şef al cenzorilor care îşi dăduse licenţa cu Bergson; era inexplicabil, era un secret la care nimeni nu cerea amănunte, ca la o ciudăţenie a naturii, a naturii umane, bineînţeles. (Garantez toate adjectivele argumentaţiei.) Ideea de bază era propunerea – bazată şi pe un contract satisfăcător – pentru un serial „în câte episoade veţi dori“, prin care fostul şef al cenzurii comuniste să dezvăluie „câteva dintre violurile la care a fost supusă literatura română în acea epocă ingrată“. (Garantez pentru „viol“ şi „ingrat“.) Nu mi se propune o

autocritică explicită, ea – după atâţia ani – va fi implicită; se doreşte doar un adevăr autorizat, un adevăr crud… (după o pauză bine marcată), un adevăr crud şi rece, „dacă expresia vă mai e cunoscută“. Coco, pentru prima oară, se manifestă cu grija de a fi modest: „Dacă se poate, un adevăr integral“… Crisparea îmi dispăru, mi-am regăsit mecanismele şi m-am gândit imediat să-i pun la punct, să le clarific că acolo, în Manifest, era vorba despre un „interes nud şi rece“, iar în *Idiotul* adevărul crud e întotdeauna nedrept (o ştiam bine, e printre puţinele mele dostoievskianisme…). Nu meritau să-i lămuresc apelând la talmudismul pe care l-am combătut neabătut în propaganda de partid.

Am optat pentru o anecdotă de mică semnificaţie – cum s-ar zice azi, „mai bine minimalist decât talmudist“. Decrispat, căutându-mi tonul sfătos cu care îmi plăcea să abordez momentele dificile, le-am povestit cum Arghezi, la ora când era deja consacrat ca un nou Eminescu, a plecat într-o bună zi de la Capşa pe jos, până în Piaţa Victoriei, împreună cu un tânăr, Aurel Baranga, care avea renumele unui nabab în bancuri irezistibile; a doua zi, Arghezi a declarat că nu a râs la nici unul dintre bancurile lui Baranga şi le-a explicat celor stupefiaţi: „Ce, voia să râd când voia el?“. Bucşan m-a ascultat docil, chiar binevoitor, ca în faţa unui extravagant care trebuie luat cu binişorul. Coco a avut un comentariu prompt, rostit cu bărbia în piept: „Totuşi, l-aţi făcut să dea boierul pe râzătoare“. Bucşan l-a bruiat imediat, m-a asigurat că mi-a înţeles parabola care „nu e deloc o glumă“, dar îşi permite să-mi atragă atenţia asupra ecoului pe care l-ar avea acest serial, în toată lumea nu există precedent, nu s-a înregistrat ca un fost cenzor dintr-o dictatură a proletariatului… Brusc, mi-am regăsit concizia: „pentru un cenzor dintr-o dictatură a proletariatului, ce îmi propuneţi este ignobil“. Cred că a fost adjectivul care trebuia, adjectivul care şi-a făcut datoria. Bucşan a fost şi el concis în regret, dar şi în convingerea că „vă veţi mai gândi fără prejudecăţi“; mi-a dat cartea sa de vizită şi m-a condus, mai puţin dezinvolt, până la uşă. Coco înţepenise în fotoliul lui, învins, dar nu distrus. Am ajuns, mult mai destins, acasă cu maşina lor care mă aştepta – încă îmi place să fiu aşteptat de o maşină.

Am trăit o experienţă de negândit după noaptea *Internaţionalei*; trebuie să dăm crispării ce i se cuvine – are şi ea părţile ei… Nici *Nepoţii gornistului*, nici *Anii negri*, piesa Asiaticului şi a lui Maiakovescu, nu mi-au dat clipele de triumf ale schematismului din biroul lui Bucşan. Postcomunismul asigură un schematism superior, mai acut

decât proletcultismul nostru; cum cânta Călinescu în admiraţia lui pentru clasicism: „Şi Molière e schematic“.

ADDENDA 1. Acest Coco a fost cel care în dimineaţa zilei de 22 decembrie, când începuse să se tragă la *Intercontinental*, a venit în redacţia lui şi le-a spus celor foarte palizi: „Ce-s mutrele astea? În zece minute vor fi spulberaţi… Lucraţi liniştiţi“. Am obiectat din timp: revista avea un titlu total nefericit – nu puteai să te duci la chioşc şi să ceri *Conştiinţa comunistă*, riscai să ţi se răspundă că nu mai aveau conştiinţa comunistă, s-a epuizat… Titlul nu s-a schimbat, doar s-a abreviat oral în Co-Co. Această reapariţie a lui Coco – şi nu *Cântare omului* – a fost cea mai elocventă victorie a lui Arghezi în timpul societăţii socialiste.

ADDENDA 2. Tot Reznicek a declanşat lupta împotriva talmudismului în învăţământul de partid, strâns legată de combaterea citatomaniei; i-am explicat expresia tovarăşului Gheorghiu şi i-a dat atenţie ca ori de câte ori obţinea informaţii din zona culturală; a folosit-o o dată foarte corect într-o şedinţă cu activul: „Să nu fim talmudişti, să nu împărţim firul în 4 şi în 8…“. Multă vreme la noi în partid nu a existat antisemitism – nici nu prea avea cum. După aceea… Monsieur Paul – cât era de înjurat ca „jidănit“ pentru ura lui antilegionară – repeta de multe ori că eroarea iudaismului este refuzul de a sărbători Crăciunul, naşterea celui mai celebru evreu de la Moise încoace. Oricât nu-l pot suferi pe Cioran pentru demagogia lui în sinucidere, e judicios când susţine că „creştinii sunt o sectă evreiască biruitoare“.

BIBLIOGRAFIE. Ţin bine minte că a venit la mine secretarul de partid al Uniunii Scriitorilor să mă întrebe ce ştiu despre autorul unei schiţe apărute în numărul festiv al *Vieţii Româneşti* la 10 ani de Republică. O schiţă – am citit-o mai târziu – cu o noapte de Paşte la evrei în 1945, când tânărul familiei adunate la masa rituală vine acasă de la o şedinţă a UTC-ului şi trece prin sufragerie însoţit de o fată, utecistă şi creştină. Era o schiţă a lui Cosaşu, nu-l cunoştea, dar îi plăcuse foarte mult, în pofida scandalului de anul trecut cu adevărul integral cu care, desigur, era la curent; ce însemna „în pofida“…? Am trecut peste confuzia lui ideologică, mă interesa altceva: am pus mâna pe telefon şi am aflat că cei de la publicaţiile literare nu avuseseră decât o singură obiecţie – să nu-i fie dedicată lui Isaac Babel; autorul s-a conformat, dedicând-o criticului Lucian Raicu. M-am înfuriat: era interzis în presă şi apărea în *Viaţa Românească* – o harababură în aparatul de control. Normal, ar fi trebuit să

am o discuţie severă cu redactorul-şef al *Vieţii Româneşti*: era Marin Preda. Pentru prima şi ultima oară m-am intimidat, am renunţat; chiar dacă aveam rezervele mele la *Moromeţii*, am fost primul din aparat care şi-a dat seama de forţa personalităţii lui, în faţa cerinţelor noastre ideologice; în orice caz, nu m-am numărat printre acei uimiţi de declaraţia lui în faţa lui Ceauşescu: „Sunt realist, sunt de acord cu socialismul, dar nu mai accept realismul socialist“. Azi, după atâţia ani de la o schiţă căreia nu-i neg o certă rezistenţă, mă întreb altceva: de ce a fugit din ţară un critic literar ca Lucian Raicu, de o originalitate ieşită din comun? Nu avusesem nici o problemă cu el; era singurul care poseda o fervoare şestoviană pe care, desigur, nimeni nu i-o remarcase; o singură dată i s-a cenzurat un citat amplu, dintr-o convorbire a Papei Ioan Paul cu Jean Daniel, în *Le Nouvel Observateur*.

Domnule Oscar Rohrlich,

Trebuie să revin la ultima întâlnire, a treia, deloc eroică; ştiu precis când – la câteva zile după apariţia acelei escrocherii intitulate „Lumina adevărului“, în iulie 1964. La începutul lui august m-am trezit cu el la Neptun, lângă trei regizori de la „Sahia“ veniţi să-mi prezinte spre viză *România orizont ’64*, documentarul prevăzut pentru spectacolul de gală de la Aro, în prezenţa conducerii de partid; nu era pe lista de protocol trimisă de studio, deşi, după cum mi s-a explicat, semna comentariul filmului; nu am întrebat de ce comentatorul nu făcea parte din echipa de realizatori – am înţeles imediat că cineva era la curent cu „ma bête noire“ şi voia să-mi forţeze mâna pentru un armistiţiu împăciuitorist. Primul meu instinct a fost să nu-l accept în sala de proiecţie – l-am ratat, alergic la tot ce este spectacol intimist; s-ar fi confirmat că Reznicek nu-l suporta pe Cosaşu, l-aş fi făcut mai important decât un comentator; l-am acceptat în sala de proiecţie – m-a jenat obrăznicia cu care mă sfida; după „Lumina adevărului“ îşi acorda dreptul la impertinenţă; mă irita chiar faptul că prin clarobscurul sălii îi simţeam privirea fixată pe ceafa mea; am suportat-o cu ajutorul documentarului – era mai mult decât prost, era mediocru, de o platitudine a clişeelor impecabilă şi implacabilă, cu un comentariu pe măsură, întru totul plicticos. Timp de două ore, bobină cu bobină, îmi devenea limpede că tovarăşul Gheorghiu şi conducerea de partid nu se cuvenea să fie supuşi acestei plictiseli. După proiecţie, la ieşirea din sală, s-a apropiat de mine Dirgen (directorul general al cinematografiei), un tip pe care îl antipatizam din ilegalitate, fiindcă nu aveam dovezile necesare pentru a confirma ceea ce câţiva o bănuiam – legătura lui cu Intelligence Service. (Nu s-a confirmat niciodată, dar antipatiei puţin îi pasă.) Dirgen se apropie de mine familiar şi îmi şopti fără mult protocol, dar cu atât mai enervant, că filmul e slab, cu deosebire comentariul… Nu i-am cerut argumente, nu m-am întins la vorbă. I-am convocat în grădina vilei, lui nu i-am acordat nici o atenţie, am remarcat totuşi că mă privea cu o timiditate care m-a potolit cât de cât; nu am fost dur, mi-am impus şi eu o oarecare grijă în a nu face praf filmul, ştiam oricum că nu mai era timp pentru a-l îmbunătăţi radical – conform unei expresii elegante; am dat

câteva instrucţiuni precise – le ţin bine minte: să o lase mai uşor cu industria grea, oamenii nu mănâncă furnale, ci franzele, să pună accentul pe irigaţiile exemplare din Dobrogea, să nu se mai refere doar la clasicii ştiuţi, avem şi noi clasici, un Bălcescu, un Eminescu – eram în consens cu mediocritatea „Operei“, mă copleşise, desigur. Fără să-l privesc, m-am îndurat să spun despre comentariu că ar trebui filat şi am dat ca exemplu expresia care îmi înveselise uşor plictiseala: „În Deltă, turiştii vor găsi multă frumuseţe, *y compris* peştele în proţap“. „Ce înseamnă *y compris*? Poate că ar trebui tradus…“ Nu am urmărit cum a recepţionat replica mea, era facilă, dar mă mulţumea: le-am întins mâna tuturor, am observat că s-a aplecat politicos în faţa mea; ca să fiu precis, l-aş fi întrebat doar ce pile a avut ca să ajungă aici – ar fi fost vulgar, toată viaţa am detestat vulgarităţile. Am auzit însă că prin toate barurile bucureştene a circulat intens, la orice chef, acest „*y compris* peştele în proţap“; probabil că e tot ce a rămas din *România orizont ’64*.

ADDENDA. Ieri-noapte am avut un vis îndeajuns de coerent: stăteam la ocularul uşii şi îl aşteptam pe acela care urma să-mi strecoare sub prag plicul cu scrisoarea celor două picături de sânge; nu apărea şi nici eu nu dădeam semne că aş fi un Macbeth; mă gândeam cum ar trebui să numim – noi, cei de la cenzură – blestemăţia asta: „extremismul de centru“; nu-mi apăreau decât adjective dintr-acelea care m-au invadat în noaptea când am inventat adevărul integral; ţineam ochiul lipit de ocular şi mă străbăteau „nociv“, „abject“, „scandalos“, „insalubru“, ca să naufragiez în „tipic mic-burghez“. Nu m-au mulţumit. M-am întors în sufragerie, subit alarmat că la TV5 a început „Questions pour un champion“, am deschis televizorul, într-adevăr, începuse fără mine şi când prezentatorul a anunţat că urmează o întrebare din arheologie mi-a apărut adjectivul căutat: „ignobil“. *The end*. *Koneţ filma*. Orice psihiatru va stabili că am avut un vis prea transparent; îi voi răspunde că am iubit dintotdeauna claritatea. Nu am evoluat; ştiu că ei numesc asta rezistenţă. Opun rezistenţă.

Domnule Oscar Rohrlich,

Ieri, imediat după prânz, au venit Georgeta şi Mache, întorşi de dimineaţă de la Praga, binedispuşi; mi-au adus un tensiometru şi un aparat de măsurat glicemia, deşi nu am nevoie, dar, vorba Georgetei, „ca să fie în casă“; lui Lili – o rochie şi o plită specială; după câteva minute, într-o bună regie a surprizelor, separând materia de spirit, mi-au dăruit *Autocritique* a lui Edgar Morin (Éditions du Seuil, 1994, după ediţiile din 1959 şi 1970); o găsiseră într-o librărie mică din oraşul vechi, într-un teanc cu Camus, Sartre, Cioran, se gândiseră că *Autocritique* asta m-ar interesa cel mai mult. Am rămas fără glas – de unde ştiau cine e Edgar Morin? De unde siguranţa lor că mă interesează? Îmi venea greu să le mulţumesc, nu mi se mai întâmplase de multă vreme… În tăcerea mea, Georgeta mă mângâia pe frunte, iar Mache mă lămurea că a început s-o citească seara, în hotel, i s-a părut formidabilă, e urgent să i-o împrumut după ce… Nu am izbutit decât s-o întreb pe Georgeta dacă i-a arătat lui Mache casa de oaspeţi unde văzuse pentru prima oară filme cu Stan şi Bran (BIBLIOGRAFIE. Vezi *La Monj*). Volubilă, având grijă să-şi protejeze memoria, îmi povesti că au locuit exact acolo, în fosta casă de oaspeţi, transformată acum într-un hotel elegant, dotat cu un fel de cinematecă într-un circuit interior, la care se putea comanda, din apartamentul tău, orice film doreai, de pe o listă ataşată la aceea a serviciilor; revăzuseră un Bergman, un Antonioni, un Godard – era într-o vervă pe care nu i-o cunoşteam, îmi dădeam seama de ce: polemiza (involuntar?) cu „iepoca“ în care vedea filmele dubioase la prieteni, pe video, nu la noi acasă sau la Cinematecă, în regimul permis membrilor ACIN. Am ascultat-o fixându-l pe Edgar Morin, tânăr, în poza de pe coperta cărţii; am ascultat-o conform sfatului lui Dalai Lama: cu cei dragi nu discuta nimic despre trecut. Oricum, ea nu ştia că citisem această *Autocritică*, că o aveam în casă, că o adusesem de la Paris, în ’59, unde fusesem invitat de PCF, împreună cu soţia mea, vedeam pentru prima oară Parisul…

M-a sunat Xifando, trebuie să se interneze pentru sciatica lui, „dacă e sciatică“; nu a ratat tragedia secolului XX.

Domnule Oscar Rohrlich,

Nu ţi-am scris de trei zile, fiindcă l-am citit, după 40 de ani, pe Edgar Morin. Atunci îl cumpărasem *à contre-cœur* (nu ştiu cum s-ar traduce fericit), ştiam că fusese exclus din partid, era acuzat de grave erori ideologice, nu aveam amănunte – primul impuls a fost să nu-l citesc, dar, de cum am deschis cartea într-o librărie de pe Rive Gauche, m-a fulgerat primul citat din cele care se înşirau ca un motto, înaintea primului capitol: „O convingere este solidă dacă rezistă conştiinţei“ (Valéry) – niciodată nu m-a fascinat cât Bergson, dar chestiunea, şi la ora aceea, începuse să mă intereseze, fără să capete proporţiile unui conflict tulburător. Am cumpărat *Autocritica*, am început s-o citesc în casa de oaspeţi, cu o superioritate ideologică nu lipsită de trufie, care a cedat, pagină cu pagină, cu cât înţelegeam sensul citatului din Valéry. Mai tânăr decât mine cu 10 ani (născut în 1921), luptase în rezistenţă, intrase în partid cu toate idealurile mesianice ale unui marxism inflexibil; convingerile lui comuniste, ani de zile în acord cu o la fel de solidă conştiinţă comunistă (la noi Co-Co), nu au mai rezistat în faţa evenimentelor contradictorii din „lagărul nostru“ (blestemată expresie, o voi comenta într-o addenda…). Mă corectez imediat – nu a rezistat integral. Autocritica lui avea un subiect clar precizat: destalinizarea sa, urmărită pas cu pas, de la primele îndoieli la timiditatea în a se justifica, de la decepţie la teama de a o divulga, de la refuz până la o clarificare „în numele spiritului critic, esenţa marxismului“. Pentru el, Raportul Hruşciov fusese „o iluminare a răului şi a binelui strânse într-un nod gordian“. (Nu se ferea de un patetism slab controlat.) El tăia acest nod gordian formulând tranşant: „Comunismul nu poate fi autentic decât dacă e antistalinist“. Cunoşteam ideea, aveam la ea replica lui Scali, comunistul lucid din *Espoir*-ul lui Malraux, care, când era întrebat de ce nu iese din partid, răspundea: „Nu divorţezi de o femeie cu care ai copii“; făcusem din ea o „lozincă“ pentru viaţa mea de partid, şi aceea numită „personală“, o lozincă vitală, trăită (de mult sunt entuziasmat de simplitatea genială a „ideilor trăite“ ale lui Vianu). Eu am trăit lângă o femeie şi un ideal până în faza lor terminală, incurabilă, nu le-am separat, nu le-am părăsit. Antistalinist mai „conştient“ decât mine la ora aceea, nici el nu renega idealurile, revoluţia, nu

dezerta la dreapta, nu era koestlerian; exclus din partid, rămânea un comunist aflat într-un exil interior, în care îşi găsea „liniştea şi demnitatea complexităţii“; intelectualiza abundent (după „ochiul“ meu de atunci), îl invoca pe Freud în revolta sa împotriva Partidului-Părinte, avea revelaţii decisive, dintre care aceea numită chiar de el „revelaţia revelaţiilor“ mi-a rămas de la prima lectură: în faţa celor petrecute în ţările din Est – procesele lui Rajk şi Slánský, revoltele din Berlin, Budapesta, Varşovia – el se descoperea ca „*un provincial din Occident* [sublinierea mea], locuind undeva pe o Coastă de Azur ideologică“, departe de noile lupte de clasă din democraţiile populare. Morin a fost primul care mi-a dat această idee – să-i numim „provinciali de pe o Coastă de Azur ideologică“ pe toţi acei intelectuali din Occident lipsiţi de experienţa revoluţiei şi derutaţi de convulsiile ei. E o imagine foarte corectă – am păstrat-o până azi, nu mă simt deloc provincial citind *Le Monde* sau *Le Nouvel Observateur*, recunosc însă că atunci, după prima lectură a *Autocriticii* lui, problema cea mai acută a fost dacă să iau ori nu cartea cu mine, s-o aduc la Bucureşti, acasă; nu o puteam lăsa în apartamentul nostru din hotelul partidului – nici ei, nici noi nu publicaserăm Raportul lui Hruşciov, cenzuram tot ce era antisovietic; cum li s-ar fi părut să descopere, după plecarea noastră, că şeful cenzurii din România cumpărase *Autocritica* lui Morin? Nici nu o puteam arunca în Sena – ar fi fost prea vulgar… L-am luat pe Morin în valiză, acasă l-am ascuns bine şi adânc în bibliotecă, în compartimentul operelor lui Stalin, unde ştiam că nici eu nu mă voi mai putea hazarda.

Întrerupere. Lili a intrat ca să mă întrebe dacă poate să-mi spună ceva: se întorcea de la piaţă şi a văzut o manifestaţie a homosexualilor, cărora li se striga de pe trotuar: „Marxiştilor!“; a vrut să ştie ce părere am; am rugat-o să fie atentă la cât îmi sărează supa. „De ce, vă simţiţi rău?“

Revin: citită azi, după 40 de ani pe care nu-i asimilez cu acei necesari unei ieşiri din deşert, *Autocritica* lui e, în ansamblu, o prelucrare intensă a ideii lui Valéry: convingerile comuniste sunt solide dacă rezistă unei conştiinţe stalinizate. Azi nu am obiecţii majore. Lui însuşi – fără să fie melodramatic – îşi impută că s-a lăsat înşelat de clişeele în care s-a întrupat utopia noastră. În nici un caz *nu renunţa la ea*. E ceea ce îmi apare ca esenţial – dacă nu ai uitat acest cuvânt. E ceea ce m-a făcut să mă simt bine citindu-l la început de secol XXI, când clipele bune sunt şi mai puţine

decât lacrimile cenzurate cuviincios. Cel mai solid capitol, acum, nu este cel al destalinizării, ci acela intitulat uşor gongoric „Epoca fierului planetar“, în care apără utopia comunistă în termeni nemaiîntâlniţi de mine. Într-un ultim tribut pe care îl plătesc citatomaniei aprig combătute odinioară, îmi face plăcere să-ţi traduc şi să transcriu, ca un student excitat de texte decisive:

> „Comunismul este o utopie… şi, dacă o recunosc, nu reduc utopia la acel «sollen» (trebuie) ridiculizat de Hegel şi Marx. Utopia exprimă valorile noastre, ele însele exprimând într-un sens nevoile noastre. Din acest punct de vedere, utopia nu poate fi concepută ca o fugă în afara realului. Ea face parte din realitate – e un ferment al acţiunii. *Este mult mai «realist» să reabilităm utopia decât s-o dispreţuim*. Vreau să spun că utopismul conştient a vivificat ideea mea despre comunism. Ca idee a materialismului istoric, ea a murit. Ea a devenit o morală vie. Utopismul conştient este, pentru mine, de acum înainte, prima condiţie ştiinţifică a socialismului. *Numai astfel îmi pot salva idealurile tinereţii mele*. Şi vreau să le salvez – fie din teama de îmbătrânire, fie din teama de îmburghezire, care poate că nu-s atât de prosteşti şi nici atât de mizerabile“ (sublinierile mele).

Nu ştiu cum le-ar citi azi, îl pierdusem din vedere, nu am auzit să fi murit, nu cred că s-a revizuit până la renegare şi îmburghezire, nu doresc să mă interesez îndeaproape – mă tem să nu fi „evoluat“. Pentru mine, Morin e un provincial care nu a ajuns de pe Coasta lui de Azur la Cevengur, să trăiască acolo mecanica utopiei, placată pe morala oropsiţilor biruitori. E limita lui – el nu-i cunoaşte, aşa cum nici Marx nu i-a cunoscut, şi nu a ajuns la Babel sau la Ivan Denisovici, oricât l-au entuziasmat cele o sută de zile ale Comunei din Paris. Eu îi cunosc, am ajuns în Cevengur – mi-am ratat utopia, dar nu o reneg. Mai bine ratat decât renegat. E complexitatea mea, cu limitele ei; mă simt vivificat (accepţi verbul acesta chinuit?) când mă gândesc ce-ar spune tinerii şcoliţi azi în anticomunism citind *Autocritica* lui Morin: nu ar fi exclus să-i pună verdictul lui Stalin la *Cevengur*: „Gunoi!“. Asta nu mă împiedică să afirm că o asemenea autocritică nu a putut şi nu va putea să fie scrisă la noi de nimeni, de nici un intelectual, fost sau rămas comunist. Încă o dată: „Domnilor, dumneavoastră nu cunoaşteţi intelectualul român!“.

Aş vrea însă să găsesc un moment pentru a-l întreba pe Mache de ce i s-a părut Morin formidabil; de părerea Georgetei mă feresc atâta timp cât, din laşitate, nu o întreb ce a făcut în Piaţa Romană, când s-a cerut ca, înainte de *Tatăl nostru*, creştinii să îngenuncheze şi comuniştii să rămână în picioare. (Monsieur Paul ar fi făcut un infarct.) Dumitale nu

ţi l-aş recomanda decât cu condiţia să renunţi la a nu mai lua tragicul în serios. Tot ce s-a întâmplat cu utopia noastră e tragic şi trebuie luat în serios; cu dumneata nu iau pastilă, ci scot maşina de scris – e traciicomic. Săptămâna trecută ai scris despre obligativitatea nuanţei în ce gândim. Pe mine de ce nu mă nuanţaţi? Fiindcă nu am „evoluat“ la dreapta? Fiindcă nu sunt un renegat? O, ce drăguţi sunteţi cu toţi renegaţii!

Gata să plece, Lili găseşte sub uşă şi îmi aduce un plic – „În atenţia tovarăşului Reznicek“ – cu două noi picături de sânge; încă nu sunt dispus să aflu ale cui sunt. De la primul episod al *Memorialului durerii*, i-am pus ca motto versul lui Beniuc de dinainte de ’44: „Durerea românească e mult mai mare“, şi nu m-am putut uita la celelalte din cauza comentariului rostit (de un fost secretar de partid de la Radio) cu un glas de Nemesis care nu-mi era necunoscut. L-am avut şi noi….

ADDENDA (a doua zi)

1. Indiferent de Morin, la Paris ne-am simţit atât de bine, încât şi azi mă uit la Turul Franţei pentru peisajele sale – altfel, sportul nu mă interesează; am aflat mai demult că face şi cronică sportivă, dar nu i-am citit niciodată articolele – dovezi incontestabile ale frivolităţii detestabile; adaugă la ce ne desparte şi epitaful cu care se laudă: „Aici zace un om care a visat să fie cronicar sportiv şi a fost“. Sper că a optat pentru incinerare.

2. Adeseori mă gândesc că una dintre primele mele erori a fost aceea de a fi acceptat să traducem mecanic, *mot-à-mot*, cuvântul rusesc *lagher* în „lagăr“, „lagărul ţărilor socialiste“; l-aş trimite pe tânărul Xerox la Academie să cerceteze, în colecţia *Scânteii*, când a apărut prima oară expresia „lagărul păcii“. Semantic, nu am comis o catastrofă mai neghioabă; şi nu mai am aroganţa de a replica sarcastic că revoluţia nu are timp de semantică şi construcţia socialismului nu e o teză de doctorat.

3. Mult înainte de Morin, în ilegalitate, l-am auzit pe un prieten profetizând că, indiferent dacă îl vom învinge pe Hitler, nenorocirea noastră, a comuniştilor, va fi Stalin; fusese exclus – e cel care se spânzurase, în dimineaţa când plecasem rău dispus să vizez filmul lui Mache.

4. Ţin bine minte că în perioada procesului de la Budapesta – moment crucial pentru „provincialul“ Morin – m-am bizuit ideologic şi chiar sentimental pe Julien Benda, care refuzase să semneze un manifest în apărarea lui Rajk. Oricâte obiecţii aveam la dezangajarea politică a lui Benda,

onestitatea lui intelectuală încă mă intimida şi, în cazul acela, îmi asigura intransigenţa faţă de „trădător“; după care au apărut clarificările care conduc la complexitatea ideală a lui Morin. Să facem şi din complexitate un ideal? Cu cât lirism mai posed – şi mai puţin decât umorul – o parafrazez pe doamna Roland şi emit: „O, complexitate luminoasă, cât clarobscur în numele tău!“.

5. Am avut şi noi, învingătorii de ieri, „foştii“ de azi, acelaşi glas de Nemesis ca al învingătorilor actuali. Ei blestemând odioşii comunişti, noi înfierând odioasa burghezo-moşierime. E o monotonie a adjectivului pe care nu o vor explica nici lingviştii. E o mecanică a urii care cenzurează orice hohot de râs. Ceea ce ne uneşte indestructibil este violenţa neîmpăcării. Neînduplecarea anticomunistă se leagă direct de lupta împotriva împăciuitorismului, declanşată la plenara CC-ului din 1958. Comunişti şi anticomunişti, *même combat*: moarte împăciuitorismului!

Domnule Oscar Rohrlich,

Ieri, după „Questions pour un champion“, m-am dus până la uşă şi m-am fixat pe ocular, convins că va apărea omul cu plicul însângerat – voiam să-l văd cât de cât la faţă; nu era el, sunase prietena noastră Tic-Tac, nu i-am deschis imediat, sugerând un drum din sufragerie până în vestibul; fusese prin cartier, nu mai trecuse de mult pe la noi, voia să mai ştie cum mă simt etc. etc. Ştiu că vă cunoaşteţi foarte bine – mie îmi place vivacitatea ei, din priviri până în frază; mă reţine totuşi ceva: ştie prea multe despre prea mulţi şi nu o ascunde; e dintre oamenii inteligenţi care, oricât vorbesc despre alţii, tot pe sine se pun în valoare; fusese la Bruckneri, mai ales cu soţia lui era în cele mai bune relaţii; se dusese să aranjeze o întâlnire între fiica lui I.L., condamnat pe viaţă, în ’47, în procesul ţărăniştilor, şi preşedintele acelui tribunal care îl judecase pe I.L., Sanda Bruckner. Fiica nu avusese nimic împotrivă, Sanda îşi dăduse şi ea acordul, urma ca mâine Tic-Tac să vină la ei cu fiica lui I.L., nu pentru o întâlnire solemnă, nu cu presă, nu cu televiziune, nimic oficial – după cum îmi explică, într-o bună dispoziţie verbală. Nu i-am dat nici un semn de uimire; mi-am cenzurat orice curiozitate, deşi nu mai auzisem o asemenea „întâmplare din Capitală“, după noaptea aceea… Cred că nici dumneata. După care insistă pe boala urâtă a Sandei, o degenerescenţă a coloanei vertebrale, se mişcă foarte greu, complet cocârjată, iar el, cu oricâte are pe cap, o îngrijeşte extraordinar (am reţinut bine adverbul). Totuşi – mă întrebam: de ce venise? Doar aşa, ca să mă vadă? Nu cunosc prea mulţi care vor să mă vadă. Probabil că m-a „auzit“, fiindcă, *ex abrupto*, a trecut la un articol citit în *Lettre Internationale* despre Mandela şi însemnătatea lui în evoluţia Africii de Sud – am ascultat-o până când, deodată, m-a întrebat (era pentru prima oară când mă întreba ceva): „Credeţi că la noi putea să apară un Mandela?“. I-am răspuns: „Şi ce-ai mai citit?“. S-a conformat – mai citise, tot în *Lettre*, un eseu al unui ziarist spaniol despre opţiunea postfranchistă pentru amnezie şi amnistie; nu m-am putut reţine şi am rugat-o să repete – „pentru amnezie şi amnistie“. E ideea mea de multă vreme, nu am îndrăznit s-o formulez atât de exact – oricum, nu m-a întrebat dacă e posibilă în România… Să fi fost din discreţie? Dintr-o bună-cuviinţă de a nu mă pune în dificultate? Era la

curent cu dificultăţile mele? Conştiincioasă, a trecut la literatură: de câteva săptămâni citeşte *Viaţă şi destin*, ultimul Vasili Grossman; i-am spus că nu a ajuns încă la mine; m-a asigurat că e superior oricărui Soljeniţîn prin „ambele adevăruri“; nu i-am cerut să-mi explice care adevăruri, am vrut s-o întreb dacă a citit *Cevengur*, dar imediat m-am răzgândit şi am întrebat-o dacă a citit *Pentru patrie! pentru Stalin!* reportajele lui Grossman, ca trimis al *Pravdei*, de la Stalingrad până la Berlin… Desigur, le citise, le primise ca premiu într-a'ntâia de liceu – tocmai aici e superioritatea lui Grossman, el e un comunist trecut prin stalinism, dezintoxicat, dar rămânând comunist, pe când Soljeniţîn e un antistalinist unilateral, care se simte dator doar lui Tvardovski, bolşevicul care, după ce citeşte *Ziua lui Ivan Denisovici*, pleacă prin Moscova să anunţe că a apărut un nou geniu rus… Am întrerupt-o – când intră în literatură, Tic-Tac e inepuizabilă, odată mi-a recitat, mie şi Georgetei, înainte de…, nu mai ştiu câte poezii ale lui Beniuc – şi i-am amintit că o auzisem pe Monica Lovinescu emiţând că e uimitor cum un roman ca *Viaţă şi destin*, scris în cel mai plicticos stil, nu poate fi lăsat din mână; Tic-Tac a făcut un semn de lehamite, „ce să mai vorbim de doamna dirigintă…?“. Nu i-am cerut explicaţii, am trecut la fleacuri, m-a întrebat dacă-l mai folosesc pe Botezatu, făcuse un interviu cu el, o să apară în *Dilema*, am asigurat-o că citesc *Dilema* cu mare interes, nu am ajuns la dumneata, la ruga dumitale, m-ar fi interesat, dar încă nu ştiu să fiu indiscret.

După plecarea ei m-am blocat în complexitate: mi-am adus aminte că citisem un interviu al ei cu sora lui Corneliu Coposu, de unde atâta disponibilitate pentru ambele adevăruri? Dacă venise să prospecteze un interviu şi cu mine? I-ar fi convenit? Cui i-ar conveni? Mie cu atât mai puţin… De la cenzură la autocenzură este ultima mea complexitate. Pe scurt, am hotărât să nu-i spun nimic Georgetei despre Tic-Tac. În ce te priveşte, îţi relatez ultimul episod din serialul „Nu sunt Javert, nu eşti Jean Valjean“: mă gândesc nu o dată că am ajuns să-ţi scriu conform sfaturilor lui Camil (al dumitale) către doamna T.; nu văd şi în asta o culpă.

ADDENDA (de seară). M-a sunat Xifando, a început cu Iliescu, dacă l-am auzit cum a acceptat că (îl auzisem) comunismul e la fel de vinovat ca fascismul (i-am zis că nu l-am auzit) şi a ţinut să mă anunţe că de mâine se internează la Elias, sciatica lui s-ar putea să nu fie sciatică; l-am rugat să mă ţină la curent, să-mi comunice unde-l pot găsi, în ce

salon, în ce rezervă… Pentru prima oară a încheiat fără să atace problema tragediei în secolul XX.

Domnule Oscar Rohrlich,

Nici ieri Georgeta nu m-a întrebat ce părere am despre autocritica lui Morin: nu mai păstra nimic din verva întoarcerii de la Praga. Era de severitatea celor de la controlul de partid, ca să găsesc un punct de reper, când îi luau la întrebări. 1) De ce am fost la Bucşan? (ea nu-l numea aşa) – se subînţelegea: de ce nu am anunţat-o? De ce am profitat de plecarea lor? Eronat, am încercat să fiu spiritual: fiindcă am vrut să cunosc un capitalist în postcomunism, un erou al timpului nostru. 2) De ce am refuzat ce mi-a propus? Am tăcut, îmi era imposibil să înţeleg cum de ea nu pricepe de ce am refuzat. Ce era în mintea ei? În mintea mea am formulat prompt – fiindcă ce-mi propunea era scârbos, nu ignobil, scârbos, spontaneitatea autocorecturii mi-a sporit muţenia şi m-a clarificat: pactul nostru de neagresiune devenise caduc. La fel de acerbă, a insistat: „La inteligenţa ta, ai putea fi mai realist“. Erau cuvintele pe care nu trebuia să le aducă în discuţie; trebuia să-i zic că, la inteligenţa mea, nu aş vrea decât să schimbe tonul… De când îmi vorbeşte aşa?… Ca la…? M-am cenzurat, m-am corectat, am preferat o ironie de-ale mele, din câte mai posed: „La inteligenţa mea, sunt incorect politic, nu vă place incorectitudinea politică?“. Probabil că încadrarea la a doua plural a îmblânzit-o – am şi eu poveşti pentru a-mi îmblânzi copila –, fiindcă s-a aşezat pe braţul fotoliului meu şi mi-a potrivit, nu aş zice spăsită, gulerul cămăşii, cum nu a mai făcut-o de mult, dinainte de noaptea aceea… Apoi a avut şi ea dreptul ei la complexitate, pe un ton în care se ascundea parcă şi gingăşia necesară îmblânzirii unei fiare; am reţinut că Bucşan (al meu, al ei era altul) e sponsorul casei lor de film, că nu s-a amestecat niciodată în opţiunile lor, că e foarte cultivat, deloc extremist, decis să schimbe climatul actual (m-am cenzurat: de aceea l-a luat pe Coco lângă el?), e foarte bun prieten cu Andrei (directorul dumitale, cel cu privirea inteligentă), care l-a convins de mult că eu, Reznicek, am renunţat la… Am privit-o cât mai şters – tehnică din ilegalitate: în momentele dificile, a pune o privire cât mai ştearsă pe cel din faţă; cred că m-a simţit, formulând cu cea mai abilă gingăşie: „Nu-i aşa că ai renunţat la…?“. Am fost prompt şi exact: „Ce mi-a propus era scârbos…“, dar imediat m-am ridicat şi m-am dus la baie să-mi iau o pastilă, am renunţat, nu era cazul, mă

speriasem probabil de volubilitatea mea, poate că acum ar fi fost momentul cel mai potrivit s-o întreb dacă a îngenuncheat atunci în Piaţa Romană; m-am întors şi „am căzut în contingent“, întrebând-o dacă din cauza mea nu vor mai fi sponsorizaţi. „Vom vedea“; era un „vom vedea“ al meu, atunci când nu vroiam să desecretizez o complicaţie, nici măcar celor apropiaţi; abrupt, fără urmă de gingăşii, m-a chestionat: „Cum stai cu pastilele?“; rapid, luat prin surprindere, i-am spus că nu am de ce să mă plâng şi atunci a apărut o frază abracadabrantă – să-i promit că mergem la o clinică foarte bună, unde există pastile mult mai competitive; i-am promis; am condus-o până la uşă, am deschis, sub prag era un plic, plicul (precum îl presimţisem), l-am ridicat, ea s-a uitat peste umărul meu şi a încercat să glumească – „Cine-i mai scrie tovarăşului Reznicek?“ –, fără să depăşească discreţia sacră în care a fost crescută; m-a îmbrăţişat cu grija, clasică deja, de a nu fi prea sentimentală şi melodramatică. În clipa aceea, mi-a apărut următoarea perspectivă: [redacted]

ADDENDA. Prefer „căderea în contingent“ oricărei „încremeniri în proiect“ – dacă îmi propun să selectez printre expresiile zburdalnice, azi la modă.

Revin asupra a ceea ce am cenzurat, alarmat până la superstiţie de forţa presimţirilor mele: în perspectivă, Bucşan şi Coco de lângă el vor declanşa o campanie de demascare a fostului şef al cenzurii, care, de zece ani…

Domnule Oscar Rohrlich,

Nu ţi-am mai scris de vreo zece zile, fiind într-o stare (aproape) lamentabilă.

Ca să-ţi dau o dimensiune a stării, până şi la „Questions pour un champion“ nu puteam să mă gândesc decât la cum voi reacţiona odată declanşată campania lui Bucşan şi Coco împotriva lui Reznicek. La multe „questions“ mă trezeam articulând *Leiba Zibal* – e nuvela lui care îmi place cel mai puţin. Nu ştiam dacă să dau imediat un „drept la replică“ – imediat sau după două-trei articole, eram sigur că va fi un serial. Sau să nu le răspund deloc? (În ambele cazuri, cum vor reacţiona Georgeta şi Mache?) Şi cum va suna acest „drept la replică“? Ideea din noaptea la ocular era din altă epocă. Să fie un text defensiv sau ofensiv? Împotriva cui?… Să pun accentul pe faptul că am fost de acord cu punctul 8 de la Timişoara? Nu am martori, nici măcar Georgetei nu i-am spus că ar fi bine ca nici un nomenclaturist sau activist notoriu să nu mai rămână în vigoare şi că, în fond, lustraţia e o chestiune de bun-simţ; după atâţia ani era prea târziu şi oricum s-ar fi zis că pensia îmi asigură oportunismul şi egoismul. Într-o noapte m-am culcat având viziunea unui text în care să susţin sincer, fără prudenţă, „adevărul meu integral“: amnezia şi amnistia sunt cea mai bună soluţie; aş fi indignat ambele adevăruri, aş fi fost linşat mediatic, dar aş fi rămas în istoria ideilor postdecembriste cu numele meu, nu cum s-a întâmplat cu adevărul integral, pus pe numele altuia; sunt tentaţiile nocturne ale sincerităţii dintotdeauna antipatice. Dimineaţa m-am trezit sarcastic, ca după alungarea oricărei ispite: să le scriu, fără a le cere să mă publice, doar aşa, ca un document care să rămână în arhivă, că doresc să-mi fixeze ziua şi ora când mă voi prezenta la redacţie, de unde, însoţit neapărat de Coco, să fiu transportat şi predat Tribunalului Bucureşti, ca un „torţionar al culturii noastre“ (termenul nu putea lipsi); încheiam cu asigurarea că nu voi cânta *Internaţionala* în faţa instanţei. Nu aveam nici un haz, dar eram în vervă – verva relei dispoziţii; mai presus de toate, nu simţeam *nici un dezgust* – subliniez pentru a nu mă pierde în pisălogism. Eram (aproape) lamentabil, dar nu mă dispreţuiam.

La prânz, în timpul supei cu găluşte, am naufragiat într-o idee serioasă şi ridicolă – să le invoc utopia noastră, pentru

a pune în evidenţă una dintre cele mai complicate enigme, niciodată abordată în ziarele de pe tarabele din Radu Beller: cum a fost posibil ca două ideologii, două morale întru totul opuse în adânc, pe verticală, să recurgă, în perioadele când s-au impus politic, la aceleaşi metode, la aceleaşi practici şi constrângeri, până şi la aceleaşi şabloane, clişee şi spectacole de masă? (Pe când o urmare: *Cum de s-a putut?* la *Ce-i de făcut?* a lui Lenin din 1905?)

BIBLIOGRAFIE. Articolele lui Noica din *Buna Vestire* legionară, unde a fost adjunct după septembrie 1940; nu s-a scris ceva mai violent împotriva micii-burghezii româneşti, incapabilă să înţeleagă jertfa legionară, a celor care au ucis pentru a ne mântui; pentru a-i zgudui pe mic-burghezii bucureşteni apatici, propunea să li se stingă lumina în case, să li se taie apa, să fie supuşi la un inconfort necesar pentru înţelegerea sacrificiului; în multe dintre frazele sale extatice, dacă înlocuiam Legiunea cu Partidul, îl puteam publica şi noi, în sensul aceloraşi clişee pline de lirismul urii şi al intransigenţei bine-cunoscute; l-am citit şi la apariţie, şi după ’46, fiindcă, într-un acces straniu (de spaimă?) le-a trimis la Tribunalul Poporului, unde nu mai ştiu ce s-a întâmplat cu ele. Monsieur Paul nu putea să-l vadă în ochi, eu am apreciat cum se cuvenea faptul că la Păltiniş nu le-a vorbit niciodată elevilor săi despre perioada lui de fanatism legionar. Orice om cu câteva texte decisive la bază nu se fereşte să posede un secret – mai ales dacă acesta ţine de fanatism, de cea mai gravă eroare comisă de un intelectual scăpat cu viaţă din încleştarea celor „două adevăruri“. Lui Monsieur Paul („Nu te căi mai mult decât e necesar“), lui Xifando le putea suna scandalos, dar am pactizat cu tăcerea lui Noica, cu cenzura lui; l-am înţeles – s-a căit mut, fără spectatori, restul e cenzură (nu fără alte erori, cum ar fi refuzul lui la Caragiale, pentru că ar fi introdus zeflemeaua în cultura română).

Punctul cel mai josnic al căderii mele a fost acela când mi-a trecut prin minte să te chem ca martor pentru ziua aceea când m-am opus arestării voastre; eram din nou ca un nazist care se apără cu un evreu pe care nu l-a trimis în lagăr – nu pot scăpa de această catastrofală confuzie dintre noi şi ei.

În fine, ieri după-amiază m-a „rezolvat“ *Don Giovanni*. Pauză.

ADDENDA (înainte de culcare)

1. „A pune accentul“ este o expresie care îmi aparţine; am folosit-o în câteva planuri de măsuri către Secţie şi a fost

preluată de echipa care îi făcea discursurile; s-a ajuns până la „a pune accentul pe ce ne uneşte“.

2. Am apreciat pozitiv stupoarea proaspătului editor bucureştean – instalat, deloc halucinant, în biroul directorial al fostei noastre Edituri Politice – când a primit de la Paris *Schimbarea la faţă a României*, cu câteva zeci de pagini cenzurate aprig de Emil Cioran, cu mâna lui. Niciodată „restul e tăcere“ – întotdeauna „restul e cenzură“.

Domnule Oscar Rohrlich,

Don Giovanni a apărut în următoarele condiţii: aşteptând zilnic declanşarea campaniei împotriva lui Reznicek, am comis eroarea de a o ruga pe Lili să-mi cumpere ziarul lui Bucşan; fără să-l citesc, simţeam de la prima pagină dacă porniseră atacul… Lili cu siguranţă îi comunicase Georgetei noutatea – când mai cumpărasem un ziar anticomunist? –, dar şi lipsa poftei mele de mâncare, plus tăcerea maşinii de scris. Ca atare, Georgeta m-a sunat zilnic: începea grijulie, întrebându-mă cum mă simt, şi ajungea repede la dorinţa ei de a mă consulta la clinica aceea privată cu medicamente competitive; era din ce în ce mai imperativă, în contrast cu gingăşia întrebării: „Nu-i aşa că ai renunţat la…?“. Eu nu îndrăzneam s-o întreb cum a rămas cu acel „vom vedea“ în legătură cu sponsorizarea lor; totuşi, din fondul acela de viclenii, şi el tot mai uzat, dar încă operaţional, a răzbit o idee: dacă în cadrul acelui „vom vedea“ au loc nişte tratative, în care ea şi Mache ar inocula vestea că sunt internat, investigat…? Poate că le-ar folosi, poate că şi Bucşan tinde spre complexitate umană şi nu ar mai trage într-un fost torţionar aflat în investigaţii, la spital. „Investigaţii“ sună azi mai omenos şi mai lugubru decât ieri. M-am înţeles cu ea, foarte cuminte, ca mâine să mergem la clinica aceea competitivă. E ignobil? Ignobil, dar nu scârbos. Şi mai ales faţă de cine? Nu sunt dostoievskian, nu sunt tolstoian, dar nici exemplar.

În aceste condiţii, mi-a apărut pe seară *Don Giovanni* – după zilele fără text, obosiserăm şi eu, şi maşina mea de scris; am deschis televizorul, pierdusem „Questions…“, m-am dus pe Mezzo, era o reluare a lui *Don Giovanni*, actul final, cu Leporello speriat, ascuns sub masă, imitând paşii Comandorului. Inima îmi bătea foarte tare – cum scrie în romanele bune sau proaste. Când Comandorul – fie şi prost machiat – îi cerea să se căiască şi el îi urlă: „Nu mă voi căi niciodată!“, m-am trezit şi eu – anti-Don Juan toată viaţa! – rostindu-i şi repetându-i clar refuzul în timp ce-l înghiţeau flăcările iadului. „Nu! Nu! Nu!“ Nu am luat nici o pastilă. Cred că din ilegalitate nu mi s-a mai întâmplat să vorbesc singur; nu m-am speriat, m-am simţit bine.

ADDENDA (la câteva ore după *Don Giovanni*).

1. „Operaţional“ e o expresie preluată de la taximetristul Botezatu: „De câte ori aveţi nevoie de mine, sunt operaţional“.

2. Ca ideolog în criză, nu m-a deranjat câtuşi de puţin apariţia lui ca un *deus ex machina*: lasă-l să apară, dacă dă soluţii! Anticii nu erau rudimentari şi nici schematici inventându-l; noi, sofisticaţi şi estetizanţi, l-am dispreţuit ca pe o simplificare prostească; poate că un *deus ex machina* are drept la viaţă în dialectica unui gând; poate că ar trebui şi el vivificat – verbul dificultos al lui Morin.

Domnule Oscar Rohrlich,

Ţi-l voi numi aşa cum scria pe tricoul lui în ebraică şi litere latine: CHENVELO. Fără să mă întrebe dacă ştiam ce înseamnă (ştiam), mi-a tradus imediat: *da şi nu*… L-am bănuit de emfază, de vedetism, dar m-a supus printr-o jovialitate nemaiîntâlnită de mulţi ani; degaja o indiscutabilă energie a mişcărilor şi vorbelor – era viu, ca să fiu concis, oricât mă irita că stătea în picioare şi mi se adresa cu prea multă familiaritate şi antren în româneşte – curat, cursiv. Dincolo de frumuseţea chipului şi vigoarea muşchilor bine mulaţi sub tricou, îl bănuiam că e şi inteligent. (Nu am stăpânit niciodată arta portretului.) A început prin a-mi transmite urările de bine din partea tatălui său; i-am adresat imediat privirea mea ştearsă, de serviciu. Tatăl său lucrase la cenzură, mă cunoştea bine, avea o părere excelentă despre mine; fusese dat afară în ’55 din cauza unui articol care nu trebuia să apară fiindcă autorul îl lăuda pe Hruşciov şi Hruşciov nu trebuia lăudat. Tatăl şi mama lui au emigrat atunci în Israel; legal, el se născuse acolo, în primul an le-a fost greu cu un copil, dar tatăl lui a intrat la corectura ziarului românesc şi a reuşit să ajungă în redacţie, să scrie şi să se impună până la postul de redactor-şef; anul trecut a împlinit vârsta de pensionare, dar întotdeauna în casa lor s-a vorbit numai de bine despre România şi despre tovarăşul Reznicek ca un om foarte cult, însă prea comunist. Şi mama lui – fotografă la Agerpres – mă cunoştea, cunoştea toată lumea din Bucureşti, are o memorie fantastică, se lăuda că fusese cu autorul articolului (şi el foarte comunist) la înfiinţarea primului colhoz din România, se lăuda cu asta şi cu vizita la mausoleul lui Lenin, de parcă luptase pe front. În casa lor s-a vorbit româneşte, ivritul l-au învăţat cel mai bine de la el, Chenvelo; avea un an în războiul de 6 zile, din ’56, iar când a căzut comunismul a vrut să vină imediat la Bucureşti, să deschidă o clinică, nu s-a putut, trebuiau formalităţi, bani, bănci, aprobări, nicăieri nu se spune uşor *da* sau *nu*; de un an e aici, stabil, clinica merge bine, are tot ce-i trebuie şi, în primul rând, prieteni buni, ca Mache şi Georgeta… M-a ameţit, dar nu mi-am modificat privirea tot mai rece, care nu-l intimida, nici tăcerea mea vigilentă, ca de obicei. Mă gândisem de câteva ori să-l întrerup – „Cine ţi-a cerut o autobiografie?… De unde atâta familiaritate?… De unde

atâta intimism cu un fost cenzor prea comunist?“. M-am cenzurat – trăiam o clipă surprinzătoare, destinul îşi permitea o întorsătură de condei, ca orice scriitor în verva inspiraţiei. Am revenit la normal, auzindu-l că mă roagă să-mi dezbrac haina ca să-mi ia „o tensiune“, l-am ascultat, mi-a fixat tensiometrul, dintotdeauna antipatic, la care nu m-am uitat; m-am gândit că trebuie să-l văd neapărat pe Xifando ca să-i explic în ce a constat tragedia secolului XX; după care am acceptat să mă consulte la inimă, la plămâni, să mă întind pe pat, ca să-mi palpeze stomacul etc.; au urmat platitudinile de rigoare – ce mă jenează, ce dureri mă încearcă, cum dorm, nu mă jenează nimic, nu mă doare nimic, dorm bine, fără somnifer… Ce pastile iau? Am fost concis: nu m-am putut abţine să-l întreb de unde ştia că o durere te poate încerca. Din ivrit? Aşa se spune şi în ivrit? O ştia de la tatăl său, mi-a căutat privirea şi, când a găsit-o, m-a întrebat fără emfază, dar şi fără jovialitatea de până atunci: „Totuşi, cum aţi putut crede…? Şi tata, şi tu…“. Mă tutuia! Nu l-au învăţat să vorbească cu *dumneata*, nu ajunsese la *dumneavoastră*! Ar fi trebuit să izbucnesc, nu o mai făcusem de mulţi ani, m-am reţinut, am câştigat ceva timp îmbrăcându-mi cât mai tacticos haina, m-am restilizat într-o formulă cât de cât mulţumitoare: „Domnule doctor, ar trebui să ştiţi că sunt unele momente pe care nu le poţi rezolva printr-un *chenvelo*…“. Nu cred ca (măcar) politeţea mea să-l fi „cutremurat“. Prompt, prea prompt, şi-a regăsit buna dispoziţie, a acceptat că răspunsul meu e bun şi s-a dus s-o cheme pe Georgeta, care, desigur, mă aşteptase; m-am gândit că e în el ceva din *huţpaua* lui Bruckner, care a introdus în interviurile lui abundente, de după noaptea aceea, americanismul: „E o bună întrebare“. Eu am ajuns să dau „răspunsuri bune“ unui Chenvelo şi să-mi văd limba spânzurată, conform blestemului din *Logica*. Fii mulţumit!

Apoi, în trei, el i-a comunicat Georgetei că, în linii mari, totul este în regulă, dar ar fi necesare 4-5 zile pentru investigaţii mai amănunţite, ne asigură că sunt condiţii foarte bune, o rezervă etc.; s-ar putea chiar de mâine… Georgeta îl asculta şi îmi mângâia fruntea – gest necunoscut în public, care m-a uimit şi m-a clarificat: încă nu fusese nimic rezolvat cu „vom vedea“ şi, fără să mă anunţe, adoptaseră ideea mea – să-l impresioneze pe Bucşan cu internarea mea, pentru a suspenda campania; erau şi ei conştienţi de iminenţa ei. Am fost de acord cu internarea, punând o condiţie: nu mâine, ci poimâine, trebuie să mă pregătesc, nu-s obişnuit cu spitalele. Chenvelo a emis voios clasicul *OK*, Georgeta continua să-mi mângâie fruntea – noi nu ne-am dat niciodată în spectacol

public de tandreţe, sunet şi lumină. În maşină, spre casă, tonul s-a schimbat; am întrebat-o, imprudent de spontan, dacă ştie al cui fiu este doctorul ăsta care şi-a permis să-mi vorbească cu *tu*… Ştia, sigur că ştia – a fost de o concizie impecabilă, în doi timpi: în Israel, toţi copiii le spun părinţilor *tu*, iar ei „Esenţialul“ lui Cosaşu i-a plăcut, nu trebuia să fie dat afară. Era poate momentul s-o întreb dacă a îngenuncheat la *Tatăl nostru* în Piaţă; mi-a ieşit cu totul altceva – dacă a citit „ruga“ dumitale; a fost din nou precisă: „Putea să fie mai inteligent“. Până acasă, reluându-mi autocontrolul, am tăcut, deşi ar fi fost cazul s-o întreb cum a rămas cu acel „vom vedea“; am preferat s-o urmăresc ce sigură e pe volan, ce bine conduce fata mea, justiţiara. La coborâre, în faţa casei, am mângâiat-o uşor pe obraz şi ea a avut grijă să mă asigure că „povestea se va rezolva… nu te mai zbuciuma“. Era un verb necunoscut între noi; nu am comentat, am înştiinţat-o doar că mâine mă voi duce cu Botezatu la Elias, să-l văd pe Xifando, care nu e bine deloc. Nu a avut nici o obiecţie. E aşa cum zice Dalai Lama: cu cei dragi nu discuta trecutul.

ADDENDA (la câteva ore după ce mi-am revenit din vertijul poveştii cu Chenvelo). Printre ultimele mele iniţiative antepensionare a fost aceea de a elimina, în lucrul pe textul „bun de tipar“, cerinţa prea pedestră: „aburire“, impunând un termen mult mai elegant: restilizare; nu ştiu dacă termenul s-a impus, el a intrat organic în autocenzura mea. Nu „evoluez“ – cum crede Xifando –, mă restilizez, fără să mă zbucium, fără exagerări. Nimic nu este mai greu decât să nu exagerezi, ferindu-te să cazi în derizoriu.

Domnule Oscar Rohrlich,

Înainte de a mă interna mâine în spital, vreau să pun punct ultimului episod din serialul nostru „Nu sunt Javert, nu eşti Jean Valjean“. Trebuie s-o ştii. Acum (aproximativ) 30 de ani, cert după Praga şi după ce am fost eliberat de la Conducerea Centralei şi „avansat“ la gradul de „consultant permanent“, mi s-au pus pe masă şpalturile cărţii lui Cosaşu: *Un august pe un bloc de gheaţă*. Am citit-o în două zile, din ce în ce mai alarmat; nu mă scandaliza imitarea tehnicii lui Dos Passos – la urma urmei, Dos Passos, în cea mai bună perioadă a creaţiei lui, a fost un antifascist de primă mărime şi l-a fascinat stilistic până şi pe Sartre (Sebastian al dumitale era convins că n-o să rămână nimic din Dos Passos). La acea oră a vigilenţei mele ideologice, ceea ce m-a indignat a fost absenţa oricărei referiri la ţara noastră, la politica partidului nostru; chiar şi cuvântul „partid“ lipsea de la prima până la ultima pagină; era inadmisibil cum ajunsese cartea asta în „bun de tipar“ de la editură la noi. Nimeni nu se sesizase că în acel montaj exorbitant de ştiri din toată presa internaţională – cu *Le Monde* în frunte şi nici un rând din *Scânteia*! – se mişca o „şopârlă“ enormă: invadarea Cehoslovaciei, înfierarea ei printr-o ironie perpetuă cât se poate de transparentă; nu mai aveam de-a face cu „Esenţialul“ acela prosovietic, ci violent invers, cu o clară şi ostentativă atitudine anti. Totul culmina – ţin bine minte – cu prezenţa la capătul fiecărui capitol, ca un laitmotiv, a unor reţete farmaceutice pentru antidepresive combinate, la fel de tendenţios, cu citate dintr-o carte despre *Supravieţuirea în condiţii de război mondial*, apărută, nu ştiu cum şi de ce, la Editura Militară. Am citit cartea ca o nouă sfidare la adresa mea, a celui care îi era tată pentru că iubea, ca şi fiul său, Comuna din Paris. (Ţi-am scris că nu putem evita melodrama în cele mai dificile momente.) Nu mă mai batjocorea ca la „Sahia“, nu se mai spânzura cu limba scoasă în faţa tatălui, nu-mi mai cerea 200.000 de lei ca să scrie *Demonii* noştri – pe scurt: am făcut un referat dur în care mă opuneam „bunului de tipar“. Din nou a apărut un *deus ex machina*, atât de subapreciat în practica noastră. Şefa sectorului de literatură, care a venit în biroul meu ca să-i predau referatul, a avut o comportare neobişnuită: cu o naivitate inadecvată, între indiscreţie şi interes profesional, m-a întrebat stângaci:

„Cum v-a plăcut…?“. Era stângăcia în divulgarea unui entuziasm impudic în practica noastră. Ca să n-o umilesc, m-am reţinut să-i spun direct că lucrarea e inadmisibilă, dar nu m-am grăbit să-i predau referatul; avea un surâs timid, care îmi transmitea precis că ei cartea îi plăcuse – sunt foarte atent în materie de surâsuri – şi care, deodată, mă intimidă; eram incapabil să-i spun adevărul integral; i l-am spus pe jumătate: ar trebui recitită mai atent, mult mai atent; mă privi dezarmant drept în ochi şi (aproape) în şoaptă – cum nu se obişnuieşte în birourile noastre – articulă: „E foarte bolnav“… Am întrebat-o prompt „ce are“, a fost concisă: „O nevroză“… I-am cerut amănunte: ce fel de nevroză? Sunt multe nevroze… Eram în plin intimism (ceea ce, de asemenea, nu intra în practica mea cu subalternii), ea îl menţinu: într-un *pianissimo*, ca între doi pacienţi aşteptând într-o cameră de gardă, îmi relată că are ceva la inimă, că îi este frică să iasă pe stradă, crede că va face un infarct ca tatăl său, a fost la un psihiatru… Mi-a scăpat un „de ce?“ şi m-a fixat cu acelaşi surâs fals timid, dar tenace: „Ştiţi poate mai bine de ce“… Am tăcut, ştiam foarte bine de ce: ea era femeia pe care, în „Lumina adevărului“, o schimbase cu partidul, ea era aceea care – tot cu surâsul ei – îi obţinuse reabilitarea; ea – precis – fusese în biroul acela unde se lăudase cu „comunicatul nostru comun“. Ea era – venise de curând de la redacţia aceea în centrala noastră… Cu acelaşi *pianissimo*, îmi şopti: „Nu a fost la înmormântarea tatălui său… Are remuşcări“. Atunci avu loc derapajul meu – cum se zice azi –, unul dintre puţinele comise de Reznicek, pe care antipsihologul din mine îmi interzice să-l analizez: fără să-i susţin privirea, am evitat orice explicaţie şi, *ex abrupto*, i-am recomandat o singură tăietură, masivă: să se elimine toate citatele din *Supravieţuirea în condiţiile unui război mondial*; a renunţat la orice pudoare şi a mers cu îndrăzneala până la un „vă mulţumesc“, deloc sobru după gustul meu. În anul următor (1971?) a luat pentru prima oară premiul Uniunii Scriitorilor, cu *Un august pe un bloc de gheaţă*.

Nu mă cenzurez: domnule Oscar Rohrlich, fără Reznicek nu ai fi supravieţuit! Îţi interzic să-mi fii recunoscător şi să te rogi pentru mine. Recunoştinţa este azi o mizerie.

ADDENDA (după o oră de la un patetism necenzurat).

1. Ce înseamnă că „ştiţi mai bine de ce s-a îmbolnăvit“…? Am o sigură ipoteză – dintr-o „supravieţuire“ a mea: nu ai fost la înmormântarea tatălui anticomunist – erai comunist, ateu, partidul îţi era părinte; prea frivol, nu ai avut

remuşcări, ruşinea te-a ajuns din urmă şi ai plătit-o printr-o nevroză, cum e mai comod. Cunosc bine problema: al meu, pe patul de moarte, nu a vrut să mă vadă fiindcă sunt comunist şi am luat o jidoafcă, nu am fost la înmormântarea lui, nu am făcut nevroză, nici literatură… În schimb, am unit rob cu rob să făurim Internaţionala. Amară e noaptea de la capătul unei zile în care abia se mai poate emite o minimă autoironie.

2. Am căutat în mapele mele referatul acela, nu l-am găsit; am dat însă, în harababura lor, peste un editorial din *România literară* (9 sept. 1999),semnat de cel numit în jocurile de cuvinte ale lui Monsieur Paul „Nic-Nic“, pentru a-i defini acel „nici-nici“ ambiguu politic din cronicile lui; îl enerva, eu îl citeam în fiecare joi, până azi îl socotesc cel mai bun critic din „iepocă“ şi regret că s-a lăsat de literatură pentru o politică la zi – un anticomunism de omenie (de ce nu ar exista şi aşa ceva?). Editorialul era consacrat reacţiilor lui Caraion şi Carandino la moartea lui Rebreanu, în septembrie ’44, la o săptămână după 23 august; amândoi îl înfierau ca trădător de ţară, vândut hitleriştilor – îi uitasem. Nic-Nic încheia foarte decis, cu un apel la încetarea urii şi părtinirii în presă – cred că de aceea l-am decupat ca pe o extravaganţă a zilei. Nu m-ar scandaliza să-l văd preşedinte al ţării, după Iliescu – mă bazez pe două fapte precise: 1) înainte de…, în vara lui ’89, l-a chemat pe preşedintele Uniunii Scriitorilor şi l-a conjurat să nu demisioneze, oricât de insuportabile deveniseră pentru acesta atacurile „Europei Libere“ la adresa cuvântărilor sale oficiale; l-a convins cu un argument care nu funcţionează decât între oamenii care nu se suspectează: „Dacă demisionezi, va fi şi mai rău…“. Amândoi ştiau care e răul. 2) După prima mineriadă, chiar a doua zi, i-a luat preşedintelui un interviu de două pagini în *România literară*, care i-a indignat pe toţi anticomuniştii prin spiritul împăciuitorist al convorbirii. Fireşte, nu contez pe el la incinerarea mea – mi s-a cerut odată, de „foarte sus“, să topim o antologie a lui de poezie românească, în care selectase şi legionari notorii; el nu a păţit nimic. Ştiu că dumneata ţii la el, chiar dacă – aşa cum ai relatat, şi nu mi-a scăpat – a fost primul cenzor care ţi-a tăiat dintr-un articol ideea lui Michnik: „Topica şi fraza urii anticomuniste sunt aceleaşi ca topica şi fraza urii comuniste“; nu-i dădeai numele – îţi mai funcţionează autocenzura –, dar ar trebui să te obişnuieşti cu ideea că din anticomunişti de treabă pot ieşi cenzori la fel de intransigenţi ca Reznicek. Nu te iluziona.

Domnule Oscar Rohrlich,

M-am dus cu Botezatu la Elias, l-am lăsat să-l pamfleteze pe fostul preşedinte (l-au poreclit „ţapul“), nu-i păsa de tăcerea mea; îmi formulam ce se cuvine să-i spun lui Xifando cât mai clar – mă repet: îmbătrânind, devii tot mai didactic: 1) *Tragedia secolului XX nu e dispariţia Uniunii Sovietice*. 2) *Tragedia secolului XX e ceea ce Uniunea Sovietică şi tot „lagărul nostru“ au făcut din comunism*. 3) L-am compromis definitiv… 4) Abia acum a redevenit o stafie… Nu eram sigur dacă să mă rezum la primele două idei; depindea şi de starea lui; dacă va deschide problema, dacă sciatica îl va sili să renunţe la ideea cu care mă chinuia; nu mă duceam să-l chinui, dar din ilegalitate ştiu că ideile politice sunt mai dure şi mai durabile decât o sciatică; totuşi, dacă deschidea problema, eram hotărât să nu tac – am şi eu limitele mele. Regret, nu mă pot autoperfecţiona.

M-am „zbuciumat“ inutil – nu am putut intra la Xifando. O infirmieră mi-a interzis categoric să intru în rezerva lui, alte două, ieşind de la el, au trecut pe lângă mine purtând cearşafuri bine mototolite şi urât mirositoare, de sub care apărea o ploscă având pe marginea ei albă pete mari de sânge, ceva mai mari decât cele din plicul de acasă, „în atenţia tovarăşului Reznicek“. Într-o frază precipitată, infirmiera-şefă m-a rugat să aştept pe sală până vine domnul director, „fiindcă dânsul ceruse să-l chem când veniţi“. Dintr-un salon apropiat au izbucnit câteva urlete care m-au împiedicat să mă aşez. Ea s-a grăbit într-acolo şi două-trei minute – mult timp – nu am auzit decât strigătele acelea, primele de o altă vigoare, ale altor dureri după anii blocaţi în „Jos comunismul!“. Pe director îl cunoşteam, şi el pe mine, de pe vremea când îmi internasem soţia – rămăsese în funcţie; el mă anunţase la poartă, după ce-i telefonasem ca să pot intra la o oră fără vizită. Am înţeles că-l ştia şi pe Xifando şi ce mă leagă cumva de el, m-a condus în biroul său şi mi-a spus, fără ocol, că „prietenul dumneavoastră nu e bine…“. Sciatica? E mai grav decât o sciatică. Cât de grav? Cât se poate de grav. Şi cel mai grav e că nu mai vrea să ne ajute… Se mai poate? Omul şi-a pus palmele pe pleoape şi a îngăimat „rămâne de văzut“. De peste tot mă asediază „vom vedea…“ şi îmi apare instantaneu „vom muri şi vom vedea“ al lui Ghiţă Dinu. La plecare, nici unul dintre pacienţii de pe

culoare nu mă cunoştea, nimeni nu m-a salutat nici măcar din bărbie. Nu m-a durut – ar fi fost o extravaganţă. Botezatu, după ce mă întrebă prompt „cum e?“ şi i-am spus că nu e bine, se avântă într-o tiradă – cum, pe vremea lui Ceauşescu, oamenii erau mult mai oameni etc. –, ca la un moment dat să emită, dacă l-am înţeles exact, că „mintea e o boală a omului“. Nu i-am cerut lămuriri. Acasă, Lili îmi pregătise valiza pentru mâine, o lăsase deschisă – pijamaua, papucii de casă, halatul de mătase cel mai bun, trusa de bărbierit, after-shave-ul *Egoïste pour homme* (dăruit de Xifando de Anul Nou, e cel mai bun din câte am folosit); mi-am pus *Logica* şi *Cap limpede* – să verific dacă au vreun rând despre înmormântarea tatălui –, iar dintre cei cu adevărat importanţi, *Cevengur* şi *Armata de cavalerie* (ediţia din 1970, cu dedicaţia lui Kernbach şi prefaţa lui Maiakovescu); mi-am luat şi o *Agendă 1982* – neînceputǎ, primită de la redacţia *Luptei CFR* – plus Parker-ul de care nu mă despart; poate că mai am câte ceva să-ţi scriu – m-am ferit toată viaţa de spitale; dumneata nu ai descris niciodată spitale, boli, bolnavi, muribunzi, e o obiecţie literară foarte gravă, pe care aş adăuga-o – complex – la ce ne apropie: repulsia faţă de tot ce e morbid. Cu ea nu se poate scrie literatură serioasă. Caraion, cu inteligenţa lui feroce, avea dreptate: „Cosaşu va scrie o carte bună doar când nu se va mai gândi să placă tuturor“. Vei primi scrisorile mele când vei împlini această condiţie-Caraion; mă gândesc că ele te vor ajuta să semnezi prima dumitale carte bună.

DIN SPITAL

Domnule Oscar Rohrlich,

Sper că îmi vei înţelege scrisul de mână. Am o rezervă curată, mi-am pus cărţile într-un sertar în care am găsit un bilet: „Ultima soluţie – propria evoluţie“. Am întrebat-o pe îngrijitoare cine a stat aici înainte de mine. Un matematician. De ce voia un matematician să mai evolueze? Spre ce?

Am deschis *Agenda Lupta CFR 1982* şi, dintre primele pagini, a alunecat o foaie pe care scrisesem: „Împotriva mea, împotriva ei, rămân de stânga“ – Albert Camus. (Scurt exerciţiu de antilacrimogenie.)

Ies de două ori pe zi, pentru a fi condus la analize şi radiografii. Aşa cum decurg lucrurile, mă vor ţine cel puţin 7 zile; în 7 zile nu se poate să nu se afle în oraş că Reznicek e în investigaţii, într-o clinică privată! Urât, foarte urât.

Georgeta vine zilnic, 15-20 de minute, e volubilă şi opacă, mă roagă să-i spun *sincer* cum mă simt, de ce mai am nevoie etc. – o rog să-mi aducă de acasă volumul 3 din *Scrisorile către Tudor Vianu*, nu-i spun de ce, nu mă întreabă, nu mai e curioasă ideologic.

Vreau să recitesc scrisorile lui Ionesco din ’45, după moartea lui Sebastian, să recitesc cum îi lichidează pe Eliade, Cioran, Noica… Nici noi nu am găsit adjectivele lui împotriva lor. Dar nici el, oricât îl plânge pe Sebastian, nu spune adevărul integral despre Hechter. Sebastian al dumitale a fost, înainte de orice, un snob în cel mai valabil sens. Destinul lui politic – de la Nae Ionescu la Pătrăşcanu – este cel al unui „sans noblesse“ care, în drum spre Bibeşti, formula şi repeta în gând, în franceză, frazele pentru conversaţia cu prinţul şi prinţesa. Fără snobismul lui nu se înţelege decât că a fost un oportunist; este stigmatul cel mai lesnicios. „Domnilor, dumneavoastră nu cunoaşteţi intelectualul român…“

Când merg la analize nu am pe cine saluta, cu nimeni nu am relaţii de bărbie, există un chioşc cu ziare la zi, nu mă opresc, simt în aer dacă organul lui Bucşan a declanşat campania.

După atâtea zile la Olivetti-ul meu constat că Parker-ul e impecabil. Am uitat unde l-am cumpărat, de la cine l-am primit.

Într-un articol recent – după „rugă“ – te lăudai că nu te duci la CNSAS să-ţi vezi dosarul de urmărire; rău faci; acolo vei găsi Javert-ii dumitale, adevăraţii Javert.

Azi am căutat în *Logica* un pasaj referitor la înmormântarea tatălui; nu l-am găsit, în schimb am dat peste paginile în care se ruga Celui de Sus să fie un mare scriitor comunist şi dorea să mă vadă spânzurat, cu limba scoasă.

Am uitat – uitarea, cea mai spontană formă a cenzurii – să-ţi relatez despre trei telefoane primite înainte de „rugă“ şi după: unul de la o monstruoasă personalitate, care îmi cerea vehement să fiu martorul principal în procesul intentat de el statului, pentru topirea, prin ’74, a volumului său acuzat de antisemitism şi şovinism; deţinea referatul meu, în care propuneam topirea unui volum de poezie „luminată (zicea el acum) de un naţionalism fără egal de la Goga încoace“; i-am închis telefonul – e cel care s-a declarat la TV gata să plece la Kremlin pentru a-i convinge că, dacă ne dau înapoi Basarabia, nu intrăm în NATO; al doilea – în virtutea inerţiei schematice – era de la Comunitatea Evreilor şi mă solicita să vin la o şedinţă publică, unde să explic documentat cum s-a opus cenzura manifestărilor antisemite; am refuzat concis, cu succes; al treilea, la începutul acestui an, era de ziua lui, să vin în Ghencea, la mormântul lui, şi să zic câteva vorbe; m-am gândit imediat că nu le-aş fi putut spune decât că nici unul dintre noi nu am fi cântat *Internaţionala* în faţa unui pluton de execuţie; m-am răzgândit – ce ar fi spus Georgeta, auzind că am fost acolo? Mai trebuie să am grijă de ea.

Georgeta mi-a adus un plic de la fostul ei şef de catedră, Maximilian – un plic bine lipit; l-am deschis imediat după ce a plecat – nu a stat mult, venise doar să-mi dea plicul (cred că e singurul marxist pe care-l mai respectă). Era o foaie pe care el lipise un decupaj dintr-un articol al lui Adam Michnik, apărut – după cum îmi nota cu litere mari, de mână – în revista *Deutschland* (nr. 5, octombrie-noiembrie 1999), număr consacrat celor 10 ani de la căderea Zidului; îţi transcriu, cu elan, acest fragment – originalul tipărit vreau să-l păstrez pentru mapele mele, care nu au posedat niciodată un asemenea document, chiar dacă, în primul paragraf, contrazice punctul 8 de la Timişoara. Michnik are dreptate, nu eu.

> „Înţelegem construcţia unui stat democrat şi suveran ca pe un proces de reconciliere şi de apropiere între Polonia comunistă şi Polonia Solidarităţii. De aceea suntem împotriva încercărilor care urmăresc introducerea verificărilor politice sau o aşa-numită «decomunizare». Considerăm

«decomunizarea», respectiv discriminarea foştilor activişti şi funcţionari ai Partidului Comunist, ca fiind contrară spiritului democratic.

La fel cum credem că este greşit să se pună un semn de egalitate între «denazificarea» care a avut loc în Germania după cel de-al Doilea Război Mondial şi «decomunizare». Gomułka, Gierek şi Jaruzelski nu au fost din acelaşi aluat cu Hitler, Himmler şi Goebbels. Ei au fost dictatori, dar nu şi criminali care au coordonat genocide. Şi cred că nu ar fi corect să minimalizăm astfel de deosebiri."

L-am citit de câteva ori, m-am simţit bine câteva ore – mai corect, am trăit, cum ar spune Mugur al dumitale, momentul meu de fericire: a nu pune semnul egal între nazism şi comunism. De mâine ştiu ce am de făcut.

Punctaj pentru o declaraţie în caz că se declanşează campania anti-Reznicek:

1. Nu cunosc texte mai violente împotriva cenzurii ca acelea ale lui Marx, dar el nu ne-a lăsat nici o indicaţie privitoare la cenzura din timpul dictaturii proletariatului. Nici un detaliu. Urma să fie altfel decât cea a burgheziei? Mai îngăduitoare? Cât de îngăduitoare? Cunoaşteţi cenzură exemplară, dreaptă? „Cenzura e un alt nume al istoriei" – de multe ori am vrut să pun această idee a lui Pavese la intrarea în centrala noastră.

2. Îţi trebuie o viaţă ca să înţelegi că orice utopie şi orice ideal se compromit în practica politică, economică; nu e o problemă de timp – aici nu există târziu sau devreme – totul stă pe un *dacă*: dacă amărăciunea acumulată până la dezgust învinge fidelitatea faţă de

M-a întrerupt infirmiera care mi-a adus prânzul; s-a aşezat pe marginea patului şi mi-a spus *ex abrupto* că a găsit azi, pe coridor, o hârtie de 100 de dolari, mi-a arătat-o. Am întrebat-o de ce-mi spune mie asta; fiindcă trebuia să i-o spună cuiva de care e sigură că nu o va spune nimănui; de unde ştia asta? Fiindcă i se spusese că am fost „un comunist de omenie" şi ea a văzut că am o privire care ştie să păstreze un secret. A strecurat hârtia de o sută la piept, unde, între sânii ei necăjiţi, strălucea o cruciuliţă. Supa şi rasolul ei au fost remarcabile.

3. Oricât m-a desfigurat meseria mea, nu sunt dispus să pun un paralizant semn de egalitate între fascism şi comunism. Diferenţa radicală dintre idealurile lor a fost lichidată prin ignoranţă şi prin noua cenzură a restauraţiei capitaliste.

4. Idealul nu mai face parte din vocabularul contemporan, doar scrântiţii întru Marx mai îndrăznesc să pomenească de idealul lor, care nu s-a confundat niciodată cu

cel al dreptei incapabile de alt ideal decât profitul. Forţa dreptei e lipsa oricărei utopii.

5. Eu îmi „apăr visurile tinereţii“ (vezi Morin) nu numai dintr-o rigoare teoretică şi morală – mai bine ratat decât renegat –, dar şi din comoditate. Cea mai cuprinzătoare definiţie a comodităţii mi-a dat-o un poet grec – „foarte comunist, foarte talentat“, cum se zicea prin Bucureşti –, care mi-a explicat de ce a rezistat torturii în închisorile „coloneilor“ şi nu a trădat: „Mi-a fost mult mai comod să suport un singur chin decât două“. Este exact cazul meu. (Nu ştiu ce am visat, dar azi-dimineaţă m-am trezit fredonând în gând o melodie de altădată: „Să nu aştepţi vorbe mari de la mine“, care mă enerva: bănuiam în ea o subversivitate, o „şopârlă“.)

6. Ce înseamnă „un socialism cu faţă umană“? Deşi nu a fost deloc agreată la noi, azi văd în această cerinţă un ultim omagiu – funebru, disperat – adus utopiei noastre în clipele agoniei ei. Nici unei orânduiri nu i s-a cerut un chip uman – numai socialismului în faza lui terminală. Utopia lui suporta o asemenea cerinţă patetică. Numai desfiguraţii inspiră şi cer omenie.

6a. Inegalităţile, contradicţiile, chiar crimele capitalismului sunt mai umane decât cele ale socialismului? Reprimarea Comunei din Paris a fost umană sau inumană? I s-a imputat lui Thiers pierderea chipului uman? Nu. Se acceptă mai uşor că 1789 a deschis drumul Terorii. Nu contează că Immanuel K. era de altă părere.

6b. Am fost exorbitanţi: Prometei luând cu asalt cerul, rob cu rob să ne unim, „vom aresta şi soarele, dacă se va dovedi contrarevoluţionar“ (Troţki, vorbind ca în *Cevengur*). „Vrei mai mult decât Isus Cristos…“, i s-a spus lui John Reed, idiotul american care a fugit până în Rusia să vadă şi să facă revoluţia, „aventura lirică a secolului XX“, cum a numit-o Malraux înainte de a trece la gaullismul luptei între naţiuni. Cu sarcasmul autoironiilor de rigoare, am fost prea lirici ca să devenim ştiinţifici, prea ştiinţifici ca să reprimăm şi să zdrobim altfel decât Thiers şi aşa am ajuns la Cevengurul prea uman şi prea inuman. „Un gunoi“ – verdictul lui Stalin, cel care îi putea explica lui Djilas, când acesta îi semnala violurile la care se dedau soldaţii sovietici, eliberatori ai Iugoslaviei: „Ai citit prea puţin Dostoievski… Nu cunoşti singurătatea unor bărbaţi, după ce au străbătut mii de kilometri cu puşca în mână“.

7. Forţa utopiei noastre se poate măsura în magnitudinea eşecului ei.

8. Odată cu eşecul comunismului, nimeni nu va mai elabora o utopie universală. Comunismul e sfârşitul oricărei utopii majore. E decesul imaginaţiei patetice.

9. Nu sunt dostoievskian, sunt un idiot care nu se poate lepăda de utopia sa stinsă în straturile dense ale istoriei.

10. La zi, sunt incorect politic – azi corectitudinea politică se reduce la anticomunism. Marxist vorbind, sunt un defetist. Aş nuanţa: sunt un idealist dogmatic şi iraţional. Urât, foarte urât!

ADDENDA la punctaj:

a. În 1964 – ţin bine minte, mai trăia tovarăşul Gheorghiu – am primit un vot de blam fiindcă, într-o informare de câteva rânduri, se anunţa o premieră la Teatrul Municipal Bulandra (nu mai ţin bine minte piesa) în care scenografia era semnată de Elena Pătrăşcanu-Veakis, văduva lui Pătrăşcanu, căsătorită cu un comunist grec, refugiat la noi (nu-mi amintesc dacă era regizor, poet, arhitect…). A fost un violent şi concis scandal – de la ziarul acela a zburat şeful secţiei culturale şi Reznicek a luat vot de blam, deoarece cenzura nu a ştiut că numele Pătrăşcanu era interzis, deşi nu a existat nici o indicaţie precisă în acest sens.

b. În legătură cu 1789, Ciu En-Lai, sorbonardul de lângă Mao Zedong, a dat răspunsul cel mai complex când a fost întrebat, la 150 de ani de la căderea Bastiliei, ce părere are despre Revoluţia Franceză: „E prea devreme pentru a trage o concluzie“.

c. De când am văzut *Troilus şi Cresida* la Teatrul de Comedie, m-am trezit, în cele mai diverse situaţii, bântuit de această replică fulgerătoare: „Urât, foarte urât!“, cu care treceau prin scenă doi vagabonzi ai cetăţii – dacă ţin bine minte, actorii Dinică şi Moraru. „Sub comunişti“, cum se zice azi ca „sub fanarioţi“, nu am văzut spectacol care să-mi paralizeze toate mecanismele de cenzor. Era magnific, m-am simţit fericit, fără teamă de apolitism şi de consecinţele lui. Nu mi se mai întâmplase vreodată. Despre regizor nu ştiam decât că este fiul unui ilegalist emigrat în Palestina britanică, un tovarăş extrem de original, ca să nu-i spun „troţkist“. Cred că fiul lui avea geniu – dacă se admite că au existat genii „sub comunişti“ şi sub cenzura lor. După *Troilus…* a pus în scenă *Nepotul lui Rameau*, cu care, la vizionare, ne-a înmărmurit din nou pe toţi. Când am auzit că a plecat în Occident – nu i se accepta la Direcţia Teatrelor durata repetiţiilor lui, de o exigenţă maladivă – m-am întrebat unde va mai găsi acolo directori de teatru care să-i lase un an

pentru a regiza *Furtuna*, cum ceruse la noi; din câte m-am informat, nu a găsit. Urât, foarte urât.

Înainte de a mă duce la o nouă radiografie pulmonară a trecut pe la mine Georgeta – nu mi-a spus nimic despre „vom vedea“, mi-a adus *Dilema veche* şi un *22* la zi; mi-a comunicat că s-a prăpădit şoferul nostru Gapon (paranteză: cel care mă sfătuise să nu o mai las să se vadă cu Cosaşu); mi-a scăpat un „cum?“, a fost neaşteptat de dezinvoltă: omul făcuse un infarct în studioul lor, unde îl chemaseră ca să relateze cum se trăia în marile familii ceauşiste; au un scenariu cu subiectul ăsta, cu mulţi din Gospodăria de partid – nu se mai cenzura faţă de mine, era într-o fază nouă, aş numi-o complexă. Am vrut s-o întreb cine a scris scenariul – Coco al lui Bucşan? M-am răzgândit şi mi-a venit să-i propun un scenariu avându-l ca erou pe tânărul acela anticomunist care făcea mare succes comic în Piaţa Universităţii şi acasă îl aştepta tatăl său, foarte fesenist; nu am avut timp – exactă şi complexă, continua să-mi relateze că familia lui Gapon mă căutase ca să-mi comunice vestea, nu mă găsise şi a ajuns la ea; am mângâiat-o pe mână când mi-a îndreptat gulerul pijamalei.

De la radiografie – unde a durat ceva mai mult până ce doctoriţa i-a povestit, ca în transă, asistentei un documentar despre efemeride, văzut aseară la *Animal Planet* – m-am dus la cabinetul lui Chenvelo să aflu cât timp mă mai ţin. În anticameră aşteptau două persoane – am recunoscut-o imediat, după atâţia ani, pe femeia cu care am comis derapajul acela ideologic la cartea cu blocul de gheaţă fără de partid; am surprins-o când îi aranja ochelarii, alunecaţi de pe nas, celui de lângă ea, un bărbat cu o privire fixă, inertă (nu era Cosaşu); am salutat-o scurt, din bărbie, ea mi-a răspuns cu acelaşi surâs timid în perversitate şi m-am retras tulburat. Nu sunt abisal.

În *22* am citit un articol cu o semnătură necunoscută, care susţinea că e o simplificare grosolană să se reducă comunismul la teroarea pe care a dezlănţuit-o. „Ar fi o jumătate de adevăr, milioane de oameni l-au socotit convingător!“ Am citit de câteva ori paragraful. Anticomunismul nu mai are cenzură? Cine o fi dat drumul articolului? Foarte bine – „să nu simplificăm!“. Dar pe mine de ce mă simplificaţi?

Simplificaţi-mă, simplificaţi-mă, ceva complicat tot o să rămână.

COMPLEXITĂŢI

a. Am aflat că marele rabin al Israelului, Eliahu Leibovitz, într-o predică a sa, i-a înfierat de-a dreptul, ca fascişti, pe soldaţii care au reprimat Intifada palestinienilor.

b. Mai demult l-am auzit la televizor pe un fost şef de grup legionar care, prin ’50, acţiona în munţi, că şi-a desfăşurat operaţiunile inspirat de o carte a lui Menahem Begin, conducătorul celei mai puternice organizaţii evreieşti de rezistenţă în Palestina sub dominion britanic – englezii îl considerau un terorist.

c. După o „cădere“, în ilegalitate, l-am prelucrat şi l-am convins pe anchetator de frumuseţea idealului comunist; m-a ajutat să evadez – pare incredibil; azi, după scurte „căderi“, abia izbutesc să mă conving pe mine.

d. Amuzant: şi capitalismului nostru românesc i se cere o faţă umană. S-a desfigurat şi el? De când nu am mai înregistrat ceva amuzant?

Vis schematic de după-amiază, după o electrocardiogramă: sunt pe o alee a unui cimitir şi caut mormântul unui Rohrlich; „De ce?“, mă întreabă îngrijitorul bătrân, în timp ce strânge frunzele moarte. „Sunt tatăl fiului său pe care nu l-am lăsat să se ducă la înmormântare.“ „De ce?“, întreabă îngrijitorul şi mă priveşte crunt, printre frunzele lipite pe pleoape, îmi strânge violent umărul şi eu, cu ochelarii alunecaţi de pe nas, îi suflu în faţă: „Sculaţi, voi, oropsiţi ai vieţii“; îmi astupă gura cu frunzele lui, faţa i se mai îmblânzeşte şi mă informează calm că „aici nu se cântă mizeriile voastre“…

Nu ştiu ce a urmat, m-a trezit Mache, m-a întrebat dacă mă simt rău, mi-a adus un pahar cu apă, mi-am revenit şi i-am spus că am participat la „Questions pour un champion“. Am râs amândoi – mi-a adus volumul 3 din *Scrisorile către Tudor Vianu* şi un album *Magritte*, cadou din partea prietenului său, directorul dumitale, „omul cu privirea inteligentă“; pusese un semn de carte la *Vacanţele lui Hegel* – umbrela pe care era aşezat un pahar cu apă; într-adevăr, discutasem cu el – înainte de… – timp de o oră şi ceva despre contradicţie, pornind de la acest Magritte; încă nu-l făcea pe Marx criminal. Aveam două urgenţe cu Mache: 1) să-l întreb de ce i s-a părut formidabil Morin; 2) ce a mai rămas cu afacerea Bucşan. Am derapat: am vrut să ştiu ce mai face prietenul lui (şi al dumitale) după ce a fost schimbat de la Externe, cum a suportat? Mi-am exprimat speranţa că nu a fost un şoc mai mare decât acela când au aflat că Noica a scris la *Buna Vestire* şi lor, la Păltiniş, nu le spusese nimic. Mache m-a asigurat că omul e în ordine, „stăpân, ca tot poporul, pe soarta lui“. După care a devenit serios – venise să

mă consulte într-un proiect deocamdată secret. Firma lor cinematografică se extinde şi editorial, vor să lanseze studiul unui tânăr cercetător, încă necunoscut, *fără de partid* (sublinierea lui), o lucrare cu titlul provizoriu, dar precis: *Autocritica la intelectualii români, 1930-1990*. Nu vor să se angajeze fără ca eu s-o citesc şi să le spun ce cred, să le fiu consultant. Era cazul să iau o pastilă – aş fi fost prea expresiv. M-am hotărât să fiu ca în Hrabal: mai bine uită-te la mine, decât să-mi citeşti în suflet. Am început tacticos: dacă evită să cadă în pamflet, s-ar putea să iasă ceva interesant. Materia însă va fi puţină. Nu există autocritici serioase la intelectualii români, de dreapta sau de stânga. Există oportunisme, justificări – problema cea mai gravă este de ce nu avem autocritici. (M-am simţit prea didactic, am palpat ceva mai fin.) În măsura în care şi eu sunt un intelectual român, nici eu nu vreau să-mi fac autocritica, sunt într-o lungă tradiţie, cu Cioran, cu Eliade, cu Noica şi chiar cu cei de stânga, acum anticomunişti competenţi. E cea mai bogată tradiţie, nesecată, cum ziceam de învăţătura leninistă. Mache a observat că sunt sarcastic – mă privea cu ceea ce s-ar putea numi, stângaci, o lumină a admiraţiei, de care nu mai avusesem parte de o viaţă; m-a silit să i-o respect şi să fiu limpede: nu vreau să intru în spectacolul anticomunismului, e mai strident decât sala celui de-al paisprezecelea Congres. Probabil că am fost prea patetic, Mache s-a ferit şi a preferat să fie concret: nu o să apar în caseta cărţii, voi fi un consultant obscur, dar esenţial; i-am răspuns că pot trăi obscur, dar nu obscen, postcomunismul e la fel de obscen pe cât era de pur idealul lui, prea pur (m-am ambalat): nu mai cred în comunism ca soluţie majoră, am melancolia lui, ca un mic-burghez după „la belle époque“ – a existat „une belle époque“ a idealului comunist, chiar dacă azi e o stafie… O prostie… Ce nu e azi o prostie? Geneza? Potopul? Încălzirea globală? Pentru mine, prostia ar fi să fac praf comunismul de pe poziţii anti. Nu pot. Nimic nu e azi mai uşor. În orice caz, după eşecul comunismului se putea găsi ceva mai inteligent decât consumismul. De altfel, nu e nici o diferenţă între comunism şi consumism în orice dicţie ceva mai rapidă decât o tranziţie.

Eram la un pas de a-i spune în ce constă tragedia secolului XX, vorbisem prea mult, încă o prostie, Mache mă rugă să nu mă zbucium, el mă înţelege. Era verbul lor preferat, l-am întrebat ce înseamnă să nu mă zbucium, nu-mi place verbul ăsta. Atunci, ca o simplă informaţie, mi-a comunicat că au rezolvat conflictul cu sponsorul lor, în sensul că „omul se va bucura de un spaţiu mult mai larg în

serialul lor despre noii capitalişti-model“, intitulat provizoriu *Cei care modelează destinul României*.

MĂ NEGOCIASERĂ! MĂ NEGOCIASERĂ!

M-am dus la valiză să scot flaconul cu pastile; am luat una, am băut puţină apă, Mache mi-a strecurat blajin: „Cred că trebuia să ţi-o spun…“; i-am mulţumit la fel de blând, după care a avut delicateţea să divagheze: fiindcă m-a auzit că am melancolia aceea, ei au în planul lor editorial traducerea unei cărţi, *Pariul melancolic* al lui Daniel Bensaïd… Ştiam cine e Bensaïd – co-fondator al Ligii comuniste revoluţionare; se precipită să-mi comunice ideile principale, Bensaïd era pentru un marxism nedogmatic, un marxism melancolic faţă de ce a fost „o utopie strălucită, care s-a stins ca un soare negru“; mi-a repetat metafora, ca un poet diletant încântat de sine, iar mie mi-a trecut prin minte că nu sunt un provincial; nu i-am spus-o, aşteptam efectele pastilei şi mi-am îngăduit să-i propun un motto pentru studiul acela cu autocritica la români: „Domnilor, dumneavoastră nu cunoaşteţi intelectualul român!“. Mache se entuziasmă şi, foarte vesel, mă întrebă cine a spus asta şi i-am promis că o să caut în biblioteca mea cum ajung acasă; l-am rugat încă o dată să-i mulţumească prietenului său pentru Magritte şi, după ce a plecat, m-am aşezat cu *Vacanţele lui Hegel* în fotoliu; sub efectul pastilei, m-au încercat, ca de obicei, două gânduri: 1) dacă m-au negociat înseamnă că cel puţin pentru Georgeta şi Mache încă sunt important, încă mai însemn ceva; 2) …urât, foarte urât! [redacted]…

Pe urmă a bătut în uşă cineva, mi-am îmbrăcat repede halatul, era o asistentă şi, lângă ea, o doamnă bondoacă, îmbujorată, cu un aparat foto la piept: „Acesta e domnul Reznicek“, m-a recomandat asistenta şi doamna, intempestivă, mi-a spus că e mama lui Chenvelo, a sosit ieri de la Tel Aviv şi doreşte, dacă e posibil, să stăm de vorbă câteva minute. Am acceptat, învins de surpriza clipei şi de incontestabila energie a persoanei; am invitat-o în cameră, i-am propus să se aşeze, asistenta s-a retras, eu mi-am strâns gulerul halatului şi ea a pus aparatul foto pe masă. Într-o bună românească, a fost torenţială: plecaseră în ’55, după scandalul cu articolul lui Radu Cosaşu despre Hruşciov, îl au şi azi la Tel Aviv; şi ea, şi Luci, soţul ei – „îl mai ţineţi minte?“ – s-au dezvoltat frumos, sunt deja la pensie, au un băiat strălucit, dar mai vor să trăiască onorabil; ea încă mai lucrează pentru mari agenţii foto, Luci mai predă marxismul la o universitate populară, a rămas de stânga şi (aici, cu o certă bravură) plin de rămăşiţe comuniste (mi-am permis să

observ că e amuzant). Nu i-a plăcut deloc observaţia mea, m-a combătut prompt cu o fervoare de agitatoare – există rămăşiţe comuniste, să n-o contrazic, Luci nu admite inegalităţile, nu suportă luxul, bogăţia şi sărăcia, diferenţele de clasă, nu poartă cravată, ţine pălăriile în garderobă, ea numeşte asta rămăşiţe comuniste şi el e de acord… E o problemă foarte serioasă în Israel, unde toţi sunt de dreapta. Totuşi, ce voia? Probabil că mi-a citit întrebarea dintre sprâncene şi s-a conformat: voia să mă fotografieze – pregăteşte o expoziţie la Bucureşti, are şi titlul ei: *România mea*, cu cele mai importante personalităţi pe care le-a cunoscut în România, de la părinţi, rude, profesori, prieteni în viaţă sau morţi, cu (din nou) mari personalităţi, printre care Maria Banuş, poeta ei preferată, tovarăşul Reznicek, fără de care…, Radu Cosaşu, cu care a făcut primul reportaj la Luna de Jos, în primul kibbutz, în 1949, precis… „Ştiu că mai trăieşte.“ Ar vrea să convenim când o pot primi acasă, ştia că nu mai stau mult în spital. Mi-am strâns toate puterile întru (Noica!) laconism: „Stimată doamnă, de mult nu mai obişnuiesc să mă las fotografiat. E o decizie personală… (A încremenit.) Vă rog să nu insistaţi.“ Brusc, s-a ridicat de pe scaun, şi-a fixat aparatul pe gât şi a articulat până la capăt următoarea frază: „Tovarăşe Reznicek, să ştiţi că Luci şi cu mine avem o profundă înţelegere pentru destinul dumneavoastră“. Nu mai era nimic amuzant, orice i-aş fi spus ar fi fost detestabil de frivol, a apărut din nou melodia pe care am cenzurat-o mai sus; nu o mai cenzurez: *Lui Stalin slavă, slavă cântăm* – melodia-semnal de la radio Bucureşti, în ’49, când Stalin împlinea 70 de ani. Am omis să ţi-o spun: după noaptea *Internaţionalei*, nu e prima oară când îmi tratez momentele dificile – în afara pastilei – cu câte o melodie apărută aiurea în minte. Nu o să mă caut şi pentru asta, nu-i dau importanţă – ar putea fi un efect pervers, cum zic savanţii, al incapacităţii mele de a mă comporta frivol sau abisal.

Azi de dimineaţă, prost dispus (dar nu mai mult), m-am dus la examenul Doppler – nu ştiam ce înseamnă, îmi suna ca „gongoric“ în *Azilul de noapte*, m-a condus infirmiera mea, posesoarea celor 100 de dolari, care m-a asigurat că la Doppler nu doare, mult mai rău e cu tonomatul, „care nu spune decât adevărul“, am înţeles că tonomatul e tomograful; mi-a confirmat liniştită: „Nimeni nu mai ştie ce vorbeşte…“; m-a încredinţat, în anticameră, unei asistente care asculta în surdină, la un tranzistor, corul din *Nabucco*; l-a stins şi m-a introdus într-un cabinet clarobscur; m-a rugat să-mi deschei bluza pijamalei, mi-a lipit multe ventuze de cauciuc pe piept,

pe picioare şi a deschis un computer de lângă banchetă; mi-a recomandat să stau liniştit până vine doamna doctor. Din câte am putut să-mi dau seama în clarobscur, era o femeie înaltă, viguroasă, s-a aşezat în faţa computerului, a aprins lumina unei lămpi de lângă scaunul ei – înainte de orice altă impresie, nu mi-a răspuns la normalul meu „bună ziua“. Ştia deci cine sunt, ce am fost. Era dintr-acei care nu vor să-mi spună nici măcar „bună ziua“. M-am crispat (nu evoluasem de la primele analize la policlinică, după noaptea aceea), am auzit-o însă rostind brusc această frază: „Rămâi relaxat, ceea ce vei auzi sunt sunetele din arterele şi venele tale, amplificate de circulaţia sângelui“. Mă tutuia, avea ceva din severitatea glasului de Nemesis din *Memorialul durerii* – o combinaţie de dispreţ în răzbunare. Ceea ce a urmat nu am auzit niciodată: un conglomerat de sonorităţi, un *fortissimo* continuu de schelălăieli, de lătrături ale unei haite dezlănţuite, interferate cu zgomotele unei ţevării intens lovite – ţevăria mea de vene şi artere, atacată de câini metalici. Era, probabil, abisalul de care m-am ferit toată viaţa; iată-l, gongoric şi bezmetic. Am încercat să-i rezist cu câteva melodii, ceva din corul lui *Nabucco*, cu „Ah, ça ira, ça ira“, cu „privesc din Doftana prin gratii de fier…“ şi în lătrăturile Doppler-ului a apărut o pisică, pedeapsa pisicii, când introduceau într-un sac deţinutul comunist împreună cu o pisică şi scufundau sacul în râu. Potpuriul meu nu avu nici un efect, ţevăria continua să latre, am intrat în sala unei judecătorii, înaltă, sumbră, ca sala crematoriului Vitan Bârzeşti; nu eram în zeghe, am articulat cu cât realism mai posedam: „Doamnă (în nici un caz „Doamne!“), toate acestea vin din mine?“. Am auzit foarte clar un „da“ mai omenos şi, fără să-mi mai pese de bombasticismul Doppler-ului, m-am gândit că nu vor ajunge să-mi descopere tot ce-i mai important – lipsa mea de talent literar. „În destinul tovarăşului Reznicek“, totul se explică prin lipsa unui talent literar extraordinar. Extraordinar, nu oarecare – exorbitant, pe măsura utopiei noastre. Aş fi vrut să fiu un prozator comunist care să scrie romane antirealist-socialiste – o metodă pe care am considerat-o, în secret, contrară idealului nostru. Aş fi vrut să dau un *Cevengur*, să ajung un Aragon, membru în CC şi cu opera în *Pléďade*. Am avut orgoliul să-mi recunosc lipsa de talent literar. Aici nu încap nuanţe sau compromisuri. Mai mult ca sigur sunt singurul cenzor din lume care şi-a interzis textele înainte de a fi scrise. Am reprimat ispita literaturii şi mi-am făcut datoria de a cenzura tot ce încerca să submineze utopia şi revoluţia noastră.

Nu mă voi căi, nu, nu, nu. Mă voi căi cât e necesar – pentru „lagărul păcii“.

Lipsa de talent m-a scutit să caut fericirea – alt şablon exorbitant –, în schimb, mi-a asigurat sentimentul precis al datoriei împlinite zi de zi.

Nu s-a studiat dialectica lipsei de talent.

Pe când un studiu: *A. Reznicek. Dialectica lipsei de talent*?

Ca răspuns, a închis computerul, haita a amuţit brusc, s-a făcut lumină în cabinet (şlagăr de altădată: *S-a făcut lumină-n sat*), ea s-a ridicat şi s-a aplecat ca să-mi desfacă ventuzele de pe piept cu o neaşteptată delicateţe; ne-am întâlnit câteva clipe privirile cercetătoare, suficient timp ca să văd că era mai în vârstă decât Georgeta, cu un nas proeminent, o bărbie energică, fără nimic de Nemesis, deloc sumbră; m-a biruit parfumul emanat din halatul ei, un parfum fin (un *Dior*?) care, odată cu îndemnul ei la a doua plural: „Vă rog să vă îmbrăcaţi“, m-a vivificat până la o frază ca asta: „Deşi nu mi-aţi răspuns la bună ziua, îmi puteţi spune dacă aţi descoperit ceva important?“. Mi-a făcut un semn, şi el neaşteptat de graţios, să mă aşez pe scaunul din faţa biroului ei; odată cu parfumul emana un aer de suverană stăpână pe situaţie şi care nu dă socoteală pentru momentele precedente în relaţia cu supusul ei; îşi oferi câteva secunde de mică solemnitate, aranjând dosarele de pe birou, în jurul computerului, cu o atenţie care altădată mi s-ar fi părut şarjată – acum, nu. Ştia cine sunt. Citise în *Dilema* ruga dumitale. E din ’90 antiiliesciană, are de ce să fie anticomunistă, nu mai citise un pamflet atât de inteligent la adresa unui nomenclaturist *cu o sticlă de lapte în sacoşă* (sublinierea nu-mi aparţine, era în rostirea ei – rostirea românească a fiinţei). De obicei nu-i place cum scrie Cosaşu, e prea călduţ, din aceia pe care Dostoievski îi scuipa din gură… Dar aici a fost feroce: „Nu vă cerea arestarea, condamnarea, vă trimitea la o altă judecată, vă lăsa în plata Domnului“… A repetat „feroce“ cu o impetuozitate, cu o bună-ştiinţă a unei acute în textul elaborat, probabil, în timp ce-mi auzea urletul arterelor. Am găsit de cuviinţă să-i spun că îţi voi comunica opinia ei. Brusc iluminată de curiozitatea pedestră, a exclamat: „Cum? Îl cunoaşteţi?“; am aproximat apatic: „Oarecum…“. A clacat şi a căzut în contingent ca orice amatoare de bârfe cu scriitori: auzise că ai înnebunit, că ţi-au dat perhidrol, că ai fost în tratament la Policlinica Arte, la fiul lui Vianu, că nu ai ieşit 20 de ani din casă. Că ai fost comunist şi mai eşti, dar te-ai dat pe centru la *Dilema*… Totul a culminat cu „ce i-aţi spus după ce v-a făcut praf?“. Nu i-am

precizat că pentru mine nu mai eşti comunist – m-am ţinut bine, am fost tenace, cumva în genul: „Doamnă, observ că nu mă mai tutuiţi şi îmi vorbiţi cu *dumneavoastră*, cu pluralul politeţii“… A reacţionat slab, rezumativ: „Nu am observat“… şi s-a grăbit să strângă dosarele de pe birou, punându-le într-un sertar, timp în care mi-am permis s-o întreb dacă pot pleca liniştit; a încercat să redevină semeaţă, a ridicat cât de cât bărbia spre mine şi mi-a comunicat rece că voi afla totul de la domnul director; nu mai poseda suveranitate, pierduse orice aplomb, pe drumul meu până la uşă a avut un puseu de bunăvoinţă şi mi-a transmis că, pentru vârsta mea, *evoluez* normal (sublinierea mea). Fără să mă întorc, i-am acordat un „bună ziua“ la care nu am auzit să-mi răspundă. Nu mă mai pricep la oameni; au fost păliţi de o substanţă necunoscută mie. Incoerenţă? Discontinuitate? Nici una nu mă mulţumeşte. Sunt depăşit.

M-am întors în rezerva mea, îngânând pe coridor „Lui Stalin slavă, slavă cântăm“, „…şi în Spania, o mie trei“; până la masa de seară am citit scrisoarea lui Ionesco către Vianu, la moartea lui Sebastian; îi înjura temeinic şi admirabil pe Eliade şi Cioran, jura că nu mai vrea să-i vadă cât va trăi (mi-am amintit că, la apariţia lui *Nu*, Cioran a aruncat cartea în closet, ca pe o blasfemie); s-au împăcat în Franţa, logic, pe baza anticomunismului – la fel de logic se poate spune că cenzura lui Reznicek le-a inoculat seva necesară pentru a se împăca şi fotografia (e poza clasică, la un colţ de stradă din Paris). Complex, Reznicek binemerită din partea culturii române. Să vină haita Doppler-ului să mă latre complex!

ADDENDA

1. „Să dau un *Cevengur*“ – „Când o să dăm şi noi, ceara mă-sii, un Eminescu?“ (Stănică Raţiu).

2. Mache susţine că azi, în multe lifturi din Bucureşti, fondul aerului nu mai e roşu, cum zicea Mao, ci *Dior*.

3. Totul e deşertăciune. Nu. Totul e exagerare şi simplificare, simplificare şi exagerare.

4. În perioada aceea de fanatism, despre care, normal, nu a vrut să divulge nimic elevilor săi, Noica nu ar fi acceptat să conducă cenzura noului Stat Naţional-Legionar? Doar foştii fanatici se pot înţelege între ei. Nu ştiu cum şi cât s-a defanatizat Noica. Pe mine m-au defanatizat – fără să-mi pierd valorile – Dalai Lama şi Mache.

5. Înainte de a mă duce să mă culc, văd (nu visez!) *scena* din biroul meu, când a ieşit un scandal pentru primele rânduri din *Cel mai iubit dintre pământeni*. Preda începea cu Spinoza, fără a-l numi: „Moartea e un fenomen natural,

numai omul îi dă o dimensiune îngrozitoare“ (citez din memorie). S-a cerut „eliminarea“ ideii mai mult decât dubioase, direct morbide şi antimarxiste. M-am opus; am susţinut că până şi Eccleziastul poate fi asimilat şi acceptat marxist, ca un imn al materiei invincibile (nu ştiu să mă fi turnat cineva…). Romanul a apărut cu această definiţie perfectă a exagerării şi a fost simplificat, prin zeci de comentarii, până la un şlagăr: „Dacă dragoste nu e, nimic nu e“… La noi, dacă o idee nu devine şlagăr, nimic nu e. Popor muzical.

Obosit (dar nu epuizat), încă ezit dacă nu e cazul să-mi cenzurez monologul din judecătoria crematoriului. Nu ştiu dacă merită să-l cunoşti. În fine, mai e şi mâine o zi, cum zicea sudista aceea.

Domnule Oscar Rohrlich,

Sunt de o săptămână acasă, îţi scriu de mână în *Agenda Lupta CFR*, Lili are ordin de la Georgeta să nu mă lase să mai bat la maşină; profit că e plecată ca să-ţi relatez cum s-au petrecut lucrurile: a doua zi după Doppler, la ora siestei, Georgeta a intrat intempestiv în rezerva mea. Ea, care nu are expresivitatea facilă, era furioasă în direct; mi-a poruncit să mă îmbrac „în două minute“, să-mi fac valiza, m-am executat, mi-am scos hainele din dulap, ea mi-a pus cărţile în valiză, pijamaua, papucii de casă, s-a dus în baie să-mi strângă toate instrumentele etc. Eu am avut o ultimă grijă, să scot din sertarul noptierei *Agenda CFR*, s-o strecor în valiză; îngăimam tot timpul, ca un copil prost, câte un „de ce ne grăbim“, nu-mi răspundea, m-a ajutat să-mi îmbrac pardesiul, mi-a luat energic valiza, am ieşit, în clinică se dormea şi i-am propus să trecem pe la Chenvelo, să-i mulţumim; mi-a replicat tăios că nu mai e nevoie, i-a mulţumit ea – în curtea clinicii ne aştepta maşina, cu Mache la volan, m-am aşezat lângă el, mi-a strâns imediat mâna şi, de cum am pornit, Georgeta, de pe bancheta din spate, mi-a explicat – ceva mai puţin furioasă – adevărul nud şi rece: am fost externat fiindcă al doilea milionar al ţării nu admitea să stea în aceeaşi clinică cu fostul cenzor al comunismului; Chenvelo o chemase la prânz şi îi comunicase că el şi clinica lui nu-şi pot permite să piardă un sponsor ca Popo… (nu i-am reţinut numele întreg – …vice sau …viciu sau Popocatepetl). Georgeta se precipită într-un „l-am băgat în mă-sa!“ fără precedent în vocabularul ei, Mache exclamă entuziast: „Bravo!“. M-am buzunărit imediat să caut o pastilă, nu aveam nici una, am rugat-o să deschidă valiza de lângă ea, Mache a oprit, ea a căutat-o febril, ştia, desigur, ce căuta, deşi niciodată nu am luat o pastilă de faţă cu ea; pentru prima oară o vedeam speriată pe faţă din cauza mea; mi-a întins pastila, îi tremurau degetele, l-a întrebat pe Mache unde e sticla cu apă, le-am spus că nu am nevoie de apă – ajuns acasă, m-am simţit mai bine, le-am poruncit să nu cheme nici un doctor, nu suport să discut probleme de sănătate, le-am propus să aştepte liniştiţi ziua când ziarele vor titra: „L-au ars pe Reznicek“. Georgeta mi-a cerut tensiometrul, am rugat-o să mă lase în pace, doar când văd aparatul tensiunea îmi creşte cu un punct, două; am acceptat ca ea să rămână cu mine, s-a culcat pe bancheta din

hol, am învelit-o cu o pătură, am mângâiat-o pe frunte şi i-am divulgat, pentru a ne destinde, la ce nostimadă m-am gândit până mi-a spus, în maşină, adevărul şi am auzit-o înjurând ca niciodată: Chenvelo m-a expediat urgent fiindcă am refuzat să fiu fotografiat de mama lui. Nu a amuzat-o deloc, nu mai amuz pe nimeni, nu sunt omul nostimadelor; m-a rugat s-o las să se liniştească. Faţă de noaptea aceea, în care mă părăsise, era totuşi o diferenţă; poate era momentul s-o întreb dacă îngenunchease în Piaţa Romană. M-am cenzurat.

A doua zi, spre prânz, mi-a adus un neurolog academician, pe care îl ştiam de mult ca un om de bine din fosta boierime, azi fruntaş liberal. Tensiunea era bună, fundul de ochi în regulă, s-a interesat de regimul meu farmaceutic, m-a cercetat taciturn, nu i-am spus prea multe, nu l-am investigat ca să aflu ce ştia din extrema externare, ce informaţii îi dăduse Georgeta; ştia totuşi ceva, înclina spre un atac de panică, „inerent perioadei prin care trecem“. Am remarcat persoana întâi plural şi absenţa panicii din diagnosticul lui; ne-a recomandat, mie şi Georgetei, să mă bazez mai departe pe pastila mea, să citesc doar „lucruri distractive“, să nu mă uit prea mult la televizor, el ascultă doar Mezzo şi zilnic „Questions pour un champion“, să nu fac eforturi intense de memorie, „că nu ne ajută cu nimic“, să mă plimb „cât mai nonşalant“ în jurul casei cel puţin jumătate de oră zilnic… Nu i-am spus cât de agreabil mi-a sunat „nonşalant“, imprecis relativizat. Georgeta l-a întrebat, fulgerător, dacă pot să bat la maşină, liberalul a rostit categoric: „Nici vorbă!“, după care, mai puţin solemn, s-a autocomentat: „La vârsta noastră e preferabil un ţăcănit de mitralieră“. Uimitor, nu a acceptat plata consultaţiei, s-a dorit şi mai spiritual în explicaţie: „În fond, domnul Reznicek nu a fost niciodată un comunist de Românie“ şi, constatând imediat răceala noastră, ne-a lămurit că, „în lumea lui“, aceasta era traducerea pentru infatigabilul clişeu „comunist de omenie“; nu m-am putut reţine să remarc că nu e cel mai strălucit calambur; nu aş spune că a plecat nonşalant. Georgeta l-a condus până la uşă, după care am mâncat împreună în bucătărie; abia s-a atins de supă, tăcea din ce în ce mai ostentativ, cred că o stingherea prezenţa lui Lili – am încercat să găsesc „un consens“ şi am dat „o înaltă apreciere“ refuzului de a comenta calamburul neurologului; nu s-a atins de rasolul felului doi, s-a ridicat de la masă, a ieşit din bucătărie; eu am mâncat tot, inclusiv compotul – cu cei dragi nu discuta trecutul, prefer să par indiferent decât să mă angajez în melodramă. Simţeam melodrama pe aproape. Nu a fost melodramă. De cum am intrat în hol şi am întrebat-o,

normal, ce-i cu ea, se simte rău?, mi-a făcut semn să mă aşez lângă ea, m-a privit sever, cvasimatern, şi mi-a cerut să-i spun la ce îmi ajută să-ţi scriu. Nu te-a numit; eu am rugat-o, buimăcit, să repete întrebarea; nu s-a sfiit, a dezvoltat-o: nu mă ajută la nimic, nu am ce schimba, lucrurile vor rămâne aşa cum le-am trăit – pentru prima oară am vrut s-o lovesc, s-o pălmuiesc; niciodată nu o făcusem, ea ducea ideea până la capăt: „Nu depinzi de el, nimeni nu te poate înţelege, doar eu“, şi a încercat să mă mângâie pe frunte – duios, inadmisibil; m-am ferit, a clipit speriată; nu i-am spus adevărul imediat: „Să nu aştepţi vorbe mari de la mine“… şi nici cel integral: „Îi scriu ca să nu delirez“; am formulat totuşi sincer: „Aş vrea să nu te mai văd… (după o pauză) o vreme“; a avut puterea să-mi surâdă mediocru şi să mă asigure: „O să-ţi treacă“. Şi ea mă depăşeşte. De atunci şi până azi nu ţi-am mai scris. O aud pe Lili în vestibul, ascund *Agenda Lupta CFR 1982* sub perna fotoliului.

Domnule Oscar Rohrlich,

Lili mi-a adus ieri o carte, nu ştiu cât de „distractivă“: Radu Cosaşu, *Mătuşile din Tel Aviv* (Editura Impex, 1992), i-a dat-o fata ei care trăieşte de doi ani în Israel şi e acum în concediu la Călimăneşti; e căsătorită cu un rus israelian cunoscut la Bucureşti, când omul venise într-un schimb de experienţă cu Federaţia Română de Hochei pe Gheaţă, el fiind antrenorul secund al echipei naţionale a Israelului, tot pe gheaţă. Fata ei e pedichiuristă la Tel Aviv şi le cunoaşte foarte bine pe mătuşile autorului – i-a dat cartea ca să vadă ce clientelă are; una dintre ele i-o făcuse cadou fiindcă avea două. Lili e convinsă că o să mă intereseze – „Nu aţi mai citit o carte ca asta“; dacă îmi va plăcea cartea, mă va lăsa să scriu în *Agendă* şi nu-i va spune nimic Georgetei; nu a ieşit din hol fără să mă asigure că pedichiuriştii români sunt cei mai buni din Israel. În schimb, la nouă ani de la apariţie, nu am ştiut de existenţa acestor „mătuşi“ – nu am citit nimic despre ele, nici o cronică… Nu a avut succes? A scris o carte care, în sfârşit, nu a plăcut tuturor?

ADDENDA. Nu-mi aduc aminte ca Eccleziastul să fi avut în vedere *gheaţa*, în tabla lui de materii.

Domnule Oscar Rohrlich,

Este fără îndoială că, pentru mine, aceste *Mătuşi din Tel Aviv* nu au fost nici o clipă distractive. Cea mai puternică impresie este aceea că nu-i cu nimic mai bună decât cărţile pe care Cosaşu le-a scris sub cenzura comunistă. Libertatea – cum se zice – nu l-a condus la mari progrese în înţelegerea tragicului, care rămâne, pentru mine, esenţa literaturii importante. Gide poate că are şi azi dreptate: „Constrângerile sunt benefice artei, libertatea o moleşeşte"; ceea ce nu înseamnă că nu am apreciat cum se cuvine acele pagini în care am simţit că traciicomicul supravieţuieşte. Cel mai mult mi-a plăcut (nu-mi cenzurez stângăcia…) noaptea aceea de la Conferinţa naţională a Uniunii Scriitorilor când, în aşteptarea rezultatului votării, a avut loc un delir necunoscut în viaţa publică a României: acolo, după miezul nopţii, adunaţi în jurul lui Stancu, care le conducea jocul, scriitorii, într-o transă colectivă, într-un entuziasm isteric, introduceau cuvântul „căcat" în fiecare titlu, unii chiar al propriei cărţi! Ţin bine minte – râdeam şi aplaudam cu ei, râdeau odată cu cenzorul lor, nu le păsa de el, eram de-ai lor! Cu această pagină aş începe orice studiu despre autocritica la români, având ca motto, desigur: „Domnilor, dumneavoastră nu cunoaşteţi intelectualul român!". Mai sunt câteva momente bune – nu le subliniez, nu-mi permit să fac însemnări pe cartea lui Lili, am reţinut ca foarte valoroasă (acceptă-mi limbajul de lemn de care nu mă pot debarasa…) pagina 153, unde se descrie idealul comunist ca „o bancă feerică, în care se găsesc bijuterii de iluzii, coliere de erori, diamante de utopii, perle uriaşe de idei drepte… giuvaere de mesianism fără îndoieli, de naivităţi fără cenzură, de patetisme fără falsuri", o bancă în care autorul a dat „o lovitură", dar fireşte că a fost prins şi „trebuie să dăm socoteală onestă pentru candorile acelea, pentru inocenţele cu care nu avem de ce ne lăuda, dar nici răstigni"… (Lili a tras cu ochiul cât timp am transcris aceste rânduri, după care s-a retras în bucătărie – protecţia ei funcţionează). Pagina se termina cu o poruncă a lui Faulkner: „Nu-ţi pierde timpul căindu-te, e destul să ţii minte o greşeală făcută"; o ştiam în varianta lui Monsieur Paul – acum, după decizia lui Chenvelo, m-a lovit binefăcător şi, dacă aş fi şi mai incorect politic, aş pune-o în litere mari pe geamul bibliotecii. Să vină

să mă fotografieze mama lui Chenvelo în faţa acestei lozinci, cu explicaţia foto: „Tovarăşul Reznicek ascultându-l pe Faulkner“.

Foarte bun e şi momentul (pag. 164) când stă de vorbă cu o transfugă din România (cred că o ştiu, o colegă a Georgetei din liceu), care îi spune că „sunteţi un rahat, făceaţi bancuri în loc să vă sinucideţi…“ şi el îi răspunde că nu cheful de sinucidere e criteriul tragicului… „De ce nu ar fi tragic cu adevărat că vrem să trăim prin orice, numai să nu murim bosumflaţi?“; e un moment rar, de obicei el se fereşte de tragic, care acum culminează într-un „dor năprasnic după Leonte Răutu“, şi de titlul unei cărţi nescrise: *De vorbă cu un inchizitor cult şi inteligent*. Nu cred că Lionia i-ar fi acordat 5 minute pentru un interviu; numai eu cunoşteam enormitatea orgoliului său, în acest domeniu nu m-am comparat niciodată cu el; dau o bună apreciere şi tăcutei consecvenţe cu care autorul nu face concesii sionismului, chiar dacă mătuşologia (termen fericit) l-ar fi presat spre unele ipocrizii frivole. Toată viaţa am tratat sionismul cu o răceală viguroasă, fără teamă că voi fi acuzat de antisemitism, eu, fiul unui bănăţean protestant şi anticomunist care nu mi-a cunoscut soţia, o comunistă născută într-o familie evreiască foarte habotnică din Sighet. (E dulce şi momentul când autorul e întrebat cu teamă, de un „fost“ român, dacă Iliescu e antisemit.) În ansamblu, din câte am gândit şi mi s-a confirmat de-a lungul timpului, sionismul, odată instalat, s-a desfigurat ca orice utopie, ca şi comunismul; prea puţin straniu, el a degenerat de la Zidul mistic al Plângerii la zidul terestru a două ghetouri: al învingătorilor evrei şi al învinşilor arabi. Comunişti şi sionişti (fie ei marxişti), suntem experţi în deziluziile capitale.

ADDENDA. M-a sunat Mache să mă întrebe cum mă simt, după care, *con brio*, a dezvoltat următoarea idee: să nu care cumva să mă victimizez; mişcarea noastră cu clinica s-a aranjat foarte bine, urmau să mă externeze peste două zile fără probleme, „eşti în ordine“, numai că intervenise porcăria cu miliardarul şi Chenvelo cedase imediat… În fond, ne-a spus adevărul… Putea să nu-l spună, nu are importanţă… În fond, *boss*-ul lor fusese impresionat de internarea mea şi continuase sponsorizarea, filmul e gata în câteva zile… Era de o dezinvoltură ameţitoare. De câte ori îl ascult, mă gândesc că, într-o viaţă anterioară, i-am interzis un film. Nu l-am întrebat nimic de Georgeta, i-am spus că, în fond, din câte ştiu, fondul aerului nu mai e roşu, e *Dior*; a râs din plin, a repetat că nu are importanţă şi nu e cazul să *ne* victimizăm

(le voi cere să renunţe la expresia imbecilă „nu are importanţă“).

Domnule Oscar Rohrlich,

Bătrân dogmatic, trec de la calităţi la lipsuri. Două episoade mi-au reînviat spiritul de cenzor.

1. Paragraful (pag. 174) în care Cosaşu propune înfiinţarea unui partid al Comuniştilor Anticomunişti (CAC), „singurul serios, singurul competent istoric, partid de sinceră şi asumată schizofrenie“. Pentru un calambur dezgustător, omul acesta e capabil să ucidă orice idee gravă; e un asasin care operează conform acelei lozinci, şi ea criminală: „Ia totul în tragic şi nimic în serios“; face glume – el crede că sunt paradoxuri inteligente – acolo unde nu se poate glumi decât dacă eşti prost. Poate că sunt gongoric, dar nu mă cenzurez: dacă nu-mi iert că am lăsat să se tipărească expresia „lagărul păcii şi socialismului“, dacă în ultimii 10 ani aş fi cenzurat doar textele în care apare „ruşinea de a fi român“, azi, pentru acest CAC, şi eu l-aş strangula pe acest calamburgiu execrabil.

2. Într-o carte a mătuşilor şi dedicată, diplomatic, mamei, tatăl autorului nu apare decât o dată – într-o evocare fulgerătoare (pag. 132): mama îi aminteşte că „haina cădea pe James Baker la fel de bine ca pe tăticu’ când ieşea din casă“. Nici o clipă autorul nu se atinge de înmormântarea tatălui său, de absenţa lui la cimitir din care avea să dobândească o nevroză întinsă pe 20 de ani. Nu sunt abisal, nu sunt freudian – mi se pare scandalos. Cenzura lui Reznicek îl lăsase să descrie într-o nuvelă de ce nu se dusese la cimitir – era o dovadă, fie şi crudă, dar exemplară pentru un utecist ateu, disciplinat ideologic; mă aşteptam ca acolo, în „libertate“, să revină asupra acestui episod esenţial din viaţa lui, care mă impresionase până la a comite un derapaj inadmisibil în meseria mea. Nici o amintire, nici o explicaţie, nici o remuşcare, nici un reflex al vreunei remuşcări. A vrut să fie un membru în noul său CAC, fără de prihană, fără nevroză? S-a autocenzurat tocmai când scăpase de Reznicek, în faţa căruia se jucase de-a sinuciderea cu o cravată? Caraion îl avertizase într-o cronică favorabilă (vezi *Dialogul cu crinii*) că, scriind într-un „pact de amabilitate“ cu lumea, se va nenoroci. Aici scrie într-un pact de amabilitate cu sine; nu mai vrea să dea socoteală pentru dogmatismul său politic de ateu, nu îndrăzneşte nici *să nu se căiască, aşa cum aş fi vrut* (subl. mea) pe baza unei experienţe comune; nu minte –

omite! Aşa arată adevărul integral în libertate, fără un Reznicek pe cap şi până în degete. Nu-mi vine să-l strangulez, ca în cazul CAC-ului – era o formulă stilistică facilă –, numai dumneata îţi poţi permite impostura de a vesti că vrei să-l „gâtui“ pe Cosaşu, fără ghilimele. Aş vrea să-l înjur onest, în numele nopţii scatologice de la Uniunea Scriitorilor: eşti un [redacted].

Domnule Oscar Rohrlich,

Lili fiind plecată să-şi ia rămas-bun de la fiica ei şi să-i înapoieze *Mătuşile din Tel Aviv* (încântată că am apreciat cartea ca „foarte interesantă“), am recitit mai liniştit ce ţi-am scris ieri; nu am cenzurat decât ultimul cuvânt: nu eşti căcăcios, eşti un căcănar. E o diferenţă la care Céline – oricât îmi este de străin – ţinea foarte mult şi eu operez cu ea pentru prima oară; mai trebuie să-ţi recunosc că, în tot ce am scris ieri despre absenţa tatălui, m-a pălit un dostievskianism: e momentul când mama îi spune că „numai tăticu' ştia să poarte o haină ca James Baker“. Niciodată Georgeta nu mi-a spus „tăticu'“. De când i-am zis că nu mai vreau s-o văd *o vreme*, nu a mai dat nici un semn; probabil că nu a luat-o nici în tragic, nici în serios. Mai mult ca sigur nu va avea loc nici o explicaţie între mine şi ea; nu va afla niciodată că am vrut s-o lovesc pentru că nu înţelege de ce îţi scriu; şi nici eu nu voi şti vreodată dacă a îngenuncheat în Piaţa Romană, ceea ce pentru mine e foarte important, oricât mă prelucrez că sunt absurd; nu sunt absurd, e urât, foarte

În urmă cu un minut, Lili, revenind acasă, mi-a adus un plic găsit sub uşă – „În atenţia tovarăşului Reznicek“, caligrafia cunoscută; am aşteptat ca ea să se retragă, apoi l-am deschis, ca de obicei, cu calmul impus; conţinea un singur rând scris de mână: *În numele tatălui, fiul bine ţi-a făcut* – semna, pentru prima oară, fără nici o picătură de sânge: *A. Popoviciu*, numele rostit indescifrabil de Georgeta în maşină, după urgenta externare. M-am dumirit – verb de bază „pe vremea noastră“ – imediat: tatăl e cel căruia, prin '56 (nu sunt sigur, oricum, după Raportul lui Hruşciov…), i-am topit un roman ce avea ca poveste fuga a patru ţărani români, dezertori de pe frontul de la Stalingrad. Era de neînţeles cum ajunsese în „bun de tipar“; era unul dintre primele efecte ale Raportului pe care nu le-am publicat, dar de care se ştia peste tot; dacă era liber să se tragă în Stalin, se putea „ataca“ şi la Stalingrad (ce contează că şi la Paris mai există un bulevard Stalingrad?). Nu am dat afară pe nimeni, l-am interzis fără probleme; autorul nu a făcut scandal; mă mir că nu l-a publicat în ultimul nostru deceniu – aş fi auzit. Fiul lui, miliardarul lui Chenvelo, e un alt roman. Oricum, azi tatăl nu mai scuipă sânge. E bine, e foarte bine. Am ascultat de primul impuls (o fac rar) şi m-am

dus la bibliotecă, am scos Biblia şi am căutat Eccleziastul ca să verific dacă nu mă înşel într-un detaliu care m-a urmărit citind *Mătuşile…* L-am citit atent, până spre seară: într-adevăr, în nici unul dintre versetele, peisajele şi metaforele cu care lucrează nu apare gheaţa – gheaţa pe care acolo, în pustietăţile lui, peste câteva milenii, se va juca hochei. Şi omul e convins că nu a fost şi nu va fi nimic nou sub soare. Nu va fi nimic nou, doar acest detaliu realist-nesocialist – ginerele lui Lili, un rus care antrenează naţionala Israelului la hochei pe gheaţă. De acord, sunt un lector vulgar, degradat, nu am imaginaţie, sunt infectat de politică.

Dar s-a mai întâmplat ceva: Lili m-a chemat la masa de seară, am închis instantaneu Biblia – asta mai lipsea, să-i spună Georgetei că m-am întors la Biblie; de cum am savurat antreul, două ouă fierte, cu maioneză – „o premieră“, se lăuda Lili –, mi-a apărut o scenă de mult scăpată de sub control. Nici vis, nici halucinaţie, precisă: recepţie la Snagov, în cinstea zilei de 23 august – august 1955 –, în prezenţa delegaţiei sovietice conduse de Nikita Sergheevici Hruşciov şi a întregii noastre conduceri de partid, în frunte cu tovarăşul Gheorghiu. La sfârşitul recepţiei, în cea mai entuziastă atmosferă, Lucia Sturdza-Bulandra îl invită pe Hruşciov să danseze cu ea *Periniţa*. Aplauze, urale, euforie generală, N.S.H. acceptă invitaţia, dansează cât dansează cu tragediana care, conform tradiţiei, spre final, întinde batista pe parchet şi îl cheamă pentru îmbrăţişarea apoteotică. N.S.H. nu cunoaşte obiceiul, ezită, sala întreagă, inclusiv Biroul nostru Politic, îl îndeamnă frenetic să îngenuncheze pe batistă şi să-şi sărute partenera, să se supună jocului, tradiţiei – şi o face, în uralele noastre vesele. Hruşciov, la *Periniţa*, îmbrăţişându-se cu Lucia Sturdza-Bulandra – am văzut scena până mi-am terminat compotul, m-am dus să mă culc, bântuit de complexităţi: în ianuarie 1955, când a apărut „Esenţialul“ (suportă-l) şi l-am dat afară pe tatăl lui Chenvelo, mi-am imputat că nu eram la curent cu antipatia tovarăşului Gheorghiu faţă de H.; puteam să-mi închipui că peste câteva luni, în seara unui 23 august, H. va dansa *Periniţa* la Snagov, aplaudat de întregul nostru Birou Politic? (Poza dansului nu a fost dată publicităţii.) Puteam să-mi închipui că, în februarie ’56, vom interzice Raportul lui Hruşciov? Şi da, şi nu. Chenvelo. Tatăl lui, când a plecat din România, îşi putea imagina că fiul său îl va da afară pe Reznicek din clinica lui, la Bucureşti, peste 45 de ani? Stancu avea dreptate: „Imaginaţie au numai proştii“… M-am simplificat înainte de a adormi: scena Hruşciov-Bulandra, de la Snagov, a apărut din cauza ouălor în maioneză preparate de Lili, în premieră.

La recepţia aceea, soţia mea „a făcut o pasiune“ (expresia ei) pentru antreul cu ouă în maioneză; nu era o pofticioasă, i-am atras atenţia să-şi dozeze efortul până la tortul final – noaptea, acasă, a făcut o criză puternică de bilă, am chemat Salvarea policlinicii, doctorul a întrebat-o ce a mâncat – madlena lui Proust nu are monopolul în declanşarea amintirilor.

Domnule Oscar Rohrlich,

Două addenda la ce ţi-am scris ieri despre alaltăieri.

1. La „nimic nou sub soare“: Troţki – „Dacă soarele se dovedeşte contrarevoluţionar, îl vom aresta“.

2. La Georgeta în Piaţa Romană. După discuţia la *Scrinul negru*, i-am spus lui George Călinescu, între patru ochi, că mi se pare inuman ca Ioanide, în *Bietul..*, când află de moartea Picăi, să schiţeze coloane dorice; eram în vestibulul biroului meu, îşi îmbrăca paltonul şi m-a asigurat că „încă nu se ştie ce este inuman, stimate tovarăşe cenzor“…

COMPLEXITĂŢI

La mine, în biblioteca mea secretoasă, Biblia – nu ştiu cum s-a nimerit – stă lângă volumul din 1935, în franceză, editat la Moscova, *Congresul scriitorilor sovietici*, acela unde Gorki a lansat metoda realismului socialist şi Isaac Babel l-a numit pe Stalin „maestrul cuvântului rus“.

După-masă, la „Questions pour un champion“, am răspuns corect înaintea concurenţilor la 5 întrebări. După aceea, am trecut pe Mezzo şi am prins un *Don Giovanni* în reluare, actul 4, scena Comandorului (probabil că şi acolo, la serviciul de programări, e cineva care vrea să audă cât mai des „nu mă căiesc“) şi finalul, într-o regie nemaivăzută de mine până acum: în timp ce toţi cântă mulţumiţi că lumea a scăpat de nemernic, Comandorul şi Don Giovanni stau unul lână altul pe o banchetă, contemplă îndelung mulţimea bucuroasă şi ies din scenă împreună.

Am rămas câteva clipe interzis, după care – fără precedent – am început să mă învârtesc prin casă, din hol până în vestibul şi înapoi, fără să-mi pese dacă Lili mă va surprinde. M-am gândit cum ar fi fost ca în România să lucreze comisia de reconciliere din Africa de Sud, a monseniorului Tutu, după abolirea apartheidului… S-ar fi găsit un Tutu în România?… Tu… tu… tu te-ai fi reconciliat cu mine? Ai fi recunoscut că fără [redacted], fără Reznicek, nu ai fi atâta cât eşti? Ar fi fost o nebunie, s-ar fi născut zeci de bancuri – ce nu devine la noi banc? Am început să cânt în gând *Marseilleza* şi mi-a apărut scena din Casablanca, *Marseilleza* în barul plin de ofiţeri germani, dirijată de eroul din *Dor nestins*, actorul (cum îl chema?) care

aprindea două ţigări, pentru el şi Bette Davis, îl imitam când mă întâlneam cu Bette Davis a mea, nu-i găseam numele, în film se numea Laszlo, avea ca prototip un comunist ceh pe care, după război, l-au condamnat pentru spionaj, proamerican, ar fi trebuit să te caut, scriai tot timpul despre *Casablanca* – m-am oprit brusc când mi-am dat seama că nu ştiu cum s-a desfăşurat întâlnirea dintre fiica lui I.L. şi fosta preşedintă a Tribunalului Poporului… S-au împăcat? Cum? Nu s-a scris nimic despre asta, nici în *22*, nici în *Dilema*. M-am aşezat şi am sunat la Georgeta, nu era acasă, am dat peste Mache – exuberant, „gând la gând cu bucurie“, trebuie neapărat să mă vadă, Georgeta era la probă, proba rochia pentru premieră, premiera filmului lor *Cei care au schimbat…*; avea numărul de telefon al lui Tic-Tac, dar ea e în spital… În spital pentru investigaţii. Nu m-a întrebat de ce aveam nevoie, nu am avut loc să-l întreb dacă ştia cum a fost cu împăcarea din casa lui Bruckner (Tic-Tac trebuia să-mi aducă articolul spaniolului despre amnezie şi amnistie). Mache era în efervescenţa lui, trebuie neapărat să ne vedem, am timp mâine? Am acceptat, mâine după-amiază, dar nu m-a lăsat: azi se gândise la mine, refuzase să o angajeze pe una care, la interviu, îi declarase cinstit că nu citise nici un scriitor rus. „Nu-ţi trece prin cap de ce?“ – nu-mi trecea. „Tatăl ei îi interzisese să citească scriitorii ruşi, fiindcă toţi erau comunişti… ce zici?“ Am tăcut. De câte ori vorbesc cu el mă gândesc că i-am interzis filmul cu fata unui ofiţer sovietic care vine în România să caute locul unde tatăl ei căzuse în luptele pentru eliberarea Ardealului. Un film al prieteniei româno-sovietice. În fond, i-am făcut un bine. Azi…

După care m-a sunat Ileana, soţia lui Xifando, cea mai uscată femeie din lume; ţinea să-mi comunice că „Liviu nu mai are mult… Nu mai primeşte pe nimeni… E generalizat“. Am tăcut şi ea, şi eu. Ignobil, mi-a trecut prin minte, automat, expresia mea preferată: „Să nu generalizăm pripit“. Oricum, ea închisese aparatul.

După care m-am întors la Mezzo – seară de operă *Rigoletto*. Am stat până după miezul nopţii, până la finalul cu moartea Gildei şi urletele lui: „Asasinii! Asasinii!“. M-am văzut la premiera filmului lor, *Cei care au schimbat destinul României*, eram în cabina operatorului, după ce l-am rugat pe fostul şef al cadrelor de le UCIN să mă ajute să ajung acolo, am văzut filmul (cu o secvenţă lungă închinată lui Bucşan) până la final, am coborât în holul studioului şi, în timp ce în sală se aplauda frenetic, am început să strig: „Asasinii! Asasinii!“. Eram în plină libertate de expresie, prima oară

după noaptea *Internaţionalei*. Mila? Sila? Poate că numai în româneşte din trei note muzicale – mi, la, si – s-au creat două sentimente fundamentale. A mă căi? În baie, spălându-mă pe dinţi înainte de culcare, am repetat „a mă căi?“ până am ajuns la „a măcăi“! Tot limba română ne rezolvă tentaţiile.

Am adormit cu gândul clar la un studiu: *A. Reznicek. Tentaţiile hilarului în fiinţa românească*.

Domnule Oscar Rohrlich,

Îţi scriu după o zi grea. Mache a venit cu un prieten – Lili le-a deschis, i-a condus din vestibul până în hol şi s-a retras crucindu-se repede; Mache mi l-a prezentat – Radu Calomfirescu –, strângerea de mână a fost decentă spre timidă; mi s-a părut de bun-gust că nu încearcă să fie degajat faţă de mine – poate că mă respectă, simt imediat dacă are loc fenomenul. Ceva mai tânăr decât Mache, la fel de înalt, era tuns *à la* Titus (împăratul), cum nu mai văzusem de la Petru Dumitriu, în anii lui de glorie, când purta jabou la Athénée Palace. R.C. purta sub geaca de blugi un maiou negru pe care am citit, când şi-a descheiat nasturii, în litere albe: „Mă numesc K."; îl îmbrăcase pentru mine? Îl luase la nimereală din dulap? Nu mai era de bun-gust; ceva nu se împerechea cu privirea lui inteligentă care se străduia să nu fie trufaşă faţă de mine; m-am hotărât imediat să nu-i fac plăcerea de a-l întreba de ce ţine să fie numit K.? De la Calomfirescu? De la K. al lui Kafka? De la domnul K. al lui Brecht? Încă ştiu să nu fiu nerăbdător cu cei care mă privesc. Mache începu să-mi explice că Radu e cel mai nou angajat al firmei lor, cu un proiect (după opinia lui) senzaţional – Lili intră şi aduse pe o tavă o farfurie cu biscuiţi, o sticlă de suc şi trei pahare, le aşeză atentă, trăgând insistent cu coada ochiului spre domnul K. Mache reveni şi mă asigură că „Radu e cel mai în măsură să-ţi povestească ce vrea". R.C. se poziţionă temeinic în fotoliul său şi îşi potrivi cele zece degete unul de altul ca înaintea unui expozeu bine articulat, conform clişeului de seriozitate – ceea ce totuşi nu-mi displăcu. Proiectul său era al unui documentar cinematografic, intitulat *Părinţi şi copii*; nu ţinea de Turgheniev decât ca titlu, citise recent romanul, „era bine defazat", Dostoievski avea unele motive să-l dispreţuiască pe Turgheniev (am înţeles că încerca să mă uluiască). Era titlul cel mai potrivit pentru ce voia să facă: să-i pună în faţa aparatului său pe câţiva dintre fiii şi fiicele unor foşti nomenclaturişti notorii, care să-i răspundă la o singură întrebare: cum au trăit după '89? „În măsura în care mai sunt în viaţă" (care măsură?), i-ar solicita şi pe părinţii lor, iar dacă aceştia ar accepta, vor intra într-un montaj „mai mult sau mai puţin contrapunctic" cu copiii lor; nu-l interesează cât ar dura filmul, cât ar fi de static, „niciodată, în cinema,

chipul nu poate fi static“ etc. etc. La Paris, un mare producător, Karmitz (alt K.!) e interesat deja de proiect – „orice om inteligent şi avizat în Europa ştie că avem aici un conflict între foştii comunişti şi copiii lor, care depăşeşte actualităţile zilei şi interesează la alt nivel, la nivelul posterităţii“… (sau al prosterităţii?). Bănuiam ce vrea – bănuiam corect: „îndrăznea“ să-mi propună să apar în acest documentar, mă considera „unul dintre cele mai semnificative personaje ale comunismului românesc“ („nici mai mult, dar nici mai puţin“, m-am şi l-am delimitat, mut ca o lebădă), la care el adăuga „două plusvalori“ aflate de la Mache: ştia că ţin la Edgar Morin (pe care îl admira şi el) şi la *Cevengur*-ul lui Platonov, pe care îl descoperise la Paris în 1993 şi îl punea „mai sus de oricare Soljeniţîn… Sunteţi ultimul om din Cevengur, în Bucureşti“… şi m-a privit curajos, fără să se teamă de linguşeală. Recunosc, era pe cale să mă biruie. Aveam o singură întrebare – ezitam s-o formulez, mă uitam la Mache, surâdea mulţumit de calitatea muncii sale informaţionale. Cred că R.C. mi-a înţeles privirea – brusc şi-a întrerupt fraza şi, din buzunarul de la piept al gecii sale (pe clapa lui avea o inscripţie în litere mici şi roşii „Prolétaires de tous les pays, amusez-vous!“), a extras o hârtie pe care mi-a întins-o peste masă şi mi-a explicat că e o primă listă a celor care i-au acceptat propunerea; am străbătut-o rapid, îi ştiam pe mai toţi părinţii comunişti, pe copiii lor anti, eu şi Georgeta nu eram pe listă; am pus-o deoparte şi i-am fixat din nou inscripţia de pe clapa buzunarului; mi-a prins privirea şi, la fel de intempestiv (surprinzându-mă din nou, recunosc), s-a pornit să mă documenteze de unde i-a venit ideea. Era autobiografică: făcuse Piaţa Universităţii (m-am obişnuit cu noua folosinţă a verbului „a face“), fusese un fel de *disc-jockey* (cunosc şi expresia asta) al Pieţei, îi asigurase umorul, îi imita impecabil pe Iliescu şi Roman, îl aşteptau şi îl aclamau cu mai mult entuziasm decât pe Marian Mântuitorul, nu plecau acasă fără cupletele lui (devenea din ce în ce mai volubil, în timp ce eu mă lămuream de ce Lili îl privise cum îl privise, ea îl detesta, eu îl uitasem din cauza tunsorii *à la* Titus…). Dar el, când ajungea acasă, dădea peste tatăl lui, fesenist înrăit, cu care nu mai avea putere să se certe (ce film rata – mai valabil decât un documentar despre părinţi şi copii după ’89… Nu mai ştiu să inventeze în ceea ce trăiesc). A rupt-o cu Piaţa după ce ştabii nu au interzis lozinca aceea: „Iliescu, du-te acasă, la nevasta canceroasă!“, i-au urlat că nu pot cenzura spontaneitatea mulţimii. După care a urmat scandalul cu sciatica (?). O femeie nu putea îngenunchea la *Tatăl nostru*

fiindcă avea sciatică şi „au eliminat-o“, convinşi că e securistă. El s-a retras fără violenţă şi fără „la revedere“; a deschis sticla de suc, şi-a turnat într-un pahar, l-a întrebat din ochi pe Mache dacă vrea şi el – ştia să facă o pauză, continuam să nu-l întreb nimic, eram fascinat de specimen, presupun că o ştia şi el. A plecat la Paris, a stat acolo cinci ani, a intrat în echipa unui prieten român, operator la Canal plus, a lucrat la negru ca sunetist; tipul era „foarte special“ (? – R.C. a răspuns sprâncenelor mele), fugise prin ’80, nu mai suporta regimul, dar în câteva luni se lămurise şi cu capitalismul şi, „în discuţiile noastre secrete“, ţinea să-l convingă că, „în o sută de ani, comunismul va învinge, tot ce se întâmplă acum sunt convulsiile inerente ideii, până atunci trebuie să ne mişcăm în sistem“… (Am luat un biscuit şi am început să-l ronţăi încet, ca să nu deplasez linia povestirii.) El, K., e convins că „în o sută de ani nu se va mai discuta despre capitalism şi comunism, vor fi ignorate, cum este azi existenţa sclavilor fără drept de vot în democraţia ateniană. În agora nu aveau ce să caute sclavii“. El, K. (începea să capete emfază…), nu e nici pro-, nici anticomunist, el este *ne* (bine accentuat); speră să prindă timpurile în care să se poată trăi *ne*. Documentarul lui va fi *ne* (încă o dată), îi va lăsa pe toţi să spună ce vor, nu va tăia nimic la montaj (?), montajul va fi conflictul – dar dacă nu va fi nici un conflict? Dacă părinţii şi copiii vor fi la fel de dezgustaţi de comunism? Azi nu există nimic mai totalitar decât oportunismul. Nu va fi nici un conflict, va fi plicticos ca un documentar de la „Sahia“… Asta am vrut să-i spun, dar mi-a ieşit cu totul altceva. Am fost brutal – recunosc. Faţă de dezinvoltura lui explicativă, am fost foarte brutal – i-am cerut să mă lase să mă mai gândesc şi că îi voi transmite prin Mache decizia mea. S-a ridicat brusc în picioare (Mă duc să mă odihnesc, e ora 1.14.)

El şi-a încheiat geaca şi, cu tot tupeul înmagazinat în el, mi-a adresat printre dinţi un „mulţumesc“ lugubru, după care mi-a cerut „permisiunea de a mă retrage din auzul dumneavoastră“, s-a întors spre Mache, l-a bătut pe umăr şi a dat să plece; m-am hotărât să-l însoţesc, să n-o las pe Lili să-l conducă, l-am contemplat cât şi-a îmbrăcat haina lungă de piele, o şapcă nu lipsită de aplomb bolşevic („Prolétaires de tous les pays, amusez-vous!“), nu-i păsa de mine; s-a dus doar la ocularul uşii, a privit aiurea prin el, eu i-am deschis uşa şi atunci, din prag, mi-a murmurat voit sumbru şi clar parodic: „Aveţi grijă pe cine primiţi în casă“. Lili ne privea din pragul bucătăriei, îi tremurau buzele de parcă diavolul trecuse prin casă. Mache mi-a explicat imediat că Radu e puţin dostoievskian, să nu mă zbucium. Părerea lui e că „ar fi

imperios necesar“ să apar în… Renunţase la exuberanţă, încerca să fie serios, poate şi solemn. Foarte calm, l-am întrebat ce înseamnă „imperios necesar“; a luat un biscuit, l-a ţinut între degete, nu a vrut să-mi răspundă, m-a enervat, i-am spus-o: „Nu-mi place că taci… Nu toţi suntem dostoievskieni…“. A pus deoparte biscuitul şi mi s-a supus: ştia cui îi scriu, nu ştie ce, nu-l interesează decât că risc un accident cerebral; oricum, va fi de un interes local, un document… („Nu va fi un document“, i-am precizat în gând) vulnerabil, ca orice ţine de scris, „de superstiţia scrisului, exact cum îl acuza Cioran pe Noica, pentru superstiţia culturii. Azi nimic nu se mai poate transmite fără imagine“. El e gata să-şi asume această superstiţie a imaginii, nu-l mai poate citi pe Cioran fără filmul discuţiei lui cu Liiceanu… Vivacitatea lui îi sabota nihilismul… Momentul acela era genial, când Camus îi cerea să facă un efort ca să fie mai accesibil şi Cioran îl înjura de mamă (nu mi se păruse genial, doar autentic românesc). Dacă prin absurd (?) mi-ar publica scrisorile, le-ar însoţi cu un videodisc – secvenţa lui Reznicek în *Părinţi şi copii* (de unde ştia ce aş spune? – mi-a ieşit cu totul altceva). *Autocritica la români* cu ce ar ilustra-o? Nu mai era de actualitate, autorul se sinucisese luna trecută, nu s-a scris nicăieri, fusese acuzat că a colaborat cu Secu, a dat în judecată Cenesasul, a câştigat procesul şi a doua zi s-a sinucis. M-am decis să atac frontal: să negociem! M-au negociat cu Bucşan, Georgeta probează rochia pentru premieră – apar în *Părinţii şi copiii* domnului K. cu două condiţii: să ştiu dacă apare Georgeta, să ştiu – nu să cenzurez! – ce va spune înainte sau după mine… Nu am mai vorbit de mult cu ea, de când mi-a spus că nimic nu mă poate salva. Mache m-a contrazis imediat: „Ţi-a spus altceva, cu care sunt de acord: nu ai trăit ce ai înţeles…“; i-am propus să repete, s-a conformat şi a încercat să mă consoleze: „Toată lumea aude numai ce-i trece prin cap“; mă înscria, mă punea în rând cu „toată lumea“ care aude altceva decât i se spune, trebuia să-l pun la punct, dar i-am formulat a doua condiţie: trebuie să ştiu dacă Georgeta a îngenunchеat în Piaţa Romană; m-a privit stupefiat, dacă nu direct speriat, ca după câteva clipe să încerce să zâmbească, dar nu a reuşit. E un spectacol să vezi un om inteligent care, dintr-o sperietură, nu poate zâmbi; mă pricep în nonsurâsuri; s-a întins după sticla de suc, a renunţat, m-am oferit să i-o deschid, i-am turnat în pahar, şi-a muiat buzele, nu mai mult, am simţit neplăcuta nevoie să-i explic că, pentru mine, e o problemă esenţială, pe care ei nu au trăit-o, oricâte au înţeles; îi reveni un surâs timid, indecis între milă şi silă, găsi un ton neaşteptat de

blând: Georgeta şi cu el nu au îngenuncheat atunci la *Tatăl nostru*, au rămas într-un picior… Ar fi trebuit să-l dau afară din casă pentru nechibzuitul lui chef de glumă, dar am intrat în jocul lui şi l-am întrebat dacă nu au fost luaţi drept securişti contrarevoluţionari. Nu, nu i-a observat nimeni, amândoi au spus *Tatăl nostru* stând într-un picior – au un singur martor, pe Radu Cosaşu. Cu tonul tandru al unui om rezonabil care discută cu un pacient dintr-un ospiciu, mă întrebă dacă am citit poemul despre el şi Georgeta, atunci, în Piaţa Romană; nu-l citisem; mi-a repetat: Cosaşu stătuse, ca şi ei, într-un picior la *Tatăl nostru*; mâine îmi va aduce neapărat textul; când mâine, la ce oră?… Nu ştia, îşi va găsi timp, în cel mai rău caz va suna şi mi-l va lăsa în hol, sub uşă…

ADDENDA (la 2.14). Cu biscuiţii s-a întâmplat ceva nemaipomenit în limba română. Ceauşescu a venit la inaugurarea unei fabrici de biscuiţi; când a apărut pe bandă prima şarjă de produse, mulţimea a izbucnit în urale şi a început să scandeze: „Biscuiţi! Biscuiţi!“. Conjugau un substantiv ca un verb la persoana a doua plural. Îmi permit să-mi urez o noapte excelentă.

Domnule Oscar Rohrlich,

Mache a trecut devreme pe la mine şi mi-a adus, xeroxat, poemul despre *Tatăl nostru* într-un picior. Sub ochii lui, l-am citit de două ori. La prima lectură, uitasem total unde-l citisem; m-am autosesizat – era un semn clar de Alzheimer. La a doua lectură, mi-am adus aminte că îl citisem în *Mătuşile din Tel Aviv*, nu-i dădusem nici o atenţie, era, ca de obicei, frivol spre fistichiu, plus grija lui să se laude că nu a fost membru de partid.

După a doua lectură, într-un elan al corectitudinii în promisiune, i-am spus lui Mache să-i comunice lui Kalomfirescu că accept să figurez în distribuţia documentarului său; l-am mai rugat să nu intre în detaliile deciziei mele, să le păstreze doar pentru el, conform pactului mutual de discreţie stabilit între noi doi.

Nu ştiu cum mi-au scăpat aceste… Eram probabil emoţionat de imaginea Georgetei – nu îngenunchease! – şi de victoria asupra lui Alzheimer.

Cea mai grea încercare pentru un om inteligent este trecerea printr-o emoţie.

Mache m-a îmbrăţişat scurt, neaşteptat de filial, şi a dispărut.

BIBLIOGRAFIE

„În decembrie ’89,
când omul acela tânăr, în Piaţa Romană, mi-a strigat:
«Creştinii îngenunchează, comuniştii rămân în
picioare!»,
eu n-am ştiut ce să fac, eu fiind un evreu care
iubesc şi ţin Crăciunul, un ateu care crede că
Dumnezeu
există precum Don Quijote, iar membru de partid
comunist
n-am fost niciodată fiindcă n-am suportat
transformarea unei idei într-o religie
şi atunci, din toate aceste considerente, am recitat
odată
cu mulţimea:
«Don Quijote care ne eşti în ceruri, vie împărăţia ta,
facă-se voia ta…»,

«Pâinea noastră cea de toate zilele, dă-ne-o nouă,
Don Quijote, astăzi…»,
«Şi ne iartă, Don Quijote, greşelile noastre, aşa cum
şi noi
iertăm Don Quijoţilor noştri…»
Am rămas într-un picior acolo, în Piaţa Romană,
şi am stat aşa, ca un invalid, ca un beteag, nimeni
nu m-a hulit, eu socotind asta un semn bun pentru
vremea care se apropie, când se va cere ca la *Tatăl nostru*
toată lumea să se roage stând, ca-n Chagall,
şi în cap, atunci înţelegând ea că Dumnezeu
e Don Quijotul unui Crist visând ca Sancho Panza,
acolo
la marginea deşertului din care-l scosese Moise.“

De câteva ore, cu poemul alături, încerc să pun pe hârtie un punctaj pentru ce voi declara în studioul lui R.C. Nu izbutesc. Dumitale îţi scriu mai uşor. Nu mă pot fixa cu ce să încep, nu găsesc tonul; mă enervează că nu am stabilit cu Mache cum voi fi prezentat – „fost şef al cenzurii… între anii…?“.

Să le spun ce vor ei? O înfierare a…?

Să încep cu Valéry? Cu ce însemnă o convingere solidă…?

Să le traduc „malgré moi, malgré elle, je reste à gauche“?

Să mă autodenunţ pentru greşeala mea capitală –

„lagărul păcii şi socialismului“?

Să mă autodenunţ pentru că am făcut

din „lagăr“ un şlagăr?

Să tranşez de la început: „Eu rămân ce-am fost: utopic!“?

S-o las pentru sfârşit?

Mai ştie cineva Eminescu?

Am scos din birou scrisorile către dumneata, am găsit punctajul conceput în spital pentru cazul declanşării campaniei anti-Reznicek.

Mă bucur că nu ţi le-am trimis.

Marx cel tânăr despre cenzură.

Semnul inegalităţii între fascism şi comunism.

Disproporţia dintre idealul comunist şi întruchiparea lui.

Elogiul funebru la socialismul cu chip uman.

(„Domnule, dumneata nu eşti deştept…, eşti un bou“ – o clipă, vocea tovarăşului Viezure).

Aş reţine pct. 8: „Eşecul comunismului ca sfârşit al oricărei utopii majore“ sau – preferabil – pct. 7: „Forţa utopiei noastre se poate măsura cu magnitudinea eşecului ei“ – bombastic, dar frumos spus. Indiscutabil, mi le-ar tăia la montaj.

Mă simt ca unul care a scris mai ieri inactualităţi enorme; mă gândesc la Cioran, cum şi-a tăiat pagini întregi din *Schimbarea la faţă*… după ’89 (să-i fi cedat convingerile solide?).

Eu nu mă pot schimba la faţă, nu ştiu cum ar fi rostirea mea românească, dacă le-aş spune… Sunt un Reznicek cenzurat de un nou Reznicek. Mă latră o haită metalică… Sună telefonul, îl las să sune, nu mă tem de întreruperi (fără el, nu se mai poate gândi!).

E clar că nu sunt în noaptea aceea, când am inventat „adevărul integral“.

Aveam inspiraţie. Nu o mai am.

N-o să se ştie niciodată adevărul integral despre comunism.

Nu se poate inventa un adevăr integral despre comunism.

Nu-l pot înfiera, nu-l pot apăra – pot tăcea.

Adâncimea tăcerii e pe măsura adâncimii dezgustului. Restul e propagandă şi agitaţie.

Sună telefonul, e haita…

Nu sunt laş – e mai rău: sunt mediocru,
nu am talentul exorbitant care permite sfidarea,
sfidarea inteligenţelor comune,
a celor care au ştiut de la început
că utopia noastră e o prostie, o eroare, o teroare.

Nu m-am sinucis după Congresul al XX-lea, după alte icsuri şi chicsuri (neruşinat calambur, nu-l cenzurez), nu numai fiindcă nu am vocaţia sinuciderii, dar şi fiindcă nu am scris *Înfrângerea* lui Fadeev (iar *Cevengur* a venit prea târziu, oricât de binefăcător).

Ce-ar fi să mă rezum la o recenzie despre *Cevengur*?

Reznicek povestind *Cevengur* copiilor şi părinţilor!

Sau să cer dreptul meu – inuman? – la nuanţă?

Un comunist nu are dreptul la nuanţă.

Procesul comunismului se face fără nuanţe, doar procesul capitalismului, cel fără de utopie, are drept la

Întrerupere.

A sunat Ileana, zicea că e a treia oară, de ce nu răspund? Xifando s-a prăpădit ieri-noapte, în somn, îl vor incinera, mă va suna mâine, să mă anunţe ziua incinerării…

Revin: trebuie să mă supun la obiect – părinţi şi copii.

Sunt un comunist fără avere,
nu am ce lăsa prin testament,
nu m-am îmbogăţit prin cenzură,
nu pot lăsa decât un nume pe un *aide-mémoire*,
fă ce vrei cu el, e al dumitale,
nu l-aş fi scris fără ruga dumitale,
ai curajul să-l publici?
Să fii înjurat, înfierat, interzis fiindcă nu ai cenzurat un comunist utopic, nemântuit?
Să te ajungă blestemul lui Caraion – să nu mai placi tuturor,
să nu te mai citească nimeni?
Oricum, altceva decât despre noi doi
nu ai putut scrie şi nici nu vei mai putea.
Nu vei mai progresa şi nu vei mai evolua.
Nu vei da *Demonii* niciodată.
Cel mult, vei plictisi, obsedat de un Reznicek la fel de monoton în melodramele lui.
(Cine mă sună? Nu aştept nici un Comandor.)
Drama provine din incapacitatea de a refuza melodramele care proliferează leninist, ceas de ceas şi în prop. de masă.
Nu putem evada din cele două celule inseparabile:
melodrama inocenţei şi melodrama vinovăţiei
cu mult mai „permanente“ decât orice revoluţie.
Raţiunea estetică a existenţei în toate Decorativele?
Să ne stabilizăm în tragismul ei fără de catharsis:
şi noi, şi zeii avem la fel de multă dreptate în a ne bucura
şi zbuciuma, sfidându-ne reciproc avantajos.
„Consumaţi ştrudel cu mere, delicios şi dă putere.“
Jalea cea mare apare în punctul de fierbere, topire şi îngheţ
la care nu mai ştii să râzi de tine însuţi.
Ajuns acolo, ai datoria de ateu cinstit
să mulţumeşti Domnului
pentru că în ziua a şaptea, a odihnei Sale,
nu s-a răzgândit
şi nu şi-a dat la topit – ca oricare cenzor vigilent –
Capodopera.
Chiar mâine voi vorbi cu Georgeta ca
Sună la uşă, Lili nu e acasă…

PAUZĂ

SEARA – mai întâi, repede să nu uit, ideile lui Luci Demayo, tatăl lui Chenvelo, cu care am stat de vorbă toată

după-amiaza:

– l-au verificat vreo doi ani de zile, ştiau totul despre el, de când a intrat în partid, ce a făcut în facultate, de când a intrat la cenzură, de ce a fost dat afară, aveau şi „Esenţialul“, i l-au arătat, ştiau bine româneşte;

– a învăţat ivritul, citea orice ziar, înţelegea orice telejurnal, nu putea să scrie – tot ce gândea şi formula era în româneşte, nu a putut „să fie eroic“ ca un prieten al lui, bun poet la Bucureşti şi în 3-4 ani mare avocat în Tel Aviv;

– nu a intrat în politică – nici un român evreu, fost membru de partid, din aceia care au adus comunismul în România, nu a vrut să mai audă de politică, le-a lipsit dezinvoltura ruşilor, polonezilor, ungurilor, care îi dispreţuiau, numindu-i „români“;

– jidanii din România devin în Israel români – care-nu-ştiu-să-stea-la-coadă;

– a intrat la corectura ziarului românesc din Tel Aviv printr-o pilă la un fost secretar de partid de la Suceava şi care lucra de mulţi ani în serviciul de pază al Knessetului;

– „conform bancului nostru“: fără PCR (pile, cunoştinţe, relaţii) (îl ştiam) nu se poate trăi nicăieri;

– la corectură a putut „să-şi pună în valoare“ toată experienţa de la cenzura noastră, devenise un Reznicek… (Adică?) Adică era dur, antipatic, insistent, încuiat în obiecţii, i se spunea pe faţă „Cenzorul“, dar îl suportau, fiindcă aveau complexul că uitaseră să scrie româneşte;

– după vreo doi ani de corectură s-a decis să scrie şi a început cu mici cronici cinematografice, mai ales filme de la Cinematecă, a avut succes; „era normal“: cu ce citise şi văzuse în România nu avea concurenţă;

– cel mai talentat era redactorul-şef, se ştiau foarte bine încă din Bacăul lor, cu un simţ al umorului superior oricărui umorist israelian care, în general, nu excelează în subtilităţi; el, Luci, fusese de acord şi îl încurajase să emigreze în Israel – mi-a spus numele lui, nu l-am reţinut – şi, mulţumită lui, a ajuns secretar de redacţie şi, după aceea, mai sus, când omul se pensionase;

– cea mai importantă experienţă a lui a fost aceea de a renunţa la utopia noastră – ideologic, nu şi sentimental; a rămas de stânga, „în condiţiile unei deplasări devastatoare la dreapta“;

– detestă stalinismul, dar şi mai mult pe anticomunişti (mi s-a părut o idee mult mai valabilă decât aceea a lui Bruckner);

– cu utopia noastră nu e altfel decât cu „visul american“: ca şi el, există până când te trezeşti;

– pentru el, decisivă a fost asasinarea lui Yitzak Rabin cu acordul religioşilor (nu a dezvoltat ideea), de atunci are ca „deviză personală“ – oricât se ceartă cu soţia şi fiul lui, indignaţi de şabloanele lui comuniste – „fără iluzii, fără concluzii“.

COMPLEXITĂŢI

El nu venise la mine ca să-şi povestească viaţa, ca la cadre, sosise de trei zile în Bucureşti şi aflase imediat de porcăria comisă de fiul său faţă de mine; luase adresa mea de la Georgeta, care îl sfătuise să nu mă caute, fiindcă „tata a rămas intransigent“.

El chiar cu asta a început: a venit ca să-l iert pe fiul său ori, dacă nu pot, să primesc scuzele tatălui: „Băiatul de mult mi-a scăpat de sub control“.

De la tăcerea mea a început monologul lui, pe care ţi l-am structurat mai sus; nu l-am întrerupt, nu am pierdut tehnica unei priviri impasibile, care comentează numai prin sprâncene şi ridurile frunţii.

Totuşi, am rămas operaţional: atent la ce vorbeşte, m-am definitivat în ideea că, acolo, la *Părinţii şi copiii* lui K., va trebui să fiu foarte clar: tragedia secolului XX e eşecul comunismului prin contribuţia URSS şi a noastră, a tuturor celor din lagăr. Dacă mă vor cenzura, îmi voi retrage întreaga depoziţie şi voi interzice orice folosire fragmentară a ei. Un Reznicek anticenzură, maximalist în orgoliu; frumos, foarte frumos.

Luci Demayo nu a insistat cu iertarea fiului, a venit cu o altă idee: să mă împac măcar cu el, tatăl – aşa înţelesese tăcerea mea, că nu-l pot suferi nici pe el; nu l-am contrazis, căpătă un nou avânt. S-a întins peste masă, mi-a strâns braţul şi nu s-a sfiit să fie patetic: „Tovarăşe Reznicek, vă rog, măcar o dată fiţi împăciuitorist!“. Un surâs de-al meu şi-a făcut datoria, fiindcă Luci(dul) s-a îmblânzit într-o decenţă: m-a invitat să luăm prânzul la Capşa; a căzut într-un nou eseu: de nenumărate ori, la Tel Aviv, s-a gândit să mâncăm amândoi la Capşa, unde, pe vremea când răspundea şi de publicaţiile literare, conducerea *Gazetei* îl convoca după încheierea tratativelor pentru „bun de tipar“ (nu mâncasem niciodată la Capşa) – am emis altceva: nu ştiu când va trebui să mă duc la incinerarea lui Xifando… Îl cunoştea – „un tip oribil, nu se compara cu tovarăşul Reznicek…“.

Nu am putut să mă abţin şi i-am spus că a fost cel mai bun prieten al meu; a fost prompt: „Nu se compara cu dumneavoastră!“. Adică? „La dumneavoastră se simţea că nu sunteţi *kak monolit*“… După care, la fel de binedispus, îmi

propuse să mergem împreună la incinerare, ca să nu mă lase singur şi, în funcţie de oră… Cât poate să dureze? Unde este acum crematoriul? Tot acolo, spre Bellu? I-am precizat că este mult mai departe şi nu se ştie ora… „Nu contează! Mâncăm la Capşa!“ Avea o disponibilitate obositoare şi mă enerva papionul lui, la cămaşa albă de sub puloverul verde. Papion la pulover.

Nu am luat nici o pastilă după ce a plecat.

ADDENDA (înainte de culcare). Cel mai greu moment a fost la uşă, până i-am deschis – eu deschid rar uşa: am ridicat capacul ocularului, nu i-am văzut chipul, era mai scund, nu ajungea în dreptul ochiului meu, continua să sune, nu voiam să deschid, până m-am trezit şi am întrebat ca un idiot: „Cine e?“. Mi-a răspuns, nu foarte tare, dar foarte limpede: „Sunt eu, Luci, tovarăşe Reznicek!“. Abia la numele astea m-am pierdut. El a adăugat, tot prin uşă: „Luci Demayo de la cenzură!“. Am încremenit, îmi tremurau doar degetele cu care am căutat cheile de pe cuier, le-am introdus în broască, i-am întredeschis uşa; el, de afară, mi-a întins o mână cu un buchet mic de flori; i-am lărgit intrarea, a pătruns cu aplomb, a dat să mă sărute, nu i-am permis, m-a îmbrăţişat deloc timid, cu florile peste umărul meu, m-am desprins repede – era cum îl lăsasem în ziua când l-am dat afară: mărunt, rubicond, cu o privire enervant de jovială…

Două idei:

1. Va trebui să-mi pun interfon.

2. E posibil să nu inspir doar scârbă. Dar de ce inspir la volubilitate? Am vrut să fiu *kak monolit* – nu am izbutit.

Domnule Oscar Rohrlich,

...A murit aseară Radu Cosaşu... Pregătim un număr special şi vă întreb dacă acceptaţi să publicăm ruga lui... E un document fără precedent… Era directorul lui, cel cu o privire inteligentă, deşi nu e evreu. Am tăcut multă vreme, până când el m-a întrebat dacă îl aud; i-am confirmat, după care am reluat tăcerea. M-a întrebat de ce nu sunt de acord. I-am spus clar: „Leporello“. Mi-a urat sănătate.

Domnule Oscar Rohrlich,

Acest vis prea transparent m-a ţinut toată noaptea şi toată dimineaţa, ca pe la prânz să încep să caut în mapele mele scrisoarea lăsată de Fadeev înainte să se sinucidă (13 mai 1956 – cu Pasternak venind la catafalcul lui şi şoptindu-i: „Aleksandr Aleksandrovici, sunteţi iertat“). Nu am găsit-o şi nu m-am enervat ca de obicei; eram (aproape) flasc; în schimb, am descoperit un chestionar Proust, pe care îl depozitasem în prima săptămână după pensionare şi la care nu ajunsesem să răspund. Acum – Lili plecase la policlinică şi îmi lăsase prânzul în bucătărie – m-a cuprins un *je ne sais quoi* al lui Jankélévitch şi m-am conformat.

1. Principala mea trăsătură (nu imediat): orgoliul.

2. Calitatea pe care doresc s-o întâlnesc la un bărbat: fidelitatea faţă de o idee şi o femeie, până şi după agonia lor.

3. Calitatea pe care o prefer la o femeie: aceeaşi ca a bărbatului.

4. Ce preţuiesc mai mult la prietenii mei: ce preţuiam – nu mai am –, siguranţa sincerităţii, absenţa bla-bla-ului.

5. Principalul meu defect (după mult timp de gândire): încăpăţânarea.

6. Îndeletnicirea mea preferată: cititul.

7. Fericirea pe care mi-o visez (pauză îndelungată): o carte de momente, schiţe, amintiri, semnată A. Reznicek.

8. Care ar fi pentru mine cea mai mare nenorocire (imediat): a fost deja…

După care m-am întrerupt – a sunat Ileana: incinerarea lui Xifando, mâine, la 12, la Vitan Bârzeşti.

După ea, Luci Demayo, să definitivăm prânzul la Capşa – că vine mâine cu mine la crematoriu şi după aceea etc.; incapabil să-i spun deschis că nu am chef de nimic după

o incinerare, mi-a ieşit altceva: la el, în Israel, cum e după o incinerare? Îndeajuns de binedispus, mi-a răspuns că la ei nu există incinerări, a rămas că mai vorbim mâine-dimineaţă.

După care m-am întors la chestionar, am trecut repede peste întrebările despre eroi preferaţi, pictură, muzică – prea didactice – şi m-am concentrat pe ultimele:

20. Ce urăsc cel mai mult (prompt): comuniştii renegaţi în anticomunişti.

21. Calitatea pe care aş fi vrut s-o am din naştere (hai, puţin umor): o matură chibzuinţă.

22. Cum aş vrea să mor: în somn.

23. Greşelile ce-mi inspiră cea mai mare indulgenţă: greşelile fiicei mele.

24. Deviza mea (cât am mâncat în bucătărie, am oscilat între „să nu generalizăm pripit“ şi „urât, foarte urât“, ca după compotul de prune să optez pentru a doua, mai cuprinzătoare şi mai „la zi“).

Am încredinţat chestionarul bătrânei domnişoare Olivetti, m-am întors în hol, pe fotoliu, să deschid TV5 Monde pentru jurnalul de la 15^{h} (ţi-am spus că nu fac politică internaţională cu dumneata), dar a apărut deodată Lili – nu am auzit-o când s-a întors de la policlinică – şi m-a întrebat, neobişnuit de solemnă, „dacă e posibil să vă spun ceva foarte important“; i-am spus să se aşeze, eram confuz, niciodată nu m-am comportat faţă de ea ca un stăpân cu o slugă (rămăşiţă comunistă), s-a aşezat pe celălalt fotoliu, îşi muşca buzele, îşi frământa palmele, îmi era clar că a venit cu o veste proastă de la policlinică – nu, voia să ştie de la mine dacă să se ducă diseară la premieră; o invitase Georgeta – ştia că pe mine nu mă invitase, ştia de ce, ştia că eu nu m-aş fi dus, dar ea să se ducă sau nu? Nu voia să se ducă fără aprobarea mea! Nu mai auzisem de o aprobare din partea mea parcă de un veac – un veac de frământări sociale; mă privea intens pe sub sprâncene, aşteptând încordată răspunsul meu. Am reuşit să-i spun cursiv să facă exact ce crede – nu voi avea nici o obiecţie. A urmat ceva fără precedent: s-a aplecat şi a încercat să-mi sărute mâna, m-am înghesuit în fotoliu, a înţeles, s-a retras repede spre bucătărie – de când lucrează la noi nu s-a mai petrecut aşa ceva; la noi în casă nu s-a spus şi nu s-a practicat „săru’ mâna“…

Am rămas nemişcat multă vreme, am auzit-o când a plecat şi a închis uşa de la intrare – abia atunci am observat că ea pleacă (anunţându-mă exact) când începe „Questions pour un champion“. Lili are un *timing* al ei.

Am deschis televizorul, începuse – sunt vreo trei ore între telejurnalul de prânz şi „Questions…“, dar nu m-am putut concentra.

Am restilizat îndelung prezenţa mea la premiera lor; nu mai eram Rigoletto, nu mai urlam: „Asasinii!“ – era prea verdian, prea melodramatic, prea puţin din *Don Giovanni*, din refuzul căinţei. Aspiram la un harakiri emoţional: la finalul filmului lor despre cei care modifică destinul României, în timp ce toată sala aplauda, urcam pe scenă, le făceam un semn să tacă, amuţeau brusc şi eu rosteam decis şi clar cel mai adânc secret al lui Reznicek:

„Eu rămân ce-am fost: utopic!“

Au început să scandeze. „Nu ai talent! Nu ai talent!“.

Le-am urlat cea mai oribilă vorbă: „Nuareimportanţă!“.

Georgeta, lângă mine, mă privea cu palma la gură – i-am văzut într-un deget inelul moştenit de la mama ei.

Nu aş fi fost prea dostoievskian?

Cred că ar fi fost bine – cum spunea Acela după ce a făcut lumea şi nu s-a răzgândit.

Am luat o pastilă strict antiinsomnie, de care nu m-am atins de multă vreme, eu – în general – dorm mulţumitor, spre indignarea multora.

ADDENDA (înainte de a mă întinde în pat). *Timing* e un termen din bridge; după pensionare, doctorul K. de la policlinica partidului, cel care l-a îngrijit şi pe Nagy Imre în captivitatea de la Sinaia, a încercat să mă înveţe bridge, am luat câteva lecţii, dar nu am aderat; detest jocurile de cărţi. Nici în închisoare nu am jucat măcar un popa prostu’, oricât m-a rugat tovarăşul Gheorghiu – Ghiţă pentru Arghezi.

Domnule Oscar Rohrlich,

Înainte să plec la crematoriu pentru Xifando nu pot să nu-ţi comunic că azi-dimineaţă m-a sunat de la Paris Nathanael şi mi-a transmis – *allegro con brio* – că îmi va aduce săptămâna viitoare, când vine la Bucureşti (94 de ani), un volum din cele 107 ale corespondenţei lui Voltaire, în care a găsit o scrisoare a Ecaterinei a II-a, unde îl întreba: *E uşor să stabileşti regulile generale, dar detaliile?* Mi-a strigat de două ori citatul şi a urlat în telefon: „La 1773!“. Ţin bine minte: acum nu mai ştiu câţi ani, în noaptea dinainte de plecarea lui legală în Franţa, exact despre asta am discutat – detaliile utopiei, obligativitatea lor în orice utopie viitoare. Nu am Alzheimer, dar poate e mai grav: nimic nu mă mai entuziasmează, nu-mi aduc aminte de când nu mai ştiu ce e entuziasmul – cred că ultima oară a fost la Conferinţa scriitorilor, când am celebrat cu ei introducerea cuvântului „c…t“ în titlurile propriilor lor cărţi; am avut puterea să-i ricanez: *C’est toujours la faute à Voltaire*… Voi reveni.

NOTĂ INFORMATIVĂ A UNUI MARTOR OCULAR

În ziua de 21 decembrie 2001, la 122 de ani de la naşterea lui I.V. Stalin, în incinta crematoriului Vitan Bârzeşti, Artur Reznicek s-a prăbuşit în timpul incinerării lui Xifando; se cânta discret, la un difuzor, *Internaţionala*, fără cuvinte, el a vorbit cel dintâi şi, după o ciudat de lungă frază, în care invoca sinceritatea care a stat la baza prieteniei lor, a ţinut să dezvăluie *ex abrupto* „esenţialul vieţii lor“: „Tragedia secolului XX nu a fost dispariţia Uniunii Sovietice…“, dar nu a mai putut continua ideea, a căzut, s-a lovit cu capul de ciment, ne-am speriat cu toţii, banda sonoră s-a întrerupt; l-am ridicat cu greu, împreună cu Luci Demayo şi cu Melomanul, l-am depus pe o bancă a sălii şi am aşteptat să vină o Salvare; nu am îndrăznit să-l privesc – şi el, şi eu avem oroare de morbid; toată adunarea – nu eram mulţi pentru Xifando – s-a strâns în jurul lui Reznicek, până au venit doi sanitari cu o brancardă şi l-au dus afară, în vestibulul incintei; i-am însoţit împreună cu Demayo şi Melomanul, ceilalţi au rămas totuşi în crematoriu, optând – cum era normal – pentru decedatul mai recent. Salvarea a apărut repede, doctorul de serviciu a încercat să-l resusciteze, inutil – l-au ridicat şi l-au dus în ambulanţă, după care l-au branşat la două aparate; l-am rugat pe doctor să mă lase să urc în maşină până la spital, eu fiind singura lui rudă prezentă la accident; m-a privit atent, i-am şoptit cum mă numesc, a clipit inteligent şi a acceptat; l-am rugat pe Demayo s-o anunţe urgent pe Georgeta şi am urcat lângă şofer, doctorul a rămas lângă Reznicek – nu mi-a dat nici un semn că ar fi auzit vreodată de Reznicek.

La Urgenţă l-au instalat în camera de gardă – continuam să nu-l privesc – şi am rămas pe coridorul alăturat, până au apărut Georgeta şi Mache; ne-am îmbrăţişat laconic, cu bun-simţ, nu era locul să ne întrebăm de cât timp nu ne mai văzuserăm; mi s-a părut, o clipă, că, oricât încercaseră, nu li se stinseseră de pe obraji luminile premierei de aseară – putea fi o falsă impresie, pe care nu ţin s-o corectez; nu i-am urmat în camera de gardă, ar fi fost excesiv.

Artur Reznicek a vegetat încă vreo trei luni în clinica lui Demayo-Chenvelo (din apropierea Spitalului de Urgenţă), unde fusese transportat la o săptămână după

accidentul cerebral; au chemat de la Ierusalim un specialist (prieten cu tânărul Demayo) în tratarea comei profunde.

Artur Reznicek s-a prăpădit în martie 2002, în preajma zilei când a decedat, în 1948, tatăl meu; nu m-am dus la incinerarea lui Reznicek, aşa cum nu m-am dus nici la înhumarea tatălui meu, absenţă pentru care nu mă căiesc mai mult decât e necesar, păstrând un deplin secret, de neîncredinţat cuiva; şi unuia, şi altuia, la despărţire, ca un fiu neisprăvit în înţelegerea mântuirii, le-am dat acelaşi statut, al unei rugi ateiste, o melodie fără cuvinte, ca *Internaţionala* de la Vitan Bârzeşti.

Cele două ziare care au consemnat ştirea dispariţiei lui i-au dat acelaşi titlu: „L-au ars pe Reznicek!“. Păstrez în portvizitul meu, decupat dintr-o rubrică de decese îngrămădite la capătul unei pagini de mică publicitate, ferparul de câteva rânduri în care fiica şi ginerele, profund îndureraţi, anunţă încetarea din viaţă a iubitului lor… relaţii le telefon…

Oscar Rohrlich

ADDENDA (în 2015)

În 2012, la un deceniu de la dispariţia lui Artur Reznicek, fiica sa a înţeles să-mi acorde, conform unui act notarial, deplina proprietate intelectuală şi materială asupra scrisorilor adresate mie de tatăl ei; era, de altfel, o dorinţă a lui, exprimată clar în penultimele sale rânduri, pe care niciodată nu i-am pretins s-o execute; argumentaţia ei era greu contestabilă: fără mine, Reznicek nu ar fi făcut, la aproape 90 de ani, efortul sinucigaş de a-mi răspunde, cu o intensitate care l-a costat viaţa. Totul a început de la ruga mea, eu sunt vinovatul, eu sunt „autorul“; nu mă pot deroba. Nu am opus rezistenţă. Sunt cazuri când orgoliul nu cedează.

A existat o controversă între noi doi, în privinţa numeroaselor derapaje de la el (R.C.) la dumneata (O.R.); ea era de părere că trebuie să intervenim în text, ca să înlăturăm orice confuzie; se temea – fără să o formuleze clar – că, pentru „cititorul normal“, Reznicek îşi pierdea controlul şi putea să pară penibil de incoerent; i-am explicat ferm, ca „autor“, că nu accept nici o corectură a derapajelor, că se cuvine să menţinem tensiunea în care scria, să nu o „clarificăm“ şi mai penibil. Din respect pentru obsesiile lui Reznicek, să nu ne temem de „cititorii normali“ şi prea sănătoşi la cap: „În ei vorbeşte adevărul crud şi prin urmare sunt nedrepţi“. Cunoştea citatul, a cedat.

În fine, într-un sobru şi deplin acord, am convenit că Mache ar fi fost cel mai potrivit să scrie prefaţa. Mache a fost singurul din jurul nostru care a realizat amnistia fără amnezie, fără anestezie. Mache a murit anul trecut, într-un accident auto lângă Sibiu. Am fost la incinerarea lui – banda sonoră, stabilită de el, s-a compus din *Que será, será* şi *Ne me quitte pas*.

Eu, la incinerarea mea, nu doresc să aud nici un discurs – doar, la coborârea în foc, să mi se pună aria Chérubinului,

O.R.

1. Ironie sarcastică la adresa memoriului în care îmi solicitase – după afacerea adevărului integral – să fie trimis la un ziar de uzină.
2. Observaţie corectă.
3. Afirmaţie inadmisibilă din *Logica* (Cartea Românească, 1986); voi reveni.
4. Millo a luat un vot de blam pentru că a criticat cu totul inadecvat raportul lui A.A. Jdanov cu privire la revistele *Zvezda* şi *Leningrad*.
5. Observaţie corectă.
6. *Cap limpede* se deschidea cu acest pronostic al unui om de teatru – comedia lui Radu Cosaşu, *Mi se pare romantic*, recent aprobată, va face un succes estimat într-o reţetă de 200.000 lei.
7. Într-adevăr, la premiera acelei comedii nu i-am dat mâna autorului. Era o comedie foarte slabă. Voi reveni.
8. Comparaţie reuşită!
9. Într-adevăr, l-am cunoscut pe Ciucescu – i-am atras atenţia să fie foarte atent în redactarea cărţii despre hidrocentrala de la Bicaz cu care Cosaşu încerca să se reabiliteze după afacerea adevărului integral.
10. Foarte bine – m-am bucurat şi atunci.
11. Ultima frază aş semna-o şi azi. Îţi repet: el nu va mai scrie asemenea două pagini, de oricâtă „libertate“ se va mai bucura.
12. Nu numai atât; pentru mine, sinuciderea însemna să scot limba şi să scuip peste idealurile mele; Cioran nu se sinucidea, fiindcă îl reţinea un răsărit de soare.
13. Ţin bine minte episodul – manipula un citat din Engels, pentru a deplânge că nu avem carne pe piaţă.
14. Azi, Oscar Rohrlich mai iubeşte Comuna…?
15. Radu Cosaşu nu a fost la înmormântarea tatălui său, dl Isac Rohrlich (mic-burghez anticomunist), dar, filial, se simţea mai apropiat de şeful cenzurii. Nu se face ideologie cu părinţii; îl anticipa pe vajnicul anticomunist de azi care, rămas cândva în Occident, se dezicea politic de tatăl său, un ilegalist de mare valoare, alegându-şi ca „părinţi spirituali“ pe fruntaşii anticomunişti români din Paris; şi anticomunismul are bolile copilăriei sale.

Table of Contents

Radu Cosașu și fiul său inexistent
Oscar Rohrlich și un fost șef al cenzurii

Table of Contents

Radu Cosaşu şi fiul său inexistent 5
Oscar Rohrlich şi un fost şef al cenzurii 138